

Azərbaycan Respublikası Milli Elmlər Akademiyası

Fəlsəfə, Sosiologiya və Hüquq İnstitutu

QARAYEV RAUF MƏMMƏD oğlu

***AMEA Fəlsəfə, Sosiologiya və Hüquq
İnstitutunun Elmi Şurasının 13 noyabr
2010-cu il tarixli qərarı ilə çapa tövsiyə
olunub***

**ERMƏNİSTAN-AZƏRBAYCAN, DAĞLIQ QARABAĞ
MÜNAQİŞƏSİNİN NİZAMLANMASINDA
BEYNƏLXALQ TƏŞKİLATLARIN QƏRARLARININ
ƏHƏMİYYƏTİ VƏ BEYNƏLXALQ HÜQUQ**

13594

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin

İşlər İdarəsi

PREZİDENT KİTABXANASI

Bakı - 2012

MÜNDƏRİCAT

Müəllif:	Qarayev R.M. hüquq elmləri üzrə fəlsəfə doktoru
Elmi redaktor:	Məmmədzadə İ.R. Fəlsəfə, Sosiologiya və Hüquq İnstitutunun direktoru, fəlsəfə elmləri doktoru
Rəyçilər:	Əliyev Ə.İ. BDU hüquq fakültəsinin dekanı, hüquq elmləri doktoru, professor; Zahidov B.S. Fəlsəfə, Sosiologiya və Hüquq İnstitutunun direktor müavini, hüquq elmləri doktoru, professor.

Rauf Məmməd oğlu Qarayev. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasında beynəlxalq təşkilatların qərarlarının əhəmiyyəti və beynəlxalq hüquq. Bakı, 2012. 344 səh.

Dünya birliyi dövlətlərin mövqeyi ilə yanaşı, Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması prosesinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərən vacib amillərdən biri də bu münaqişəyə aid nüfuzlu beynəlxalq dövlətlərarası təşkilatların öz qərarlarında əks olunmuş mövqeləridir. Monoqrafiyada ilk dəfə Azərbaycan beynəlxalq hüquq ədəbiyyatında sistemləşdirilmiş şəkildə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə aid BMT, ATƏT, Avropa Şurası, Avropa Birliyi, İKT, HATO, GUAM kimi dünyanın aparıcı beynəlxalq hökumətlərarası təşkilatları tərəfindən qəbul olunmuş beynəlxalq aktlar tədqiq edilmişdir. Aparılmış tədqiqat nəticəsində müəllif belə bir nəticəyə gəlir ki, bu münaqişənin nizamlanmasında Azərbaycanın mövqeyi müasir beynəlxalq hüquq norma və prinsiplərin tələblərinə uyğundur. Bu isə, öz növbəsində, sübhəsiz ki, Azərbaycan tərəfinin mövqesinin əsaslı, qanuni və ədalətli olmasının sübutedici bazasını daha da gücləndirir. Monoqrafiya alimlər, tələbələr, beynəlxalq hüquq və münasibətlər problemləri ilə məşğul olan mütəxəssislər, ekspertlər, politoloqlar və beynəlxalq hüquq problemləri ilə maraqlananlar üçün nəzərdə tutulmuşdur.

ISBN 978-9952-445-10-7

© Qarayev R. M., 2012

Giriş	4
Fəsil I. Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünün ümumi beynəlxalq - hüquqi aspektləri	13
Fəsil II. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasında BMT-nin qərarlarının rolu və əhəmiyyəti	25
1.1.BMT Təhlükəsizlik Şurasının qərarları	25
1.2.BMT Baş Məclisinin qərarları	31
Fəsil III. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasında İKT-nin qərarlarının rolu və əhəmiyyəti	39
Fəsil IV. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasında Avropa regional təşkilatlarının qərarlarının rolu və əhəmiyyəti	66
4.1.Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasında ATƏT qərarlarının rolu və əhəmiyyəti	66
4.2.Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin Nizamlanmasında AŞPA-nın qərarları	85
4.3.Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasında Avropa Birliyinin qərarları	88
Fəsil V. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasında NATO-nun qərarlarının rolu və əhəmiyyəti	104
Fəsil VI. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasında QUAM-ın qərarlarının rolu və əhəmiyyəti	116
Nəticə	128
İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı	134
Olavələr	149

GİRİŞ

Müasir dünyada geosiyasi vəziyyət və dünya arenasında dövlətlərin qüvvələrin nisbəti kəskin sürətdə dəyişir. Sosialist sisteminin və bu düşərgəyə başçılıq edən Sovet İttifaqının dağılmasından sonra ideoloji meyarlara görə ölkələrin iki düşərgəyə bölünməsinə qədər mövcud olan ikiqütblü dünya hansısa bir zaman dövründə birqütblü dünyaya çevrildi. Bu, dünyanın yeganə superdövləti olan – Amerika Birləşmiş Ştatlarının iqtisadi, hərbi və siyasi qüdrətinin artması ilə bağlı idi. Hətta ABŞ dövlət katibi xanım Hillari Klinton öz ölkəsinin beynəlxalq münasibətlər üzrə Şurasında çıxış edərək bəyan etdi ki: “ABŞ üçün dünya liderliyi eyni vaxtda həm məsuliyyətdir, həm də yeganə imkandır”. Onun sözlərinə görə müasir beynəlxalq münasibətlərdə elə bir zaman gəldi ki: “ABŞ dünya liderliyi həyati dərəcədə zəruridir, hətta bunu yeni yollarla həyata keçirmək məcburiyyətində olsa bilə...Bütün dünya bizə baxır, çünki Amerika dünya problemlərinin həlli məqsədilə birgə səyləri səfərbərlik etmək üçün imkana və qüdrətə malikdir. Bunda bizim rəqibimiz yoxdur”.[90] Lakin hazırkı dövrdə dünya siyasətçilərin, beynəlxalq münasibətlər və beynəlxalq hüquq üzrə alimlərin, ekspertlərin və politoloqların çoxu artıq dünyanın çoxqütblü istiqamətinə doğru inkişafından danışır və bunu beynəlxalq münasibətlər sisteminə müsbət olunan ABŞ-nin rolunun durmadan daimi azalması tendensiyası və bununla yanaşı digər dövlətlərin (m.ü. Çinin, Hindistanın) və ya dövlətlər ittifaqının (m.ü. Avropa Birliyinin) təsirinin tədricən artması ilə bağlayırlar. Məsələn, Amerika hökumətinin araşdırma təşkilatı – Milli Kəşfiyyat Şurası (National Intelligence Council, NIC) 2025-ci il üçün dünyanın ən qüdrətli dövlətlərinin (yəni dünya hadisələrin

inkişafına təsir göstərə bilən dövlətlərin) siyahısını tərtib etmişdir. “International Futures” nümunəsi (modeli) əsasında hazırlanmış cədvələ uyğun olaraq 2010-cu ildə dünyanın ən qüdrətli dövləti Amerika Birləşmiş Ştatlarıdır. Dünyada təsirin 20 faizindən çoxu bu dövlətin payına düşür. İkinci yeri Avropa Birliyi ölkələri, üçüncü yeri Çin, dördüncü yeri Hindistan, beşinci yeri Yaponiya, altıncı və yeddinci yerləri isə müvafiq olaraq Rusiya və Braziliya tuturlar. 2025-ci ilə isə, mütəxəssislərin proqnozuna görə, qüvvələrin nisbəti dəyişəcək. ABŞ liderliyi saxlasada, onun təsir payı 18% qədər enəcək, ikinci yerə Çin çıxacaq (onun təsir faizi təxminən 16% çatacaq), Avropa Birliyi ölkələri üçüncü yeri tutacaq. Hindistan dördüncü yerdə qalacaq və onun təsiri az qala 10% qədər artacaq. Yaponiya, Rusiya və Braziliya öz yerlərində qalacaq, lakin Yaponiya və Rusiya bir qədər geriyləcək. Braziliya isə bir qədər irəliləyəcəkdir. (“International Futures” modelində hesablamalar siyahıya daxil edilmiş ölkələrin ÜDM və həm də bu ölkələrin müdafiəyə ayrılmış xərclərinə, əhalinin sayına, texnologiyaların inkişaf səviyyəsinə əsaslanır). Aparılmış hesablamalar əsasənə hazırlanmış bu cədvəl çoxqütblü dünyaya doğru inkişaf edilməsi tendensiyasını göstərir. [81] «Berlin divarının sökülməsindən sonra yaranmış düzüm dağılır, ABŞ və Qərbin təsiri, bütövlükdə azalır» – bu Londonda britaniya strateji araşdırmalar beynəlxalq institutunun təqdim etdiyi illik məruzəsinin əsas nəticəsidir. İnstitutun başçısı professor Jon Çipman geosiyasi problemlərin öyrənilməsi üzrə dünyada analitik mərkəzlərin arasında ən nüfuzlulardan biri olan bu təşkilatın “2009 ilin Strateji icmalı” adlı məruzəsini təqdim etdi. Məruzədə qeyd olunur ki, indiki ağır maliyyə və iqtisadi böhran, SSRİ-in dağılmasından və Berlin divarının sökülməsindən sonra yaranmış dünya geosiyasi düzümü özünün əsasında

güclü hərəkətlərin baş verməsinə gətirib çıxartdı. Yüksək geosiyasi qeyri-müəyyənlik bu şəraitdə beynəlxalq gündəliyin əsas məsələsi ABŞ-ın zəifliyinin dərk edilməsi dərəcəsidir və bu dövlətin yeni dövrün çağırışlarına qarşı tab gətirməsi qabiliyyətidir. Bu institutun mütəxəssislərinin rəyinə görə, yeni qlobalizasiya dövrünə müvafiq yaranan yeni dünya düzümü, regional dövlətlərin mövqelərini gücləndirir, ABŞ-ı isə təkbəşinə dünya liderliyindən imtina etməsinə və konkret problemlərin həll edilməsi üçün müxtəlif ölkələrlə yeni əməkdaşlıq formaların axtarılmasına məcbur edir. Jon Çipmen hətta həm beynəlxalq məsələlərin həlli iştirakçılarının kompromis xarakterini, həm də öz qərarlarını digər ölkələrə və xalqlara zorla qəbul etdirmək qabiliyyətinə malik olan fəvqəldövlətin olmamasını qeyd edən “maraqlı olan tərəflərin koalisiyası” – yeni bir termin təklif etdi. Bütövlükdə, institut tədqiqatçılarının rəyinə görə, dünyada olan, indiki vəziyyət daha qeyri-müəyyən və əvvəlcədən proqnozlaşdırılmayan olmuşdur, bu isə yeni dünya düzümünün yaranmasının təzahürüdür. [89]

Beləliklə, qeyd etmək olar ki, artıq dünyada heç bir dövlət dünya siyasətində hakim mövqe vəziyyətinə sahib deyil və bir çox problemlərin həlli bütövlükdə dünyada və ya ayrı-ayrı regionlarda olan dövlətlərin (və ya dövlətlər birliklərinin) geosiyasi qüvvələrinin konkret nisbətindən asılıdır.

Bu isə, öz növbəsində, dövlətlərarası münasibətləri nizamlayan beynəlxalq hüquq sistemində, onun institutlarının və prinsiplərinin təsirinin effektivliyinə və buna müvafiq olaraq beynəlxalq hüquq doktrinasında əks olunmaya bilməz.

Bütün bunlar regional münaqişələrin, o cümlədən Ermənistan - Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasına aid də ədalətlidir.

Belə ki, xarici siyasət üzrə Almaniya şurasının eksperti Aleksandr Rar Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı: “Azərbaycanda çoxları təsdiq edirlər ki, ATƏT-in Minsk qrupu qarabağ probleminin nizamlanmasına kömək etmir və bu hal ondan irəli gəlir ki, qrupun həmsədrləri Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə öz təmsil etdikləri dövlətlərin mövqeyindən yanaşırlar. Sizin fikrinizcə, belə bir fikir həqiqətə uyğundurmu?” suala birbaşa cavab verdi ki: “Siz bilirsiniz, bu yəgin ki elə belədir, axı bu dövlətlərin öz geosiyasi maraqları var...Amerika gah bu tərəfdə, gah o biri tərəfdə oynayaraq hal-hazırda bu münaqişənin indiki status-kvo vəziyyəti ilə kifayət qədər rahat yaşayır. Rusiyada eyni vəziyyətdədir, o nə Ermənistan nə də Azərbaycan ilə öz münasibətlərini korlamaq istəmir. İndiki mövcud olan status-kvo, mənim anlamımda, həm Amerikayı, həm də Rusiyanı qane edir. Əlbətdə ki, qeyd etmək lazımdır ki, Amerika Rusiyanın postsovet məkanda möhkəmlənmək üçün bütün cəhdlərinə qarşı hərəkət edir, burada iki ölkənin siyasətində müəyyən fikir ayrılıqları var. Rusiya, öz növbəsində, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi kimi olan belə münaqişələrin vasitəsi ilə Amerikayı ikinci cərgəyə çəkmək istəyir”, və sonra dəqiqləşdirir: «o ki qaldı Rusiyanın Kavkazdakı təsirinə... hər şey ondan asılıdır ki, kim bu məkanda Rusiya ilə rəqabət aparacaq, misal üçün, maliyyə böhranından sonra bu regiondan neft və qaz tranzitinin alternativ yollarını tikmək üçün Amerikanın gücü çatacaq mı”. Ədalət namına qeyd etmək lazımdır ki, Aleksandr Rar özü də o faktı xüsusi vurğulayır ki, “beynəlxalq hüquq nöqteyi-nəzərindən Dağlıq Qarabağ Azərbaycana məxsusdur”. [79]

Azərbaycana qarşı apardığı təcavüzkar müharibə nəticəsində Ermənistan Azərbaycan Respublikasının ərazisinin böyük bir

hissəsini işğal etmişdir. Dağlıq Qarabağla yanaşı (Xocavənd, Xocalı, Şuşa, Ağdərə və s.) bu regionun ərazisindən dörd dəfədən artıq olan digər azərbaycan torpaqları, o cümlədən, Ağdam (böyük bir hissəsi), Fizuli (qismən), Cəbrayıl, Zəngilan, Qubadlı, Kəlbəcər və Laçın rayonları, Ermənistan Respublikasının silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmişdir. Bütövlükdə 900 yaxın azərbaycan yaşayış məntəqəsi talan edilmiş və sonradan dağıdılıb məhv edilmişdir. Ermənistanın Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü nəticəsində ölkə ərazisinin 20 faizindən çoxu, yəni 17.000 kv. km torpaq sahəsi işğal altında qalmışdır. 20 mindən çox azərbaycan əhalisi (onların əksəriyyəti azərbaycanlılardır) həlak olmuş, 50 mindən çox insan yaralanmış və bunun nəticəsində ya əlil olmuş yada kəşikəst olmuşdur. Bir neçə min insan itkin düşmüşdür. Ermənistanla həmsərhəd olan bir çox azərbaycan rayonlarının yaşayış məntəqələri tam dağıdılmış və dinc əhali öz doğma obalarını tərk etməyə məcbur olmuşlar. Bununla yanaşı, Ermənistanla həmsərhəd olan bir çox azərbaycan rayonlarının iqtisadiyyatına da çox böyük və ciddi zərər vurulmuşdur. Bir milyondan çox insan qaçqın və ya didərgin olmuşdur. Azərbaycan əhalisinə, onun ərazisinə, iqtisadiyyatına və ekologiyasına, bitki və heyvanat aləminə böyük maddi və mənəvi zərər vurulmuşdur. Vurulmuş zərərin miqdarı həqiqətən də çox böyükdür.

İşğal olunmuş ərazilərdə 6 minə yaxın kənd təsərrüfatı və sənaye obyekti, 150 min yaşayış evi və mənzil (bunların ümumi sahəsi 9,1 mln. kv. m.), 4366 sosial-mədəni təyinatlı obyekt, 7 min ictimai bina, 693 orta məktəb, 855 məktəbəqədər müəssisə, 695 xəstəxana və digər tibb müəssisələri, 4 sanatoriya - müalicəvi kompleks, 31 məscid, 9 tarixi saray, 160 körpü, 368 klub, 927 kitabxana, 85 musiqi məktəbi, 464 muzey və tarixi

abidə, 6 dövlət teatri dağıdılmış, 800 km. dəmir yolu və avtomobil yolları, 15 min km. elektrik və qaz xəttləri, 2300 km. regional əhəmiyyətli su kommunikasiya sistemləri sıradan çıxarılmış, 1 milyon hektar kənd təsərrüfatı sahəsi, 250 min hektar meşə sahəsi, 200 paleontoloji və geoloji abidə erməni işğalçıların əlinə keçmişdir. Bunların əksəriyyəti talanmış, məhv edilmiş, dağıdılmış və ya yararsız hala salınmışdır. Bəzi mənbələrə görə, Ermənistanın təcavüzü nəticəsində Azərbaycana vurulmuş (maddi və mənəvi) zərərin ümumi dəyəri on milyardlarla ABŞ dollarına bərabərdir. Bu təkcə ilkin hesablamalardır.[80]

Başqa ölkə ərazisinin bir hissəsini işğal etməsi bir daha sübut edir ki, Ermənistan Respublikası müasir beynəlxalq hüququn ümumtənnis norması və prinsiplərini kobud surətdə pozur və öz təcavüzkar hərəkətləri ilə Cənubi Qafqaz regionunda beynəlxalq sülhü və təhlükəsizliyi ciddi təhlükə altına alır. Ermənistanın bütün cəhdlərinə baxmayaraq, onun işğal edilmişdir azərbaycan torpaqlarında yaratdığı sepaatist əldəqayırma rejimi heç bir dünyəvi ölkəsinə tanıdır.

Dünya birliyi dövlətlərin mövqeyi ilə yanaşı, Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması prosesinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərən vacib amillərdən biri də bu münaqişəyə aid nüfuzlu beynəlxalq dövlətlərarası təşkilatların öz qərarlarında əks olunmuş mövqeləridir. Bu, ilk növbədə, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı (BMT), Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı (ATƏT), Avropa Şurası (AŞ), Avropa Birliyi (AB), İslam Konfransı Təşkilatı (İKT), Şimali Atlantika Müqaviləsi Təşkilatı (HATO), Demokratiya və iqtisadi inkişaf üzrə Təşkilat – GUAM kimi beynəlxalq dövlətlərarası təşkilatlara aiddir.

Qlobalizasiya dövründə müasir beynəlxalq münasibətlər sis-

temində və onu nizamlayan beynəlxalq hüquqda beynəlxalq təşkilatların rolunun güclənməsi və artması tendensiyası getdikcə daha çox özünü biruzə verir. Dövlətlərin bir-biri ilə bağlılığının artması, hər bir dövlət tərəfindən təkliddə həll edə biləcəyi problemlərin dairəsini azaldır və hətta bir çox hallarda belə problemlərin həll edilməsini mümkünsüz edir.

Beynəlxalq təşkilatların meydançaları bir tərəfdən dünyanın fəvqəldövlətləri üçün çox önəmlidir, çünki öz tədbirlərinin və ya görülcək tədbirlərinin digər dünya dövlətləri tərəfindən necə qarşılayacaqlarının öyrənilməsi, belə tədbirlərin digər dövlətlər tərəfindən yaxşı qarşılanması və ya ən azı başa düşülməsi üçün, imkan yaradır, müxtəlif problemlər üzrə müxtəlif ölkələrin üst-üstə düşməyən mövqelərinin bir araya gətirilməsinə, kompromisslər tapılmasına yardım edir. Digər tərəfdən, belə təşkilatların meydançaları kiçik və orta dövlətlər üçün də çox önəmlidir, çünki müxtəlif dünya problemlərinin həllində öz ölkələrinin səylərinin bir araya gətirilməsinə, öz səslərinin çəkisinin artmasına, və s. yardım edir. Bu amillər dünyanın qloballaşma dövrünə qədəm qoyulması zamanı xüsusilə vacib əhəmiyyət kəsb edir.

Təbii haldır ki, bu beynəlxalq təşkilatların çərçivəsində qəbul olunmuş qərar və qətnamələrlə hesablaşmayan dövlət dünya birliyi sistemində hər tərəfdən təcrid olunmuş hala düşür, onun “çəkisi” azalır və o, faktiki olaraq, həm iqtisadi, həm də siyasi cəhəddən təcrid olmağa malikdir.

Bu mülahizə həm də Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə aid də ədalətliyə. Ermənistanı təcavüzkar dövlət kimi tanıyan, bu ölkə tərəfindən Azərbaycan torpaqlarının zəbtini və işğalını qanunsuz hesab edən və pisləyən bir sıra beynəlxalq hökumətlərarası təşkilatların qəbul etdiyi beynəlxalq

hüquqi sənədlər mövcuddur. Qeyd etmək lazımdır ki, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair aparıcı və nüfuzlu beynəlxalq dövlətlərarası təşkilatların qərarları böyük praktiki əhəmiyyətə malikdir, çünki bu qərarlarda, cəmlənmiş şəkildə, bir tərəfdən bu təşkilatlara üzv olan dövlətlərin mövqeyi, digər tərəfdən isə bu təşkilatların öz iradəsi ifadə olunub. Məhz bu səbəbdən bu qərarların təhlil edilməsi nəzəri cəhətdən çox aktual xarakter daşıyır, praktiki cəhətdən isə olduqca vacibdir və böyük əhəmiyyət kəsb edir. Onu da qeyd etmək maraqlıdır ki, erməni tərəfi Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair aparıcı və nüfuzlu beynəlxalq dövlətlərarası təşkilatların qərarlarının böyük praktiki əhəmiyyətini çox yaxşı başa düşür və bundan çox ehtiyatlanır. Məsələn, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı erməni qazeti “Ayots Aşxar” qeyd edir ki, hadisələrin inkişafının iki mümkün olan ssenariyası ola bilər. Bunlardan birincisi - bu problemin BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının gündəliyinə çıxardılması - bu qurumda konsensus prinsipinin qüvvədə olmasını nəzərə alaraq, az ehtimallı görünür, ikincisi isə - beynəlxalq təşkilatlarda təcavüzkar bir ölkə kimi Ermənistanı qarşı sanksiyaların tətbiq edilməsi tələbin irəli sürülməsi – Azərbaycana Dağlıq Qarabağ statusu məsələsinin ərazilərin geri qaytarılması (*söhbət Ermənistan tərəfindən işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən gedir - R.Qarayev*) məsələsindən ayrılması üçün zəruri arqumentlərin verilməsini təmin edəcək. Və nəzərə alsaq ki, beynəlxalq təşkilatların qətnamələrində “azad olunmuş ərazilərin” (*kursiv mənimdir - R.Qarayev*) işğal olunmasına dair müddəə əks olunub, tam təbii ki, gələcəkdə də Azərbaycan ATOT-in Minsk qrupu çərçivəsində aparılan danışıqlarda bu müddəalara arxalanaraq erməni silahlı qüvvələrinin bü-

tün işğal olunmuş ərazilərdən çıxardılmasını, “Dağlıq Qarabağ Respublikası” (*erməni tərəfi Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində yaradılmış əldəqayırma qondarma qurumu belə adlandırır – kursiv mənimdir R.Qarayev*) statusu məsələsini təxirə salınmasını tələb edəcək. [97]

Ölkə hüquq ədəbiyyatında Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair beynəlxalq dövlətlərarası təşkilatlar tərəfindən qəbul edilmiş sənədlərin ayrı-ayrı hüquqi aspektlərinin tədqiqinə bir neçə əsərlərdə toxunulmuşdur. Bunların içində E. Abdullayevin [78], R.Qarayevin [82], V.İbayevin [83] N.Əliyevin [100] işlərini göstərmək olar.

Bununla yanaşı, ölkə hüquq ədəbiyyatında bu problemin ayrı-ayrı hüquqi aspektlərinin tədqiq edilməsinə baxmayaraq, təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, bu problemin sistemli şəkildə hərtərəfli araşdırılması ayrıca aparılan müstəqil tədqiqatın predmeti olmamışdır və bu sahədə müəyyən boşluqlar var. Bundan əlavə, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair bir neçə beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən yeni qərarlar (m.ü. Avropa Şurası Parlament Assambleyası, Avropa Birliyi, NATO və s. tərəfindən) qəbul olunmuşdur. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə ədalətli beynəlxalq-hüquqi qiymət verilməsində bu qərarların hüquqi təhlili və araşdırılması da vacib əhəmiyyət kəsb edir.

Hazırkı elmi araşdırmanın əsas məqsədi bu boşluqları müəyyən dərəcədə aradan qaldırmaqdan və beynəlxalq hüquq nöqtə-nəzərindən Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasında beynəlxalq təşkilatların qərarlarının mahiyyətini və məzmununu sistemli şəkildə tədqiq etmək və praktiki əhəmiyyətini göstərməkdən ibarətdir.

FƏSİL I.

ERMƏNİSTANIN AZƏRBAYCANA QARŞI TƏCƏVÜZÜNÜN ÜMUMİ BEYNƏLXALQ - HÜQUQİ ASPEKTLƏRİ

Hərbi təcavüzə və azərbaycan torpaqlarının işğalına görə Ermənistanın beynəlxalq-hüquqi məsuliyyətin daşması, bu beynəlxalq-hüquqi məsuliyyətdən irəli gələn Azərbaycana vurulmuş maddi və mənəvi zərərin ödənilməsi və bütövlükdə Ermənistan - Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ədalətli həll edilməsi problemlərinin hüquqi aspektlərinin araşdırılması ölkə beynəlxalq-hüquq ədəbiyyatında ən vacib problemlərdən biridir.

Təcavüzə və azərbaycan torpaqlarının işğalına görə Ermənistanın beynəlxalq-hüquqi məsuliyyət daşması heç bir şübhə doğurmur. Ermənistan Respublikası beynəlxalq hüquq normalarını və BMT Nizamnaməsini kobud şəkildə pozaraq, nəinki sülhə qarşı ən ağır cinayət sayılan və beynəlxalq hüquqa görə təcavüzkarın ciddi məsuliyyəti yaradan təcavüzkar müharibəyə başladı, o həmdə Azərbaycan ərazisinin 20% işğal etdi.

Ermənistan - Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı Ermənistanın məsuliyyətini iki növə bölmək olar:

1. *Dünya birliyi dövlətləri qarşısında Ermənistanın məsuliyyəti.*

“Barselona Trakşn” (Belçika İspaniyaya qarşı) işi üzrə BMT-nin Beynəlxalq Məhkəməsi öz qərarında göstərmişdir ki, hər bir dövlət dünya dövlətləri birliyi qarşısında müəyyən öhdəliklər daşıyır. Bu qərarla xüsusi kateqoriyalı öhdəliklərin – büt-

tövlükdə dünya dövlətləri birliyinə münasibətdə öhdəliklərin mövcud olması göstərilirdi. Təcavüz, soyqırım, irqi ayrı-seçkilik, etnik təmizləmə, aparteid, humanitar faciə və s. əməllərin törədilməsi BMT Nizamnaməsi, 1973-cü ildə qəbul olunmuş aparteid cinayətlərinin qarşısının alınması və onun cəzalandırılması haqqında Beynəlxalq Konvensiya və “Soyqırım cinayətlərinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında” 1948-ci il 9 dekabr tarixli Konvensiya kimi digər ən vacib beynəlxalq sənədlərin pozulmasına yönəlib və dünya birliyi dövlətləri tərəfindən beynəlxalq cinayətlər kimi tövsif edilir. Belə növ əməllərin törədilməməsi öhdəlikləri bütövlükdə dünya birliyi dövlətləri qarşısında xüsusi kateqoriyalı öhdəliklər xarakteri daşıyır, *erga omnes* (hamı arasında) öhdəlikləri. Nəzərə alsaq ki, bütün dövlətlərin hüquqi marağı var, onlar erga omnes öhdəliyini pozmuş dövləti məsuliyyətə cəlb etmək hüququna malikdirlər. Bu müasir beynəlxalq hüquqda, bütövlükdə dünya birliyi dövlətlərinin maraqlarına toxunan beynəlxalq cinayətlərə qarşı kollektiv surətdə əks hərəkət etmə konsepsiyasının əks olunmasıdır. BMT-nin Beynəlxalq Hüquq Komissiyası “Beynəlxalq hüquqazidd əməllərə görə dövlətlərin məsuliyyəti” adlı maddələr lahiyəsini qəbul edib BMT Baş Məclisinə təqdim etdi. BMT Baş Məclisi 12 dekabr 2001-ci ildə özünü plenar iclasında bu layihəyə baxıb qətnamə qəbul etdi. Qətnamədə deyilir ki, bu maddələr layihəsi dövlətlər tərəfindən nəzərə alınır, bu qətnaməyə əlavə kimi daxil edilir. Dövlətlərin məsuliyyəti haqqında maddələr layihəsinə şərhdə deyilir ki: “Hər bir dövlətin özünün beynəlxalq dünya birliyi üzvü olması gücünə bəzi əsas hüquqların müdafiəsində və bəzi əsas öhdəliklərin yerinə yetirilməsində hüquqi marağı var”.

Ermənistanın dünya birliyi dövlətləri qarşısında məsuliyyəti

Azərbaycana qarşı təcavüzə son qoyulması və işğal olunmuş ərazilərdən bütün işğalçı qüvvələrin çıxardılması, Xocalı soyqırımını törətmiş və təcavüzkar müharibəyə başlamış təqsirkar şəxslərin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi və bununla yanaşı Ermənistanın azərbaycan xalqından rəsmi üzr istəməsi zərurətini yaradır.

2. *Vurulmuş konkret maddi və mənəvi zərərə görə Ermənistanın Azərbaycan qarşısında məsuliyyəti.*

Yaxşı bəlli olunduğu kimi, Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü nəticəsində azərbaycan torpaqlarının 20% işğal edilmiş və bir milyona yaxın insan qaçqın və köçkün olmuş, Azərbaycanın əhalisinə, ərazisinə, iqtisadiyyatına, ekologiyasına, bitki və heyvanat aləminə böyük maddi və mənəvi ziyan vurulmuşdur.

Vurulmuş zərərin miqdarı həqiqətən çox böyükdür. 900 yaxın yaşayış məntəqəsi dağıdılmış və məhv edilmişdir. 20 mindən çox azərbaycanlı həlak olmuş, 50 mindən çox azərbaycanlı isə yaralanmış və ya almış zədə nəticəsində əlil və ya şikəst olmuşlar. Bir necə min insan isə xəbərsiz itkin düşmüşdür.

Bütövlükdə, Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü nəticəsində Azərbaycanın 17000 kv. km ərazisi işğal edilmişdir. İşğal edilmiş ərazilərdə 6 minə yaxın sənaye, kənd təsərrüfatı və digər obyektlər, ümumi sahəsi 9.1 mln kv. m olan 150 min yaşayış evləri və mənzillər, 4366 sosial-mədəni təyinatlı obyekt, 7 min ictimai bina, 693 məktəb, 855 məktəbəqədər müəssisə, 4 sanatoriya-müalicə kompleksi, 695 xəstəxana və digər tibb müəssisəsi dağıdılmışdır.

31 məçid, 9 tarixi saray, 6 dövlət teatri və konsert təşkilatı, 368 klub, 927 kitabxana, 85 musiqili məktəb, 464 tarixi abidə ta-

lanmış və məhv edilmişdir. Erməni hərbi qüvvələri tərəfindən 200 paleontoloji və geoloji abidə ələ keçirilmişdir. Bununla yanaşı, uzunluğu 800 km olan dəmir və avtomobil yolları və həm də uzunluğu 15 min km olan elektrik xəttləri sıradan çıxardılmış və məhv edilmişdir. Ümumi uzunluğu 3834 m olan 160 körpü partladılmış və sıradan çıxardılmışdır. Uzunluğu 2 min km olan qaz kəmərləri xəttləri və 35 qazbölüşdürücü məntəqə tamamilə məhv edilib. Ümumi həcmi 674 mln. kub m. təşkil edən 5 su ambarından, 7296 gidrotexniki qurğusundan, 36 nasos stansiyasından və 26 suvarma sistemindən ibarət olan 1203 kilometrli irriqasiya infrastrukturunu və su kommunikasiya sistemi tamamilə məhv edilmişdir. Azərbaycanın vahid irriqasiya infrastrukturunu sisteminin bir hissəsi olan Dağlıq Qarabağ regionunun irriqasiya sisteminin məhv edilməsi nəticəsində işğal olunmuş ərazilər hüdudundan kənarda qalmış Azərbaycanın 5 rayonunda 120 min hektar torpaq sahəsi suvarmasız qalmış və praktiki olaraq təsərrüfat dövriyyəsiindən çıxardılmışdır. Ümumi olaraq isə 1 milyon hektardan çox torpaq sahəsi, o cümlədən 127700 hektar suvarılan torpaq sahəsi və 34600 hektar üzüm və meyvə bağçaları əkin növbəsindən çıxardılmış və yararsız hala düşmüşdür. İşğal olunmuş rayonlardan 244 min xırda buynuzlu və 69 min iri buynuzlu malqara oğurlanmış və Azərbaycanın hüdudlarından kənara sürülüb aparılmışdır. Azərbaycanın yay otlaqlarının 70% işğal zonasında qalmışdır. Cəbhə xəttinə bitişik olan Azərbaycanın Ermənistan ilə sərhədyanı rayonlarına vurulmuş birbaşa iqtisadi zərər də çox böyükdür. Ermənistan ilə həmsərhəd olan rayonların bir çox məntəqələri tamamilə dağıdılmış, dinc əhali isə öz doğma yurdlarını tərk etməyə məcbur olmuşlar. Təcavüz nəticəsində təkcə Azərbaycanın kənd təsərrüfatına birbaşa vurulmuş zərərin miqdarı, bu günkü

hesablamalara görə təqribən milyardlarla ABŞ dolları dəyərində qiymətləndirilir. Erməni işğalı nəticəsində vurulmuş humanitar və mədəni-tarixi zərərin miqdarı da çox böyükdür. Erməni təcavüzkarları Azərbaycan mədəni irsini təşkil edən obyektləri xüsusi abırsızlıqla məhv edirdilər. Belə ki, erməni vəhşiləri 22 muzey və 4 incəsənət qalereyasını məhv etmişlər. Əksəriyyəti unikal tarixi və mədəni əhəmiyyət kəsb edən 40 mindən çox muzey eksponatı talan edilmişdir. Talan edilmiş və yandırılmış 927 kitabxanada 4.6 mln kitab və çox dəyərli əlyazmalar məhv edilmişdir. Dağlıq Qarabağ regionunda erməni qəsbkarları tərəfindən Azərbaycanın milli mədəniyyətinə vurulmuş ziyanı qiymətləndirmək mümkün deyil, çünki talan və məhv edilmiş əşyalar təkcə Azərbaycanın yox, həm də bütün dünya sivilizasiyasının çox dəyərli mədəniyyət nümunələridir. Azərbaycanın ekologiyasına da vurulmuş zərərin ölçüsü həddindən artıq çox böyükdür. Hərbi əməliyyatlar gedişatında və sonrakı erməni işğalı nəticəsində Azərbaycanın təbiətinə əvəzolunmayan zərər yetirilmişdir. Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində flora və fauna nümayəndələrinin təbii yaşayış mühiti məhv edilir. Bütün regionun və işğal olunmuş ərazilərə yaxın olan zonanın su təminatı və suvarma sistemi pozulub, bu isə torpağın və bitki qatının vəziyyətinə mənfi təsir göstərir. Ermənilər qışda suyu işğal olunmuş ərazilərdə yerləşən Sərsəng su ambarından buraxırlar, və bunun nəticəsində torpaqlar su altında qalır, yollar dağılır, sel baş verir. İnsanların və kənd təsərrüfatının suya çox böyük ehtiyac duyulduğu yay mövsümündə isə, əksinə suyun qarşısını kəsirlər. Azərbaycanın ərazisindən axan transsərhəd çaylar Ermənistan tərəfindən qəsdən zəhərləyici maddələrlə çirkədilir. Belə çaylar arasında Araz, Ağstafa və s. çaylarının adlarını çəkmək olar. Onu da qeyd etmək lazımdır ki,

13594

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
İşlər İdarəsi

PREZİDENT KİTABXANASI

Azərbaycanın çay suları resurslarının təxminən 70% tranzit çaylar hesabına formalaşır. Çay sularının çirklədilməsi ilə mübarizə üzrə bir çox regional sazişlərdə birbaşa nəzərdə tutulur ki, digər dövlətin ərazisindən axan çay sularının əhəmiyyətli dərəcədə çirklədilməsi və bununla da bu dövlətə əhəmiyyətli dərəcədə zərər vurulması beynəlxalq hüquq normalarının ciddi şəkildə pozulması deməkdir.

Ölkələr arasında dövlət sərhədinin rejimi haqqında bir çox sazişlərdə nəzərdə tutulur ki, əgər sərhəd yaxınlığında yanğınlar baş verərsə, öz ərazisində yanğın baş vermiş tərəf belə yanğının söndürülməsi və yanğının sərhəddən keçib digər dövlətin ərazisinə yayılmaması üçün bütün mümkün olan tədbirlərə əl atmasına borcludur. Lakin tamamilə əksi baş verir. İşğal olunmuş Azərbaycan ərazilərində erməni tərəfinin özü qəsdən yanğınlar törədir. Çox guman ki, bütün sərhəd xətti üzrə erməni tərəfindən törədilən belə yanğınlar hərbi məqsəd güdür. Ola bilər ki, ermənilər Azərbaycan ordusunun bütün hərəkətlərinin dəqiq izlənməsi üçün ərazinin təmizlənməsinə can atırlar. Belə qəsdən törədilən yanğınlar həm də Azərbaycanın öz nəzarəti altında olan ərazilərə də əhəmiyyətli zərər vurmuşdur. Yanğınların nəticəsi kimi torpaq eroziyaya məruz qalır, bu ərazilərin unikal bitki və heyvan aləmi məhv olma təhlükəsi altına düşür.

Bundan əlavə, erməni təcavüzü nəticəsində işğal altında 280 min meşə sahəsi (Azərbaycanın meşə örtüyü olan 25% sahəsi), 2 dövlət qoruğu və 4 müvəqqəti qoruq qalmışdır.

Erməni təcavüzkarları tərəfindən bütün zəbt edilmiş ərazilərdə “yandırılmış torpaq və etnik təmizləmə” siyasəti həyata keçirilmişdir.

Erməni qəsbkarları tərəfindən Azərbaycanın təbiətinə aid planlaşdırılmış ekosid siyasəti həyata keçirilir. İşğal edilmiş

Azərbaycan ərazilərində meşələrin qırılması və məhv edilməsi hesabına Ermənistanda ağac emalı sənayesi inkişaf edir. Təkcə 1993-cü ildə işğal edilmiş ərazilərdən Ermənistanı 206.6 min kub m qiymətli ağac növləri aparılmışdır.

İşğal edilmiş regionun faunasına da əvəzolunmayan zərər vurulmuşdur. Regionun bioloji müxtəlifliyi təhlükə altındadır, çünki bir çox növü qırmızı kitaba salınmış faunanın nəzarətsiz məhv olunması prosesi gedir. İşğal edilmiş ərazilərdə Ermənistan təbii ehtiyatları yirticısına istismar edir. İşğal olunmuş Ləçin rayonunda təbii qoruq məhv edilir. Bu qoruqda yerləşən Hacısamlı meşəsində ermənilər, sonradan xaricə satış məqsədilə, qırmızı palıdın qırılması və tədarük edilməsi ilə məşğuldurlar. Bununla yanaşı, xarici ölkələrə satış məqsədilə, dekorativ mebel və parketin hazırlamasında əvəzsiz olan Bəsitçay qoruğu ərazisində bitən genişyarpaqlı palıd meşələri, çinar və qoz ağacları da qırılır. Sahəsi 240 hektar olan Qaragöl qoruğu da tamamilə məhv olunma təhlükəsi qarşısındadır. Burada 68 müxtəlif bitki növlərinə və 27 bitki ailələrinə mənsub olan bitkilər var idi.

Sahəsi 13160 hektar meşə təsərrüfatı olan Qubadlıda da meşələr tamamilə məhv edilib. 2005-ci ilə kimi ermənilər işğal edilmiş ərazilərdən 720 min kub m ağac tədarük etmişlər. Erməni qəsbkarları tərəfindən işğal edilmiş ərazilərdə regionun mineral resurslarının vəhşicəsinə istismar edilməsi və dağıdılması siyasəti həyata keçirilir. İşğal edilmiş rayonların 2 qızıl, 4 civə, 2 xromit, 1 qurquşun-sink, 1 mis və 1 surma mədənlərində çıxarılan faydalı mineral resursları Ermənistanın zənginləşdirici emal müəssisələrinə daşınır. Azərbaycanın işğal edilmiş ərazilərində Ermənistan tərəfindən aparılan qanunazidd siyasətin nümunəsi kimi Kəlbəcərdə yerləşən Söyüdlü qızıl mədənin birgə işlədilməsinə və istismar edilməsinə dair Kanadanın “First

Dinesty Mines” şirkəti ilə bağlanılan müqaviləni göstərmək olar. Ermənistan bu mədənlərdən ildə 13 ton qızıl çıxardır. Erməni işğalçıları həm də Zəngilan və Kəlbəcərdə yerləşən “Vəcnəli” və “Qızıl bulaq” qızıl mədənlərini də qanunsuz istismar edirlər.

Azərbaycanın BMT-də Daimi Nümayəndəliyinin BMT Baş Katibinə ünvanlandığı 26 Oktyabr 1996-cı il tarixli məktubunda göstərilir ki, ilkin və axıra qədər müəyyən olunmayan məlumatlara görə Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünün nəticəsində vurulmuş maddi və mənəvi zərərin ümumi dəyəri on milyardlarla ABŞ dolları təşkil edir. [107] Digər mənbələrdə bu rəqəm 60 mlrd. çox ABŞ dolları həcmində qiymətləndirilir. [110, 111] İslam Konfransı Təşkilatının sənədlərində də bu rəqəm, yəni 60 mlrd. ABŞ dolları həcmində göstərilir. Məsələn, 13-14 Mart 2008 keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatının On Birinci Zirvə Görüşündə (“Müsəlman Umması 21-ci əsrdə”) qəbul olunmuş “Üzv ölkələrə, İKT üzvü olmayan ölkələrə və müsəlman icmalarına iqtisadi yardım göstərilməsinə aid fəaliyyət haqqında” adlı 2/11-E (IS) nömrəli qətnaməsinin Azərbaycana aid olan hissəsində qeyd edilir ki, Ermənistan tərəfindən işğal edilmiş ərazilərdə Azərbaycana dəymiş iqtisadi zərərin həcmi 60 mlrd. ABŞ dollarıdır. [122]

Fikrimcə bu rəqəm tam deyil, çünki bu illər ərzində əldə edilməmiş mənfəət nəzərə alınmayıb. Hesablamalar bu günə yenedən aparılsa, əldə edilməmiş mənfəət nəzərə alınmaqla, bu rəqəm 220 mlrd. \$ civarındadır. [129, 363]

Qeyd etmək lazımdır ki, beynəlxalq hüquqda bir neçə dəfə kodifikasiya etmək cəhdlərinə baxmayaraq, dövlətlərin məsuliyyətini nizamlayan beynəlxalq hüquq normaların mənşəyi əsasən adətdir.

BMT-nin Beynəlxalq Hüquq Komissiyası dövlətlərin məsu-

liyyətinə dair normaların kodifikasiyası üzrə öz işinə 1956-cı ildə başladı və yalnız 2001-ci ildə “Beynəlxalq hüquqazidd əməllərə görə dövlətlərin məsuliyyəti” adlı maddələr lahiyasını qəbul etdi. BMT Baş Məclisi 12 dekabr 2001-ci ildə BMT-nin Beynəlxalq Hüquq Komissiyası tərəfindən təqdim edilən bu layihəyə baxaraq “dövlətlər arasında münasibətlərdə məsuliyyət mövzusunun böyük əhəmiyyətini” xüsusi qeyd edən qətnamə qəbul etdi. Bu layihədə əks olunan maddələr nəzərə alınmış, əlavə şəkildə qətnaməyə daxil edilmiş və “onların gələcəkdə qəbul edilməsi və ya digər lazımi ölçüdə olması məsələsinə toxunmayaraq hökumətlərin nəzərinə” təklif edilmişdir.

Ermənistanın Azərbaycana vurduğu maddi və mənəvi zərər belə zərərin tam həcmdə ödənilməsi zərurətini yaradır. Belə ki, beynəlxalq hüquqa görə məsuliyyət daşıyan dövlət özünün hüquqazidd əməli ilə digər dövlətə vurmuş ziyanı tam həcmdə ödəməlidir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, vurulmuş ziyanın tam həcmdə ödənilməsi öhdəliyi, həm beynəlxalq hüquqa, həm də müxtəlif ölkələrin milli hüquq sistemlərinə xas olan, hüququn ümumi bir prinsipidir. Beynəlxalq hüquqda bu prinsip hələm XX əsrin əvvəlində öz təsdiqini tapmışdır. Məsələn, 1927-ci ildə Horfusdakı fabrika haqqında iş üzrə beynəlxalq ədalət məhkəməsinin Daimi Palatasının qərarını göstərmək olar. Bu qərarla deyilir ki, “öhdəliyin pozulması nəticəsində ödəmənin adekvat formada təmin edilməsi vəzifəsinin yaradılması beynəlxalq hüququn prinsipidir”, [108, 21] və daha sonra: “Ödəmə, nə qədər bu mümkünsə, hüquqazidd əməlin bütün nəticələrini ləğv etməlidir və, çox guman ki, əgər belə əməl törədilməsə idi, mövcud olmalı olan vəziyyəti bərpa etməlidir”. [108, 47] Bu prinsip beynəlxalq hüququn subyektı olan beynəlxalq dövlətlərarası təşkilatların qərarlarında da öz əksini tapmışdır. Məsə-

lən, İslam Konfransı Təşkilatının 9-cu Zirvə Görüşündə qəbul olunmuş “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü” adlı 21/9-P (IS) nömrəli qətnaməsinin 17 bəndində qeyd olunur ki, İKT hesab edir ki, Azərbaycan, ona vurulmuş zərərə görə, müvafiq ödəmə almaq hüququna malikdir və bu zərərə görə müvafiq ödəmə etmə məsuliyyəti Ermənistanın üzərinə düşür. [123]

Beynəlxalq hüquqa görə, dövlətin hüquqazidd əməlləri nəticəsində vurulmuş zərərin ödənilməsi restitusiya, kompensasiya (əvəzini vermə) və satisfaksiya formasında ola bilər.

Restitusiya - hüquqazidd əməlin törədilməsinə qədər mövcud olan vəziyyətin mümkün olan hədudlar çərçivəsində bərpa edilməsi deməkdir. Restitusiya dağıdılmış əmlakın bərpa edilməsi və ya əmlakın geri qaytarılması formasında ola bilər. Restitusiya qismən də ola bilər və kompensasiya ilə müşahidə oluna bilər. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə aid Ermənistanın qanunazidd əməli nəticəsində Azərbaycana vurulmuş zərərin restitusiya formasında ödənilməsi bütüb işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərinin qaytarılması deməkdir. Bəzən restitusiya digər formalarda çox çətin həyata keçirilir və ya hətta bəzən restitusiyanın həyata keçirilməsi mümkün belə olmur. Məsələn, muzeyin dağıdılması və onun eksponatlarının məhvi halında restitusiya faktiki mümkün olmur. Nəzərə alsaq ki, erməni qüvvələri tərəfindən Azərbaycan torpaqlarının işğalından təqribən 20 ilə yaxın bir vaxt keçir, o zaman zəbt edilmiş əmlakın geri qaytarılması (tarixi və mədəni dəyərə malik olan əşyalar istisna olmaqla) ödəmə ilə əvəz edilməlidir. Kompensasiya - əldən verilmiş xeyir də daxil edilməklə zərərin ödənilməsi deməkdir. Dövlət özünün qanunazidd əməli ilə vurduğu zərəri, restitusiya ilə ödənilməyən hissədə, ödəməyə borcludur.

BMT-nin Beynəlxalq Məhkəməsi “Qabçıqovo – Nadmaroş” işi üzrə öz qərarında müəyyən etdi ki: “zərər çəkmiş dövlət beynəlxalq qanunazidd əməl törətmiş dövlətdən ona vurulmuş zərərə görə kompensasiya almaq hüququna malik olmasına dair formalaşmış beynəlxalq hüquq norması mövcuddur”. [109, 81]

Kompensasiya - tam ödəməni təmin etməyə yönəlməlidir. Beynəlxalq hüququn bu müddəası beynəlxalq ədalət mühakiməsi Daimi Palatasının mövcud olan beynəlxalq məhkəmə praktikası ilə də təsdiq edilir. (bax, məsələn, Horfuzda olan fabrikaya dair iş üzrə beynəlxalq ədalət mühakiməsi Daimi Palatasının 1928-ci ildə çıxartdığı qərara [108, 47]). Ümumiyyətlə, vurulmuş zərər deyəndə həm dövlətin özünə vurulmuş zərər, həm də onun vətəndaşlarına, təşkilatlarına və kommərsiya strukturlarına vurulmuş zərər nəzərdə tutulur. Dövlət, həm də onun vətəndaşlarının sağlamlığına vurulmuş zərərə görə müəyyən kompensasiyanın ödənilməsinə tələb etmək hüququna malikdir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, birbaşa vurulmuş maddi itkilərlə yanaşı, həm də mənəvi zərərə görə də, məsələn, doğmaların və yaxınlarının itirilməsinə, ağrı və əzablara, təhqirlərə, mülki əhalinin qanunsuz həbsdə saxlanılmasına, işgəncələrə, şikəstetməyə və s. görə kompensasiya verilməlidir.

Satisfaksiya - zərərin tam ödənilməsi öhdəliyinin yerinə yetirilməsinə borclu olan məsuliyyət daşıyan dövlətin ödəmə formasıdır. Burada söhbət qeyri-maddi xarakterli ziyanın ödənilməsindən gedir. Bu dövlətin ləyaqətinə zərərverməyə, dövlətin təhqir olunmasına, məsələn, dövlət bayrağının təhqir olunmasına, onun vəzifəli şəxslərinə hücum edilməsinə, diplomatik toxunulmazlığa aiddir. Tez-tez zərər maddi nəticələrdən asılı olmayaraq öhdəliyin pozulması faktının özündən irəli gəlir. Satisfaksiya formaları müxtəlif ola bilər. Bu həm faktın pozulmasının

etiraf edilməsi, peşmançılıq etmə, rəsmi üzr istəmə, belə hadisələrin təkrarlanmamasına dair söz vermə formalarında ola bilər. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair satisfaksiya Ermənistan tərəfindən Azərbaycana qarşı təcavüz faktının etiraf edilməsi, Azərbaycan torpaqlarının işğal edilməsi faktının etiraf edilməsi, Xocalıda törədilmiş soyqırımın etiraf edilməsi, azərbaycan xalqı qarşısında rəsmi üzr istəməsi formalarında ola bilər.

Təcavüz nəticəsində vurulmuş zərərə görə maddi ödəmənin misalı qismində Küveytə qarşı İraqın təcavüzü ilə bağlı vəziyyəti göstərmək olar. Küveytin İrak tərəfindən işğalına görə təxminən 41.8 mlrd.\$, məbləğində kompensasiya müəyyən edilmişdir. Bunlardan artıq 17.5 mlrd.\$, ödənilib.

Beləliklə, Azərbaycana vurulmuş maddi və mənəvi zərərin ödənilməsi problemin həlli erməni təcavüzünün nəticələrinin aradan qaldırılmasının və Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ədalətli nizamlanmasının vacib aspektlərindən biridir.

FƏSİL II.

ERMƏNİSTAN-AZƏRBAYCAN, DAĞLIQ QARABAĞ MÜNAQİŞƏSİNİN NİZAMLANMASINDA BMT-NİN QƏRARLARININ ROLU VƏ ƏHƏMİYYƏTİ

1.1. BMT Təhlükəsizlik Şurasının qərarları.

İkinci dünya müharibəsindən sonra yaranmış və formalaşmış Birləşmiş Millətlər Təşkilatı müasir dünya quruluşunun ayrılmaz bir hissəsinə çevrilmişdir.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı dünya siyasətinin bu və ya digər problemləri üzrə müxtəlif, hətta hərdən birbaşa bir-birinə zidd olan mövqelərdə duran dövlətlər üçün, onların xarici siyasi maraqlarına cavab verə biləcək balanslaşdırılmış qərarlar tapılması məqsədilə ən əsas meydançalardan biridir. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı öz hüquqi təbiətinə görə beynəlxalq hüquq subyekti olan universal xarakterli beynəlxalq dövlətlərarası təşkilatdır.

Azərbaycan Respublikası 1992-ci ilin 2 mart tarixində BMT-nin üzvlüyünə qəbul olunmuş [99] və 1992-ci il mayın 6-da Azərbaycanın BMT nəzdində Daimi Nümayəndəliyi açılmışdır. Azərbaycanın BMT ilə əməkdaşlığının əsas istiqamətlərindən biri beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətini Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə cəlb etməyi və BMT-nin potensial imkanlarından istifadə etməklə bu münaqişənin ədalətli nizamlanmasına və sülh sazişinin əldə olunmasına çalışmaqdır.

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasına dair bu münaqişəyə aid BMT əsas orqanları tə-

rəfindən mühüm əhəmiyyət daşıyan bir neçə qərar və qətnamə qəbul edilmişdir. Məhz bu səbəbdən bu qərarların təhlili və araşdırılması xüsusi maraq kəsb edir və böyük əhəmiyyətə malikdir.

BMT-nin Nizamnaməsinin 24 maddəsinə uyğun olaraq BMT-yə üzv olan dövlətlər beynəlxalq sülhün və təhlükəsizliyin qorunması üzrə əsas vəzifəni BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının üzərinə qoyurlar. [76] 1992-1996-cı illərdə BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının Sədri və BMT Baş Katibi Azərbaycan Respublikasının suverenliyini və ərazi bütövlüyünü təsdiqləyən və münaqişənin sülh yolu ilə həll olunmasına yönəlmiş ATƏT-in Minsk Qrupunun söylərini dəstəkləyən münaqişə üzrə bir sıra bəyanatlarla çıxış etmişlər.

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair BMT-nin Təhlükəsizlik Şurası 4 qətnamə qəbul etmişdir.

BMT-nin Təhlükəsizlik Şurası 30 aprel 1993-cü ildə özünün qəbul etdiyi 822 (1993) nömrəli qətnaməsində Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair BMT Təhlükəsizlik Şurası Sədrinin 29 yanvar və 6 aprel 1993-cü ildə edilmiş bəyanatlarına istinad edərək və BMT Baş Katibinin 14 aprel 1993-cü il tarixli məruzəsini nəzərə alaraq, regionda sülhə və təhlükəsizliyə təhlükə yaradan vəziyyətdən narahat olduğunu bildirərək, regionda, xüsusən Kəlbəcərdə rayonunda, fəvqəladə humanitar vəziyyətdən və çoxlu sayda mülki şəxslərin yerdəyişməsi ilə bağlı dərin narahatlığını bildirərək, regionda bütün dövlətlərin suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə hörmətini təsdiqləyərək və bununla yanaşı beynəlxalq sərhədlərin toxunulmazlığını və ərazi əldə edilməsi üçün gücdən istifadə edilməsinin yolverilməzliyini təsdiqləyərək, bütün işğalçı qüvvələrin Kəlbəcər rayonundan və Azərbaycanın digər işğal edilmiş rayonlarından dərhal çıxarılmasını tələb etdi. [1] BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının bu qətnaməsi böyük

əhəmiyyətə malikdir.

Birincisi, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair bu BMT Təhlükəsizlik Şurası tərəfindən çıxardılan ilk qətnamədir.

İkincisi, bizim fikrimizcə, bu qətnamədə BMT Təhlükəsizlik Şurasının Ermənistan - Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair münasibətinin ilk cizgiləri müəyyən edilib. Belə ki, qətnamədə BMT Təhlükəsizlik Şurası Azərbaycan Respublikası və Ermənistan Respublikası arasında münasibətlərin pisləşməsi ilə bağlı öz dərin narahatlığını bildirir. Fikrimizcə, burada bu münaqişənin dövlətlərarası münaqişə olduğuna işarə edilir.

Üçüncüsü, bu münaqişənin xarakterinə qiymət verilir və bu münaqişə regionda sülhə və təhlükəsizliyə təhlükə yaradan vəziyyət kimi qiymətləndirilir.

Dördüncüsü, bu regionda olan bütün dövlətlərin, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü, suverenliyi, sərhədlərinin sarsılmazlığı təsdiqlənir.

Beşincisi, ərazi əldə edilməsi üçün gücdən istifadə edilməsinin yolverilməzliyini təsdiqlənir. Bununla da BMT Təhlükəsizlik Şurası gücdən istifadə etməklə başqa dövlətin ərazisinin əldə edilməsinin yolverilməzliyinin hüquqi əsasını müəyyən edir. Fikrimizcə, məhz bu hüquqi əsas BMT Təhlükəsizlik Şurasına Azərbaycanın bütün işğal edilmiş ərazilərindən bütün işğalçı qüvvələrin dərhal çıxarılmasını tələb etməsinə imkan yaratdı.

BMT-nin Təhlükəsizlik Şurası 29 iyul 1993-cü ildə özünün qəbul etdiyi 853 (1993) nömrəli qətnaməsində, Azərbaycanın Ağdam rayonunun zəbt edilməsini qeyd edərək, yenidən Azərbaycanın suverenliyini və ərazi bütövlüyünü təsdiqləyərək, və həm də beynəlxalq sərhədlərin toxunulmazlığını və ərazi əldə edilməsi üçün gücdən istifadə edilməsinin yolverilməzliyini təs-

diqləyərək, Ağdam rayonunun və bütün digər işğal edilmiş Azərbaycan Respublikasının rayonlarının zəbt edilməsini pislədi və işğalçı qüvvələrin Ağdam rayonundan və bütün digər işğal edilmiş Azərbaycan rayonlarından dərhal, tam və şərtsiz çıxarılmasını tələb etdi. BMT Təhlükəsizlik Şurasının bu qətnaməsinin 9 bəndində “Azərbaycanın dağlıq qarabağ regionunun erməniləri” dusturu əks olunub və fikrimcə, bunu xüsusi qeyd etmək çox vacibdir.[2]

Birincisi, bu düstur, Dağlıq Qarabağın Azərbaycanın regionu olması faktını təsdiqləyir.

İkincisi, burada yaşayan əhali, ermənilərin iddia etdiyi kimi, təbiətdə mövcud olmayan “Dağlıq Qarabağ xalqı” yox, bir hissəsi Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionunda yaşayan ermənilərin, yəni erməni icmasının olduğunu təsdiqlənir (bu regionda yaşayan əhəlinin digər hissəsini, Ermənistan Respublikasının silahlı qüvvələri tərəfindən aparılmış etnik təmizləmə siyasəti nəticəsində, öz doğma yurdlarından qovulmuş və hal-hazırda didərgin həyatı yaşayan azərbaycan icması təşkil edir).

Üçüncüsü, qətnamədə BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822 nömrəli qətnaməsində öz əksini tapmış “Azərbaycan Respublikası və Ermənistan Respublikası arasında münasibətlərin pisləşməsi ilə bağlı öz dərin narahatlığının bildirilməsi” düsturuna “onların arasında artan gərginlik” ifadəsi də əlavə olunmuşdur. Fikrimizcə, bu BMT Təhlükəsizlik Şurası tərəfindən bu münaqişənin təbiətə məhz dövlətlərarası münaqişənin olması faktının getdikcə daha aydın təəffür etməsini əks etdirir.

Dördüncüsü, əgər BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822 nömrəli qətnaməsində “əgər regionda, xüsusən Kəlbəcərdə rayonunda, fəvqəladə humanitar vəziyyətdən və çoxlu sayda mülki şəxslərin yerdəyişməsi” ilə bağlı dərin narahatlığını bildirilirdisə, artıq bu

düstur daha dəqiqləşdirilir və göstərilir ki, “regionda fəvqəladə humanitar vəziyyətdən və Azərbaycanda çoxlu sayda mülki şəxslərin yerdəyişməsindən” dərin narahatlığını bildirir. Bununla da bu sənəddə göstərilir ki, əsasən azərbaycan mülki əhalisi “yerdəyişmə”, əslində isə etnik təmizləməyə məruz qalıb.

Beşincisi, əgər BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822 nömrəli qətnaməsində bu regionda olan bütün dövlətlərin sənəliyi və ərazi bütövlüyünə hörmət edilməsi təsdiqlənirdisə, BMT Təhlükəsizlik Şurasının 853 nömrəli qətnaməsində, ilk növbədə Azərbaycanın, sonra isə regionda olan digər ölkələrin sənəliyinə və ərazi bütövlüyünə hörmət edilməsi təsdiqlənir. Lakin hərbi əməliyyatlar bütövlükdə Azərbaycanın ərazisində aparılırdı nəzərə alsaq, belə bir qənaətə gəlmək olar ki, burada söhbət əsasən Azərbaycanın suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə hörmət edilməsindən gedir və bu amili BMT-nin Təhlükəsizlik Şurası xüsusi vurğulayır.

BMT-nin Təhlükəsizlik Şurası 14 oktyabr 1993-cü ildə özünün qəbul etdiyi 874 (1993) nömrəli qətnaməsində yenidən Azərbaycanın və regionda olan digər dövlətlərin suverenliyini və ərazi bütövlüyünü təsdiqləyərək, və həm də yenidən beynəlxalq sərhədlərin toxunulmazlığını və ərazi əldə edilməsi üçün gücdən istifadə edilməsinin yolverilməzliyini təsdiqləyərək, və Azərbaycanda çoxlu sayda mülki şəxslərin yerdəyişməsi ilə bağlı öz ciddi narahatlığını bildirərək, Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərindən (erməni) qüvvələrinin çıxarılmasına çağırırdı. Bu qətnamənin preambulasında həm də “Azərbaycanın dağlıq qarabağ regionu və onun ətrafındakı münaqişə” dusturu öz əksini tapmışdır. [3] Bu düsturun çox vacib əhəmiyyəti var. Belə ki, söhbət təkcə Dağlıq Qarabağ regionunda olan münaqişədən getmir, həm də “onun ətrafında münaqişədən” gedir. Nəzərə

rə alsaq ki, Dağlıq Qarabağın Ermənistanla heç bir sərhədi yoxdur, və Dağlıq Qarabağ regionu digər Azərbaycan torpaqları ilə əhatə olunur, belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, söhbət artıq təkcə Dağlıq Qarabağdan yox, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsindən, daha doğrusu Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzündən gedir, və bu fakta dolayısı olaraq qətnamədə işarə edilir. Belə ki, bu qətnamədə BMT-nin Təhlükəsizlik Şurası 12 noyabr oktyabr 1993-cü ildə özünün qəbul etdiyi 884 (1993) nömrəli qətnaməsində, Azərbaycanın Horadiz şəhərini və Zəngilan rayonunun işğalını narahatçılıqla qeyd edərək, Azərbaycanın və regionda olan digər dövlətlərin suverenliyini və ərazi bütövlüyünü təsdiqləyərək, və həm də beynəlxalq sərhədlərin toxunulmazlığını və ərazi əldə edilməsi üçün gücdən istifadə edilməsinin yolverilməzliyini təsdiqləyərək, böyük sayda mülki şəxslərin son yer dəyişməsi halı və Horadiz şəhərində və Zəngilan rayonunda və Azərbaycanın cənub sərhədində yaranan fəvqəladə humanitar vəziyyət ilə bağlı öz ciddi narahatlığını ifadə edərək, Horadiz şəhərinin və Zəngilan rayonunun işğal edilməsini, dinc əhaliyə hücumları və Azərbaycan Respublikasının ərazisinin atəşə tutulmasını pislədi və işğal qüvvələrinin Zəngilan rayonundan birtərəfli çıxardılmasını və işğal qüvvələrinin digər işğal olunmuş Azərbaycan rayonlarından çıxardılması tələb etdi.

Bu qətnamənin preambulasında da “Azərbaycan Respublikasının dağlıq qarabağ regionu və onun ətrafındakı münaqişə” dusturu öz əksini tapmışdır. Bundan əlavə, qətnamənin 2-ci bəndində həm də “Azərbaycanın dağlıq qarabağ regionunun erməniləri” dusturu əks olunub. [4]

Beləliklə, bu beynəlxalq hüquqi sənədlərin təhlili belə bir nəticəyə gəlmək üçün əsas verir ki:

- BMT-nin Təhlükəsizlik Şurası öz qətnamələrində birmənalı olaraq Dağlıq Qarabağ regionunun Azərbaycana məxsus olmasını təsdiqləyir. Ədalətli olaraq bu hal beynəlxalq-hüquq ədəbiyyatında da göstərilmişdir [5].

- BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının 30 aprel 1993 –cü il tarixli 822, 29 iyul 1993-cü il tarixli 853, 14 oktyabr 1993 –cü il tarixli 874 və 12 noyabr 1993-cü il tarixli 884 nömrəli qətnamələrində Azərbaycanın suverenliyi, ərazi bütövlüyü və onun beynəlxalq tanınmış sərhədləri dəstəklənir. Bu qətnamələrdə digər dövlətlərin ərazisinin əldə edilməsi üçün gücdən istifadə edilməsinin yolverilməzliyi xüsusi qeyd olunur və Azərbaycanın ərazisinin işğal olunması və dinc əhaliyə qarşı hücumların edilməsi qətiyyətlə pislənir.

- BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrində erməni işğalçı qüvvələrin Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərindən dərhal çıxardılması tələb olunur.

1.2. BMT Baş Məclisinin qərarları

Ermənistan-Azərbaycan. Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair BMT-nin Baş Məclisi tərəfindən bir neçə mühüm əhəmiyyətli qətnamə və qərar qəbul edilmişdir.

İlk olaraq qeyd etmək lazımdır ki, “Azərbaycan Respublikasının dağlıq qarabağ regionu” dusturu BMT-nin Baş Məclisinin qətnamələrində də öz əksini tapmışdır. Belə ki, BMT Baş Məclisi tərəfindən, baş komitələrə vermədən, qəbul olunmuş 16 yanvar 1998-ci il tarixli “Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı arasında əməkdaşlıq haqqında”, adlı A/ RES/ 52/22 qətnamənin 16-cı bəndində “Azərbaycan Respublikasının dağlıq qarabağ regionu və onun

ətrafında olan münaqişə” ifadəsi əks olunmuşdur.[6] Analoji düstur BMT Baş Məclisi tərəfindən 9 fevral 2000-ci ildə qəbul olunmuş A/RES/54/117 (b.16), [7] 2 mart 2001-ci ildə qəbul olunmuş A/RES/55/179 (b.15, qeyd etmək maraqlıdır ki, bu qətnamənin lehinə 147-di dövlət, əleyhinə isə cəmi 1 dövlət – Ermənistan səs vermişdir), [8] 14 fevral 2002-ci ildə qəbul olunmuş A/RES/56/216 (bax b.21), [9] 6 fevral 2003-cü ildə qəbul olunmuş A/RES/57/298 (bax b.26) qətnamələrdə öz əksini tapmışdır. [10]

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə və bu münaqişə nəticəsində humanitar sahədə yaranmış ağır nəticələrin aradan qaldırılmasına dair BMT-nin Baş Məclisi özünün 48-ci sessiyasının 20 dekabr 1993-cü ildə keçirilmiş 85-ci plenar iclasında “Azərbaycanda qaçqınlara və məcburi köçkünlərə fəvqəladə beynəlxalq yardımın göstərilməsi haqqında” adlı qətnamə qəbul etmişdir (sənəd A/RES/48/114). [11] Bu sənəddə ilk dəfə BMT səviyyəsində etiraf edilir ki, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi nəticəsində Azərbaycanda humanitar vəziyyət ciddi şəkildə pisləşmiş və qaçqın və məcburi köçkünlərin sayı bir milyonu keçmişdir.

Beynəlxalq hüquqda və ölkələr arasında dövlət sərhədinin rejimi haqqında bir çox ikitərəfli beynəlxalq hüquqi müqavilələrdə, sərhəd yanında yağınlərin baş verilməsi halında öz ərazisində yağın baş vermiş ölkə bu yağınlərin söndürülməsi və sərhədi keçib digər ölkənin ərazisinə yayılmaması məqsədilə bütün mümkün olan tədbirlərə əl atmasına dair müvafiq hüquq normaları öz əksini tapmışdır. Erməni tərəfi özü azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində qəsdən yağınlərin törədir. Çox guman ki, bütün cəbhə xətti üzrə ermənilər tərəfindən törədilən yağınlərin hərbi məqsəd güdür. Ola bilər ki, onlar azərbaycan or-

dusunu və onun yərəkətlərini izləmək üçün ərazini təmizləmək istəyirlər. [12] Bu qəsdən törədilmiş yağınlərin həm də Azərbaycanın digər ərazilərinə də mühüm zərər vurmuşdur. Azərbaycan QHT tərəfindən həyata keçirilmiş monitorinq əsasında, Azərbaycanın Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi ermənilər tərəfindən törədilmiş yağınlərin nəticələrinə dair hesabat hazırlamışdır. Bu sənədə uyğun olaraq 2006-cı ilin yay aylarında ermənilər Ağdam, Fizuli, Cəbrayıl, Tərtər, Xocavənd və həm də Qazax və Tovuz rayonunun ərazilərini yandırıldılar. Ağdam rayonunda Yusifcanlı, Novruzlu, Bağbanlıq, Saybalı, Sarıcalı və Baş Qərvənd kəndləri tamamilə yanımlşlar. Həmdə Şixbabalı, Mərzili, Xıdırılı və Göytəpə kəndləri də yağınlərinə məruz qalmışlar.

Alovun toqquşması xətti üzrə yağınlərdən 31km məsafəsində 6330 hektar torpaq sahəsi zərər çəkmişdir. Bu rayonların flora və faunasına da ciddi zərər vurulub. 47 bitki növü, o cümlədən, 19 ağac növü tamamilə məhv edilib. Yağın Fizuli və Cəbrayıl rayonlarında 10 min hektarları əhatən edən otlaqları məhv etmişdir. Tərtər rayonunda yağın 550 hektar torpaq sahəsinə zərər vurmuşdur. Xocavənd rayonunda öz təbiətinə görə unikal yerlər olan “Qaraçux” və “Nərgiz təpə” yağınlərin qurbanları olmuşlar. Qeyd etmək yerinə düşərdi ki, yandırılmış Nərgiz təpədə hələ bizim eramızdan II min əvvəl yaradılmış qədim mədəniyyət abidələri var idi. Çox guman ki, yağın azərbaycanın tarixi və mədəni abidələrini yer üzündən silmək üçün törədilmişdir. [88] Nəticədə bu yerlərdə flora və faunanın 15 nadir növü məhv edilmişdir. Bütövlükdə, yandırılmış ərazilərin ümumi sahəsi 34900 hektar təşkil edirdi. [13] Yağınlərdən vurulmuş birbaşa zərər 8,6 mln. ABŞ dolları təşkil etmişdir. [14].

Heç də təsadüfi deyil ki Azərbaycan bu problemi BMT-nin Baş Məclisinin sessiyasının müzakirəsinə çıxartmağa məcbur idi. BMT-nin qərarlarında Ermənistan tərəfindən işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarında yanğınların törədilməsi ilə bağlı müvafiq müddəalar da öz əksini tapmışdır.

7 sentyabr 2006-cı ildə keçirilmiş özünün 61-ci sessiyasının 98-cı plenar iclasında BMT-nin Baş Məclisi 60/285 “Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində vəziyyət” adlı qətnamə qəbul etmişdir. Bu qətnamə erməni işğalçılarının Qarabağda və ona bitişik olan ərazilərdə törətdikləri yanğınlarla bağlı yaranmış vəziyyətə həsr olunmuşdur (sənəd A/60/L.60/Rev.2). Qətnamə BMT-nin Baş Məclisi tərəfindən baş komitələrə verilmədən qəbul olunmuşdur. BMT Baş Məclisinin 7 sentyabr 2006-cı il tarixli 60/285 qətnaməsinin həm adında, həm də mətnində “Azərbaycanın işğal olunmuş əraziləri” düsturu öz əksini tapmışdır [56]

Qətnamənin adı öz-özlüyündə çox məqamlardan məlumat verir. Qətnamənin adından görüldüyü kimi dünya ölkələr birliyi hüquqi cəhətdən Azərbaycan torpaqlarının işğal olunması faktını etiraf edilir. [100]

Qətnamədə deyilir ki, “BMT-nin Baş Məclisi geniş miqyaslı iqtisadi ziyan vurmuş yanğınlardan ciddi narahatdır və zərər çəkmiş ərazilərdə yanğınların söndürülməsi və onların nəticələrinin aradan qaldırılması məqsədilə təcili təbii qoruyucu tədbirlərin həyata keçirilməsi zərurətini qeyd edir”. [15]

BMT-nin Baş Məclisinin sessiyasında ATƏT-in Minsk qrupunun üç həmsədrləri bəyanatla çıxış etdilər və qeyd etdilər ki, “Biz Dağlıq Qarabağın ətrafında Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərinin şərq hissəsində yanğınlarla bağlı Azərbaycan hökumətinin təqdim etdiyi məlumatları diqqətlə tədqiq etdik.

Biz xüsusilə qeyd edirik ki, bu rayonlarda təbii və suni xarakterli yanğıllar mütəmadi hal daşıyır”. [16] Bu qətnamənin müsbət halı ondan ibarətdir ki, qətnamədə Azərbaycan ərazilərinin işğal olunması faktı öz əksini tapmışdır. Lakin erməni tərəfinin əks hərəkətlərinin nəticəsində qətnamədə bu ərazilərin kim tərəfindən və nə vaxt işğal olunması əks olunmamışdır. ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrələrinin bəyanatlarının müsbət halı ondan ibarətdir ki, yanğılların təkcə təbii deyil, həm də suni xarakter daşdığı qeyd olunur, yəni həmsədrlər faktiki olaraq işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərində ermənilər tərəfinin yanğılların törətdiyi faktları təsdiqlədilər.

Təbii ki, belə hüquqazidd əməllərə görə beynəlxalq hüquqi məsuliyyət bütövlükdə Ermənistan Respublikasının üzərinə düşür. «Yanğın törədilən Dağlıq Qarabağ ərazisinə və ona yaxın olan ərazilərə görə məsuliyyəti Ermənistan daşıyır. Kim nəzarət edirsə o da məsuliyyət daşıyır. Hazırki halda söhbət Ermənistandan gedir» - Rusiyanın Azərbaycandakı səfiri Vasiliy İstratov ədalətli olaraq qeyd edir. [17]

Fikrimizcə, BMT-nin Baş Məclisinin aşağıda göstərilən qətnaməsini xüsusi qeyd etmək lazımdır. BMT-nin Baş Məclisi 14 mart 2008-ci ildə özünün 62 sessiyasında “Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində vəziyyət” adlı qətnamə qəbul etmişdir (sənəd A/62/L.42). Qətnamədə onun beynəlxalq tanınmış sərhədlər çərçovəsində Azərbaycan Respublikasının suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə dəstək verilməsi və daimi hörmət edilməsi haqqında deyilir və Azərbaycan Respublikasının bütün işğal olunmuş ərazilərindən bütün erməni qüvvələrinin dərhal, tam və şərtsiz çıxarılması tələb olunur. Qətnamə o fakta əsaslanır ki, heç bir dövlət Azərbaycan Respublikasının ərazilərinin işğal olunması nəticəsində yaranmış vəziyyəti qanuni saymamalıdır

və belə vəziyyətin saxlanılmasına kömək etməməlidir [18]. Bu qətnamə xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Qətnamədə yenidən onun beynəlxalq-tanınmış sərhədləri çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün dəstəklənməsinə və suverenliyinə daimi hörmət edilməsi bəyan edilir və Azərbaycan Respublikasının bütün işğal olunmuş ərazilərindən erməni qüvvələrinin qeyd-şərtsiz çıxardılması tələb olunur. Bu sənəddə həm də Azərbaycan Respublikasının işğal olunmuş ərazilərindən qovulmuş əhalinin öz evlərinə qayıtmasına olan ayrılmaz hüququ təsdiqlənir və belə qayıdış üçün lazımı şəraitin, o cümlədən, müdaxilədən zərər çəkmiş ərazilərin hərtərəfli reabilitasiyası daxil olunmaqla, yaradılması zərurəti qeyd olunur. Bununla yanaşı, Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionunda erməni və azərbaycan icmaları üçün normal, təhlükəsizlik və bərabər yaşayış şəraitinin təmin edilməsi zərurəti etiraf edilir. Bu isə bu regionda Azərbaycan Respublikasının hüduqları çərçivəsində özünü idarəetmə effektiv demokratik sistemin yaradılması imkanı yaradacaqdır. Sənəddə həm də xüsusi qeyd olunur ki, Azərbaycan Respublikasının ərazilərinin işğal olunması nəticəsində yaranmış vəziyyətin qanuni olmasını heç bir dövlət tanınamamalıdır və belə vəziyyətin saxlanılmasına kömək və ya yardım etməməlidir.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu qətnamə birdəfəlik xarakter daşıyır.

Qətnamənin 8 bəndində BMT-nin Baş Katibindən bu qətnamənin həyata keçirilməsinə dair hərtərəfli məruzə təqdim edilməsi xahişi əks olunmuşdur. Bundan əlavə, qətnamənin 9 bəndi “Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində vəziyyət” adlı məsələni Baş Məclisin 63-cü sessiyasının gündəliyinə salınmasını nəzərdə tutur.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bu qətnamələrlə yanaşı BMT-nin Baş Məclisi, Ermənistanın və onun himayədarlarının bütün əks hərəkətlərinə, tədbirlərinə baxmayaraq QUAM ölkələrinin təşəbbüsü ilə qaldırılmış keçmiş SSRİ ərazisində dondurulmuş münaqişələr haqqında “QUAM məkanında uzadılmış münaqişələr və beynəlxalq sülhə, təhlükəsizliyə və inkişafa onların təsiri” adlı məsələnin öz 61-ci sessiyasının gündəliyinə salınması haqqında qərar qəbul etdi. [19]. Sonradan bu məsələ BMT-nin Baş Məclisinin 62-ci, daha sonra 63-cü və 64-cü sessiyalarının və yenidən 65-cü sessiyasının gündəliyinə salındı.

Fikrimizcə, yuxarıda qeyd edilənlərdən belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının və Baş Məclisinin rəsmi sənədlərində:

1) Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın bir regionu kimi tanınır. BMT-nin sənədlərində birmənalı olaraq Dağlıq Qarabağ regionunun Azərbaycana mənsub olmasını təsdiq edilir. Bu hal, ədalətli olaraq, beynəlxalq hüquq ədəbiyyatında da qeyd olunur. [82, 44; 105]

2) Azərbaycan ərazilərinin işğal olunması faktı etiraf edilir;

3) aparılmış etnik təmizləmə nəticəsində azərbaycan əhalisinin qovulmasından sonra Dağlıq Qarabağ ərazisində qalmış əhali təbiətdə mövcud olmayan “Dağlıq Qarabağ xalqı” kimi yox, “Azərbaycan regionunun dağlıq qarabağ erməniləri” kimi tanınır;

4) regionda olan bütün dövlətlərin suverenliyi və ərazi bütövlüyü və beynəlxalq sərhədlərin toxunulmazlığı və ərazinin əldə edilməsi üçün gücdən istifadə edilməsinin yolverilməzliyi təsdiqlənir;

5) Azərbaycanın işğal olunmuş bütün rayonlarından işğalçı qüvvələrin dərhal, tam və qeyd-şərtsiz çıxarılması tələb olunur;

6) Azərbaycan Respublikasının işğal olunmuş ərazilərindən qovulmuş əhalinin öz evlərinə qayıtmasına olan ayrılmaz hüququ təsdiqlənir və belə qayıdış üçün lazımı şəraitin, o cümlədən, müdaxilədən zərər çəkmiş ərazilərin hərtərəfli reabilitasiyası daxil olunmaqla, yaradılması zərurəti qeyd olunur;

7) Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionunda erməni və azərbaycan icmaları üçün normal, təhlükəsizlik və bərabər yaşayış şəraitinin təmin edilməsi zərurəti etiraf edilir. Bu isə bu regionda Azərbaycan Respublikasının hüddudları çərçivəsində özünüidarəetmə effektiv demokratik sistemin yaradılması imkanı yaradacaqdır;

8) xüsusi qeyd olunur ki, Azərbaycan Respublikasının ərazilərinin işğal olunması nəticəsində yaranmış vəziyyətin qanuni olmasını heç bir dövlət tanımamalıdır və belə vəziyyətin saxlanılmasına kömək və ya yardım etilməməlidir. [131, 68]

FƏSİL III.

ERMƏNİSTAN-AZƏRBAYCAN, DAĞLIQ QARABAĞ MÜNAQİŞƏSİNİN NİZAMLANMASINDA İKT-NİN QƏRARLARININ ROLU VƏ ƏHƏMİYYƏTİ

İslam Konfransı Təşkilatı dünyanın beynəlxalq hökumətlər-
arası regional təşkilatların ən vaciblərindən biridir və ən böyük
və ən nüfuzlu müsəlman hökumətlərarası regional təşkilatıdır.
Ümumiyyətlə, İKT ona üzv olan dövlətlərin sayına görə
Birləşmiş Millətlər Təşkilatından sonra dünyanın ikinci beynəlxalq
hökumətlərarası təşkilatıdır. Hal-hazırda İKT dörd qitədə -
Aziyada, Avropada, Afrikada və Cənubi Amerikada yerləşən,
əhalisinin ümumi sayı 1,5 milyard insan təşkil edən 57 ölkəni
birləşdirir. İKT müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində xüsusi
çəkiyə malikdir. Bircə onu qeyd etmək kifayətdir ki, ABŞ-
nin yeni seçilmiş prezidenti Barak Obama bəyan etdi ki, o İslam
Konfransı Təşkilatı ilə əməkdaşlıq edəcəkdir. [20] İKT-nin müa-
sir beynəlxalq əlaqələr sistemində xüsusi yeri BMT və İKT
arasında əməkdaşlıq haqqında bağlanmış müqavilədə də əks olu-
nur.

İKT dünyada müxtəlif xalqlar arasında beynəlxalq sülhün və
təhlükəsizliyin və həmdə harmoniyanın yaranması və əməkdaş-
lığın inkişaf edilməsində müsəlman dünyasının maraqlarını mü-
dafiə etməyə və qorumağa yönəlmiş İslam dünyasının kollektiv
səsi kimi çıxış edir. [21]

Ölkə beynəlxalq-hüquq ədəbiyyatında Ermənistan-Azərbay-
can, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair İKT tərəfindən 1998-ci
ilə qədər qəbul edilmiş sənədlərin hüquqi aspektlərinin tədqiqini
ilk olaraq V.İbayev aparmışdır. [83; 101] Lakin 1998-ci ildən

hal-hazıra kimi Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair İKT tərəfindən həm İKT-yə üzv ölkələrinin dövlət və hökumət başçılarının zirvə görüşlərində (summitlərinə), həm də İKT-yə üzv ölkələrinin xarici işlər nazirləri səviyyəsində çoxlu sayda yeni sənədlər, o cümlədən qətnamələr və qərarlar qəbul olunmuşdur. Azərbaycan İKT-yə üzv olduqdan sonra 1998-ci ilə qədər İKT-in İKT-yə üzv ölkələrinin dövlət və hökumət başçılarının iki zirvə görüşü (summiti) keçirilmişdir. Bunlar – 13-15 dekabr 1994-cü ildə Kasablanka şəhəri, Mərakeş Krallığında keçirilmiş İKT-in Yeddinci Zirvə Görüşü və 9-11 dekabr 1997-ci ildə Tehran şəhəri, İran İslam Respublikasında keçirilmiş İKT-in Səkkizinci Zirvə Görüşüdür.

1998-cu ildən Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair müddəalar İKT baş orqanı - üzv ölkələrinin dövlət və hökumət başçılarının zirvə görüşlərində (summitlərində) qəbul olunmuş bir sıra sənədlərdə öz əksini tapmışdır. Onların içində, 2000-ci ilin noyabr ayında İKT Doqquzuncu Zirvə Görüşündə (Doha, Qatar dövləti) qəbul olunmuş Yekun Kommunikasi (61-ci bənd), 2003-cü ilin oktyabr ayında İKT Onuncu Zirvə Görüşündə (Putrajaya, Malayziya) qəbul olunmuş Yekun Kommunikasi (33-cü bənd), 2005-ci ilin dekabr ayında İKT Üçüncü Fövqəladə Zirvə Görüşündə (Məkkə, Səudi Ərəbistan) qəbul olunmuş Yekun Kommunikasi, 2008-ci ilin mart ayında İKT On birinci Zirvə Görüşündə (Dakar, Seneqal Respublikası) qəbul olunmuş Yekun Kommunikasi (61-ci bənd) göstərmək olar.

Bununla yanaşı, Doqquzuncu Zirvə Görüşündə (Doha, Qatar dövləti) qəbul olunmuş 21/9-P (IS) nömrəli “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü” adlı qətnaməni, 21/9-E (IS) nömrəli “Azərbaycan Respublikasına

iqtişadi yardım göstərilməsi haqqında” adlı qətnaməni, 25/9-C nömrəli “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü nəticəsində Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində İslam tarixi və mədəniyyət abidələrinin məhv edilməsi və dağıdılması haqqında” adlı qətnaməni, Onuncu Zirvə Görüşündə (Putrajaya, Malayziyada) qəbul olunmuş 12/10-P (IS) nömrəli “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” adlı qətnaməni, 21/10-E (IS) nömrəli “Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi haqqında” adlı qətnaməni, mədəniyyət məsələləri mövzusunda dair Mədəniyyət və İslam işləri üzrə qətnamələrin (j) “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü nəticəsində Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində İslam tarixi və mədəniyyət abidələrinin məhv edilməsi və dağıdılması haqqında” adlı qətnaməni, On Birinci Zirvə Görüşündə (Dakar, Seneqal Respublikası) qəbul olunmuş 10/11-P (IS) nömrəli “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” adlı qətnaməni, 2/11-E (IS) nömrəli “Üzv dövlətlərə və İKT-yə üzv olmayan ölkələrə və müsəlman icmalarına iqtisadi yardım edilməsinə aid fəaliyyət haqqında” adlı qətnaməsinin “Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi” B. bölməsini, Mədəniyyət və sosial məsələlər üzrə qətnamələrdə, 2/11-C (IS) nömrəli “İslam müqəddəs yerlərinin müdafiəsi haqqında” adlı qətnaməni də göstərmək olar.

Bundan əlavə, ümumiyyətlə, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair müddəalar İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının sessiyalarında qəbul olunmuş müxtəlif növlü sənədlərdə, o cümlədən yekun kommunikelər və bəyanatlarda və çoxsaylı qətnamələrdə öz əksini tapmışdır.

İKT Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair İKT tərəfindən 2004-cü ilə qədər qəbul edilmiş bəzi sənədlərin hüquqi aspektlərinin tədqiqini həm də E.Abdullayev "Dağlıq Qarabağ problemi beynəlxalq müstəvisində" adlı öz əsərində aparmışdır. [78] Lakin bu işdə, bir tərəfdən Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair İKT tərəfindən qəbul edilmiş müxtəlif siyasi xarakterli sənədlər və hüquqi əhəmiyyətli qətnamələr sistemləşdirilməmiş və bir neçə qətnamə və qərar sadalanmaqla pərakəndə şəkildə verilmişdir. (məsələn, işdə təkcə İKT 1993-cü ildə Pakistanın Kəraçi şəhərində keçirilmiş xarici işlər nazirlərinin 21-ci, İKT 1993-ci ildə İstanbul şəhərində keçirilmiş xarici işlər nazirlərinin 5-ci fəvqəladə, 1996-cı ildə İndoneziyanın Cakarta şəhərində keçirilmiş İKT xarici işlər nazirlərinin 21-ci sessiyalarına və 1994-cü ildə Mərakeşin Krallığının Kasablanka şəhərində keçirilmiş İKT-in dövlət və hökumət başçıları Yeddinci Zirvə Görüşünə istinad edilir). Bundan əlavə, bəzi sənədlər (bəlkə də texniki yanlışlıq səbəbindən) səhv göstərilmiş, bəzi rəsmi sənədlərin isə azərbaycan dilinə tərcüməsində səhvlərə yol verilmişdir.

Bununla yanaşı, qeyd etmək lazımdır ki, 2004-cü ildən hal-hazırda kimi artıq İKT-in dövlət və hökumət başçıları 2 zirvə görüşü və 6 xarici işlər nazirlərinin görüşləri keçirilmiş və Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair bir sıra yeni sənəd və qərarlar qəbul edilmişdir.

Yuxarıda göstərilən elmi əsərləri qeyd edərək, onu da qeyd etmək lazımdır ki, ölkə beynəlxalq-hüquq ədəbiyyatında Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair İKT tərəfindən qəbul edilmiş sənədlər nəzəri cəhətdən sistemləşdirilməmiş, onların məzmunu bir-biri ilə sistemli şəkildə bağlılığı, bu sənədlərdə əks olunmuş normaların hüquqi təbiəti və qüvvəsi

təhlil edilməmiş və araşdırılmamışdır və bu sahədə müəyyən boşluqlar var. Digər tərəfdən Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair İKT-in İKT-yə üzv ölkələrinin dövlət və hökumət başçıları zirvə görüşlərində (summitlərinə), həm də İKT-yə üzv ölkələrinin xarici işlər nazirləri səviyyəsində qəbul etdiyi bütün sənədlərin vahid bir kompleks şəkildə sistemləşdirilməsi, hərtərəfli təhlili böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Bu sahədə müəyyən araşdırmalar aparılmışdır. Yuxarıda qeyd edilən problemlərin bir qisminin, o cümlədən Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair İKT tərəfindən qəbul edilmiş sənədlərin müxtəlif hüquqi aspektlərinin, tədqiqi və təhlili R.Qarayevin əsərlərində aparılmışdır. [24; 35] Bununla yanaşı, bu tədqiqatda Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair İKT tərəfindən həm İKT-yə üzv ölkələrin dövlət və hökumət başçıları zirvə görüşlərində (summitlərinə), həm də İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının sessiyalarında qəbul olunmuş bütün sənədlər sistemləşdirilmiş və tədqiq edilmişdir. Bu isə, öz növbəsində, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair İKT vahid mövqesinin müəyyən və daha dəqiq göstərilməsi imkanını yaradır.

Formal və hüquqi cəhətdən İKT yaradılması haqqında qərar Mərakeş Krallığının paytaxtı, Rabat şəhərində hicri tarixi ilə 12 Rəcəb 1389H (25 Sentyabr 1969) keçirilmiş dövlət və hökumət başçıları zirvə görüşündə qəbul olunmuşdur.

İKT-nin birinci Nizamnaməsi 1972-ci ilin mart ayında Ciddə, Səudi Ərəbistanda xarici işlər nazirlərinin 3-cü görüşündə qəbul olunmuşdur. İKT birinci Nizamnaməsi giriş və 14 maddədən ibarət idi.

13-14 Mart 2008-ci ildə Seneqalın paytaxtı Dakar şəhərində İKT dövlət və hökumət başçıları XI-ci Zirvə Görüşündə İKT-

nın ikinci və hal-hazırda qüvvədə olan Nizamnaməsi qəbul olunmuşdur. Bu Nizamnamə 18 fəsilə 39 maddə birləşdirir. [111] İKT Nizamnaməsinin 1 fəslin 1 maddəsinin 4-cü bəndində, Azərbaycanın söyləri nəticəsində işğal altında olan dövlətlərin öz ərazi bütövlüyünü bərpa etməsi hüququnun üzv dövlətlər tərəfindən birmənalı dəstəklənməsi barədə müddəa təsbit edildi. Bu isə, öz növbəsində, ölkəmiz üçün gələcək xarici siyasət kursunun istiqamətləndirilməsinin hüquqi bazasının möhkəmləndirilməsində müstəsna əhəmiyyət kəsb etməsinə xidmət edir.

Onu da əlavə etmək lazımdır ki, Azərbaycan İKT-nin növbəti dövlət və hökumət başçıların XIII-cü zirvə görüşünün (sammitinin) 2014-cü ildə Bakıda keçirilməsi təklifini irəli sürdü. Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri Elmar Məmmədyanın Nyu-Yorkda İKT ölkələrinin xarici işlər nazirlərinin illik görüşündə qeyd etdiyi kimi, İKT-nin belə bir sammitinin Azərbaycanda keçirilməsi xüsusilə vacibdir, çünki postsovet məkanda bu birinci belə bir növ tədbir olacaqdır. Həmdə E. Məmmədyan onu da vurğuladı ki, Bakıda sammitin keçirilməsi Xəzər və Qara dəniz regionunda və MDB məkanında İslam Konfransı Təşkilatının rolunu artırır. O, bu təşkilat çərçivəsində yüksək səviyyədə görüşlərin təşkili və keçirilməsində ölkəmizin təcrübəsini nəzərə alaraq, Azərbaycanın bu təşəbbüsünü dəstəkləmək xahişi ilə İKT ölkələrinin hökumətlərinə müraciət etdi. [102]

Azərbaycan İKT-na 8 dekabr 1991-ci ildə tamhüquqlu üzv kimi qəbul olunub. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, keçmiş Sovet İttifaqının dağılmasından sonra postsovet məkanda yaranmış müstəqil dövlətlər arasında Azərbaycan Respublikası İKT-na qəbul olunan ilk dövlətdir. Müqayisə üçün göstərmək olar ki,

Qırğızistan Respublikası, Tacikistan Respublikası və Türkmənistan Respublikası 1992-ci ildə, Qazaxıstan Respublikası ilə Özbəkistan Respublikası isə 1995-ci ildə İKT-na qəbul olunmuşdur.

İKT Nizamnaməsinə əsasən təşkilatın məqsədləri, *inter alia*, aşağıdakılardır:

- Üzv-dövlətlər arasında qardaşlıq və həmrəylik əlaqələrini genişləndirmək və möhkəmləndirmək;
- ümumilikdə beynəlxalq birlik və, xüsusən, İslam dünyası qarşısında duran məsələləri nəzərə almaqla üzv-dövlətlərin ümumi maraqlarını qorumaq və müdafiə etmək və qanuni işlərini dəstəkləmək və söylərini birləşdirmək və koordinasiya etmək;
- hər bir üzv-dövlətin öz müqəddəratını təyin etmək hüququna və daxili işlərinə müdaxilə etməmək və suverenliyinə, müstəqilliyinə və ərazi bütövlüyünə hörmət etmək;
- onların ümumi maraqlarının qorunması üçün qlobal siyasi, iqtisadi və sosial sahədə qərarların qəbul edilməsi proseslərində üzv-dövlətlərin fəal iştirakını təmin etmək;
- BMT-nin Nizamnaməsində və beynəlxalq hüquqda nəzərdə tutulduğu kimi xalqların hüquqlarına öz dəstəyini təsdiq etmək;
- İslam ümumi bazarın yaradılmasına aparan iqtisadi inteqrasiyanın əldə edilməsi məqsədilə İslam daxili iqtisadi-ticarət əməkdaşlığını möhkəmləndirmək;
- üzv-dövlətlərdə insan potensialının sabit və hərtərəfli inkişafının və iqtisadi rifahın əldə edilməsi üzrə söylər göstərmək;
- İslamın əsl simasını qorumaq və müdafiə etmək, İslamın təhrif edilməsi ilə mübarizə aparmaq və sivilizasiyalar və dinlər arasında dialoqu təşviq etmək;
- Bu sahələrdə üzv-dövlətlər arasında elmi tədqiqatların

aparılməsinə və əməkdaşlığına kömək etmək və elmi və texnologiyaları genişləndirmək və inkişaf etdirmək;

Üzv-dövlətlər bu məqsədlərin həyata keçirilməsi üçün, xüsusən aşağıdakı prinsiplərə müvafiq olaraq, fəaliyyət göstərməlidirlər:

- Bütün üzv-dövlətlər BMT Nizamnaməsinin məqsədləri və prinsiplərinə əməl edilməsi öhdəliyini öz üzərinə götürürlər;
- Üzv-dövlətlər hüquq və öhdəliklərdə suveren, müstəqil və bərabərdir;
- Bütün üzv-dövlətlər öz mübahisələrini dinc yolla həll edəcəklər və öz münasibətlərində gücdən istifadə etməkdən və ya gücdən istifadə etmək hədə-qorxu gəlməsindən çəkinəcəklər;
- Bütün üzv-dövlətlər öz üzərinə digər üzv-dövlətlərin milli suverenliyinə, müstəqilliyinə və ərazi bütövlüyünə hörmət etmək öhdəliyini götürürlər və digər dövlətlərin daxili işlərinə müdaxilə etməkdən çəkinməlidirlər;
- üzv-dövlətlər milli və beynəlxalq səviyyədə effektiv idarəetməni, demokratiyanı, insan hüquqları və əsas azadlıqlarını və qanunun aliliyini dəstəkləmələri və təşviq etməlidirlər.

İKT əsas orqanları aşağıdakılardır:

- **İslam Zirvə Görüşü (Sammiti).** O, üzv ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının keçirdiyi rəsmi görüşdən ibarətdir və İKT-nın ali orqanıdır. O, siyasi qərarların müzakirə olunması, qəbul edilməsi və ya məqsədlərin həyata keçirilməsinə aid bütün məsələlər üzrə məsləhətlər vermək və üzv-dövlətlər və umma üçün maraq doğuran digər məsələləri araşdırmaq üçün üç ildə bir dəfə çağırılır. (Nizamnamənin IV fəslə).

- **Xarici İşlər Nazirləri Şurasının görüşləri (konfransları).** İldə bir dəfə keçirilən Xarici İşlər Nazirləri Şurasının görüşləri (konfransları) Təşkilatın ümumi siyasətinin həyata keçiril-

məsi üçün vasitələri araşdırır, xüsusən:

a. Təşkilatın ümumi siyasəti və məqsədlərinin həyata keçirilməsində ümumi maraq doğuran məsələlər üzrə qətnamələrin və qərarların qəbul edilməsi;

b. Xarici İşlər Nazirləri Şurasının əvvəlki Sammitlərində qəbul olunmuş qətnamə və qərarların həyata keçirilməsi gedişatının nəzərdən keçirilməsi və s. (Nizamnamənin V fəslə).

Yuxarıda göstərilən iki orqanın qərarlarının həyata keçirilməsi vəzifəsi İKT-nın icraedici orqanı olan-Baş Katibliyin üzərinə qoyulub.

Hal – hazırda kimi İKT-nın üzv ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının 10 adı və bir fəvqəladə Zirvə Görüşü keçirilmişdir. Bundan əlavə, İKT-nın Xarici İşlər Nazirlərinin 37 illik, 10 fəvqəladə və 4 növbədən kənar (əlavə) görüşləri keçirilmişdir.

Azərbaycan İKT-yə üzv olduqdan sonra İKT-in İKT-yə üzv ölkələrinin dövlət və hökumət başçılarının 6 zirvə görüşü (summiti) keçirilmişdir. Bunlar – 13-15 dekabr 1994-cü ildə Kəşablanka şəhəri, Mərakeş Krallığında keçirilmiş İKT-in Yeddinci Zirvə Görüşü, və 9-11 dekabr 1997-ci ildə Tehran şəhəri, İran İslam Respublikasında keçirilmiş İKT-in Səkkizinci Zirvə Görüşü, 2000-ci ilin noyabr ayında Doha, Qətər dövlətində keçirilmiş İKT-in Doqquzuncu Zirvə Görüşü, 2003-cü ilin oktyabr ayında Putrajaya, Malayziyada keçirilmiş İKT-in Onuncu Zirvə Görüşü, 2005-ci ilin dekabr ayında Məkkə, Səudi Ərəbistanında keçirilmiş İKT-in Üçüncü Fəvqəladə Zirvə Görüşü, 2008-ci ilin Mart ayında Dakar, Seneqal Respublikasında keçirilmiş İKT-in On Birinci Zirvə Görüşüdür.

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair müddəalar İKT-yə üzv ölkələrinin dövlət və hökumət başçıları arasında zirvə görüşlərində (summitlərində) qəbul olunmuş müxtəlif

növlü sənədlərlə, o cümlədən yekun kommunikelər və bəyanatlarla və çoxsaylı qətnamələrlə əks olunmaqla yanaşı həm də İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının sessiyalarında qəbul olunmuş müxtəlif növlü sənədlərdə, o cümlədən yekun kommunikelər və bəyanatlarda və çoxsaylı qətnamələrdə də öz əksini tapmışdır.

Burada onların siyahısını göstərmək olar:

16-17 Zul Hiccə 1412H (17-18 İyun 1992-ci ildə) İstanbul, Türkiyə Respublikasında keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər nazirləri Şurasının 5-ci fəvqəladə sessiyasının Yekun Kommunikesinin 15-ci bəndi; 2-4 Rəbi əs sani 1415H (7-9 Sentyabr 1994-ci ildə) İslamabad, Pakistan İslam Respublikasında keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər nazirləri Şurasının 7-ci fəvqəladə sessiyasının Yekun Kommunikesinin “Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişə” bölməsinin 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70-ci bəndləri və “Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişə haqqında” adlı 5/7-EX nömrəli Qətnamə; 4-8 Zil hiccə qadah 1413H (25 - 29 Aprel 1993) Karaçi, Pakistan İslam Respublikasında keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 21-ci sessiyasının Yekun Kommunikesinin 44 bəndi və “Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişə haqqında” adlı 12/21-P nömrəli Qətnamə; 8-10 Rəcəb, 1415H (10-12 Dekabr, 1994) Kasablanka, Mərakeş Krallığında keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 22-ci sessiyasının Yekun Kommunikesinin : Azerbaijan - Ermənistan bölməsinin 70,71,72,73-cü bəndləri və, bununla yanaşı, “Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişə haqqında” adlı 11/22-P nömrəli və “Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi haqqında” adlı 16/22-E nömrəli Qətnamələr; 17-20 Rəcəb, 1416H (9-12 Dekabr, 1995) Konakri,

Qvineya Respublikasında keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 23-cü sessiyasının Yekun Kommunikesinin B. Siyasi məsələlər fəslin : Ermənistan - Azərbaycan bölməsinin 73-76 bəndləri və “Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişə haqqında” adlı 11/23-P nömrəli və “Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi haqqında” adlı 17/23-E nömrəli Qətnamələr; 28 Rəcəb – 3 Şaban, 1417H (9-13 Dekabr, 1996) Cakarta, İndoneziya Respublikasında keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 24-cü sessiyasının Yekun Kommunikesinin “B. Siyasi məsələlər: Ermənistanın – Azərbaycana qarşı təcavüzü” fəslin 80-85-ci bəndləri və “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” adlı 12/24-P nömrəli və “Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi haqqında” adlı 18/24-E nömrəli Qətnamələr; 17-19 Zul Qadah, 1418H (15-17 Mart, 1998) Doha, Qatar dövlətində keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 25-ci sessiyasının Yekun Kommunikesinin “Ermənistanın – Azərbaycana qarşı təcavüzü” fəslin 63-cü bəndi və “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” adlı 13/25-P nömrəli və “Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi haqqında” adlı 18/25-E nömrəli Qətnamələr; 15-18 Rabi ul aval, 1420H (28 İyun – 1 İyul, 1999) Uaqaduqu, Burkina Fasoda keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 26-cı sessiyasının Yekun Kommunikesinin “Ermənistanın – Azərbaycana qarşı təcavüzü” fəslin 63-cü bəndini və “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” adlı 14/26-P nömrəli və “Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi haqqında” adlı 19/26-E nömrəli və “Ermənistan

Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünün bir hissəsi kimi Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində İslam tarixi və mədəniyyət abidələrinin və müqəddəs yerlərin məhv edilməsi və dağıdılması haqqında” adlı 39/26-C sayılı Qətnamələr; 24-27 Rabi ul avar, 1421H (27-30 İyun, 2000) Kuala Lumpur – Malayziyada keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 27-ci sessiyasının Yekun Kommunikesinin “Ermənistan Respublikasının – Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü” fəslinin 72-ci bəndini və “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” adlı 17/27-P nömrəli və “Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi haqqında” adlı 20/27-E nömrəli və “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünün nəticəsi kimi Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində İslam tarixi və mədəniyyət abidələrinin və müqəddəs yerlərin məhv edilməsi və dağıdılması haqqında” adlı 25/27-C sayılı Qətnamələr; 4-6 Rabi ul tani, 1422H (25-27 İyun, 2001) Bamako, Mali Respublikasında keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 28-ci sessiyasının Yekun Kommunikesinin 47 bəndi və “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” adlı 21/28-P nömrəli və “Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi haqqında” adlı 21/28-E nömrəli və “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünün nəticəsi kimi Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində İslam tarixi və mədəniyyət abidələrinin və müqəddəs yerlərin məhv edilməsi və dağıdılması haqqında” adlı 12/28-C sayılı Qətnamələr; 14-16 Rabi ul tani, 1423H (25-27 İyun, 2002) Xartum, Sudan Respublikasında keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 29-cu ses-

siyasının Yekun Kommunikesinin 37 bəndi və “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” adlı 20/29-P nömrəli və “Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi haqqında” adlı 21/29-E nömrəli və “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünün nəticəsi kimi Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində İslam tarixi və mədəniyyət abidələrinin və müqəddəs yerlərin məhv edilməsi və dağıdılması haqqında” adlı 11/29-C sayılı Qətnamələr; 27-29 Rabi ul avval, 1424H (28-30 May, 2003) Tehran, İran İslam Respublikasında keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 30-cu sessiyasının Yekun Kommunikesinin 41-ci bəndi və “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” adlı 13/30-P sayılı və “Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi haqqında” adlı 21/30-E nömrəli və “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünün nəticəsi kimi Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində İslam tarixi və mədəniyyət abidələrinin və müqəddəs yerlərin məhv edilməsi və dağıdılması haqqında” adlı 10/30-C sayılı Qətnamələr; 26-28 Rabiul sani, 1425H (14-16 İyun, 2004) İstanbul, Türkiyə Respublikasında keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 31-ci sessiyasının Yekun Kommunikesinin 38-ci bəndi və İstanbul Bəyannaməsinin 7-ci bəndi və “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” adlı 10/31-P nömrəli və “Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi haqqında” adlı 21/31-E nömrəli və “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünün nəticəsi kimi Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində İslam tarixi və mədəniyyət abidələrinin və müqəddəs yerlərin məhv edilməsi və

dağıdılması haqqında” adlı 11/31-C nömrəli Qətnamələr; 21-23 Jumada əl ulva 1426H (28-30 İyun 2005) Sana, Yəmən Respublikasında keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 32-ci sessiyasının Yekun Kommunikesinin 40 və 41-ci bəndləri və “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” adlı 9/32-P nömrəli və “Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi haqqında” adlı 10/32-E nömrəli Qətnamələr və “İslam müqəddəs yerlərinin qorunması haqqında” adlı 2/32-C nömrəli qətnamənin c) “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünün nəticəsi kimi Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində İslam tarixi və mədəniyyət abidələrinin və müqəddəs yerlərin məhv edilməsi və dağıdılması haqqında” adlı bölməsi; 23-25 Cumada əl ulva 1427H (19-21 İyul 2006) Bakı, Azərbaycan Respublikasında keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 33-cü sessiyasının Bakı Bəyannaməsinin 14 bəndi və Yekun Kommunikesinin 45 və 46-cı bəndləri və “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” adlı 9/33-P nömrəli və “Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi haqqında” adlı 10/33-E nömrəli Qətnamələr və “İslam müqəddəs yerlərinin qorunması haqqında” adlı 2/33-C nömrəli qətnamənin c) “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünün nəticəsi kimi Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində İslam tarixi və mədəniyyət abidələrinin və müqəddəs yerlərin məhv edilməsi və dağıdılması haqqında” adlı bölməsi; İKT-nın Baş Katibinin “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” adlı məruzəsini; 28-30 Rabi al-Thani 1428H (15-17 May 2007) İslamabad, Pakistan İslam Respublikasında keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatı

Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 34-cü sessiyasının Yekun Kommunikesinin 26 və 27-ci bəndləri və İslamabad Bəyannaməsinin 20-ci bəndi və “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” adlı 7/34-P nömrəli və İKT-na üzv olan və üzv olmayan ölkələrə və müsəlman icmalarına iqtisadi yardımın göstərilməsinə aid fəaliyyət haqqında” adlı 3/34-E nömrəli qətnamənin Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardımın göstərilməsinə haqqında D. bölməsi və “İslam müqəddəs yerlərinin qorunması haqqında” adlı 2/34-C nömrəli qətnamənin c) “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünün nəticəsi kimi Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində İslam tarixi və mədəniyyət abidələrinin və müqəddəs yerlərin məhv edilməsi və dağıdılması haqqında” adlı bölməsi; hicri tarixi ilə 14-16 Cumada al Sani 1429H (miladi tarixi ilə 18-20 İyun 2008) Kampala, Uqanda Respublikasında keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 35-ci sessiyasının Kampala Bəyannaməsinin 25-ci bəndi və “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” adlı 6/35-P nömrəli və İKT-na üzv olan və üzv olmayan ölkələrə və müsəlman icmalarına iqtisadi yardımın göstərilməsinə aid fəaliyyət haqqında” adlı 3/35-E nömrəli qətnamənin Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardımın göstərilməsinə haqqında B. Bölməsi və “İslam müqəddəs yerlərinin qorunması haqqında” adlı 3/35-C nömrəli qətnamənin c) “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünün nəticəsi kimi Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində İslam tarixi və mədəniyyət abidələrinin və müqəddəs yerlərin məhv edilməsi və dağıdılması haqqında” adlı bölməsi; 28 Camadul avval - 1 Camadul Sani, 1430H (23-25 May, 2009) Dəməşk, Suriya Ərəb Respublikasında keçirilmiş

İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 36-cı sessiyasının “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” adlı 9/36-P nömrəli və İKT-na üzv olan və üzv olmayan ölkələrə və müsəlman icmalarına iqtisadi yardımın göstərilməsinə aid fəaliyyət haqqında” adlı 3/36-E nömrəli qətnamənin Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardımın göstərilməsinə haqqında B. bölməsi və “İslam müqəddəs yerlərinin qorunması haqqında” adlı 3/35-C nömrəli qətnamənin c) “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünün nəticəsi kimi Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində İslam tarixi və mədəniyyət abidələrinin və müqəddəs yerlərin məhv edilməsi və dağıdılması haqqında” adlı bölməsi; 04-06 Cumada al Sani, 1431H (18-20 May, 2010) Düşənbə, Tacikistan Respublikasında keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 36-cı sessiyasının Düşənbə Bəyannaməsinin müddəaları və “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” adlı 10/37-P nömrəli qətnaməsi və İKT-na üzv olan və üzv olmayan ölkələrə və müsəlman icmalarına iqtisadi yardımın göstərilməsinə aid fəaliyyət haqqında” adlı 6/37-E nömrəli qətnamənin Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardımın göstərilməsinə haqqında A. bölməsi və “İslam müqəddəs yerlərinin qorunması haqqında” adlı 2/37-C nömrəli qətnamənin c) “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünün nəticəsi kimi Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində İslam tarixi və mədəniyyət abidələrinin və müqəddəs yerlərin məhv edilməsi və dağıdılması haqqında” adlı bölməsi.

İKT tərəfindən qəbul olunmuş sənədlərin və bu sənədlərdə əks olunmuş normaların təbiəti müxtəlifdir. İKT üzv olan ölkələrin dövlət və hökumət başçıların summitlərində, həm də İKT üzv

olan ölkələrin xarici işlər nazirləri səviyyəsində qəbul olunmuş kommunuke və bəyanatlarda əks olunmuş normalar öz təbiətinə görə siyasi normalardır. Onların əhəmiyyəti bu sənədləri qəbul etmiş dövlətlərin siyasi iradəsini əks etdirməsindən ibarətdir. İKT üzv olan ölkələrin dövlət və hökumət başçıları, həm də İKT üzv olan ölkələrin xarici işlər nazirləri səviyyəsində qəbul olunmuş qətnamələrdə əks olunmuş normalar öz təbiətinə görə hüquqi xarakterli normalardır. Həm siyasi normalar, həm də hüquqi normalar müəyyən sosial münasibətləri nizamlamağa yönəliblər, yəni onlar sosial normalardır. Və bu amil onları birləşdirir. Lakin siyasi normalar yalnız siyasi münasibətləri nizamlayır, hüquqi normalar isə müxtəlif münasibətləri, o cümlədən həm də ölkələr arasında siyasi münasibətləri nizamlaya bilər. Bu halda onlar dövlətlərin subyektiv hüquqlarını və öhdəliklərini müəyyən edir.

Bununla yanaşı, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair İKT qəbul olunmuş qərar və qətnamələrin müəyyən təsnifatını aparmaq olar. Bunlar aşağıdakılardır:

1. “Ermənistanla Azərbaycan arasında münaqişə haqqında” və “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” Qətnamələr.

“Ermənistanla Azərbaycan arasında münaqişə haqqında” Qətnamə (12/21-P) ilk dəfə İKT Xarici İşlər Nazirlərinin 1993-cü ildə Kəraqıda keçirilmiş 21-ci sessiyasında, sonralar isə İKT Xarici İşlər Nazirlərinin 1994-cü ildə Kasablankada keçirilmiş 22-ci sessiyasında (11/22-P) və İKT Dövlət və Hökumət başçılarının 1994-cü ildə Kasablankada keçirilmiş VII Zirvə Görüşündə (11/7-P(İS), eləcə də İKT Xarici İşlər Nazirlərinin 1995-ci ildə Konakridə keçirilmiş 23-cü sessiyasında (11/23-P) qəbul edilmişdir. Sonralar isə “Ermənistanla Azərbaycan arasında mü-

naqişə haqqında” düstur Ermənistanla - Azərbaycan münafişəsinin mahiyyətini daha dəqiq ifadə edən “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” düsturu ilə əvəz edilmişdir.

İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 1996-cı ildə Cakartada keçirilmiş 24-cü sessiyasında “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” Qətnamə (12/24-P) adını almış bu sənəd İKT Dövlət və Hökumət başçıların 1997-ci ildə Tehrandə keçirilmiş VIII Zirvə Görüşündə (12/8-P (İS), İKT Xarici İşlər Nazirlərinin 1998-cı ildə Dohada keçirilmiş 25-ci sessiyasında (13/25-P), İKT Xarici İşlər Nazirlərinin 1999-cu ildə Uaqaduqda keçirilmiş 26-cı sessiyasında (14/26-P), İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 2000-cı ildə Kuala-Lumpurda keçirilmiş 27-ci sessiyasında (17/27-P), İKT Dövlət və Hökumət başçıların 2000-ci ildə Doha, Qətər dövlətində keçirilmiş IX Zirvə Görüşündə (21/9-P(İS), İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 2001-ci ildə Bamakoda keçirilmiş 28-ci sessiyasında (21/28-P), İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 2002-ci ildə Xartumda keçirilmiş 29-cu sessiyasında (20/29-P), İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının İran İslam Respublikasının Tehran şəhərində 28-30 may 2003-cü ildə keçirilmiş 30-cu sessiyasında (13/30-P), İKT Dövlət və Hökumət başçıların 16-17 Oktyabr 2003-cü ildə Putracaya, Malayziyada keçirilmiş X Zirvə Görüşündə (12/10-P(İS), İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının İstanbul, Türkiyə Respublikasında 26-28 İyun 2004-cü ildə keçirilmiş 31-ci sessiyasında (10/31-P), İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının Sana, Yəmən Respublikasında 28-30 İyun 2005 ildə keçirilmiş 32-ci sessiyasında (9/32-P), İKT Xarici İşlər Nazirlərinin Bakı şəhəri, Azərbaycan Respublikasında hicri tarixi ilə 23-25 camadal avval 1427H ildə (miladi tarixi ilə 19-21

İyun 2006-cı ildə) keçirilmiş İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 33-cü sessiyasında (9/33-P), İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının İslamabad, Pakistan İslam Respublikasında 15-17 May 2007 ildə keçirilmiş 34-cü sessiyasında (7/34-P), İKT Dövlət və Hökumət başçıların 13-14 Mart 2008-ci ildə Dakar, Seneqal Respublikasında keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatının On Birinci Zirvə Görüşündə (10/11-P (İS), İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının Kampala, Uqanda Respublikasında hicri tarixi ilə 14-16 Cumada al Sani 1429H (miladi tarixi ilə 18-20 İyun 2008) ildə keçirilmiş 35-ci sessiyasında (6/35-P), İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının Dəməşk, Suriya Ərəb Respublikasında hicri tarixi ilə 28 Camadol avval - 1 Camadol Sani, 1430H (miladi tarixi ilə 23-25 May, 2009) ildə keçirilmiş 36-cı sessiyasında (9/36-POL), İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının Düşənbə, Tacikistan Respublikasında hicri tarixi ilə 04-06 Cumada al Sani, 1431H (18-20 May, 2010) ildə keçirilmiş 37-ci sessiyasında (10/37-POL) bir daha qəbul olunmuşdur.

2.“Azərbaycan Respublikasına İqtisadi yardım göstərilməsi haqqında” Qətnamələr.

İlk dəfə bu qətnamə İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 1994-cü ildə Kasablanka, Mərakeş Krallığında keçirilmiş 22-ci sessiyasında (16/22-E) qəbul olunmuşdur. Sonralar eyniadlı və ya eyniməzmunlu qətnamələr İKT Dövlət və Hökumət başçıların 1994-cü ildə Kasablanka, Mərakeş Krallığında keçirilmiş VII Zirvə Görüşündə (16/7-E(İS), İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 1995-ci ildə Konakridə keçirilmiş 23-cü sessiyasında (17/23-E), İKT Xarici İşlər Nazirlərinin 1996-cı ildə Cakartada keçirilmiş 24-cü sessiyasında (18/24-E), İKT Dövlət və Hökumət başçıların 1997-ci ildə Tehrandə keçirilmiş VIII Zirvə Gö-

rüşündə (18/8-E (İS), İKT Xarici İşlər Nazirlərinin 1998-ci ildə Dohada keçirilmiş 25-ci sessiyasında (18/25-E), İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 1999-cu ildə Uaqaduqda keçirilmiş 26-cı sessiyasında (19/26-E), İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 2000-ci ildə Kuala-Lumpurda keçirilmiş 27-ci sessiyasında (20/27-E), İKT Dövlət və Hökumət başçıların 2000-ci ildə Dohada keçirilmiş IX Zirvə Görüşündə (21/9-E(İS), İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 2001-ci ildə Bamakoda keçirilmiş 28-ci sessiyasında (21/28-E) və İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 2002-ci ildə Xartumda keçirilmiş 29-cu sessiyasında (21/29-E), İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının İran İslam Respublikasının Tehran şəhərində 28-30 may 2003-cü ildə keçirilmiş 30-cu sessiyasında (21/30-E), İKT Dövlət və Hökumət başçıların 16-17 Oktyabr 2003-cü ildə Putracaya, Malayziyada keçirilmiş X Zirvə Görüşündə (21/10-E(İS), İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının İstanbul, Türkiyə Respublikasında 26-28 İyun 2004-cü ildə keçirilmiş 31-ci sessiyasında (21/31-E), İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının Sana, Yəmən Respublikasında 28-30 İyun 2005 ildə keçirilmiş 32-ci sessiyasında (10/32-E), İKT Xarici İşlər Nazirlərinin Bakı şəhəri, Azərbaycan Respublikasında hicri tarixi ilə 23-25 camadal avval 1427H ildə (miladi tarixi ilə 19-21 İyun 2006-cı ildə) keçirilmiş İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 33-cü sessiyasında (10/33-E), İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının İslamabad, Pakistan İslam Respublikasında 15-17 May 2007 ildə keçirilmiş 34-cü sessiyasında (3/34-E), İKT Dövlət və Hökumət başçıların 13-14 Mart 2008-ci ildə Dakar, Seneqal Respublikasında keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatının On Birinci Zirvə Görüşündə (2/11-E (İS), İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının Kampala, Uqanda Respublikasında hicri tarixi ilə 14-16 Cumada al Sani

1429H (miladi tarixi ilə 18-20 İyun 2008) ildə keçirilmiş 35-ci sessiyasında (3/35-E), İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının Dəməşk, Suriya Ərəb Respublikasında hicri tarixi ilə 28 Camadol avval - 1 Camadol Sani, 1430H (miladi tarixi ilə 23-25 May, 2009) ildə keçirilmiş 36-cı sessiyasında (3/36-E), İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının Düşənbə, Tacikistan Respublikasında hicri tarixi ilə 04-06 Cumada al Sani, 1431H (18-20 May, 2010) ildə keçirilmiş 37-ci sessiyasında (6/37-E) qəbul olunmuşdur.

3.“Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü nəticəsində Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində İslam tarixi və mədəniyyət abidələrinin məhv edilməsi və dağıdılması haqqında” Qətnamələr.

İlk dəfə belə bir qətnamə İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 1999-cü ildə Uaqaduqda keçirilmiş 26-cı sessiyasında (39/26-C) və o vaxtdan etibarən cüzi dəyişikliklərlə İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 2000-cı ildə Kuala-Lumpurda keçirilmiş 27-ci sessiyasında (25/27-C), İKT Dövlət və Hökumət başçıların 2000-ci ildə Dohada keçirilmiş IX Zirvə Görüşündə (25/9-C(İS), İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 2001-ci ildə Bamakoda keçirilmiş 28-ci sessiyasında (12/28-C) və İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 2002-ci ildə Xartumda keçirilmiş 29-cu sessiyasında (11/29-C), İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının İran İslam Respublikasının Tehran şəhərində 28-30 may 2003-cü ildə keçirilmiş 30-cu sessiyasında (10/30-C), İKT Dövlət və Hökumət başçıların 16-17 Oktyabr 2003-cü ildə Putracaya, Malayziyada keçirilmiş X Zirvə Görüşündə, İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının İstanbul, Türkiyə Respublikasında 26-28 İyun 2004-cü ildə keçirilmiş 31-ci sessiyasında (11/31-C), İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının Sana, Yəmən Respublikasında

28-30 İyun 2005 ildə keçirilmiş 32-ci sessiyasında (2/32-C), İKT Xarici İşlər Nazirlərinin Bakı şəhəri, Azərbaycan Respublikasında hicri tarixi ilə 23-25 camadal avval 1427H ildə (miladi tarixi ilə 19-21 İyun 2006-cı ildə) keçirilmiş İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 33-cü sessiyasında (2/33-C), İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının İslamabad, Pakistan İslam Respublikasında 15-17 May 2007 ildə keçirilmiş 34-cü sessiyasında (2/34-C), İKT Dövlət və Hökumət başçılarının 13-14 Mart 2008-ci ildə Dakar, Seneqal Respublikasında keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatının On Birinci Zirvə Görüşündə (2/11-C (İS), İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının Kampala, Uqanda Respublikasında hicri tarixi ilə 14-16 Cumada al Sani 1429H (miladi tarixi ilə 18-20 İyun 2008) ildə keçirilmiş 35-ci sessiyasında (3/35-C), İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının Dəməşk, Suriya Ərəb Respublikasında hicri tarixi ilə 28 Camadol avval - 1 Camadol Sani, 1430H (miladi tarixi ilə 23-25 May, 2009) ildə keçirilmiş 36-cı sessiyasında (2/36-C), İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının Düşənbə, Tacikistan Respublikasında hicri tarixi ilə 04-06 Cumada al Sani, 1431H (18-20 May, 2010) ildə keçirilmiş 37-ci sessiyasında (2/37-C) qəbul olunmuşdur.

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair İKT qəbul etdiyi son qətnamələrin qeyd olunması da çox vacibdir. 25 may 2009-cu ildə Dəməşkdə keçirilmiş İKT-nin xarici işlər nazirlərinin 36-cı konfransında İKT və 18-20 may 2010-cu ildə Düşənbədə keçirilmiş İKT-nin xarici işlər nazirlərinin 37-ci konfransında yenidən Azərbaycana qarşı erməni təcavüzünü pislədi. İKT yekun toplantısında qəbul olunmuş qətnamələrin içərisində Azərbaycana qarşı Ermənistanın təcavüzü haqqında, Azərbaycana qarşı Ermənistanın təcavüzü ilə bağlı Azərbaycana

iqtişadi yardımın göstərilməsi haqqında, Azərbaycan Respublikasına qarşı Ermənistan Respublikasının təcavüzü nəticəsində Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində İslam mədəni və tarixi abidələrin məhv edilməsi haqqında qətnamələr də öz əksini tapmışdır.[25]

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair İKT tərəfindən qəbul olunmuş sənədlərin, o cümlədən qərarların və qətnamələrin məzmununu qısaca ifadə edərək, aşağıdakı nəticələrə gəlmək olar:

- Birincisi, İKT Ermənistan tərəfindən azərbaycan torpaqlarının işğal olunması faktını təsdiq edir (məsələn, bax 13-15 dekabr 1994 –ci ildə Kasablanka, Mərakeşdə keçirilmiş İKT VII sammitinin Yekun kommünikesinin 8 bəndi; 12-13 noyabr 2000-ci ildə Doha, Qətərdə keçirilmiş İKT IX sammitinin Yekun kommünikesinin 61 bəndi; 16-17 oktyabr 2003-cü ildə Malayziyada keçirilmiş İKT X sammitinin Yekun kommünikesinin 33 bəndi; 13-14 mart 2008-ci ildə Dakarda, Seneqal Respublikasında keçirilmiş İKT XI sammitinin Yekun kommünikesinin 61 bəndi və s.). [22];

- İkincisi, İKT Azərbaycan Respublikasına qarşı Ermənistanın təcavüzünü qətiyyətlə pisləyir və bu təcavüzə son qoyulmasını tələb edir və bununla yanaşı həm də Ermənistan silahlı qüvvələrinin bütün işğal olunmuş azərbaycan torpaqlarından dərhal, tam və şərtsiz çıxarılmasını tələb edir;

- Üçüncüsü, İKT Ermənistanı təcavüzkar kimi tanıyaraq, BMT-nin Təhlükəsizlik Surasına, Azərbaycana qarşı təcavüzün baş verməsi faktının tanınması və BMT-nin Nazamnaməsinin VII fəslinə uyğun olaraq BMT-nin Təhlükəsizlik Surası tərəfindən özünün əvvəllər qəbul etdiyi qərarlarının təmin edilməsi məqsədilə müvafiq addımların atılması üçün müraciət etdi. Er-

mənistan tərəfindən müasir beynəlxalq hüquq norma və prinsiplərinin pozulması bu dövlətin beynəlxalq hüquqi məsuliyyətini yaradır. Bu halda bu dövlətə qarşı BMT-nin Nizamnaməsinə uyğun olaraq BMT Təhlükəsizlik Surası tərəfindən beynəlxalq hüquqi məcburetmə tədbirləri sisteminin tətbiq edilməsi tam hüquqa uyğundur;

- Dördüncüsü, İKT tərəfindən Ermənistanın təcavüzkar dövlət kimi tanınması o demək idi ki, Ermənistan Respublikası birbaşa Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin iştirakçısıdır. Bu fakt sonradan öz əksini 2 dekabr 2008-ci ildə imzalanmış Moskva Bəyannaməsində tapmışdır. Bu faktın beynəlxalq sənədlərdə əks olunmasının böyük əhəmiyyəti var. Belə ki, bu faktın etiraf edilməsi, guya ki bu münaqişənin Azərbaycan və “Dağlıq Qarabağ”, mərkəz və əyalət arasında baş verməsinə dair erməni separatçıların konsepsiyasının əsassız olmasını bir daha sübut edir. [23];

- Beşinci, İKT Ermənistanın silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş azərbaycan ərazisində azərbaycan əhalisinə qarşı edilmiş hərəkətləri insanlığa qarşı törədilmiş cinayətlər kimi qiymətləndirir. Bu fakt işğal olunmuş azərbaycan ərazisində azərbaycan əhalisinə qarşı törədilmiş cinayətlərdə, o cümlədən Xocalıda mülki əhaliyə qarşı soyqırımın həyata keçirilməsində əli olan Ermənistanın rəsmi və vəzifəli şəxslərinin məsuliyyətə cəlb edilməsinin zərurətinə dair məsələnin qoyulduğu haqqında hüquqi əsaslar verir. Çünki belə cinayətlər beynəlxalq hüquqi nöqtə nəzərdən insanlığa qarşı törədilmiş cinayətlər kimi təsvif olunur;

- Altıncı, İKT Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişənin ədalətli və dinc yolla nizamlanmasının əsas prinsiplərini müəyyən edir. Bunlar dövlətlərin ərazi bütövlüyü və beynəlxalq tanınmış sərhədlərin sarsılmazlığı prinsipləridir;

- Yeddincisi, İKT Ermənistanın hər hansı bir qanunsuz iqtisadi fəaliyyətinə və Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində təbii resursların istismarına və İslam abidələri daxil olmaqla, Azərbaycanın mədəni və tarixi abidələrinin dağıdılması praktikasına son qoyulması zərurətini qeyd edir;

- Səkkizincisi, İKT yuxarıda qeyd olunan məqsədin həyata keçirilməsi üçün üzv olan ölkələr tərəfindən əlaqələndirici addımların atılmasına dair qərar qəbul etmişdir. Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, İKT öz qərarlarında üzv dövlətlərə digər beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində də Azərbaycan xalqı ilə öz həmrəyliyi göstərmək zərurətini qeyd edir. [24, 68]

Belə ki, İKT-nin XI sammitinin kommünikesinin 61-ci bəndində qeyd olunur ki, İKT Azərbaycanın təşəbbüsü ilə irəli sürülmüş BMT Baş Məclisinin “Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində vəziyyət” adlı layihəsinə öz dəstəyinin gücləndirilməsi zərurətinə razılığını ifadə etmişdir. Əhəmiyyətli dərəcədə, İKT üzv dövlətlərin dəstəyi nəticəsində BMT-nin Baş Məclisi 14 mart 2008-ci ildə özünün 62-ci sessiyasında “Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində vəziyyət” adlı qətnaməni qəbul etmişdir (sənəd A/62/L.42). BMT-nin Baş Məclisinin bu qətnaməsində onun beynəlxalq tanınmış sərhədləri çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə daimi hörmət edilməsindən və dəstəyindən deyilir və Azərbaycanın bütün işğal olunmuş ərazilərindən bütün erməni qüvvələrinin dərhal, tam və qeyd-şərtsiz çıxarılması tələbi əks olunur. Bu qətnamə həm də işğal olunmuş ərazilərdən qovulmuş əhalinin öz doğma evlərinə qayıtması hüququnu təsdiq edir və belə qayıdış üçün, o cümlədən münaqişədən zərər çəkmiş ərazilərin tam reabilitasiyası daxil olunmaqla, müvafiq şərtlərin yaradılması zərurətini qeyd edir. Bununla yanaşı, Azərbaycan Respublikası-

nın Dağlıq Qarabağ regionunda erməni və azərbaycan icmaları üçün normal, təhlükəsiz və bərabər şərtlərin təmin edilməsi zərurəti qeyd olunur. Qətnamə o fakta əsaslanır ki, dünyanın heç bir dövləti Azərbaycan Respublikasının ərazilərinin işğal olunması nəticəsində yaranmış vəziyyəti qanuni hesab etməməlidir və belə vəziyyətin saxlanılmasına kömək etməməlidir. [18]

BMT-nin Baş Məclisinin sessiyasında qətnamə layihəsinin müzakirəsi zamanı Pakistan Respublikasının nümayəndəsi, İKT-nin adından çıxış edərək qeyd etdi ki, İKT Azərbaycana qarşı Ermənistanın təcavüzünə dair prinsipial və qəti mövqe tutur və özünün bu mövqeyini İKT-ə üzv olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının sammitlərində və bu ölkələrin nazirlər səviyyəsində (bir qayda olaraq xarici işlər nazirləri səviyyəsində) qəbul edilmiş bəyanatlarda, kommünikələrdə və qətnamələrdə ifadə etmişdir. İKT bütün işğal olunmuş azərbaycan ərazilərindən erməni silahlı qüvvələrinin təxirəsalınmadan, tam çıxarılmasını və ərazi bütövlüyü və beynəlxalq tanınmış sərhədlərin toxunulmazlığı prinsiplərinə hörmət edilməsi əsasında bu münəqişənin dinc yolla nizamlanmasına çağırır. İKT 1 milyondan artıq olan azərbaycan qaçqınların və məcburi köçkünlərin faciəli vəziyyətindən dərin narahatlığını bildirir və onların doğma yerlərinə təhlükəsiz qayıtması üçün lazımi şərtlərin yaradılmasına çağırır. Bu qətnamə layihəsinin lehinə səs vermiş 39 dövlətdən 31 İKT-yə üzv olan dövlətləri təmsil edir və bu, həlledici dərəcədə, qətnamənin qəbul edilməsində öz təsirini göstərdi. [106]

Bu qətnaməyə qarşı cəmi yeddi dövlət səs vermişdir. Onlardan üçü, “sülh danışıqlarının nəticələrini əvvəlcədən müəyyən etməmək”, bəhanəsi ilə “taktiki nöqtə-nəzərdən” çıxış edən ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədri olan ölkələrdir, digərləri isə Ermənistanın özü, Hindistan (“daimi” düşməni olan Pakistanın

əleyhinə olaraq), Sakit okeanın kiçik bir adasında yerləşən Vanuatu (bu ölkənin dünya siyasətində demək olar ki, heç bir çəkisi yoxdur) və sonradan öz peşmançılığını bildirən Anqoladır. Çox maraqlıdır ki, Anqolanın Azərbaycandakı yeni səfiri Tutu Armandu özünün etiməq fərmanının surətini Azərbaycanın xarici işlər naziri Elmar Məmmədیارova təqdim edərək, Anqolanın prezidenti Joze Eduardu Duş Santuşun Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəklənməsinə və işğal olunmuş azərbaycanın ərazilərindən bütün erməni qüvvələrinin çıxarılmasına dair BMT Baş Məclisinin GA/10693 qətnaməsinə qarşı onun dövlətinin səs verməsinə adi anlaşılmazlıq hesab edilməsi xahişini çatdırmışdır. [26]

Müqayisə edilməsi üçün qeyd etmək lazımdır ki, BMT Baş Məclisinin 62/249 “Gürcüstan, Abxaziyadan qaçqınların və daxili yerlərini dəyişmiş şəxslərin vəziyyəti” adlı qətnamənin lehinə cəmi 14 dövlət, əleyhinə isə 11 dövlət səs vermişdir və bunu da qeyd etmək yerinə düşər ki, Gürcüstana özünün əsl münasibətini bildirmiş Ermənistan bu qətnamənin əleyhinə səs verən dövlətlərin biri idi. Beləliklə, belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, İKT qərarlarında və qətnamələrində Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münəqişəsinə ədalətli beynəlxalq-hüquqi qiymət verilir və bu münəqişənin nizamlanmasının beynəlxalq-hüquqi əsasları müəyyən edilir.

FƏSİL IV.

ERMƏNİSTAN-AZƏRBAYCAN, DAĞLIQ QARABAĞ MÜNAQİŞƏSİNİN NİZAMLANMASINDA AVROPA REGIONAL TƏŞKİLATLARININ QƏRARLARININ ROLU VƏ ƏHƏMİYYƏTİ

4.1. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi- nin nizamlanmasında ATƏT qərarlarının rolu və əhəmiyyəti.

ATƏT - Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı (ingl. OSCE, Organization for Security and Co-operation in Europe, fr. Organisation pour la sécurité et la coopération en Europe, əvvəlki adı – Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirəsi, ingl. Conference for Security and Cooperation in Europe — CSCE) — uzun müddət dünyanın ideoloji əsaslara görə iki qütbə bölünmüş ölkələr arasında yeni ümumavropa təhlükəsizlik sistemini formalaşdıran, ilk növbədə Avropada dövlətlərarası münasibətləri əməkdaşlıq və qarşılıqlı mənafe istiqamətlərinə yönəldən, silahların yayılması üzərində nəzarət, münaqişələrin qarşısının alınmasına yönəlmiş preventiv diplomatiya səyləri, etibar doğuran münasibətlərin qurulması və təhlükəsizlik üzrə tədbirlərin görülməsi, iqtisadi və ekoloji təhlükəsizlik məsələləri, insan hüquqları, demokratik institutların inkişafı, seçkilərin monitorinqi ilə məşğul olan dünyanın ən böyük regional təşkilatlarından biridir. ATƏT özündə Avropanın, Şimalı Amerikanın və Asiyanın (Mərkəzi Asiyanın) 56 dövlətini birləşdirir və onun əhatə etdiyi ərazi Kanadanın Vankuver şəhərindən Rusiyanın Vladivostok şəhərinə kimi uzanır. ATƏT-in əsasını ümumi təhlükəsizlik konsepsiyası təşkil edir. Bu

konsepsiyaya əsasən heç bir dövlət digər dövlətlərin ziyanına öz təhlükəsizliyini möhkəmləndirməməlidir.

ATƏT öz hüquqi statusuna görə çox unikal bir qurumdur. Belə ki, hüquqi cəhətdən müəyyən öhdəliklər doğuran onun heç bir təsis sənədləri mövcud deyil və bu qurumun qərarları formal nöqtə-nəzərdən hüquqi cəhətdən məcburi xarakter daşımada, lakin bu sənədlərin ən yüksək səviyyədə - ölkələrin dövlət və hökumət başçıları səviyyəsində qəbul edilməsi onlara hüquqi öhdəliklər daşıyan beynəlxalq-hüquqi aktlarla müqayisə oluna bilən xüsusi əhəmiyyət verir. ATƏT-in dövlət və hökumət başçıları səviyyəsində qəbul olunan qərarlar adətən “razılaşmalar” adlanılır. Beynəlxalq-hüquq ədəbiyyatında ATƏT sənədlərinin və, ilk növbədə 1975-ci il Xelsinki Yekun Aktının hüquqi təbiətinə dair müxtəlif fikirlər mövcuddur. [71, 30-31; 124; 125, 89]. A.S.Baxov qeyd edir ki, beynəlxalq müqavilənin hüquqi forması kimi Yekun Akt beynəlxalq müqaviləyə məlumdur. O, 1885-ci il Berlin konfransının Yekun Aktına və beynəlxalq müqavilələr hüququ üzrə 1969-cu il Vyana konfransının Yekun Aktına istinad edir. Nəzərə alaraq ki, ATƏT-in Yekun Aktı, yuxarıda qeyd olunmuş beynəlxalq-hüquqi sənədlərə uyğun müqavilə strukturuna malikdir, o belə bir qərara gəlir ki, ATƏM-in Yekun Aktı beynəlxalq-hüquqi müqavilədir. [126, 20].

Bunun əksinə, İ.İ.Lukaşuk qeyd edir ki, «Yekun Akt, sözün dəqiq hüquqi mənasında, müqavilə deyil, lakin bu onun adından yox, onun mətni BMT Nizamnaməsinin 102 maddəsinin əsasında qeydiyyata düşməməsinə dair aktın yekun müddəalarından irəli gəlir». [127, 109]

Prof. Q.V. İqnatenko Yekun Aktın BMT Nizamnaməsinin 102 maddəsinə əsasən BMT Katibliyində qeydiyyata düşmədi-

yini qeyd edərək, xüsusi vurğulayır ki, “Nizamnaməyə görə müqavilənin qeydiyyatı haqqında qaydanın tətbiq edilməməsi təkcə prosedur nəticə yaradır (tərəflər BMT orqanlarında qeydə alınmamış müqaviləyə istinad edə bilməzlər), lakin belə müqavilənin hüquqi qüvvəsinə və etibarlığına heç bir cür təsir etmir» [128, 109].

Burada onu da qeyd etmək lazımdır ki, ATƏT üzvü olan dövlətlər rəsmi sənəd qismində Təşkilatın bütün üzvləri arasında onun yayılması məqsədilə Yekun Aktın mətnini BMT Baş Katibinə göndərilməsi xahişi ilə Finlandiyanın hökumətinə müraciət etdilər. Bu sənəd BMT-yə göndərilmiş və BMT-də yayılmışdır.

Beləliklə, ATƏT-in Xelsinki Yekun Aktı həm də BMT-nin rəsmi sənədidir. Yekun Aktın mətninin təhlili göstərir ki, nə onun preambulasında, nə onun digər hissələrində, və həm də nə onun yekun müddəalarında ATƏT-in üzv ölkələri ona beynəlxalq müqavilə kimi baxmayırlar. Yekun Aktın böyük, ilk növbədə, siyasi mənasını qeyd edərək üzv ölkələrin nümayəndələrinin heç biri bu sənədi beynəlxalq-hüquqi sənəd kimi xarakterizə etməmişdir. Bunun nəticəsi olaraq, Yekun Aktda onun beynəlxalq müqavilə olmasını göstərən müddəalar yoxdur. Bunula yanaşı, ATƏT-in bütün üzv ölkələri Yekun Aktı sülhün və təhlükəsizliyin təminatı və həm də Avropada sabit inkişaf və əməkdaşlıq üzrə sonrakı birgə hərəkətlərin edilməsi üçün özündə prinsip və razılaşmaları əks etdirən müstəsna əhəmiyyətə malik olan siyasi sənəd kimi qiymətləndirildilər.

Burada sual yarana bilər. Öz mahiyyəti üzrə beynəlxalq-hüquqi müqavilə olmadığı halda Yekun Akt beynəlxalq hüququn mənbəsidir mi, və onda öz əksini tapmış müddəalara beynəlxalq hüququn subyektləri üçün ümumməcburi normativ xarakter daşıyan beynəlxalq-hüquqi norma və prinsiplər kimi

baxmaq olarmı.

Xelsinki Yekun Aktında öz əksini tapmış müddəalar ATƏT-ə üzv olan dövlətlərin maraqlarını əks etdirir. Bütün qərarlar konsensus əsasında qəbul edilir. Bundan əlavə, ATƏT-ə qoşulmuş və onun sənədlərini imzalamış ölkələrin sayı durmadan artırdı. Əgər Xelsinki Yekun Aktını bu sənədin qəbul olunması vaxtı, yəni 1 avqust 1975-ci ildə 35 ölkə imzalamışdırsa, hal-hazırda bu təşkilata üzv olan ölkələrin sayı 56 çatmışdır (sonuncu dəfə Çernoqoriya Respublikası 22 iyun 2006 ildə qəbul olunmuşdur). Bunlar Qərbi, Mərkəzi və Şərqi Avropaya daxil olan, ABŞ, Kanada, Qazaxstan və Mərkəzi Asiyanın digər ölkələridir. Dünyanın 11 ölkəsi isə bu təşkilat ilə əməkdaşlıq üzrə tərəfdaşdır.

Azərbaycan Respublikası 30 yanvar 1992-ci ildə Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirəsinin üzvü oldu. Azərbaycan 1992-ci ilin iyul ayının 10-da ATƏM-in Helsinkidə keçirilən ölkələrin dövlət və hökumət başçıları səviyyəsində keçirilən Zirvə Görüşündə təşkilatın sənədlərini imzaladı.

Öz siyasi əhəmiyyəti və beynəlxalq, ilk növbədə dövlətlər arasında münasibətlərə təsiretmə gücünə görə, Xelsinki Yekun Aktı bir çox beynəlxalq-hüquqi müqavilələrdən üstündür.

Xelsinki Yekun Aktının bütün üzv-dövlətləri onlar üçün ümumi bir fikir ifadə etdilər ki, bu Yekun Aktın müddəaları qeyd-şərtsiz və dəqiq yerinə yetirilməsi üçün nəzərdə tutulub. Sənəddə qeyd edilir ki, onun nəticələrinə tam təsir qüvvəsi vermək üçün üzv dövlətlər təhlükəsizlik və əməkdaşlıq üzrə Müşavirənin Yekun Aktın müddəalarının həyata keçirilməsini nəzərdə tutaraq bu sənədi qəbul etdilər və həm də Müşavirədən sonrakı dövrdə Yekun Aktın müddəalarını lazımi surətdə yerinə

yetirmək və nəzərə almaq üçün öz qətiyyətlərini ifadə etdilər.

Beləliklə, üzv dövlətlər beynəlxalq hüququn əsas prinsipləri daxil olmaqla Yekun Aktda əks olunmuş müddəalardan irəli gələn öhdəliklərin dəqiq yerinə yetirilməsi üçün özlərinin ümumi razılığını ifadə etdilər. Burdan belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, bu müddəalar beynəlxalq hüququn adət-hüquqi normaları formasını aldılar. Adət-hüquq normaları isə müqavilə-hüquq normaları ilə yanaşı beynəlxalq-hüquq normaların mövcud olan formasıdır. Beləliklə, Yekun Aktın müddəaları normativ mahiyyətə malikdir və icra olunması üçün ümumməcburi beynəlxalq-hüquqi norma və prinsiplərdir. [82, 110]

ATƏT BMT Nizamnaməsinin VIII fəslinin mənasına görə regional təhlükəsizliyin təminatına yönəlmiş avropa strukturu-
dur. Hüquq ədəbiyyatında bu haqda fikir yekdildir.

ATƏT (ATƏM) müşavirəsi üç mərhələ üzrə keçirilmişdir.

Birinci mərhələdə (3 - 9 iyul 1973-cü ildə) Xelsinki şəhərində 35 ölkələrin xarici işlər nazirlərinin konfransı keçirilmişdir. Bu konfransda Müşavirənin gündəliyi və prosedur qaydalarını müəyyən və əks etdirən "Göy kitab" adlı sənəd qəbul olunmuşdur.

İkinci mərhələdə (18 sentyabr 1973-cü il – 21 iyul 1975-ci il) Cenevrədə, səfirlər səviyyəsində, Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq üzrə Müşavirəsinin üzv dövlətləri nümayəndələrinin görüşü keçirilmişdir. Bu görüşdə Xelsinki Yekun Aktı layihəsinə düzəlişlər edilmiş, bu sənədin son variantı hazırlanmış və razılaşdırılmışdır.

Üçüncü mərhələ (30 iyul - 1 avqust 1975-ci il) Xelsinki şəhərində 35 üzv ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Zirvə Görüşü səviyyəsində keçirilmiş və burada Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq üzrə Müşavirənin Yekun Aktı imzalan-

mışdır. (Bu ölkələrdən 7-si Varşava Müqaviləsi Təşkilatı, 16-sı NATO-ya üzv olan dövlətlər və 12-si bitərəf və heç bir tərəfə qoşulmamış dövlətlər idi.)

Sonrakı dövrdə Xelsinki Yekun Aktının yerinə yetirilməsinin gözdən keçirilməsi və bu əməkdaşlığın inkişafı və dərinləşdirilməsi məqsədilə üzv dövlətlərin bir neçə görüşü (4 oktyabr 1977-8 mart 1978-ci illər Belqradda, 11 noyabr 1980 – 9 sentyabr 1983-ci illər Madriddə, 4 noyabr 1986 – 19 yanvar 1989-cu illər Vyanada) keçirilmişdir. Bununla yanaşı 17 yanvar 1984 – 19 sentyabr 1986 illər Stokholmda etibar etmə tədbirləri, təhlükəsizlik və tərksilah olma üzrə Konfrans keçirilmişdir. Bundan əlavə, 1989-cu il Parisdə, 1990-cı il Hopenhaqendə, 10 sentyabr — 4 oktyabr 1991-ci il Moskvada ATƏT-in İnsan Ölçüsü üzrə Konfransları keçirilmişdir.

1975-ci il Xelsinki şəhərində keçirilmiş ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Zirvə Görüşündən sonra başqa bir neçə digər Zirvə Görüşü də keçirilmişdir (ölkələrin dövlət və hökumət başçıları səviyyəsində).

19-21 noyabr 1990-cı ildə ATƏM-ə üzv ölkələrin dövlət və hökumət başçıları səviyyəsində Paris Zirvə Görüşü keçirildi. Bu görüşdə bir neçə mühüm əhəmiyyətli sənəd qəbul edildi. Bunların içərisində "soyuq müharibəyə" son qoyulmasını elan etmiş "Yeni Avropa Üçün Paris Xartiyası" imzalandı, Avropada adi silahlı qoşunlar haqqında Müqavilə (AASQM) bağlanmış, 22 üzv dövlətin (NATO və VMT üzvləri) birgə bəyannaməsi qəbul olunmuş, və hal-hazırda da mövcud olan siyasi məsləhətləşmələrin üçpilləli mexanizmi: Zirvə Görüşləri, Xarici İşlər Nazirlərin Şurası, Yüksək vəzifəli şəxslər Komitəsi yaradılmışdır (sonralar bu qurum Rəhbəredici Komitəyə çevrilmişdir).

24 mart 1992-ci ildə Xelsinkidə ATƏT-in üzv dövlətləri

ölkələrinin dövlət və hökumət başçıları səviyyəsində Zirvə Görüşü keçirilmiş və bu görüşdə “Dəyişikliklər Zamanına Çağırış” adlı sənəd qəbul edilmiş və “Vankuverdən Vladivostoka qədər” hərbi-siyasi sabitliyin və əməkdaşlığın inkişafını dəstəkləmək məqsədini qoyan ATƏM-in üzv dövlətlər arasında əsasən siyasi dialoq forumundan regional təşkilata çevrilməsinin əsası qoyulmuşdur.

6 dekabr 1994-cü ildə Budapeşt Zirvə Görüşü keçirilmiş və bu görüşdə ATƏM-in adı 1 yanvar 1995-ci ildən Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatına (ATƏT-ə) dəyişdirilməsinə dair razılıq əldə edilmiş və “Yeni Dövrə Əsl Tərəfdaşlıq Yolunda” adlı siyasi Bəyannamə qəbul edilmişdir. Zirvə görüşündə qəbul olunan ən mühüm qərarlardan biri təşkilatın Avropada sülhün və təhlükəsizliyin bərqərar edilməsi istiqamətində fəaliyyətinin genişləndirilməsi oldu.

2-3 dekabr 1996-cı ildə ATƏT-ə üzv ölkələrin dövlət və hökumət başçıları səviyyəsində Lissabon Zirvə Görüşü keçirilmiş və bu görüşdə bölüşdürücü xəttlər olmadan vahid, dinə və demokratik Avropanın qurulması zərurətini qeyd edilən “XXI əsrdə Avropa üçün ümumi və tamhəcmli təhlükəsizlik modeli haqqında” adlı Bəyannamə qəbul olunmuşdur.

18-19 noyabr 1999-cu ildə ATƏT-ə üzv ölkələrin dövlət və hökumət başçıları səviyyəsində Səmbul Zirvə Görüşü keçirilmiş və bu görüşdə “Avropa Təhlükəsizlik Xartiyası” adlı sənəd qəbul olunmuşdur.

1 dekabr 2010-cu ildə Astana şəhəri Qazaxıstanda ATƏT-in son Zirvə Görüşü keçirilmiş və bu görüşdə “Təhlükəsizlik Cəmiyyətinə doğru” adlı sənəd qəbul olunmuşdur.

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ATƏT-in diqqət mərkəzində saxladığı məsələlərdən biri olmuş-

dur. Bu təşkilat münaqişənin həlli prosesində vasitəçilik missiyasını öz üzərinə götürmüş və bu istiqamətdə müəyyən irəliləyişlər əldə olunması üçün bir çox mühüm addımlar atmışdır.

1992-ci ilin fevralında ATƏM-in ilk missiyası Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair məruzə hazırlamaq məqsədilə Azərbaycana gəldi. Missiyanın məruzəsi Yüksək Vəzifəli Şəxslər Komitəsinin (YVŞK) fevral ayında Praqa şəhərində keçirilən iclasına təqdim olundu. Bu məruzədə Dağlıq Qarabağın Azərbaycan ərazisi olması faktı bir daha təsdiqləndi. YVŞK münaqişənin nizamlanmasına sülh vasitələri nail olmağın zəruriliyini də bəyan etmişdi.

1992-ci ilin mart ayında ATƏM-in nümayəndələri yenidən regiona səfər etdilər və bu dəfə də YVŞK-nın iclasında məruzə dinləndi və komitə yenidən tərəfləri Dağlıq Qarabağa dair sülh konfransının keçirilməsinə şərait yaratmağa çağırdı.

Martın 24-də ATƏM-in Xarici İşlər Nazirləri Şurası vəziyyəti müzakirə edərək münaqişənin sülh yolu ilə nizamlanmasını təmin etmək üçün YVŞK-nın zəmanəti əsasında Dağlıq Qarabağa dair sülh konfransının çağırılması barədə qərar qəbul etdi. Həmin il martın 24-də Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə, danışıqlar vasitəsi ilə həlli üçün ATƏT-in Minsk qrupu yaradılmışdır. Konfransda ABŞ, Fransa, Almaniya, İtaliya, Türkiyə, Çexiya-Slovakiya, Belarus, İsveç, Azərbaycan və Ermənistan nümayəndələrinin iştirakı nəzərdə tutulmuşdu. 1992-ci ilin mayında ATƏM-in Yüksək Vəzifəli Şəxslər Komitəsi tərəfindən konfransın təşkili və iclasın keçirilməsi şərtləri, eləcə də sədrin səlahiyyətlərini müəyyənləşdirən qərar qəbul olundu. Minsk Konfransının keçirilməsi üçün yaradılan Minsk qrupu münaqişənin həlli prosesində iştirak etməli və nəticədə Minskə bu münaqişənin həllinə dair yekun sənəd qəbul olunmalı idi.

ATƏT-in Nazirlər Şurası Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında silahlı münaqişənin genişlənməsinin davam etməsi və bunun nəticəsində əhali arasında əzab çəkənlərin və insan tələfatlarının sayının artması ilə əlaqədar dərin narahatlıqlarını ifadə etdilər. Onlar münaqişənin davam etməsinin və daha da genişlənməsinin regional və beynəlxalq təhlükəsizliyə göstərə biləcəyi təsiri nəzərdə tutaraq, münaqişənin aradan qaldırılması yolları və vasitələrini geniş şəkildə müzakirə etdilər. Onlar bütün tərəfləri təmkinli olmağa çağırdılar. Nazirlər Şurası yenidən ən qəti şəkildə cavabdeh yerli komandirləri onların aktiv iştirakı ilə həyata keçiriləsi təcili və effektiv atəşkəsə çağırdılar. Onlar, siyasi və iqtisadi təzyiq tədbirlərinin dayandırılması da daxil olmaqla, etibarlı mühit və konstruktiv dialoq şəraitinin bərpa edilməsi çağırışı ilə müraciət etdilər. Nazirlər Şurası ATƏM çərçivəsində həyata keçirilən fəaliyyəti nəzərdən keçirdilər və YVŞK qəbul etdiyi qərarları bütövlükdə bəyəndilər. Onlar bununla əlaqədar gördüyü tədbirlərə görə ATƏM-in Fəaliyyətdə olan Sədrinə minnətdarlıqlarını bildirdilər və lazım olduğu hər hansı təqdirdə ona bütün mümkün olan yardımını göstərməyə hazır olduqlarını qeyd etdilər. Nazirlər Şurası Avropa Birliyi və onun üzv-dövlətləri, Müstəqil Dövlətlər Birliyinin üzv-dövlətləri, Şimali Atlantika Əməkdaşlıq Şurasının üzvləri və, xüsusilə, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibi tərəfindən həyata keçirilən bir-birini tamamlayan səyləri alqışladılar. Onlar bununla əlaqədar ATƏM-in Fəaliyyətdə olan Sədrindən Birləşmiş Millətlər Təşkilatı ilə sıx əlaqə saxlamağı və mütəmadi məlumat mübadiləsi təşkil etməyi xahiş etdilər. Nazirlər Şurası razılığa gəldi ki, ATƏM bu münaqişə ilə bağlı sülh prosesinin inkişafı işində əsas rol oynamalıdır. Onlar razılaşırdılar ki, Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında mövcud olan vəziyyət ATƏM tərə-

findən növbəti tədbirlərin həyata keçirilməsini tələb edir. Nazirlər Şurası ATƏM-in Nazirlər Şurasının Fəaliyyətdə olan Sədri cənab İrci Dinstbirə, xüsusilə effektiv atəşkəsin əldə olunması və qorunub saxlanılması, həmçinin məsələnin sülh yolu ilə hərtərəfli nizamlanması üçün çərçivənin yaradılmasına kömək məqsədilə yaxın vaxtlarda regiona səfər etməyi tapşırıdılar. Nazirlər Şurası qəti əmin olduqlarını bildirdilər ki, ATƏM-in himayəsi altında Dağlıq Qarabağ üzrə konfrans böhranın ATƏM-in prinsipləri, öhdəlikləri və müddəaları əsasında sülh yolu ilə nizama salınması məqsədilə danışıqlar üçün fəaliyyət göstərən forumu təmin edəcək. Nazirlər bununla əlaqədar ATƏM-in Nazirlər Şurasının Fəaliyyətdə olan Sədrindən mümkün qədər tez bir zamanda belə konfransı keçirməyi xahiş etdilər. Bundan əlavə nazirlər razılaşırdılar ki, Minskə keçiriləcək bu konfransın iştirakçıları Ermənistan, Azərbaycan, Belarus, Çexiya və Slovakiya Federativ Respublikası, Fransa, Almaniya, İtaliya, Rusiya Federasiyası, İsveç, Türkiyə və Amerika Birləşmiş Ştatları olacaq. Dağlıq Qarabağın seçilmiş və digər nümayəndələri maraqlı tərəf kimi konfransa onun Sədri tərəfindən konfransda iştirak edən dövlətlərlə məsləhətləşmələrdən sonra dəvət olunacaqlar. ATƏM-in Nazirlər Şurasının Fəaliyyətdə olan Sədri ATƏM-in himayəsi altında Dağlıq Qarabağ üzrə konfransın sədrini təyin edəcək. Nazirlər Şurası ATƏM-in bütün iştirakçı dövlətlərini və bütün maraqlı tərəfləri beynəlxalq nəzarət altında olan təhlükəsiz dəhlizlər daxil olmaqla sürətli və effektiv vasitələrdən istifadə edərək, humanitar yardımla ona ehtiyacı olanların təmin edilməsi üçün bütün lazımi addımların atılmasına təkidlə çağırıdılar. Nazirlər Şurası Ermənistan və Azərbaycanın ATƏM-in Fəaliyyətdə olan Sədrinin bu regiona missiyasına, həmçinin ATƏM şurasının razılaştığı bütün

fəaliyyətə tam kömək etmək öhdəliyini nəzərə aldılar və məsələnin davamlı, sülh yolu ilə həll olunmasına nail olmaq məqsədilə hər iki tərəfi bu öhdəliyi fəal şəkildə yerinə yetirməyə çağırırlar.

1994-cü ilin dekabrında Budapeştdə ATƏM üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının növbəti Zirvə Görüşü keçirildi. Zirvə toplantısının iştirakçıları Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsini də müzakirə edərək bu barədə qəbul olunmuş sənədlərə müvafiq bölmənin salınmasına razılıq verdilər. Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə bu sənədin Regional Məsələlər hissəsində "Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə əlaqədar ATƏM-in fəaliyyətinin intensivləşdirilməsi" adlı bölmə həsr edilmişdir. Bu bölmədə tərəflər arasında atəşkəsin əldə edilməsi alqışlanır və ATƏM-in fəaliyyətdə olan sədrinə Minsk Konfransı həmsədrlərinin təyin edilməsi tapşırılmışdır. Sənəddə deyilir: "Münaqişənin davam etməsi və bunun nəticəsində baş verən insan faciəsindən təəssüfləndiklərini ifadə edərək, iştirakçı dövlətlər ATƏM-in Minsk qrupu ilə əməkdaşlıqda Rusiya Federasiyasının vasitəçilik səyləri nəticəsində 1994-cü il mayın 12-də razılaşdırılmış atəşkəsi münaqişə tərəflərinin təsdiqlədiklərini alqışladılar. **Onlar Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələrinə sadiq qaldıqlarını təsdiqlədilər və ATƏM-in münaqişənin sülh yolu ilə nizamlanmasına yönəlmiş səylərinə Təhlükəsizlik Şurasının göstərdiyi siyasi dəstəyi alqışladılar.** Bu məqsədlə onlar münaqişə tərəflərini birbaşa əlaqələr daxil olmaqla məsələnin mətləbinə dair daha intensiv danışıqlara çağırdılar. Bu mənada onlar ATƏM-in səyləri və köməyini ikiqat gücləndirəcəklərinə söz verdilər. Onlar ATƏM-in Minsk qrupunun vasitəçilik səylərini qəti

şəkildə bəyəndilər və Rusiya Federasiyasının həlledici yardımını və Minsk qrupunun digər fərdi üzvlərinin səylərini yüksək qiymətləndirdilər. Onlar bu səyləri ATƏM çərçivəsində əlaqələndirərək bir araya gətirmək qərarına gəldilər. Bu məqsədlə onlar danışıqlar üçün vahid və razılaşdırılmış baza yaratmaq, həmçinin bütün vasitəçilik və danışıqlar fəaliyyətinin tam şəkildə əlaqələndirilməsini təmin etmək məqsədilə, Fəaliyyətdə olan Sədrə, iştirakçı dövlətlərlə məsləhətləşmələr əsasında və mümkün qədər tez hərəkət etməklə, Minsk qrupunun həmsədrlərini təyin etməyi tapşırırlar. Həmsədrlər bütün danışıqlar səylərində ATƏM prinsiplərini və razılaşdırılmış mandatı əsas tutaraq, Minsk qrupunun görüşlərində birlikdə həmsədrlik və Fəaliyyətdə olan Sədrə birlikdə məruzə edəcəklər. Onlar işlərinin gedişi barəsində Daimi Şuraya müntəzəm olaraq məlumat verəcəklər. Bu səylər çərçivəsində ilk addım kimi, onlar mövcud atəşkəsin davam etdirilməsinə kömək etmək məqsədilə Rusiya Federasiyasının və Minsk qrupunun digər fərdi üzvlərinin dəstəyi ilə və onlarla əməkdaşlıq şəraitində təcili tədbirlərin görülməsini, və əvvəllər vasitəçilik fəaliyyəti zamanı əldə olunmuş irəliləyişə əsaslanaraq, həyata keçirilməsi bütün tərəflər üçün münaqişənin əsas nəticələrini aradan qaldırmağa və Minsk Konfransını çağırmağa imkan verəcək silahlı münaqişənin dayandırılması haqqında siyasi sazişin imzalanması məqsədilə tezliklə danışıqlar aparmağı Minsk qrupunun həmsədrlərinə tapşırırlar. Daha sonra onlar Minsk konfransının həmsədrlərindən, xüsusilə humanitar sahədə, inamın möhkəmləndirilməsi tədbirlərinin həyata keçirilməsi istiqamətində münaqişə tərəfləri ilə birgə işi davam etdirməyi xahiş etdilər. Onlar iştirakçı dövlətlər tərəfindən həm fərdi

əsasda, həm də müvafiq beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində qaçqınların acınacaqlı vəziyyətini yüngülləşdirməyə xüsusi diqqət yetirmək şərtlə regionun əhalisinə humanitar yardımın göstərilməsi üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsi vacibliyini qeyd etdilər.

Sənəddə münaqişənin həlli üçün sülhməramlı qüvvələrin göndərilməsinin zəruriliyi də öz əksini tapmışdı. Belə ki, sənəddə qeyd olunur ki, onlar razılaşırdılar ki, münaqişə tərəflərinin fikirlərinə uyğun olaraq yuxarıda qeyd olunan sazişin əldə edilməsi həmin sazişin həyata keçirilməsinin vacib elementi kimi çoxmillətli sülhməramlı qüvvələrin yerləşdirilməsinə imkan verə bilərdi və silahlı münaqişənin dayandırılması haqqında tərəflər arasında sazişin əldə edilməsindən sonra, BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnaməsinin qəbul edilməsi şərtlə, ATƏM-i çoxmillətli sülhməramlı qüvvələrlə təmin etmək üçün siyasi hazırlıqlarını bəyan etdilər. Onlar Fəaliyyətdə olan Sədrdən 1992-ci il Helsinki Sənədinin III fəslində və Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinə tam uyğun olaraq təşkil ediləcək belə qüvvələrin yaradılması, tərkibi və fəaliyyəti barəsində qısa zaman ərzində plan işləyib hazırlamağı xahiş etdilər. Bu məqsədlə Fəaliyyətdə olan Sədrə Minsk konfransı həmsədrləri və Minsk qrupu, həmçinin Baş Katib tərəfindən kömək ediləcək; müvafiq məsləhətləşmələrdən sonra o, həmçinin bu qüvvələrin, başqa məsələlərlə yanaşı, ölçüsü və xarakteri, onlara rəhbərliyi və onların idarəsi, maddi-texniki təchizatı, müvafiq altbölmələrin və resursların bölünməsi, güc tətbiq etmək qaydası və silahlı qüvvə verən dövlətlərlə razılaşmalar haqqında tövsiyələrin hazırlanması üçün Vyanada yüksək səviyyəli planlaşdırma qrupu yaradacaq. O, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının texniki məsləhət və ekspertiza yardımının göstərilməsinə hazır

olması haqqında etdiyi bəyanatına əsaslanaraq, Birləşmiş Millətlər Təşkilatına kömək üçün müraciət edəcək. O, həmçinin, ATƏM-in sülhməramlı qüvvələrinin mümkün yerləşdirilməsi üçün BMT Təhlükəsizlik Şurasının uzunmüddətli siyasi dəstəyini əldə etməyə çalışacaq.

Belə hazırlıq işini və 1992-ci il Helsinki sənədinin III fəslinin müvafiq müddəalarına əsasən və tərəflər arasında razılığın əldə olunmasından və onların Minsk Konfransının həmsədrləri vasitəsilə Fəaliyyətdə olan Sədrə rəsmi xahişindən sonra Daimi Şura ATƏM-in sülhməramlı əməliyyatının keçirilməsi barəsində qərar qəbul edəcək.

ATƏM-in Zirvə Görüşü Minsk Konfransına Minsk qrupunun köməyi ilə mövcud atəşkəsin davam etdirilməsi və sülh sazişinin imzalanması üçün müvafiq tədbirlər görülməsi istiqamətində söylərini artırmağı tövsiyə edirdi. Burada sülh sazişinin imzalanmasından sonra münaqişə bölgəsinə çoxmillətli sülhməramlı qüvvələrin göndərilməsi də nəzərdə tutulurdu.

Budapeşt Zirvə Görüşünün əsas nəticələrindən biri Minsk Qrupunda həmsədrlik institutunun yaradılması oldu. Sülhməramlı qüvvələrin müxtəlif dövlətlərin hərbi qüvvələrindən təşkil olunması barədə qərar Rusiyanın məsələni təkbəşinə həll etmək istəyinin qarşısını aldı.

1996-cı ilin dekabrında Lissabonda ATƏT üzvü ölkələrin dövlət və hökumət başçılarını növbəti Zirvə Görüşü keçirildi. Bu Zirvə Görüşündə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasının əsas parametrləri müəyyən edilmişdir. Onlar ATƏT-in Fəaliyyətdə olan Sədrinin Bəyanatında öz əksini tapmışdır. Bəyanatda qeyd olunur ki: "...son iki il ərzində Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin və *Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü məsələsinin həllində* heç bir irəliləyiş

əldə edilməmişdir. Mən təəssüflə qeyd edirəm ki, məsələnin nizamlanması prinsiplərinə dair tərəflərin mövqelərinin yaxınlaşdırılması istiqamətində Minsk konfransı həmsədrlərinin söyləri uğurla nəticələnmədi. Minsk qrupunun həmsədrləri tərəfindən Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasının tərkib hissəsi kimi formalaşdırılan üç prinsip tövsiyə edilmişdir. Bu prinsipləri Minsk qrupunun bütün üzv-dövlətləri dəstəkləyir. Bu prinsiplər aşağıdakılardır:

-Ermənistan Respublikasının və Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü;

-Azərbaycanın tərkibində Dağlıq Qarabağa ən yüksək səviyyəli özünüidarəetmə verən öz müqəddəratını təyin etməyə əsaslanmış sazişdə müəyyən edilmiş Dağlıq Qarabağın hüquqi statusu;

-bütün tərəflərin nizamlama müddəalarına riayət olunmasının təmin edilməsinə dair qarşılıqlı öhdəliklər də daxil olmaqla, Dağlıq Qarabağ və onun bütün əhalisinin təmin edilmiş təhlükəsizliyi.

Mən təəssüflə etiraf edirəm ki, ***bir iştirakçı dövlət bunu qəbul edə bilmədi. Bu prinsiplər digər iştirakçı dövlətlər tərəfindən dəstəklənir.*** Bu bəyanat Lissabon Zirvə Görüşünün sənədlərinə daxil ediləcək”.

Beləliklə, ATƏT bir beynəlxalq təşkilat kimi, münaqişənin yalnız Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, Dağlıq Qarabağ regionunun Azərbaycanın tərkibində qalması və Dağlıq Qarabağın bütün əhalisinin (həm erməni, həm də azərbaycan icmasının) təhlükəsizliyinin təmin edilməsi şərtləri daxilində nizamlanmasının mümkünlüyünü təsdiqlədi. Ermənistan isə ilk dəfə məhz bu sammit zamanı beynəlxalq birliyin ciddi səpkisi ilə qarşılaşdı və özünü təcrid olunmuş vəziyyətə saldı. Bu qərarı ilə ATƏT

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair öz münasibətini müəyyən etdi.

19 noyabr 1999-cu ildə ATƏT-in İstanbul Zirvə Görüşü keçirildi. İstanbul Zirvə Görüşünün Bəyannaməsinin 20 və 21-ci maddələri tamamilə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə həsr olunmuşdur. Bəyannamədə qeyd olunur ki: “Biz Dağlıq Qarabağ münaqişəsilə bağlı yaranan vəziyyət və son hadisələr haqqında ATƏT-in Minsk Qrupunun Həmsədrlərinin məruzəsini aldıq və onların söylərini müsbət qiymətləndiririk. Biz Ermənistan və Azərbaycan prezidentləri arasında aktivləşən dialoqu xüsusilə alqışlayırıq ki, onların müntəzəm görüşləri problemin möhkəm və hərtərəfli həllinin tapılması prosesinin dinamikası üçün imkan yaratmışdır. Biz qəti şəkildə bu dialoqu dəstəkləyirik və ATƏT-in Minsk Qrupu çərçivəsində danışıqların bərpası ümidilə bu dialoqun davam etdirilməsinə çağırırıq. Biz həmçinin təsdiq edirik ki, ATƏT və məsələnin həllinin tapılması üçün ən münasib format olan ATƏT-in Minsk Qrupu sülh prosesini və onun gələcəkdə həyata keçirilməsini, tərəfləri bütün zəruri köməklik ilə təmin etmək də daxil olmaqla, daha da irəlilətməyə hazırdır”.

2-3 dekabr 2010-cu ildə ATƏT-in Astana Zirvə Görüşü keçirildi. Bu Zirvə Görüşündə “Təhlükəsizlik cəmiyyətinə doğru” adlı Bəyannamə qəbul olunmuşdur. Fikrimcə, bu sammitin çox vacib əhəmiyyəti var. Əvvəla, 1999-cu ildən sonra (Stambul sammitindən sonra) ATƏT-in Zirvə Görüşü baş tutdu və bu təşkilatın fəaliyyətinin sona çatması haqqında söhbətlər bitti. İkincisi, Gürcüstanın regionu olan Cənubi Osetiyada məlum hadisələrdən sonra, ilk növbədə rusiya politoloqları və siyasətçiləri, İkinci dünya müharibəsindən sonra formalaşmış müasir beynəlxalq hüququn məhv olması, sona çatması haqqında fikirlər

irəli sürdülər. 22 iyul 2010-cu ildə Kosovo ilə bağlı BMT-nin Beynəlxalq Ədalət Məhkəməsinin konsultativ qətnaməsinin elan olunmasından sonra bəzi Azərbaycan politoloqları və hüquqşünasları da bu fikir ilə həmrəy olduqlarını bildirdilər. [112, 148-160] Lakin, ATƏT-in Astana Zirvə Görüşündə “Təhlükəsizlik cəmiyyətinə doğru” adlı Bəyannaməsində üzv dövlətlər, o cümlədən də Rusiya, BMT Nizamnaməsinə, Xelsinki Yekun Aktından, Paris Xartiyasından, Avropa Təhlükəsizliyi Xartiyasından başlayaraq və bütün digər ATƏT-in qəbul olunmuş sənədləri ilə bitirərək, ATƏT-in bütün norma, prinsipləri və öhdəliklərinə özlərinin tam tərəfdar olduqlarını yenidən təsdiqlədilər (Bəyannamənin 2-ci bəndi). Üzv dövlətlər Bəyannamənin 3-cü bəndində bəyan edirlər ki, *beynəlxalq hüquq çərçivəsində* (kursiv bizimdir – R.Qarayev) öhdəliklərini və təhlükəsizlik sahəsində üzv dövlətlərin qanuni maraqlarını nəzərə almaqla, təkcə o hərbi potensialı dəstəkləməyə öhdəlik götürürlər ki, o fərdi və ya kollektiv təhlükəsizliyin təminatında bizim qanuni tələblərimizlə uyğun olsun. ATƏT-ə üzv olan dövlətlərin ərazilərində mövcud olan münaqişələrin həlli üzrə işin gücləndirilməsinin zəruriliyinə toxunaraq, Bəyannamədə qeyd olunur ki, bu münaqişələr *BMT Nizamnaməsində və Xelsinki Yekun Aktıda öz əksini tapmış beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərinə* (kursiv bizimdir – R.Qarayev) riayət edilməsi ilə nizamlanmalıdır.

Bütün bunlara əsaslanaraq belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, müasir beynəlxalq hüququn məhv olması, sona çatması haqqında fikirlər üçün əsas yoxdur.

ATƏT-in Astana sammitində həm də ATƏT-in Minsk Qrupunun həmsədrləri olan ölkələrin nümayəndə heyətlərinin başçıları, Azərbaycan və Ermənistan Prezidentlərinin Birgə Bəyanatı qəbul olunmuşdur. Bu Bəyanatda deyilir ki: “ATƏT-in As-

tanada (Qazaxıstan) keçirilən sammiti ilə əlaqədar ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri olan ölkələrin nümayəndə heyətlərinin başçıları (Rusiya Federasiyasının Prezidenti D.Medvedyev, Fransanın Baş naziri F.Fiyon və Amerika Birləşmiş Ştatlarının dövlət katibi H.Klinton), Azərbaycan Prezidenti İ.Əliyev və Ermənistan Prezidenti S.Sarkisyan razılığa gəldilər ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsinə yönəlmiş daha qətiyyətli tədbirlər görmək vaxtı çatmışdır.

Bununla əlaqədar onlar Azərbaycan, Ermənistan və Rusiya Federasiyası prezidentlərinin 2 noyabr 2008-ci il tarixli (Moskva) və 27 oktyabr 2010-cu il tarixli (Həştərxan) bəyanatlarına istinad etdilər. Onlar razılaşdılar ki, danışıqlar yolu ilə dinc tənzimləmə regionda sabitliyi və xalqların təhlükəsizliyini təmin edər və onların arasında barışığa nail olmaq üçün yeganə imkan olar.

Ermənistan və Azərbaycan prezidentləri Dağlıq Qarabağ münaqişəsini beynəlxalq hüququn prinsipləri və normaları, BMT-nin Nizamnaməsi, Helsinki Yekun Aktı, eləcə də prezidentlər D.Medvedyev, N.Sarkozi və B.Obamanın 2009-cu il iyulun 10-da Akvilldə və 2010-cu il iyunun 26-da Muskokada verdikləri bəyanatlar əsasında qəti tənzimləməyə çalışmaq öhdəliklərini təsdiq etdilər.

Üç həmsədr ölkə dinc tənzimləməyə nail olmaq üçün zəruri qərarlar qəbul edən Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərini dəstəklədiklərini bildirdilər. Onlar Ermənistan və Azərbaycan rəhbərlərini səylərini Əsas Prinsiplərdə hələ qalan mübahisəli məsələlərin həlli üzərində yeni qüvvə ilə cəmləşdirməyə çağırıdılar və öz həmsədrlərinə münaqişə tərəflərinin bu səylərini həyata keçirmələrinə kömək etmək üçün onlarla işi davam etdirməyi tapşırıdılar. Onlar danışıqların keçdiyi atmosferi yaxşı-

laşdırmaq üçün tərəflərə müraciətlə onları atəşkəs rejiminin möhkəmlənməsinə və bütün sahələrdə etimad tədbirlərinin həyata keçirilməsinə yönəlmiş əlavə addımlar atmağa çağırırdılar. Sənədin mahiyyətindən göründüyü kimi, o daha çox ümumi xarakter daşıyır.

Qeyd etmək lazımdır ki, ATƏT münaqişəsinin nizamlanması ilə məşğul olan və real nəticələrin əldə edilməsi istiqamətində həqiqətən fəallıq nümayiş etdirən beynəlxalq təşkilatdır. Minsk Qrupunun fəaliyyəti bu mənada xüsusən yüksək qiymətləndirilməlidir. Bu qurumun fəaliyyəti hələlik real sülhə gətirib çıxarmasa da, etiraf etmək lazımdır ki, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həmişə beynəlxalq ictimaiyyətin diqqət mərkəzində qalmasında ATƏT-in fəaliyyəti çox vacib rol oynayır. Onu da xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, digər beynəlxalq təşkilatlardan fərqli olaraq ATƏT, hər iki tərəfin razılığı ilə, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması ilə birbaşa məşğul olan təşkilatdır. Ola bilsin ki bu səbəbdən ATƏT münaqişəyə dair daha çox “neytral mövqe” tutmağa çalışır. Halbuki, mənim fikrimcə, təcavüzkarla təcavüz qurbanı arasında fərqi qoyulmaması münaqişənin həllinə yox, əksinə uzadılmasına aparır.

Bununla bərabər, yekun olaraq belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, ATƏT-in sənədlərində və ilk növbədə ATƏT-in Zirvə Görüşlərində qəbul olunmuş sənədlərdə:

- Dağlıq Qarabağın Azərbaycan Respublikasının bir regionunun olması faktı etiraf olunur və təsdiqlənir;
- Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü dəstəklənir;
- Dağlıq Qarabağın hüquqi statusunun yalnız Azərbaycanın tərkibində ən yüksək səviyyəli özünüidarəetmə hüququ verən öz müqəddəratını təyin etmə əsasında müəyyən edilməsi vur-

ğulanır;

- bütün tərəflərin nizamlama müddəalarına riayət olunmasının təmin edilməsinə dair qarşılıqlı öhdəliklər də daxil olmaqla, Dağlıq Qarabağ və onun bütün əhalisinin təmin edilmiş təhlükəsizliyinin zəruriliyi qeyd olunur. [130, 63]

4.2. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasında AŞPA-nın qərarlarının rolu və əhəmiyyəti.

Avropa Şurası Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edən bir neçə qərar və qətnamə qəbul etmişdir. Avropa Şurasının bu qərarlarında bu nüfuzlu beynəlxalq təşkilatın Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair mövqeyi əks olunur. Belə ki, 10 aprel 1997-ci ildə xüsusi məruzəçi Saytlinqerin məruzəsi əsasında [29] 22 aprel 1997-ci ildə Avropa Şurasının əsas orqanlarından biri olan, Avropa Şurası Parlament Assambleyası “Zakavkaziya münaqişələr haqqında” 1119 (1997) nömrəli qətnamə qəbul etmişdir. Abxaziya və Dağlıq Qarabağ münaqişələrinə dair Assambleya qeyd etmişdir ki: “öz təbiətinə görə bu münaqişələr fərqlənsə də, lakin Assambleya qeyd edir ki, onların siyasi nizamlanması 1975-ci il Xelsinki Yekun Aktına və 1990-cı il Paris Xartiyasına əsaslanan aşağıdakı prinsiplərin: sərhədlərin toxunulmazlığı, xüsusən çoxmillətli sülhməramlı qüvvələrdən istifadə edərək bu regionda bütün insanların təhlükəsizliyi qarantıyası, bütün maraqlı olan tərəflərin danışıqları əsasında Abxaziyaya və Dağlıq Qarabağa geniş muxtariyyət verilməsi, insan hüquqlarına riayət edilməsini nəzərə almaqla, qaçqınların və məcburi yerlərini dəyişmiş şəxslərin öz evlərinə

qayıtması hüququ və onların reintegrasiya olunması əsasında münafişəyə cəlb olunan bütün tərəflərin danışıq predmeti olmalıdır”. [30]

Avropa Şurasının Parlament Assambleyasında (AŞPA) xüsusi məruzəçi D.Atkinsonun 29 noyabr 2004-cü ildə təqdim etdiyi məruzəsində (sənəd 10364) qeyd olunur ki, “Azərbaycan ərazisinin mühüm bir hissəsi hələ də erməni qüvvələri tərəfindən işğal olunub”. D.Atkinsonun məruzəsində xüsusi qeyd olunur ki, “Azərbaycanın sərhədləri ölkənin 1991-ci ildə müstəqil dövlət kimi tanınması anında beynəlxalq tanınmış idi. Azərbaycanın ərazisinə Dağlıq Qarabağ regionu daxil idi” (b.5, bölmə III) [31]. Bu məruzənin əsasında AŞPA “Onun həlli ilə ATƏT-in Minsk Konfransı məşğul olan Dağlıq Qarabağ regionu ətrafında münafişəyə dair ” 1416 (2005) qətnamə qəbul etmişdir. Bu qətnamədə Azərbaycan ərazisinin mühüm bir hissəsinin erməni qüvvələri tərəfindən işğal olunması və digər dövlət tərəfindən (Ermənistan tərəfindən – qeyd müəllifindir) Dağlıq Qarabağ regionun ərazisinin işğal olunması faktı öz əksini tapmışdır. Bu fakta aid qətnamədə qeyd olunur ki: “Assambleya bir daha bəyan edir ki, təşkilatın üzvü olan hər hansı bir ölkə tərəfindən xarici ərazinin işğal edilməsi, Avropa Şurasının üzvü kimi bu ölkənin öhdəliklərinin ciddi pozulmasını təşkil edir”[32].

Bu qərar çox böyük əhəmiyyətə malikdir. İslam Konfransı Təşkilatından sonra AŞPA öz qərarında Ermənistanı Azərbaycanın ərazilərini işğal edən dövlət kimi göstərdi və faktiki bu dövləti Azərbaycana qarşı təcavüzdə ittiham etdi. Və bununla da guya ki, Ermənistan yox, yalnız dağlıq qarabağ separatçıları və Azərbaycan münafişənin tərəfləri olması haqqında erməni tərəfinin iddiasını təkzib etdi. [119, 16]

AŞPA 2008-ci ildə özünün yay sessiyasında da Azərbayca-

nın ərazi bütövlüyünə öz dəstəyini göstərdi. AŞPA-nın bu sessiyasında 6 iyun 2008-ci ildə xüsusi məruzəçilər Andreas Xerkel və Yevqeniya Jivkova tərəfindən edilmiş “Azərbaycanda demokratik institutların fəaliyyət göstərməsi haqqında” [33] adlı məruzə əsasında 24 iyul 2008-ci ildə 1614 nömrəli eyniadlı qətnamə qəbul edilmişdir.

AŞPA-nın 1614 nömrəli qətnaməsinin 25.1 bəndində deyilir ki, Assambleya: “hesab edir ki, ölkənin ərazi bütövlüyü bərpa edilməyə qədər Azərbaycanda sabit demokratik inkişaf çox çətin olaçaqdır”. AŞPA-nın 1614 nömrəli qətnaməsinin 25.2 bəndində deyilir ki: “ Assambleya BMT-nin Baş Məclisinin 14 mart 2008-ci tarixində qəbul edilmiş “Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində vəziyyət haqqında” adlı qətnaməsinə nəzərə alır. (BMT-nin Baş Məclisi özünün 14 mart 2008-ci il tarixli qətnaməsində öz ciddi narahatlığını bildirir ki, Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionu və onun ətrafında hərbi münafişə beynəlxalq sülhə və təhlükəsizliyə təhlükə yaratmağı davam edir, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü təsdiqləyir, onun beynəlxalq tanınmış sərhədlərinə dəstək verir və işğal olunmuş ərazilərdən erməni silahlı qüvvələrinin dərhal çıxarılmasını tələb edir). [34]

Beləliklə, AŞPA BMT Baş Məclisinin 14 mart 2008-ci il tarixli “Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində vəziyyət haqqında” adlı qətnaməsinə öz dəstəyini bildirdi. Dağlıq Qarabağ regionunun ərazi mənsubiyyətini Azərbaycana məxsus olduğunu təsdiqlədi və Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərindən erməni hərbi qüvvələrinin dərhal çıxarılmasını tələb etdi. Heç də təsadüfi deyil ki, erməni tərəfinin bu qətnaməyə reaksiyası çox sərt oldu.

4.3. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasında Avropa Birliyinin qərarlarının rolu və əhəmiyyəti.

Avropa Birliyi müasir dünyada qüvvələrin geosiyasi durumuna böyük təsir göstərən əsas aktorlardan biridir. Avropa Birliyi (digər adları — Avrobirlik, AB, Avropa İttifaqı, AI) 27 avropa dövlətini birləşdirən iqtisadi və siyasi birlikdir. [85] Regional integrasiyaya yönəlmiş bu İttifaq Maastrix müqaviləsi ilə 1993-cü ildə Avropa Birliyi prinsipləri əsasında yaranmışdır. [86] Beş yüz million sakini olan [87] Avropa Birliyinin payı 2009-cu ildə dünya ümumdaxili məhsulda nominal üzrə 28% və alıcılıq qabiliyyəti pariteti üzrə 21% təşkil edirdi. [88] Beynəlxalq Valyuta Fondunun məlumatına görə Avropa Birliyinin iqtisadiyyatı təkcə 2009-cu ildə alıcılıq qabiliyyəti pariteti üzrə 16,523 trln.\$ məbləğində dünya ümumdaxili məhsulu istehsal etmişdir. Mahiyyətə, Avropa Birliyi vahid bir bazar təşkil edir və Ümumdünya Ticarət Təşkilatında (ÜTT) vahid qurum qismində təqdim olunur. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Avropa Birliyi ənənəvi beynəlxalq dövlətlərarası təşkilat anlayışı çərçivəsini aşan mürəkkəb regional integrasiya birliyidir. Bəzi hüquqşünas alimlər hesab edirlər ki, Avropa Birliyində eyni bir zamanda həm beynəlxalq təşkilatın, həm konfederasiyanın, həm də federasiyanın cizgilərini görmək olar. [98, 192] Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikası ilə Avropa Birliyi arasında münasibətlərin hüquqi əsasını Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Sazişi (TƏS) qoymuşdur. Bu sənəd 22 aprel 1996-cı ildə Lüksemburq şəhərində imzalanmış və onu imzalamış bütün dövlətlər tərəfindən ratifikasiya edildikdən sonra 1 iyul 1999-cu il tarixində qüvvəyə minmişdir. TƏS əməkdaşlığı möhkəmləndirmək üçün müvafiq mexanizmlər təmin etməklə, Azər-

baycan Respublikası ilə Avropa Birliyi arasında münasibətlərə yeni təkan vermişdir. Bu Saziş siyasi dialoq, insan hüquqları, ticarət, investisiya, iqtisadi, qanunverici, mədəni və digər əməkdaşlıq sahələrində genişmiqyaslı əməkdaşlığı nəzərdə tutur. Onun əsas məqsədlərindən biri Azərbaycan qanunvericiliyinin AB qanunvericiliyinə uyğunlaşdırılması təşkil edir.

TƏS-ə əsasən, Azərbaycan Respublikası ilə Avropa Birliyi arasında ikitərəfli mütəmadi dialoqun aparılması məqsədilə Əməkdaşlıq Şurası, Əməkdaşlıq Komitəsi, Parlamentlərarası Əməkdaşlıq Komitəsi, Ticarət, İqtisadiyyat və Əlaqədar Hüquqi məsələlər üzrə Alt-komitə və Enerji, nəqliyyat və ətraf mühit məsələləri üzrə Alt-komitə kimi strukturlar yaradılmışdır. Əməkdaşlıq Şurası əməkdaşlığın əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirir, Əməkdaşlıq Komitəsi isə Şuraya tövsiyələr verməklə yardım edir. Ticarət, iqtisadi və əlaqədar hüquqi məsələlər, həmçinin enerji, nəqliyyat və ətraf mühit məsələləri üzrə Alt-komitələr Əməkdaşlıq Komitəsinin nəzdində fəaliyyət göstərir. Azərbaycan Respublikasını Avropa Qonşuluq Siyasətinə (AQS) daxil etmək haqqında Avropa Birliyi Şurasının 14 iyun 2004-cü il tarixli qərarı ikitərəfli əməkdaşlıqda irəliyə doğru mühüm addım olmuşdur. Avropa Birliyi ilə əlaqələrdə daha yüksək səviyyəli siyasi və iqtisadi integrasiya vəd edən AQS ona daxil olan ölkələr üçün tərəfdaşlığın gələcək inkişafı baxımından yeni bir mərhələ olmuşdur. AQS Azərbaycan Respublikası üçün aşağıdakı imkanlar yaratmışdır:

- siyasi, iqtisadi və inzibati islahatların həyata keçirilməsi və birgə dəyərlərə hörmət edilməsində konkret irəliləyişə nail olunması müqabilində Avropa Birliyinin daxili bazarında müəyyən paya sahib olma imkanı;

- vətəndaşların, əmtəələrin, xidmətlərin və kapitalın sərbəst

dövriyyəsini təmin etmək məqsədilə gələcək integrasiya və liberalizasiya proseslərində iştirak;

- Avropa Birliyinə üzv ölkələri ilə daha səmərəli siyasi dialoq və əməkdaşlıq, güzəştli ticarət əlaqələri və açıq bazar, miqrasiya, narkotiklər və mütəşəkkil cinayətkarlıqla mübarizə sahəsində əməkdaşlıq, sərmayələrin təşviqi, yeni maliyyə mənbələrinin əldə edilməsi, bizim ölkəmizin Ümumdünya Ticarət Təşkilatına üzv olmasının dəstəklənməsi və s.

Həmçinin, AQS tərəfdaş ölkələr, o cümlədən Azərbaycan Respublikası üçün mədəni, təhsil və ətraf mühit kimi sahələr üzrə əlaqələri təşviq edən müəyyən Avropa Birliyi proqramlarında daha çox iştirak və texniki yardım imkanları təqdim etmişdir. Bu kontekstdə, xüsusilə Avropa Qonşuluq və Tərəfdaşlıq Aləti (AQTA) çərçivəsində Tvinning, Texniki yardım və Məlumat mübadiləsi (TAIEX), Bütçəyə dəstək, Tempus, Erasmus, Mundus kimi proqramlar qeyd oluna bilər.

AQS-in mərkəzi elementi isə AB ilə hər bir tərəfdaş ölkə arasında razılaşdırılmış və ölkə üzrə bir sıra qısa və orta müddətli prioritetlərin əks olunduğu Fəaliyyət Planlarıdır. AQS Strategiya Sənədinə əsasən, AB-nin tərəfdaş ölkələrlə münasibətlərini yaxın gələcək üçün tənzimləyən əsas sənəd Fəaliyyət Planlarıdır. 3-5 illik müddət üçün nəzərdə tutulan bu sənədlər hər bir ölkənin ehtiyac və imkanları, o cümlədən qarşılıqlı dəyər və maraqlar nəzərə alınaraq hazırlanmışdır.

Azərbaycan Respublikası – Avropa Birliyi Fəaliyyət Planı 14 noyabr 2006-cı il tarixində Brüsseldə Azərbaycan Respublikası – Avropa Birliyi Əməkdaşlıq Şurasının iclası zamanı qəbul edilmişdir. Beləliklə, daha əvvəl TƏS ilə tənzimlənən Azərbaycan Respublikası – Avropa Birliyi münasibətlərinin gələcək inkişafının istiqamətləri AQS çərçivəsində Azərbaycan

Respublikası – Avropa Birliyi Fəaliyyət Planı ilə müəyyən olunmuşdur. Azərbaycan Respublikası ilə Avropa Birliyi arasında əməkdaşlığın əsas istiqamətlərindən birini enerji dialoqu təşkil edir. Bu çərçivədə 7 noyabr 2006-cı il tarixində Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Brüsselə səfəri zamanı imzalanmış “Avropa Birliyi ilə Azərbaycan Respublikası arasında enerji sahəsində strateji tərəfdaşlıq haqqında Anlaşma Memorandumu” Azərbaycan Respublikası – Avropa Birliyi arasında enerji dialoqunun genişləndirilməsi istiqamətində yeni imkanlar yaratmışdır. Bu Memorandumun əsas məqsədləri Birliyini enerji təchizatının diversifikasiyası və təhlükəsizliyi, həmçinin Azərbaycanın enerji infrastrukturunun inkişafı və müasirləşdirilməsi, enerjiden səmərəli istifadə, enerjiyə qənaət və bərpa olunan enerji mənbələrinin istifadəsidir.

1991-ci ildə Azərbaycan Respublikası müstəqillik qazandıqdan sonra Avropa Birliyi Azərbaycan iqtisadiyyatına yardım göstərən əsas donorlardan biri olmuşdur. Bu müddət ərzində Avropa Birliyi ilə münasibətlər “MDB ölkələrinə texniki yardım” (TACIS), “Avropa-Qafqaz-Asiya Nəqliyyat Dəhlizi” (TRACECA), “Avropaya neft və qazın nəql edilməsi üzrə dövlətlərarası proqram” (INOGATE), “humanitar yardım” (ECHO) və digər proqramlar çərçivəsində inkişaf etdirilmişdir.

1 yanvar 2007-ci il tarixindən etibarən TACIS proqramı Avropa Qonşuluq və Tərəfdaşlıq Aləti (AQTA) ilə əvəz olunmuşdur. Daha geniş mandat və əhatə dairəsinə malik olan AQTA AQS Fəaliyyət Planlarının həyata keçirilməsi üçün əsas maliyyə alətidir. AQTA 3 başlıca strateji məqsədi ehtiva edir: demokratiya və insan hüquqlarının təşviqi, bazar iqtisadiyyatına keçidin asanlaşdırılması və davamlı inkişafın təşviqi, habelə qarşılıqlı maraq kəsb edən sahələrdə əməkdaşlığın inkişafı.

AQTA çərçivəsində 2007-2013-cü illər üçün nəzərdə tutulmuş Azərbaycan üzrə Strategiya Sənədi Avropa Birliyinin yardım məqsədlərini və siyasət məsuliyyətini əks etdirərək prioritet olan əməkdaşlıq sahələrini dəqiqləşdirir. Bu prioritetlər Azərbaycanın bazar iqtisadiyyatına və demokratik idarəetmənin təşviqinə yardım, Fəaliyyət Planının həyata keçirilməsi və təhlükəsizlik məsələlərini əhatə edir. Azərbaycan Respublikasının Avropa Birliyinin nəqliyyat və enerji sahələrində təşəbbüslərində iştirakı TRACECA və INOGATE proqramları çərçivəsində həyata keçirilirdi. «Yeni İpək Yolu» adlandırılan TRACECA proqramı Mərkəzi Asiya, Qafqaz və Avropa arasında nəqliyyat əlaqələrini inkişaf etdirən bir proqramdır. TRACECA (Avropa-Qafqaz-Asiya nəqliyyat dəhlizi) Brüsseldə 3 may 1993-cü il tarixində keçirilmiş 8 təsisçi dövlətin (5 Mərkəzi Asiya və 3 Cənubi Qafqaz ölkələri) ticarət və nəqliyyat nazirlərinin Konfransında təsis olunmuşdur. Proqramın məqsədi qeyd edilən dövlətlərin siyasi və iqtisadi müstəqilliyini dəstəkləməklə onların alternativ nəqliyyat yolları vasitəsilə Avropa və dünya bazarlarına çıxış qabiliyyətini yüksəltmək və Avropadan Qara Dəniz və Qafqaz vasitəsilə Mərkəzi Asiyaya və əks istiqamətdə ən tez və ən ucuz nəqliyyat dəhlizinin yaradılmasından ibarətdir. 8 sentyabr 1998-ci ildə Bakıda Azərbaycan və Gürcüstan Prezidentlərinin təşəbbüsü və AB-nin TRACECA proqramının dəstəyi ilə “Tarixi İpək Yolunun bərpası” adlı Beynəlxalq Konfrans keçirilmişdir. 32 ölkə və 12 beynəlxalq təşkilat nümayəndələri bu konfransda iştirak etmişlər. Konfransda əldə edilmiş ən mühüm nailiyyət Azərbaycan, Ermənistan, Gürcüstan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Tacikistan, Özbəkistan, Türkiyə, Ukrayna, Moldova, Rumıniya və Bolqarıstanın imzaladığı “Avropa-Qafqaz-Asiya Dəhlizinin inkişafı üçün beynəlxalq nəqliyyat üzrə Əsas

Çoxtərəfli Saziş” (Əsas Saziş) və onun Texniki Əlavələri olmuşdur. INOGATE (Avropaya dövlətlərarası neft və qazın ixracı) Avropa Birliyinin yeni müstəqil dövlətlərə maliyyə dəstəyi çərçivəsində həyata keçirilən əsas regional təşəbbüslərdən biridir. 1999-cu ilin iyul ayında 15 dövlətin (Azərbaycan Respublikası da daxil olmaqla) iştirakı ilə imzalanan dövlətlərarası neft və qaz ixracını nəzərdə tutan Çərçivə Sazişi INOGATE-in hüquqi bünövrəsini təşkil edir. INOGATE çərçivəsində həyata keçirilən texniki əməkdaşlığa əlavə olaraq, Avropa Birliyi zəngin təbii ehtiyatlara və strateji coğrafi əraziyə malik olan Şərqi Avropa, Qafqaz və Mərkəzi Asiya ölkələrinin enerji təminatını və tranzit potensialını səmərəli istifadəsinə yönəlmiş fəaliyyətində AQS-a daxil olan ölkələr daxil olmaqla bütün maraqlı tərəflərlə dəstəyi ilə enerji əməkdaşlığı prosesini genişləndirməkdədir. Bu əməkdaşlıq “Bakı Prosesi” təşəbbüsü ilə güclənmişdir. “Bakı Prosesi” (və ya Bakı Təşəbbüsü) 13 noyabr 2004-cü ildə Bakıda Enerji Nazirliklərinin Konfransında Avropa Birliyi, Qara Dəniz və Xəzər dəniz hövzəsi ölkələri arasında enerji sahəsində əməkdaşlığı gücləndirmək məqsədi daşıyan siyasi dialoq şəklində başlatılmışdır.

Avropa Birliyi tərəfindən Şərq Tərəfdaşlığı (Şərqi Partnyorluq) layihəsi yaradılması xüsusilə qeyd edilməlidir. Bu layihə 26 may 2008-ci ildə ümumi məsələlər və xarici əlaqələr üzrə Avropa Birliyinin Şurasında İsveçin iştirakı ilə Polşanın xarici işlər naziri tərəfindən irəli sürülmüşdür, yəni Şərq Tərəfdaşlığı proqramının təşəbbüskarları qismində Polşa və İsveç çıxış etdilər. 2008-ci ilin iyun ayında Brüsseldə 2 günlük görüş zamanı Avropa Birliyinə üzv olan 27 ölkənin liderləri Şərq Tərəfdaşlığı layihəsini bəyəndilər. Şərqi AQS ölkələri üçün vahid formatın təsis edilməsini nəzərdə tutan sözügedən təşəbbüs Azərbaycan,

Gürcüstan, Ermənistan, Ukrayna, Moldova və Belarusu (Şərq tərəfdaş ölkələri) əhatə edir.

3 dekabr 2008-ci il tarixində Şərqi Partnyorluq təşəbbüsü üzrə Məlumat Sənədi və onu müşayiət edən İşçi Sənəd AK tərəfindən Avropa Parlamentinə və Avropa Birliyinin dövlət və hökumət Başçılarının Şurasına təqdim olunmuşdur. Bu iki sənəd Şərqi Partnyorluğa dair Avropa Komissiyasının mövqeyini və təkliflərini əks etdirərək, AQS çərçivəsində Avropa Birliyinin Şərq tərəfdaş ölkələri ilə gələcək əməkdaşlıq istiqamətlərini müəyyən etmişdir.

7 May 2009-cu ildə, o zaman Avropa Birliyində rəhbərlik edən Çexiyanın paytaxtı Praqada — “Şərqi Partnyorluğu” proqramı üzrə Zirvə görüşü keçirilmişdir. Bu görüşdə sözügedən təşəbbüsün əsas məqsədləri və prinsipləri, həmçinin gələcək əməkdaşlıq prosesinin ümumi cizgilərinin müəyyən edən il Avropa Birliyinə üzv olan 27 dövlət və bu proqrama qoşulmuş 6 ölkə tərəfindən imzalanaraq Birgə Bəyannamə qəbul edilmiş və bununla da ŞP-ğa yüksək rəsmi səviyyədə başlanğıc verilmişdir. Bu layihənin əsas məqsədi – Avropa Birliyinin keçmiş SSRİ-nin 6 ölkəsi: Azərbaycan, Ukrayna, Gürcüstan, Moldova, Ermənistan və Belarus ilə yaxınlaşmasıdır. Şərqi Partnyorluq Avropa Birliyi və Şərq tərəfdaş ölkələri arasında münasibətlərin daha yüksək səviyyəyə qaldırılması, mövcud əməkdaşlığın ikitərəfli və çoxtərəfli formatda davam etdirilərək genişləndirilməsini nəzərdə tutur. Belə ki, Avropa Birliyi və hər bir tərəfdaş ölkə arasında daha sıx əlaqələrin yaradılması məqsədilə ikitərəfli format çərçivəsində mövcud Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Sazişləri əvəzinə yeni, Assosiasiya Sazişlərinin imzalanması, tərəfdaş ölkənin Ümumdünya Ticarət Təşkilatına üzv olduğu təqdirdə onunla dərin və müfəssəl azad ticarət zonasının yaradılması,

həmçinin vizaların tədricən liberallaşdırılması, tərəfdaş ölkələrin və Avropa Birliyinin enerji təhlükəsizliyinin gücləndirilməsi məqsədilə daha dərin əməkdaşlığın həyata keçirilməsi və s. planlaşdırılır. Şərqi Partnyorluq həmçinin Avropa Birliyi və Şərq tərəfdaş ölkələri arasında münasibətlərə yeni format əlavə etmişdir. Çoxtərəfli format tərəfdaş ölkələr arasında əlaqələri təşviq edərək, islahatlar sahəsində tərəfdaş ölkələrin həyata keçirdikləri tədbirlər üzrə məlumat və təcrübə mübadiləsinin və Şərqi Partnyorluğun gələcək inkişafına dair müzakirələrin aparılması üçün forum kimi nəzərdə tutulur. Bu format çərçivəsində ŞP-ğa daxil olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının hər iki ildən bir görüşünün, hər il Avropa Birliyinə üzv dövlətlərin və Şərq tərəfdaş ölkələrin Xarici İşlər Nazirlərinin illik iclasının keçirilməsi nəzərdə tutulur. Əməkdaşlığın əsas sahələrinə uyğun olaraq dörd tematik platforma (demokratiya, yaxşı idarəçilik və sabitlik; iqtisadi inteqrasiya və Avropa Birliyi siyasətinə yaxınlaşma; enerji təhlükəsizliyi; insanlar arasında təmaslar) yaradılmışdır. Ümumiyyətlə, Şərqi Partnyorluğu ona qoşulmuş dövlətlərə Avropaya inteqrasiya olunmasına və islahatlar aparılmasına kömək edəcək. O cümlədən bu sənəddə viza rejiminin sadələşdirilməsi istiqamətində əməkdaşlığın davam etdirilməsi təklif olunub. “Şərqi Partnyorluğu” layihəsi ümumi maraqlar və qəbul edilən dəyərlər üzərində qurulub. Məhz bu dəyərlər Avropa Birliyi ilə uzunmüddətli münasibətlər və əməkdaşlıq üçün çərçivələrdir. Bütövlükdə isə “Şərqi Partnyorluğu” layihəsi ona qoşulmuş ölkələri siyasi, iqtisadi və sosial sahələrdə Avropa Birliyinin standartlarına yaxınlaşdırılmasına, onların daha mobil olmasına, onların ticarət dövryyəsinin artmasına və son olaraq xalqın rifahının daha da yaxşılaşdırılmasına gətirəcəkdir. Faktiki olaraq Avropa Birliyi tərəfindən tərtib və qəbul olunmuş Şərq

Partnyorluğu proqramı 6 postsovet ölkəsinin Avropa Birliyinə tədricən integrasiya olunmasını nəzərdə tutur. Faktiki olaraq, Şərq Partnyorluğu proqramı bu ölkələrin Avropa Birliyinə qəbul etmədən bu təşkilatla siyasi və iqtisadi sahələrdə daha sıx tərəfdaşlığını nəzərdə tutur.

Şərq Partnyorluğu çərçivəsində Azərbaycanla Avropa Birliyi arasında əməkdaşlığın nümunəsi kimi Azərbaycan hökuməti və Avropa Birliyinin “Hərtərəfli institusional quruluş” proqramına fəal hazırlığına başlanmasını göstərmək olar. Şərq Partnyorluğu təşəbbüsünün nəticəsi olan Avropa Birliyi tərəfindən maliyyələşdirilən bu proqram yaxın üç ildə həyata keçirilməlidir. Proqramın məqsədi gələcəkdə planlaşdırılan Avropa Birliyi və Azərbaycan Respublikası arasında assosiasiya haqqında sazişə dair danışıqların aparılması və həm də bunun yerinə yetirilməsi üçün müvafiq hökumət strukturlarının möhkəmləndirilməsidir. “Hərtərəfli institusional quruluş” proqramı çərçivəsində ədliyyə, ticarət məsələləri sahəsində və bütövlükdə dövlət idarəçiliyi üzrə hökumət strukturlarının potensial quruluşuna yardım göstərilməsi planlaşdırılıb.

Assosiasiya haqqında Sazişlərin bağlanması proseduruna və qaydasına gəlinə, qeyd etmək lazımdır ki, Avropa Komissiyası belə sazişlərin layihəsini tərtib etdikdən sonra onları Avropa Birliyinə üzv olan dövlətlərin baxışına təqdim etməlidir. Yalnız Avropa Birliyinə üzv olan dövlətlər tərəfindən belə mandata razılıq verildikdən sonra Avropa Komissiyası Cənubi Qafqaz ölkələrinin hər biri ilə assosiasiya haqqında Sazişin bağlanmasına dair hüquqa malik olacaqdır.

Avropa Birliyi ölkələrinin xarici işlər nazirləri 14 sentyabr 2010-cu ildə Avropa Komissiyasına Avropa Birliyinin Azərbaycanla, Gürcüstanla və Ermənistanla assosiasiya haqqında ikitərəfli

Sazişlərin bağlanmasına dair danışıqlara mandat verdilər. Assosiasiya haqqında Saziş, Avropa Birliyi və Cənubi Qafqaz ölkələri arasında münasibətlərdə ikitərəfli əməliyyat planlarını əvəz edəcək yeni praktiki alətdir.

Artıq “Şərq Partnyorluğu” proqramı çərçivəsində Avropa Birliyi assosiasiya sazişləri haqqında Gürcüstanla (daha öncə), Azərbaycanla (daha sonra, 2010-cu ilin iyul ayının 16-da) və Ermənistanla (2010-cu ilin iyul ayının 19-da) rəsmi danışıqlara başlamışdır.

Avropa Birliyinin xarici əlaqələr üzrə Komissarı Benita Ferrero – Valdnerin mətbuat katibi xanım Kristian Xomanın sözlərinə görə: “Avropa Birliyi ilə assosiasiya haqqında Sazişin daha tez bir zamanda imzalanması Cənubi Qafqaz ölkələrinin hər birinin özündən asılı olacaqdır. Hər bir dövlət ilə Saziş fərqlidir və bir birindən asılı deyil. Hər bir dövlət ilə danışıqlar fərqli surətlə aparılacaq və hər şey hər bir dövlətdə olan vəziyyətdən asılı olacaqdır. Buna müvafiq olaraq, danışıqlar müxtəlif vaxtda yekunlaşa bilər. Bu, həm də, dövlətin islahatlar aparmasından və ya əvvəlki tək hazırlıq mərhələsində qalmasından asılıdır. Bu sazişlər hər bir ölkənin inkişafının səviyyəsinə uyğun bağlanmalıdır. Azərbaycanda, Gürcüstanda və Ermənistanda inkişafın səviyyəsi eyni deyil. Bu dövlətlərdən bəziləri “daha irəli gedib”, digərləri isə “daha çox işləməli olacaqlar”. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Avropa Birliyi ilə azad ticarət haqqında sazişin imzalanması üçün ÜTT üzv olunması şərti zəruridir. Gürcüstan 14.06.2000, Ermənistan isə 05.02.2003 ildən ÜTT üzvüdür. Azərbaycan 1997-ci ildən ÜTT müşahidəçidir və bu təşkilata üzv olunması üçün fəal danışıqlar aparır.

Avropa Birliyi və Azərbaycan arasında assosiasiya haqqında Saziş siyasət, təhlükəsizlik, iqtisadiyyat, ticarət, qanunun aliliyi,

demokratiya, insan hüquqlarına hörmət, bazar iqtisadiyyatının genişlənməsi sahəsində əməkdaşlığı əhatə edəcək.

Azərbaycan tərəfindən bu danışıqlara rəhbərlik edən Azərbaycan Xarici İşlər Nazirinin müavini M. Məmmədquliyevin sözlərinə görə: “Azərbaycan Avropa Birliyi ilə assosiasiya haqqında Sazişin imzalanması perspektivini müsbət qəbul edir. Hesab edirik ki, bu sazişin imzalanması ölkədə islahatların dərinləşməsinə kömək edəcək”. Onun fikrincə, bu sazişdə siyasi təhlükəsizlik və təhsil məsələlərinə xüsusi diqqət yetirmək lazımdır. O həm də qeyd etdi ki, regionda siyasi sabilliyə, erməni-azərbaycan münacişəsinin nizamlanmasına böyük diqqət yetirilməlidir. Öz növbəsində Avropa Birliyinin nümayəndəsi C.Krayer qeyd etdi ki, Cənubi Qafkaz ölkələri ilə eyni vaxtda danışıqların başlanması AB və bu region arasında əməkdaşlığının yeni mərhələsinin başlanğıcıdır. C.Krayer həm də qeyd etdi ki, assosiasiya haqqında Saziş iqtisadiyyat, ticarət, bazar iqtisadiyyatının genişlənməsi, yaxşı idarəçilik və demokratiya sahəsində Avropa Birliyinin Azərbaycanla və regionla əməkdaşlığına əlavə təkan verəcək. O, həm də ölkənin Avropa Birliyi ilə partnyorluğun inkişaf edilməsində Azərbaycanın Ümumdünya Ticarət Təşkilatına (ÜTT) üzv olmasının vacibliyini qeyd etdi. Genişlənmə və avropa qonşuluq siyasəti üzrə Avropa Birliyi Komissarı Ştefan Füle bəyan etdi ki: “Bu assosiasiya haqqında sazişlər bizim Azərbaycanla, Ermənistanla, Gürcüstanla münasibətlərin yeni hüquqi əsasını yaradacaq. Assosiasiya haqqında sazişin əsas məqsədi bu ölkələrlə Avropa Birliyi arasında daha sıx siyasi birliyin və tədricən iqtisadi inteqrasiyanın əldə edilməsidir.” Məsələ ondadır ki, Azərbaycan və Avropa Birliyi arasında assosiasiya haqqında Saziş yalnız Azərbaycanın ÜTT üzv olduğundan sonra bağlana bilər. Bununla bərabər, Azərbaycanın

ÜTT üzv olmaması faktı Azərbaycan və Avropa Birliyi arasında əmtəə dövriyyəsinə təsir edə bilməz. Çünki bizim ölkə 2009-cu ilin əvvəlində Avropa Birliyi ilə ticarətdə Ümümləşdirilmiş preferensiyalar sisteminə (GSP+) qoşulmuşdur. (GSP+) layihəsinin əsas məqsədi Azərbaycanın qeyri-neft sektorunun inkişafını dəstəkləmək və ixracat potensialını yüksəltməkdir. Bu proqram vasitəsilə azərbaycanın iş adamları öz mallarını güzəştli şərtlərlə və həm də rüsumsuz Avropa Birliyinə ixrac etmək imkanını əldə edirlər. Cənubi Qafkaz Avropa Birliyinin cənubi sərhədlərinə yaxın olduğu üçün bu regionda baş verən hadisələr Avropa Birliyini narahat etməyə bilməz. Avropa Birliyi beynəlxalq hüququn subyekti qismində çıxış edərək Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münacişəsinin nizamlanması probleminə öz münasibətini açıq şəkildə bildirmişdir. Qeyd etmək maraqlı olardı ki, ekspertlər və politoloqlar arasında, (nəzərə alaraq ki, Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münacişəsinin nizamlanması işində öz gücsüzlüyünü nümayiş etdirir), belə bir fikir irəli sürülmüşdür ki, Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münacişəsinin nizamlanmasında həlledici rol Avropa Birliyi oynamalıdır. Belə ki, Bordo siyasi tədqiqatlar İnstitutunun əməkdaşı Samuel Lussak qeyd etmişdir ki: “Mən özümü bu münacişənin potensial həlli Moskva və ya Vaşinqtonda yox, Brüsseldə olmasını hesab edənlərə aid edirəm. Bu münacişəni həll etməyə kömək etmək üçün Avropa Birliyi daha aktiv olmalıdır. Avropa Birliyi yeganə tərəfdirdir ki, ona Ermənistan və Azərbaycan arasında bitərəf vasitəçi kimi baxıla bilər. Ümid edirəm ki, biz Eştonun kabinetinin tam formalaşmasından sonra, bu regionda Avropanın aktivliyinin şahidi olacağıq». [96]

Avropa Birliyinin əsas orqanlarından biri Avropa Parlamen-

ti, Yevqeniy Kirilovun - Bolqarıstandan olan deputatın məruzəsi əsasən 20 may 2010-cu ildə 2216 nömrəli “Cənubi Kavkazda Avropa Birliyi strategiyasının tərtib edilməsi zərurəti haqqında” qətnamə qəbul etmişdir. [95] Bu qətnamə çoxqütblü dünyada əsas təsir mərkəzlərindən biri olan bu çox nüfuzlu avropa siyasi strukturun mövqeyini əks etdirir. Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, bu qətnamədə Dağlıq Qarabağ probleminə ayrıca bir bölmə həsr edilib. “Şərqi Partnyorluq” və qonşuluq siyasəti üzrə Avropa Birliyinin təşəbbüsünü dəstəkləyərək, Avropa Parlamenti Cənubi Kavkaz ölkələrinin avropa siyasətinə inteqrasiya səviyyəsinin qaldırılması məqsədilə Cənubi Kavkazın möhkəm sülh, stabil və çiçəklənən regiona çevrilməsində Avropa Birliyini daha fəal rol oynamağa çağırır. Avropa Parlamenti öz qərarında Cənubi Kavkaz ölkələrinin ərazi bütövlüyünə və suverenliyinə hörmət edilməsi prinsiplərinə əsaslanaraq, yada salır ki, “Şərqi Partnyorluq” proqramı prinsiplərindən biri partnyor ölkələrin dövlətçiliyinə və ərazi bütövlüyünə real dəstək verilməsidir. Bununla yanaşı, Avropa Parlamenti Cənubi Kavkaz regionu ölkələrinin ərazi bütövlüyünə və suverenliyinə hörmət edilməsinə dair hər-hansı bir şərtlərin irəli sürülməsini yolverilməz hesab edir. 2216 nömrəli qətnamənin ən mühüm müddəalarından biri öz əksini qətnamənin 8-ci bəndində tapmışdır. Bu bənddə Avropa Parlamenti Dağlıq Qarabağ münaqişəsi zamanı və ya bu münaqişə ilə bağlı öz doğma evlərini tərk etmiş yüz minlərlə qaçqın və məcburi köçkünün mövcudluğu faktından və bununla bərabər, onların geri qayıtma hüququ, mülkiyyət hüququ, şəxsi təhlükəsizlik hüququ daxil olmaqla, onların hüquqlarının inkar edilməsindən, öz ciddi narahatlığını bildirdi, və tərəfləri birmənalı və heç bir qeyd-şərt olmadan bu hüquqların tanınmasına çağırırdı. Bununla yanaşı, bütövlükdə, problemin tezliklə həll edilməsi üçün bu hüquqların hə-

yata keçirilməsi zərurəti xüsusi qeyd edilir. Avropa Parlamenti beynəlxalq hüquq prinsiplərinə hörmət edilməsi zərurətindən çıxış edərək erməni qüvvələrini Azərbaycanın bütün işğal olunmuş ərazilərindən çıxardılmasını tələb etdi. Qeyd etmək lazımdır ki, bu qətnamənin qəbul edilməsinə maneə yaratmaq məqsədilə erməni tərəfinin bütün cəhdlərinə baxmayaraq bu qətnamə Avropa Parlamentinin əsas siyasi qruplarının güclü dəstəyini aldı. Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair Avropa Parlamentinin bu aydın və vaxtında verilmiş bəyanatı Azərbaycan torpaqlarının işğal altında saxlanılmasına, münaqişənin həllinin uzadılmasına yönəlmiş siyasətinin həyata keçirilməsinin dayandırılması məqsədilə Ermənistan üçün ciddi həyəcan signalıdır. Cənubi Kavkaza dair Avropa Parlamenti tərəfindən qəbul edilmiş qətnamədə öz əksini tapmış “bütün işğal edilmiş azərbaycan torpaqlarından erməni qüvvələrinin çıxardılması tələbi Ermənistan üçün ciddi signal olması” təsdiqləməsi, haqlı olaraq bir sıra avropa ekspertləri tərəfindən də qeyd edilmişdir. Belə ki, Bruseldə yerləşən Avropa siyasi mərkəzinin tədqiqatçısı Amanda Paulun fikrincə “Azərbaycan qarabağ münaqişəsi üzrə öz mövqesinin irəliləməsində çox böyük çətinliklərlə üzləşir, çünki erməni diasporası Azərbaycanın “gunahkar” tərəf olmasında dünyaya ictimaiyyətini inandırmaq üçün inanılmaz dərəcədə çox böyük bir iş görmüşdür. Və bu qətnamə tədricən “balansı dəyişməyə” kömək etmək üçün pozitiv (müsbət) addımdır”. [84]

Heç də təsadüfi deyil ki, Avropa Parlamentinin bu qətnaməsinə erməni tərəfinin reaksiyası çox əsəbi, hətta demək olar ki, isterik oldu. Xüsusən, Avropa Parlamentinin bu qətnaməsi üzrə Ermənistan Xarici İşlər Nazirliyi son bəyanatında öz mövqeyini heç düzəməlli əsaslandırmayaraq bütün gunahlarda avropa parlament üzvlərini ittiham etməkdən yaxşı heç nə tapmadı. [91]

Ermənistan parlamentinin spikeri Ovik Abramyan özünün Avropa Parlamentinin sədri Yeji Buzekin adına ünvanladığı məktubunda bu qətnamənin müəllifini- Yevqeniy Kirilovu ittiham etməkdən yaxşı heç nə tapmadı.

Bununla yanaşı, Abramyanın fikrinə görə, belə yanaşma Avropa Parlamentinin nüfuzuna ciddi zərər vurur və münaqişənin nizamlanması prosesi üçün ciddi neqativ nəticələr yarada bilər. [92] Faktiki olaraq Ermənistanın müxalifətdə olan qüvvələri də etiraf edirlər ki, Avropa Parlamentinin bu qətnaməsi Ermənistanın hərəkətlərini pisləyir və bu ölkə tərəfindən Azərbaycan torpaqlarının işğal edilməsi faktını təsdiqləyir. “Cənubi Kavkaza dair Avropa Parlamentinin qətnaməsi, onda qarabağ münaqişəsinə aid erməni tərəfi üçün neqativ müddəalar olduğuna görə “İrs” partiyası üçün qəbul edilməzdir. Bu qətnamə Ermənistan Respublikasının parlament heyətinin passiv fəaliyyətinin nəticəsidir” – bu haqda Ermənistan parlamentində “İrs” fraksiyasının katibi Larisa Alaverdyan bəyan etdi. Həmdə onun sözlərinə görə, Avropa Birliyinin Cənubi Kavkaza təkcə neft-qaz dəhlizi qismində baxması qəbul edilməz bir haldır. [93]

Qeyd etmək lazımdır ki, Avropa Parlamentinin bu qətnaməsi ədalətli olaraq Dağlıq Qarabağ münaqişəsini, Cənubi Kavkaz regionunda olan digər həll olunmamış münaqişələrlə birlikdə, Cənubi Kavkaz ölkələrində “Şərq partnyorluq” proqramının tam həyata keçirilməsinə və bu ölkələrin iqtisadi və sosial inkişafına maneə kimi qiymətləndirir. Azərbaycanın Xarici İşlər Nazirliyinin bəyanatında deyilir ki: “Azərbaycanın Xarici İşlər Nazirliyi Avropa Parlamentinin Bolqarıstandan olan deputatı Yevqeniy Kirillovun məruzəsi əsasında Avropa Parlamentinin 20 May “Cənubi Kavkazda Avropa Birliyi strategiyasının tərtib edilməsi zərurəti haqqında” adlı qətnaməsinin qəbulunu alqışlayır”. Daha

sonra bu bəyanatda qeyd olunur ki, Azərbaycanın XİN-yi: “Sonrakı aylarda münaqişənin həll edilməsi üzrə səylərin aktivləşdirilməsinə, beynəlxalq səviyyədə əsas olmayan və güc vasitəsilə yaradılmış status-quo-nun ləğv edilməsinə dair Avropa Birliyinin çağırışını xüsusi qeyd edərək Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə və onun ağır nəticələrinə aid bu parlamentin erməni qüvvələrinin Azərbaycanın bütün işğal olunmuş ərazilərindən çıxardılması tələbi üzrə dəqiq və vahid mövqeyini müsbət qiymətləndirir». [94]

Bizim fikrimizcə, onu da qeyd etmək yerinə düşər ki, şübhəsiz, Avropa Parlamenti qətnamələrinin müddəaları həm birbaşa Avropa Birliyinin digər rəhbər orqanlarının, həmdə, digər tərəfdən, Avropa Birliyinə üzv olan ölkələrin rəhbərliyinin mövqelərinə böyük təsir göstərir və Dağlıq Qarabağ problemi üzrə bu nüfuzlu təşkilatın öz siyasətini formalaşdırır.

Qeyd etmək lazımdır ki, həm dünya birliyi ölkələri bütövlükdə, həmdə müxtəlif beynəlxalq təşkilatlar və bununla yanaşı, müxtəlif faktorlar gücünə beynəlxalq münasibətlər sistemində böyük təsir göstərən ayrı-ayrı ölkələr də, erməni təcavüzü nəticəsində Azərbaycan ərazilərinin işğal edilməsi faktını etiraf edərək, daha tez-tez Azərbaycan ərazilərinin işğal edilməsinin yolverilməzliyi və işğalçı erməni qüvvələrin bütün işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarından çıxarılmasının zəruriliyi haqqında danışırlar. Ermənistan həm Cənubi Kavkaz regionunda müxtəlif genişmiqyaslı və iqtisadi baxımdan çox sərfəli layihələrdən kənarlaşdırılmış qalır və həmdə müxtəlif beynəlxalq meydançalarında, o cümlədən beynəlxalq təşkilatların müxtəlif meydançalarda getdikcə daha tez-tez təcrid olunmuş hala düşür.

FƏSİL V.

ERMƏNİSTAN-AZƏRBAYCAN, DAĞLIQ QARABAĞ MÜNAQİŞƏSİNİN NİZAMLANMASINDA NATO-nun QƏRARLARININ ROLU VƏ ƏHƏMİYYƏTİ

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə ədalətli, müvafiq beynəlxalq-hüququ qiymətin verilməsi NATO-nun sənədlərində öz əksini tapmışdır. NATO beynəlxalq hüququn subyekti olan hökumətlərarası beynəlxalq təşkilatdır və dünyada mövcud olan ən effektiv hərbi-siyasi blokdir. O, 4 aprel 1949 ildə yaranıb. NATO-nun keçmiş Yuqoslaviyada (*Operation Allied Force*), Əfqanıstanda və İrakda həyata keçirdiyi əməliyyatlar bu təşkilatın effektiv hərbi-siyasi blok olmasını bir daha təsdiq etdi. 4 April 2009-ci ildə Strastburqda-Kelledə keçirilmiş NATO-ya üzv olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarından summində (zirvə görüşündə) iki ölkə, Albaniya və Xorvatiya, NATO-ya üzv seçilmişlər və beləliklə, bu təşkilata üzv olan ölkələrin sayı hal-hazırda 28 çatmışdır. NATO-ya üzv olan ölkələrin sırasında Şimali Amerikada, Avropada və Aziyada yerləşən və dünya siyasətində aparıcı rol oynayan və qüdrətli siyasi, hərbi, iqtisadi potensiala malik olan ABŞ, Böyük Britaniya, Fransa, Kanada, Almaniya, İtaliya, İspaniya, Türkiyə, Polşa və digər dövlətləri göstərmək olar.

NATO-nun əsas məqsədi - BMT-nin Nizamnaməsinin prinsiplərinə uyğun olaraq Avropada və Şimali Amerikada bütün öz üzvlərinin təhlükəsizliyini və azadlığını təmin etməkdən ibarətdir. Bu məqsədə nail olmaq üçün NATO öz siyasi təsirini və hərbi potensialını istifadə edir. NATO-nun əsas prinsipi bu təşkilatın Nizamnaməsinin 5 maddəsində öz əksini tapmışdır. Bu

maddədə deyilir ki, “tərəflər razılaşırlar ki onların birinə və ya bundan çoxuna hərbi hücum, Avropada və ya Şimali Amerikada, onların hamısına qarşı hücum kimi qiymətləndiriləcək”.

Beləliklə, NATO BMT-nin 51-ci maddəsində öz əksini tapmış regional təşkilatların kollektiv özünümüdafiə hüququnu nəzərdə tutan müddəaya uyğun yaradılmışdır. Buna görə, guya ki, NATO dövlətlərarası beynəlxalq təşkilat kimi, beynəlxalq hüquq normalarının pozulması ilə yaradılması haqqında müddəanın nəinki vaxtı ilə sovet beynəlxalq hüquq doktrinasında hökmranlıq edən, həm də bu gün də, xüsusən rusiya beynəlxalq hüquq doktrinasında tərəfdarı az olmayanların nöqtə-nəzərlə razılaşmaq olmaz. Belə ki, “Beynəlxalq hüquq kursu” adlı fundamental əsərdə (müvafiq fəslin müəllifi S.A.Malinindir) qeyd olunur ki, NATO: “Regional müqavilələr” adlanan BMT-nin VIII fəslində öz əksini tapmış regional təhlükəsizlik sazişlərinin bağlanması-nın əsas şərtlərinin pozulması ilə rəsmiləşdirilmişdir: bu təşkilata müxtəlif regionlarda yerləşən ölkələr daxildir (məsələn, İtaliya, Türkiyə, Yunanıstan birbaşa Şimali atlantik hövzəsinə aid edilə bilməz); müqavilədə iştirakçı dövlətlərin dəniz arxasında olan ərazilərinə dair müddəalar var idi və s. (deməli, Pakt üzrə hərə-kətlər, bu rayonun hüdudlarından kənara çıxır); müqavilə nəinki görülmüş, həm də nəzərdə tutulan tədbirlər haqqında BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasını məlumatlandırmaq öhdəliyini nəzərdə tutmurdu (bu isə BMT Nizamnaməsinin 54 maddəsini pozur)”. [69, 186] Lakin ədalət naminə, demək lazımdır ki, postsovet dövrün ilkin mərhələsində, çox guman ki, Rusiyanın Qərblə münasibətlərinin yaxşılaşdırılması ilə bağlı, rusiya hüquq ədəbiyyatında qeyd olunurdu ki: “Şimali atlantik müqaviləsinin təhlili göstərir ki, onun mətni BMT-nin Nizamnaməsinin müddəalarına uyğun olaraq tərtib edilib”. [70, 328; 71, 168; 72, 298] 1999-cu

İldə dərc olunmuş NATO-nun Strateji konsepsiyası, NATO-nun birinci dərəcəli məqsədlərini aşağıdakılar kimi müəyyən edir: Avroatlantik regionda sabilliyin əsası kimi çıxış etmək, təhlükəsizlik problemləri üzrə məsləhətləşmələrin aparılması üçün forum kimi çıxış etmək, NATO üzvləri olan hər hansı bir dövlətə qarşı təcavüz təhlükəsindən müdafiəni həyata keçirmək, böhran nizamlanmasında fəal iştirak etmək və münaqişələrin effektiv qarşısının alınmasına kömək etmək, Avroatlantik regionun digər üzvləri olan ölkələrlə hərtərəfli partnyorluğun, əməkdaşlığın və dialoqun inkişaf edilməsinə yardım etmək və s.

1994-cü ildə NATO-nun bu təşkilatın üzvü olmayan 23 avropa dövlətləri və postsovet ölkələri ilə “Sülh Naminə Tərəfdaşlıq” (Partnership for Peace — PfP) hərbi və müdafiə sahəsinin bir çox istiqamətləri üzrə əməkdaşlıq proqramı qəbul olunmuşdur. Təhlükəsizlik sahəsində ön müxtəlif ənənələrə malik olan ölkələrə bu proqram birgə tədbirlərin geniş spektrindən onların konkret milli ehtiyaclarına cavab verən əməkdaşlıq növlərini seçmək imkanı verir.

Bu proqram NATO üzvləri olan ölkələrlə “Sülh Naminə Tərəfdaşlıq” proqramında iştirak edən ölkələr arasında münasibətlərin inkişafında aparıcı amillərdən biridir. “Sülh Naminə Tərəfdaşlıq” proqramı Avropada siyasi və hərbi əməkdaşlığı genişləndirir və aktivləşdirir, sabilliyi artırır, sülhə qarşı təhlükəni azaldır və yaranmış əlaqələri möhkəmləndirir.

Azərbaycan bu proqramda iştirak edir [*daha ətraflı, bax 41*]. Azərbaycan MDB dövlətləri arasında NATO-nun Sülh naminə tərəfdaşlıq (SNT) proqramına qoşulan ilk tərəfdaş dövlətlərdəndir. Azərbaycan Respublikası 4 may 1994-cü ildə NATO-nun mənzil qərargahında SNT-yə qoşulmaq haqqında SNT Çərçivə Sənədini imzalamışdır. NATO ilə gələcək əməkdaşlıq

sahələrini müəyyən etmək və dəqiqləşdirmək məqsədilə Azərbaycan SNT Təqdimat sənədini hazırladı və 1996-cı ilin aprelinə Alyansa təqdim etdi. İkitərəfli əməkdaşlığa hərbi sahədə əməkdaşlıq, hərbi modernizasiya, silahlı qüvvələr üzərində demokratik nəzarət, təhlükəsizlik məsələləri üzrə siyasi məsləhətləşmələr, sülhməramlı əməliyyatlar, təhlükəsizlik sektorunun islahatı, mülki-fövqəladə planlaşdırma, təhlükəsizliklə əlaqədar elmi, iqtisadi və ətraf mühit üzrə əməkdaşlıq kimi sahələr daxil olunmuşdur. 1996-cı ildən etibarən Azərbaycanın təqdimat sənədi və NATO-nun Tərəfdaşlıq İşçi Proqramı əsasında ölkənin mülki və hərbi nümayəndələrinin qatıldığı bütün birgə fəaliyyət və tədbirlərin daxil olduğu illik Fərdi Tərəfdaşlıq Proqramı (FTP) tərtib olunmuşdur.

1997-ci ildə Azərbaycan MDB dövlətləri arasında ilk dövlətlərdən olaraq, Planlaşdırma və Analiz Prosesinə (PAP) qoşulmuşdur. PAP ilə əlaqədar olan tədbirlər əməliyyatlar üçün NATO-nun müdafiə planlaşdırma sistemində Azərbaycanın daha da yaxınlaşması məqsədini daşıyır. O vaxtdan etibarən iki illik dövr əsasında Azərbaycan Silahlı Qüvvələri öz üzərinə artan sayda Tərəfdaşlıq Məqsədləri (TM) adlandırılan məqsədlər götürür. TM NATO-nun hərbi-siyasi, hərbi, təlim və texniki standartlarını nəzərdə tutmaqla, NATO qüvvələri ilə hərbi operativ uyarlılığın əldə edilməsinə istiqamətlənmişlər. 2002-ci ildə Azərbaycan tərəfindən təklif olunmuşdur ki, SNT əməkdaşlığı terrorizmə qarşı müdafiə, Dövlət Sərhəd Xidmətinin modernizasiyası, Daxili Qoşunların transformasiyası kimi geniş təhlükəsizlik sektoru məsələlərinə doğru inkişaf etdirilsin. Hal-hazırda Azərbaycan, xüsusilə müdafiə və təhlükəsizlik sektoruna aid olan 53 TM öz üzərinə götürmüşdür.

2002-ci ildə NATO/Avro-Atlantika Tərəfdaşlıq Şurasının

Praqa sammitində tərəfdaş ölkələrlə əməkdaşlığı genişləndirmək məqsədilə NATO tərəfindən İPAP (Individual Partnership Action Plan) Fərdi Tərəfdaşlıq üzrə Fəaliyyət Planı (FTƏP) proqramı qəbul edilir. 2003-ci ilin mayında Azərbaycan FTƏP-ə qoşulmaq üçün rəsmi müraciət etmişdir. FTƏP 2004-cü ilin mayında Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyev NATO-ya rəsmi səfəri zamanı Azərbaycanın siyasi, iqtisadi və təhlükəsizlik sahəsində inkişafı barəsində müfəssəl məlumatı özündə birləşdirən FTƏP Təqdimat Sənədini Alyansa təqdim etmişdir.

Təqdimat Sənədi əsasında Azərbaycanın FTƏP sənədi hazırlanmış və 2005-ci ilin mayında qəbul edildikdən sonra Azərbaycan bu proqrama qoşulur. FTƏP ən başlıca siyasi, müdafiə və təhlükəsizlik, o cümlədən təhlükəsizliklə bağlı olan iqtisadi, elmi və ətraf mühit sahələrini əhatə edir. FTƏP-in icrası və yeniləşdirilməsi iki illik dövrə əsaslanır və illik qiymətləndirmə hesabatları “Şimali Atlantika Şurası + Azərbaycan” formatında keçirilən görüşlərdə nəzərdən keçirilir. 2005-ci ilin mayında Azərbaycanın ilk FTƏP sənədinin qəbul edilməsindən bəri təhlükəsizlik sektorunun islahatı daxil olmaqla, onun uğurla həyata keçirilməsi üçün real addımlar atılmışdır. FTƏP məqsədlərinin çoxunun, o cümlədən 2006-cı ilin payızında FTƏP sənədinə yeniləşmə zamanı əlavə edilmiş və ya düzəliş edilmiş tədbirlər də daxil olmaqla, həyata keçirilməsində irəliləyiş əldə olunmuşdur. Həmçinin 2006-cı ilin yaz qiymətləndirməsi zamanı qeyd edilmiş FTƏP prosesinə nəzarət edilməsi, istiqamətləndirilməsi və planlaşdırılması sahəsində olan çatışmazlıqların aradan qaldırılmasına başlanmışdır.

Milli Təhlükəsizlik Konsepsiyasının layihəsi hazırlanaraq ölkə rəhbərliyi tərəfindən 2007-ci ilin may ayının 19-da təsdiq

edilmişdir. Hərbi Doktrinanın layihəsi üzərində iş yekunlaşdırılmışdır. Bu iki fundamental sənəd təhlükəsizlik bölməsinin Strateji Müdafiə İcmalını müəyyən edəcək. Davam etməkdə olan münaqişəyə rəğmən, Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin tədricən transformasiyası prosesi başlanmışdır. Müdafiə Nazirliyi, Baş Qərargah və ordu birliklərində struktur dəyişikliklərinə başlanmışdır. Dövlət Sərhəd Xidmətinin tədricən hərbi strukturdan hüquq-mühafizə tipli təşkilata çevrilməsi ilə bağlı müvafiq tədbirlər həyata keçirilməkdədir. Dövlət Sərhəd Xidmətinin texniki imkanları gücləndirilmiş və heyətin idarə olunması sistemi təkmilləşdirilmişdir. Azərbaycan milli hərbi təhsil və təlim proqramları tamamilə NATO standartlarına uyğunlaşdırılmışdır. Silahlı qüvvələr üzərində mülki nəzarətin daha da gücləndirilməsi üçün müdafiə sistemi daxilində mülki heyətin karyerasını inkişaf etdirmək ilə bağlı praktiki siyasətin yaradılması üzrə milli qanunvericiliyə əlavələr hazırlanmaqdadır. İctimai Diplomatiya və Elm sahəsində əməkdaşlıq, həmçinin partlamamış sursatların təmizlənməsi üzrə Etimad Fondu layihəsi, uğurun əldə edildiyi xüsusi sahələr olmuşdur. Bakıda və Gəncədə Avro-Atlantika Mərkəzlərinin təsis edilməsi, Azərbaycanda NATO Beynəlxalq Məktəbi - NİSA-nın fəaliyyəti, Melanjin konversiyası layihəsinin icrası və NATO/SNT Saloğlu Etimad Fondunun (Azərbaycanın Aqstafa rayonunun Saloğlu kəndində 600 hektar ərazinin partlamamış artilleriya mərmiləri və digər sursatlardan təmizlənməsi) layihəsinin 2-ci fazasının başa çatması bu istiqamətdə əsas məsələlərdir. Hazırda bu layihənin 3-cü fazasına başlanılmışdır. 2007-ci ilin avqust ayında FTƏP-in 2 illik dövrü başa çatmış və 2008-ci ilin martında yeni 2 illik dövr planı təsdiq edilmişdir. Sonucu FTƏP-in 2 illik dövr planı Cənubi Qavkaz və Orta Aziya ölkələri üzrə NATO Baş

Katibinin xüsusi nümayəndəsi Robert Simmonsın sözlərinə görə, artıq imzalanıb və yaxın zamanda təsdiqlənəcəkdir. Bu səbəbdən növbəti iki il üçün Azərbaycanın NATO ilə yeni əməkdaşlıq perspektivlərini və prioritetlərini müəyyən edir. [27]

Ümumiyyətlə, Azərbaycan NATO-nun tədbirlərində və proqramlarında fəal iştirak edir. Təkcə 2008-ci ildə bizim ölkə NATO/SNT tədbirlərinin 200 tədbirində iştirak etmiş [42], 2009-cu ildən isə bu iştirakı bir qədər də artırmaq niyyətindədir. 2006-cı ildə SNT üçün ayrılan vəsait 300 000 ABŞ dollarından 850 000 ABŞ dollarına qədər artırılmışdır. 2007-ci ildə bu rəqəm 1.8 milyon ABŞ dollarına qədər artırılmışdır. 2008 və 2009-cu illər üçün ayrılan məbləğ eyni olmuşdur – təxminən 2 milyon ABŞ dolları.

Azərbaycanın NATO ilə əməkdaşlığının digər bir istiqaməti BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələri ilə sanksiyalaşdırılmış, NATO-nun rəhbərlik etdiyi sülhü dəstəkləmə əməliyyatlarında iştirak etməsidir.

Azərbaycan 1999-2008-ci illərdə NATO-nun Serbiyanın Kosovo əyalətindəki əməliyyatında (KFOR) iştirak etmiş, 2008-ci ildə bu əyalətin öz müstəqilliyini birtərəfli şəkildə elan etməsindən sonra öz qüvvələrini oradan çıxarmışdır.

Azərbaycan NATO-nun Əfqanıstanda apardığı NATO/ Beynəlxalq Təhlükəsizliyə Yardım Qüvvələri (ISAF) əməliyyatına hərbi və mülki sahədə töhfə verməkdədir. 20 noyabr 2002-ci il tarixindən etibarən Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin sülhməramlı taborunun 22 nəfərlik heyəti Əfqanıstandakı əməliyyata cəlb olunmuşdur. 15 yanvar 2008-ci il tarixində Əfqanıstanda xidmət edən Azərbaycan hərbiçilərinin sayı 45 nəfər çatdırılmış və 19 fevral 2009-cu il tarixində isə bu rəqəm daha iki dəfə artırılmışdır. Hazırda Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin 90 nəfər-

dən ibarət bir taboru ISAF tərkibində xidmət edir.

Tərəfdaşlığın gələcəyi və NATO-nun regiona siyasəti ilə bağlı, Avro-Atlantika təhlükəsizliyi böhranların idarə olunması sahəsində imkanların artırılması, etibarlı nəqliyyat dəhlizlərinin yaradılması və enerji təhlükəsizliyi kimi sahələrin inkişaf etdirilməsindən asılıdır. Bütün bunlar Tərəfdaşlığın bir institut kimi daha da inkişaf etdirilməsini tələb edir. Tərəfdaşlığın inkişaf etdirilməsi NATO ilə 3 pilləyə əsaslanan təhlükəsizlik əməkdaşlığının inkişaf etdirilməsinə şərait yaratmalıdır: siyasi yekdillik (political unanimity), hüquqi ahəngdarlıq (legal harmony) və əməli uyurluq (practical interoperability). Belə inkişaf NATO-nun hazırda artan global rolu çərçivəsində və Sülh Naminə Tərəfdaşlıq proqramının Çərçivə Sənədində əks olunmuş prinsiplər əsasında fəal, Avropa dəyərlərini bölüşən və beynəlxalq hüquqa hörmətlə yanaşan tərəfdaşlara təhlükəsizlik qərantiyalarının verilməsini ehtiva etməlidir. Təhlükəsizlik qərantiyalarının verilməsi beynəlxalq hüququn pozulmasının qarşısını alar və beynəlxalq münasibətlərdə sabitliyi təşviq edərdir.

Təəssüflər olsun ki, ölkə hüquq ədəbiyyatında Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə aid NATO çərçivəsində qəbul olunmuş beynəlxalq hüquqi sənədlərin təhlilinə həsr olunmuş işlər, bir neçə istisna çıxmaqla [43; 44], yoxdur. Halbuki, NATO tərəfindən bu konfliktə dair bir sıra qərarlar və qətnamələr qəbul olunub.

2006-cı ilin noyabrında Riqada keçirilmiş NATO-ya üzv olan ölkələrin dövlət və hökumət başçıları summitinin (zirvə görüşünün) yekun kommünikesinin 43-cü bəndində postsovet ölkələrində mövcud olan münaqişələrə münasibət bildirilmişdir. Sənəddə Azərbaycanın, Ermənistanın, Gürcüstanın və Moldovanın ərazi bütövlüyünə, müstəqilliyinə və suverenliyinə

dəstək verilir. (45) Bu çox vacib bir müddəadır. Avropa ölkələri və Avrasiya üzrə ABŞ dövlət katibinin müavini Daniel Frid qeyd edir ki, “NATO bu haqda ilk dəfə bəyan edir və bu, bu ölkədə olan dövlətlər üçün vacib siqnaldir”. [46]

NATO-nun bu mövqeyi NATO-nun 2008-ci ilin aprel ayında Buxarestə keçirilmiş NATO-ya üzv olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarından summində (zirvə görüşündə) bir daha öz təsdiqini tapmışdır. Buxarest zirvə görüşünün yekunu üzrə 3 aprel 2008-ci ildə qəbul olunmuş Bəyannamənin 43 bəndində deyilir ki, “NATO Cənubi Qavkazda və Moldovada regional münafişələrin saxlanmasıdan öz narahatlığını bildirir. Bizim xalqlar Azərbaycanın, Ermənistanın, Gürcüstanın və Moldovanın ərazi bütövlüyünə, müstəqilliyinə və suverenliyinə öz dəstəyini verirlər. Biz, bu prinsiplər nəzərə alınmaqla, bu regional münafişələrin dinc yolla nizamlanmasına yönəlmiş tədbirlərə dəstək verilməsini davam edəcəyik”. [47] Riqada qəbul olunmuş sənədə nisbətən Buxarestə qəbul olunmuş sənədə çox vacib bir əlavə var. Sənədə Cənubi Qavkazda və Moldovada regional münafişələrin, o cümlədən Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münafişəsinin nizama salınmasının prinsipləri müəyyən edilir. Bunlar Azərbaycanın və Ermənistanın ərazi bütövlüyü, müstəqilliyi və suverenliyi prinsipləridir. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münafişəsinə dair nəzərə almaq lazımdır ki, Azərbaycan rəsmi olaraq hal-hazırda Ermənistanın ərazisinə iddia etmir və heç bir iddia tələbi irəli sürmür. Əksinə olaraq, Ermənistan Azərbaycanın torpaqlarını işğal altında saxlayır və Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü pozur. Deməli, NATO-nun Buxarest Bəyannaməsinin 43-cü bəndinin mahiyyəti faktiki Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münafişəsinə dair Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə dəstək verilməsi

və bu münafişənin yalnız Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində nizama salınmasından ibarətdir. NATO-nun eyni mövqesi 3 dekabr 2008-ci ildə Brüsseldə NATO-nun baş qərar-gahında NATO-nun Xarici İşlər Nazirləri səviyyəsində keçirilmiş görüşün yekun kommünikesinin 35 bəndində [48] və 4 Aprel 2009-cu ildə Strastburqda-Kelledə NATO ölkələrinin dövlət və hökumət başçılarından summində (zirvə görüşünün) yekun bəyannaməsinin 58-ci bəndində öz əksini tapmışdır. Bəyannamədə qeyd olunur ki, NATO Cənubi Qavkaz ölkələrinin və Moldovanın ərazi bütövlüyünə, müstəqilliyinə və suverenliyinə dəstək verməsini davam edir və bu prinsiplər nəzərə alınmaqla bu regional münafişələrin sülh yolu ilə nizama salınmasına yönəlmiş tədbirlərin dəstəklənməsinə davam edəcəkdir. [49]

19-20 noyabr 2010-cu ildə Lissabonda NATO-nun növbəti sammiti baş tutdu. Bu sammitdə də Azərbaycanın ərazi bütövlüyü yenidən dəstəkləndi. Belə ki, NATO-ya üzv olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarından Lissabon Summində (zirvə görüşündə) qəbul olunmuş Bəyannamənin 35-ci bəndində Ermənistanın, Azərbaycanın, Gürcüstanın və Moldova Respublikasının ərazi bütövlüyünə, müstəqilliyinə və suverenliyinə dəstək verilir və bu prinsiplər nəzərə alınmaqla bu regional münafişələrin sülh yolu ilə nizama salınmasına yönəlmiş tədbirlər dəstəklənir. [114] Cənubi Qavkaz və Orta Aziya ölkələri üzrə NATO Baş Katibinin xüsusi nümayəndəsi Robert Simmons qeyd edir ki, NATO regionda bu münafişələrin nizamlanmasında maraqlıdır və bu istiqamətdə siyasi danışıqları dəstəkləyir. Onun sözlərinə görə, Cənubi Qavkazda olan münafişələrin dövlətlərin ərazi bütövlüyü çərçivəsində həll edilməsi NATO-nun Lissabon sammitində qeyd olunmuşdur. [27] Faktiki olaraq, NATO-nun bu mövqeyi bir daha Azərbaycanın dəstəklənməsinə

yönəlib. Çox maraqlıdır ki, NATO tərəfindən qəbul edilmiş qərarlarda Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə heç bir qeyd-şərt olmadan dəstək verilir, və bununla yanaşı, ümumiyyətlə, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasına yönəlmiş prinsiplərin sırasında xalqların öz müqəddaratını təyin etmə prinsipinin heç adı belə çəkilmir. NATO Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasını ölkələrin ərazi bütövlüyü, müstəqilliyi və suverenliyi prinsipləri əsasında görür və bu prinsiplər nəzərə alınmaqla bu regional münaqişələrin sülh yolu ilə nizama salınmasına yönəlmiş tədbirləri dəstəkləyir.

Heç də təsadüfi deyil ki, məhs bu səbəbdən Ermənistan Prezidenti S. Sarqsyen NATO-nun Lissabon Summitinə qəlməsindən boyun qaçırdı. "ATƏT tərəfindən bəyan edilmiş prinsiplərdən təkcə birinə istinad edilən cənubi-qavkaz münaqişələrin həllinin əvvəlki unifikasiya edilmiş ifadələrin NATO-nun Lissabon sammitinin qətnamə layihəsində saxlanılması pis əsas ola bilər və Qarabağ münaqişəsinin sülh nizamlanmasına dair danışıqlar prosesində əlavə çətinliklə yarada bilər" - Ermənistan Prezidenti mətbuat xidməti nümayəndəsi A. Arzumanyanın bu sözlərini BBC iqtibas gətirir. [28; 115] Və bunun nəticəsi olaraq Ermənistan Prezidenti S. Sarqsyen NATO-nun Lissabon sammitinə getməmək qərarına gəldi. Təbii ki, bu bir bəhanədir. Ermənistan prezidenti dünya dövlətləri qarşısında öz sifətini tamamilə itirməmək üçün müxtəlif vasitələrə əl atmağa çalışır. Lakin, çox çətin ki Ermənistan Prezidentinin bu addımı NATO-ya və onun qərarlarına hər hansı bir təsir etsin.

NATO tərəfindən qəbul olunmuş sənədlər bir daha sübut edir ki, NATO Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanıyır və Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlan-

masını Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində dəstəkləyir. NATO-nun Baş Katibi Yaap de Hoop Sheffer NATO-nun bu mövqeyini bir daha təsdiqlədi. O Azərbaycan prezidenti ilə görüşün nəticələrinə dair 29 aprel 2009-cu ildə keçirilən mətbuat konfransında bəyan etdi ki, NATO-nun üzvü olan 28 ölkə hesab edir ki, Dağlıq Qarabağ probleminin həlli "suverenlik və ərazi bütövlüyü prinsipinə əməl edilmək əsasında tapılmalıdır" [50]. Yaap de Hoop qeyd etmişdir ki, "NATO Dağlıq Qarabağ münaqişəsində birbaşa iştirak etməsədə, lakin hesab edir ki, onun nizamlanmasında ərazi bütövlüyü prinsipi sual altına alınmamalıdır". [68]

Beləliklə, belə bir nəticəyə kəlmək olar ki, NATO tərəfindən qəbul olunmuş qərarlarda Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə ədalətli beynəlxalq hüquqi qiymət verilir və bu münaqişənin nizamlanmasının beynəlxalq hüquqi əsasını təşkil edən prinsiplər müəyyən edilir. Bu prinsiplər ölkələrin ərazi bütövlüyü, müstəqilliyi və suverenliyi, o cümlədən Azərbaycanın ərazi bütövlüyü prinsipləridir.

FƏSİL VI.

ERMƏNİSTAN-AZƏRBAYCAN, DAĞLIQ QARABAĞ MÜNAQİŞƏSİNİN NİZAMLANMASINDA QUAM-ın QƏRARLARININ ROLU VƏ ƏHƏMİYYƏTİ

QUAM tərəfindən qəbul edilmiş qərarlar, kommunikələr və qətnamələr xüsusi əhəmiyyətə malikdir, çünki bu birliyə daxil olan ölkələr postsovet ölkələridir və bu ölkələrin üçünün, yəni Azərbaycanın, Gürcüstanın və Moldovanın ərazisində indiyə qədər nizamlanmamış regional münaqişələr mövcuddur. Bu nöqtə-nəzərdən Ukraynada da hər şey çox da qənaətbəxş deyil. Bircə Vladimir Putin tərəfindən edilmiş xəbərdarlığı qeyd etmək kifayətdir. "B" agentliyinin məlumatına görə, V. Putin Rusiya-NATO şurasının qapalı iclasında qeyd etdi ki, Alyansa qəbul olması Ukraynanın vahid bir dövlət kimi mövcud olmasına son qoya bilər. V.Putin ABŞ Prezidenti J.Buşa müraciət edərək dedi ki: "Jorç, axı sən başa düşürsən ki, Ukrayna heç dövlətdə deyil! Ukrayna nədir? Onun ərazisinin bir hissəsi – Şərqi Avropadır, digər bir hissəsi isə, böyük bir hissəsi, bizim tərəfdən hədiyyə edilib!" Və burada o açıqca işarə etdi ki, əgər sonda Ukrayna NATO-ya üzv qəbul olunacaqsə, bu dövlət sadəcə öz mövcudluğunu itirəcək. Yəni, faktiki, o hədələdi ki, Rusiya Krımın və Şərqi Ukraynanın zorla alınmasına başlaya bilər. Xarici qüvvələrin gizli iştiraki və müdaxiləsi ilə Ukraynada separatizm ocaqları yaradılırdı. Gah "rusin dövlətçiliyinin yenidən yaradılması" və "22 noyabr 1938-ci il statusunda Altkarpatı Rus respublikasının yaradılması" bəyan edilir və həmdə qeyd edilir ki, bu "1 dekabr 1991-ci ildə keçirilmiş referendumda rusin xalqının" iradəsinə uyğun gəlir: "Za-

karpatya – xüsusi özünüidarədən ərazidir və Ukraynanın tərkibində beynəlxalq hüquq subyektidir". Bununla yanaşı, hədə-qorxu gəlinir ki, əgər hakimiyyət Altkarpatı Rus respublikası muxtariyyətinin tanınması prosesinə başlamasalar, rusinlər öz dövlətçiliyinin müstəqil elan edilməsinə hazırdırlar. [51]

Gah da, Krımda "Sol qüvvələr birliyi" partiyasının lideri Vasiliy Volqa bəyan edir ki: "Krım Ukraynadan ayrılmağa hazırdır" və xüsusi vurğulayır ki, referenduma, praktiki olaraq, Krımın bütün ictimai rəy və ictimai-siyasi strukturlarının liderləri hazırdılar və "yarımadaanın Ukraynadan ayrılması üçün təkə yandırılmış kibrit dənəsi çatmır". [52]

Hətta bu prosesə məhkəmə instansiyalarını cəlb etməyə çalışırlar. Belə ki, Krımın paytaxtı Simferopol şəhərində "Sevastopol-Krım-Rusiya" Xalq cəbhəsinin iddiası üzrə yarımadaanı Ukraynanın tərkibində bərkitemiş 1998-ci il Krım Konstitusiyasının ləğv edilməsi haqqında Dairə inzibati məhkəməsinin iclası keçirilmişdir. Xalq cəbhəsinin əlaqələndiricisi Valeriy Pogyanın məlumatına görə iş üzrə cavabdehlər krım parlamenti və onun spikeri Anatoliy Qrisenkodur. İddiaçı onlardan nəinki qanunsuz Krım Konstitusiyasının ləğv edilməsini, həmdə "1991-ci il krım referendumunun nəticələri əsasında" Krımın Rusiya ilə yenidən birləşdirilməsi haqqında Bəyanatı qəbul etməyi tələb edir. Valeriy Pogyayiy işə mahiyyət üzrə baxılmasını "ancaq" Ukrayna Konstitusiyasının əsasında və ondan başqa heç bir digər sənədlərlə təsdiqlənməyən Krımın Ukraynanın tərkibində olması hüquqi kolliziyanı dolayısi təsdiq edən irəliyə böyük addım" hesab edir və qeyd edir ki: "Ukrayna Krımsız" tədbirinin gedişatında ilk dəfə məhkəmə qərarı çıxardılacaq. Sonradan məhkəmənin bu qərarından daha yuxarı məhkəmə instansiyalarına şikayət vermək və problemi beynəlxalq səviyyəyə çıxartmaq

olacaq”.[53]

QUAM Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin hərtərəfli nizamlanması işində mühüm əhəmiyyətə malik olan bir neçə qərar və qətnamə qəbul etmişdir. Təəssüflər olsun ki, ölkə hüquq ədəbiyyatında, faktiki olaraq, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasına dair QUAM çərçivəsində qəbul olunmuş sənədlərin təhlilinə həsr edilmiş hər hansı bir əhəmiyyətli əsər yoxdur. Ümumiyyətlə qeyd etmək lazımdır ki, QUAM-ın fəaliyyətinin hüquqi aspektlərinin təhlil edilməsi problematikası, nadir istisnalarla [54], digər ölkələrin hüquq ədəbiyyatında da zəif işlənilib. Görünür, bu onunla bağlıdır ki, bu problematika nisbətən yenidir, az araşdırılıb və kifayət qədər işlənilməyib. Halbuki, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasına dair bu təşkilatın mövqeyini əks etdirən bir sıra qərar qəbul etmişdir. QUAM 23 may 2006-cı ildə Azərbaycan Respublikası, Gürcüstan, Moldova Respublikası və Ukrayna Prezidentlərinin iştirakı ilə keçirilmiş QUAM Sammitində yaradılmışdır. Qonaq qismində Sammitdə Polşa və Litva Prezidentləri, Bolqarıstanın Vise-Prezidenti, ABŞ-nın, Rumıniyanın, Qazaxıstanın və həm də ATƏT-in, QDİBT-in və diplomatik missiyaların yüksək səviyyəli nümayəndələri iştirak edirdilər. [55] Azərbaycan Respublikası, Gürcüstan, Moldova Respublikası və Ukrayna tərəfindən “QUAM – Demokratiya və iqtisadi inkişaf təşkilatı”-nın yaradılması haqqında Kiev Bəyannaməsi qəbul olunmuş [56] və onun təsis edilməsi sənədi – Nizamnaməsi imzalanmışdır. Bəyannamədə deyilir ki, Azərbaycan, Gürcüstan, Moldova və Ukrayna BMT Nizamnaməsində, ATƏT-in əsas sənədlərində əks olunmuş müddəaları, beynəlxalq norma və prinsipləri rəhbər tutaraq, beynəlxalq terrorçuluqdan, aqressiv separatizmdən və ekstre-

mizmdən və onlarla bağlı olan digər neqativ hadisələrdən irəli gələn davam edən münaqişələrlə və təhlükəsizliyə qarşı artan təhlükələrlə bağlı dərin narahatlığını bildirərək, suverenlik, ərazi bütövlüyü və dövlətlərin beynəlxalq tanınmış sərhədlərinin toxunulmazlığı prinsiplərinə riayət edilməsi əsasında beynəlxalq sülhün, təhlükəsizliyin və sabitliyin möhkəmlənməsinə kömək etmək qətiyyətini təsdiqləyərək, QUAM – Demokratiya və iqtisadi inkişaf təşkilatı adlı beynəlxalq regional təşkilatın yaradılması haqqında bəyan edirlər.

Nəzərə alaraq ki, QUAM təşkilatına üzv olan 4 ölkədən 3-də həll olunmamış regional münaqişələr mövcuddur, QUAM ölkələri bu problemə xüsusi diqqət ayırırlar.

Bəyannamədə xüsusi qeyd olunur ki, tərəflər bu dövlətlərin suverenliyini, ərazi bütövlüyünü və müstəqilliyini pozan bir sıra QUAM dövlətlərində həll olunmamış münaqişələrin nizamlanması məqsədilə fəal əməkdaşlıq etmək üçün öz niyyətləri haqqında bəyan edirlər. Beləliklə, QUAM təşkilatına üzv olan ölkələrin mövqeyi bu sənəddə öz əksini tapmışdır. Sənəddə göstərilir ki, QUAM təşkilatına üzv olan bir sıra ölkələrdə həll olunmamış münaqişələr bu dövlətlərin suverenliyini, ərazi bütövlüyünü və müstəqilliyini pozur, bu isə müasir beynəlxalq hüquq normaları ilə bir araya sığmır. Şübhəsiz, nizamlanmamış münaqişələrə dair QUAM-ın xüsusi sənədi 23 may 2006-cı il tarixində qəbul olunmuş “Həll olunmamış münaqişələrin nizamlanması məsələlərinə dair” QUAM-ın birgə Bəyannaməsidir. [57] Bu sənəddə QUAM təşkilatına üzv olan ölkələr münaqişəli zonalardan irəli gələn təhlükəsizliyə artan təhlükələrlə, o cümlədən beynəlxalq terrorçuluq, aqressiv separatizm, ekstremizm, müttəşəkkil cinayətkarlıqla və onlarla bağlı olan digər təhlükəli hadisələrlə bağlı olaraq dərin narahatçılığını ifadə edərək beynəlxalq təhlükəsizli-

yin dəstəklənməsi əsaslarının biri qismində suverenliyinə, ərazi bütövlüyünə və dövlətlərin beynəlxalq tanınmış sərhədlərinə əməl edilməsi zərurətini təsdiqləyirlər və etiraf edirlər ki, Azərbaycanın, Qırğıstanın və Moldovanın ərazisində nizamlanmamış münaqişələr və qanunazidd hərbi iştirakçılıq bu ölkələrin suverenliyini, ərazi bütövlüyünü və siyasi müstəqilliyini sarsıdır, tammiqyaslı demokratik dəyişikliklərin və sabit inkişafın əldə edilməsinin həyata keçirilməsini çətinləşdirir, regional təhlükəsizliyə təhlükə yaradır, ümumavropa integrasiya proseslərinə mənfi təsir göstərir. Bununla bağlı, Bəyannamədə bəyan edilir ki, QUAM ölkələrinin ərazisində olan münaqişələrin nizamlanması yalnız müstəsna olaraq bu dövlətlərin suverenliyi, ərazi bütövlüyü və beynəlxalq tanınmış sərhədlərinin toxunulmazlığı əsasında həyata keçirilə bilər. QUAM təşkilatına üzv olan ölkələr qeyd edirlər ki, müvafiq beynəlxalq hüquq normalarının pozulmasına yönəlmiş gücdən istifadə etmə və ya hədə-qorxu gəlmə təhlükəsi nəticəsi kimi dövlətlərin ərazisi hərbi işğalın və ya əldə etmənin obyektinə ola bilməz və heç bir ərazi əldəetmələri və bunun nəticəsində özünübəyanetmiş qurumlar heç bir hallarda qanuni hesab edilə bilməz. Göründüyü kimi, burada 1975-ci il tarixli Xelsinki Yekun Aktının müddəaları bir daha təsdiqlənmişlər. [58]

Bununla yanaşı, bəyannamədə yeni bir müddəa öz əksini və məntiqi inkişafını tapmışdır. Bu müddəaya görə belə bir hüquqazidd fəaliyyət nəticəsində yaranmış özünü bəyan etmiş qurumlar heç bir hallarda qanuni hesab edilə bilməz. Analoji müddəa Avropa Birliyinin sənədlərində də öz əksini tapmışdır. Belə ki, 9 - 11 dekabr 1991-ci ildə Maastrixdə qəbul olunmuş Avropa Birliyinin qərarına əsasən 23 dekabr 1991-ci ildə Brüsselə xarici işlər nazirləri səviyyəsində Avropa Birliyi Şurasının iclası

keçirilmiş və iclasda SSRİ-də və Şərqi Avropanın bəzi ölkələrində vəziyyət müzakirə olunmuşdur. Sovet İttifaqı və Şərqi Avropa ərazisində yeni dövlətlərin rəsmi tanıma məsələsinə dair Avropa Birliyi ölkələrinin ümumi yanaşması müəyyən edilmişdir. Bununla yanaşı, həm də Avropa Birliyi ölkələrinin xarici işlər nazirləri xüsusi qeyd etdilər ki, təcavüz nəticəsində yaranmış dövlətlər tanınmayacaq. [59]

Bununla da, QUAM ölkələrinə üzv olan dövlətlər, bu dövlətlərin ərazilərində, digər separatist qurumlarla yanaşı, Azərbaycanın ərazisində “Dağlıq Qarabağ Respublikası” kimi adlanan separatist əldəqayırma rejimin yaradılmasının hüquqazidd olmasını qeyd edirlər.

Bəyannamədə QUAM ölkələrinə üzv olan dövlətlər tərəfindən separatizmin və dezintegrasiyanın perspektivsizliyini, gücdən istifadə edilməsinin, etnik təmizləmə praktikasının və ərazilərin zəbt edilməsinin universal və avropa dəyərləri, sülh, demokratiya prinsipləri və idealları, sabitlik və regional əməkdaşlıq ilə bir araya sığmazlığını vurğulayan müddəaya xüsusi diqqət yetirmək lazımdır. Bu kontekstə QUAM ölkələrinə üzv olan dövlətlər onların bir hissəsi olan nəzarət edilməyən ərazilərin bu dövlətlərə reintegrasiyası, məcburi köçkünlərin daimi yaşayış yerlərinə qaytarılması və dövlətlərin beynəlxalq tanınmış sərhədlər çərçivəsində müxtəlif etnik qrupların birgə dinc yaşamasının təmin edilməsi, əhalinin geri qaytarılması və etnik icmaların birgə dinc yaşaması üçün şəraitlərin yaradılması yolu ilə QUAM ölkələrinə üzv olan dövlətlərin ərazisində olan münaqişələrin nizamlanmasında QUAM ölkələrinin və dünya ölkələri birliyinin səylərinin konsolidasiya edilməsinin vacibliyini qeyd edirlər.

Bununla yanaşı, Bəyannamədə qeyd olunur ki, o cümlədən

də bütün səviyyələrdə legitim regional hakimiyyət orqanlarının formalaşması vasitəsi yolu ilə, nəzarət edilməyən ərazilərin əhalisini təşkil edən icmalar üçün dövlət işlərinin idarə edilməsində bərabər iştirakçılığa onların hüquqlarının effektiv realizasiyası məqsədilə, zəruri şərtləri təmin edəcək özünüidarəetmə statusu müstəsna olaraq qanuni və demokratik proses çərçivəsində müəyyən edilə bilər.

Faktiki, burada erməni-azərbaycan, dağlıq qarabağ münacişəsi daxil olmaqla, postsovet məkanda regional münacişələrin nizamlanmasının əsas elementləri və prinsipləri müəyyən edilir.

Bəyannamədə həm də qeyd olunur ki, bir sıra QUAM ölkələrinin ərazisində nizamlanmamış münacişələr bu ölkələrdə demokratik islahatların tammiqyaslı həyata keçirilməsini çətinləşdirir. Bizim fikrimizcə, bu hala diqqətin cəlb edilməsi xüsusilə vacibdir.

Qeyd etmək maraqlıdır ki, bu müddəa 24 iyul 2008-ci il tarixli AŞPA-nın 1614 nömrəli "Azərbaycanda demokratik institutların fəaliyyəti haqqında" adlı qətnaməsinin 25.1 bəndində [34] və 25 iyun 2008-ci il tarixli AŞPA-nın 1619 nömrəli "Avropada demokratiyanın vəziyyəti. Avropada demokratik institutların fəaliyyəti və Assambleya tərəfindən monitoring prosedurunun keçirilməsi" adlı qətnaməsinin 10.1 bəndində öz əksini tapmış müddəa ilə eyni səslənir. [38] (AŞPA-nın bu qətnamələrində qeyd olunur ki, Azərbaycanda, Gürcüstanda və Moldovada bu ölkələrin ərazi bütövlüyü bərpa olunmayana qədər demokratik dəyişiklikləri möhkəmləndirmək mümkün olmayacaq).

2007-ci ildə Azərbaycan, Gürcüstan və Ukrayna Prezidentlərinin, Moldovanın Baş nazirinin iştirakı ilə Bakıda keçirilmiş QUAM sammitində "QUAM: Qitələri birləşdirərək" adlı Bakı Bəyannaməsi qəbul olunmuşdur. (Bu sammitdə - xüsusi qonaq

qisminə Polşa, Litva və Rumıniya Prezidentləri, Bolqarıstanın Vise-Prezidenti, Estoniyanın Vise-Spikeri, Latviyanın iqtisadiyyat naziri, ABŞ-nın, Yaponiyanın, ATƏT-in, Qara dəniz iqtisadi əməkdaşlıq təşkilatının, YUNESKO-nun yüksək səviyyəli nümayəndələri, Azərbaycanda akkreditə edilmiş diplomatik nümayəndiklərin başçıları iştirak edirdilər). Bəyannamədə ölkələrin suverenliyi, ərazi bütövlüyü və beynəlxalq tanınmış sərhədlərin sarsılmazlığı prinsiplərinə riayət edilməsi əsasında və 2006-cı ildə münacişələrin nizamlanması məsələsi üzrə QUAM ölkələri başçıları tərəfindən qəbul olunmuş birgə Bəyannamənin müddəalarına uyğun olaraq QUAM regionunda uzanan münacişələrin nizamlanması üzrə birgə fəal hərəkətləri davam etmək zəruriliyi təsdiq edilir. Bununla yanaşı, Bakı Bəyannaməsində belə münacişələrin həll edilməsi üçün beynəlxalq birlik tərəfindən dəstəklənməsinə səfərbərliyin vacibliyi haqqında müddəa əks olunub. Bakı Bəyannaməsində, Kiev Bəyannaməsində olduğu kimi, onların toxunduğu ərazilərin dövlətin siyasi, hüquqi və sosial-iqtisadi sistemində reintegrasiyası, onların tam reabilitasiya olması, köçürülmüş əhalinin daimi yaşayış yerlərinə qaytarılması, nəqliyyat yollarının bərpa olunması və bu ərazilərdə icmalar arasında dinə yaşayışın və əməkdaşlığın təmin edilməsi yolu ilə münacişələrin nizamlanmasının alternativsizliyinə, ədalətliliyinə və möhkəmliliyinə inam ifadə olunur [67]

2007-ci ildə QUAM-ın yubiley Vilnyus sammiti keçirilmişdir. Bu sammitin işində Azərbaycan, Gürcüstan, Ukrayna Prezidentləri, Moldova nümayəndə heyətinin başçısı və həm də qonaq qisminə - Latviya, Litva, Polşa Prezidentləri, ABŞ Energetika nazirinin müavini iştirak edirdilər. Sammitin nəticələrinə görə bəyanat qəbul olunmuşdur. Bəyanatda böyük narahatçılıqla qeyd olunur ki, bizim dövlətlərin inkişafı və integrasiya olunması pro-

sesi hələm də bir çox həll olunmamış problemlərlə bağlıdır. Bunların içində Azərbaycanın, Gürcüstanın və Moldovanın ərazilərində həll olunmamış münaqişələr də var. Bununla bağlı, bu münaqişələrin həllini dövlətlərin suverenliyi, ərazi bütövlüyü və beynəlxalq tanınmış sərhədləri əsasında axtarmaq ohdəliyini yenidən təsdiqləmişlər. Bundan əlavə, Bəyanatda aqressiv millətçiliyin, hərbi separatizmin və dezintegrasiyanın bizim regionda heç bir gələcəyinin olmamasına dair qəti inam ifadə olunub. [62]

1 iyul 2008-ci ildə Gürcüstanda, Batumi şəhərində QUAM-ın üçüncü sammiti keçirilmişdir. Bu sammitdə Azərbaycanın, Gürcüstanın, Ukraynanın Prezidentləri, Moldova Respublikasının xarici işlər naziri, qonaq qismində isə - Polşa və Litva Prezidentləri, Çexiya Respublikasının xarici işlər naziri, Qazaxıstanın nəqliyyat və rabitə naziri, ABŞ-nin, Yaponiyanın, Rusiya Federasiyasının, Rumıniyanın, Slovakiya Respublikasının, Türkiyənin, Finlandiyanın (ATƏT-in Fəaliyyətdə olan Sədrinin nümayəndəsi qismində), Fransız Respublikasının (AB sədrlik edən dövlətin nümayəndəsi qismində), Müstəqil Dövlətlər Birliyi, Ərəb Dövlətləri Liqası beynəlxalq təşkilatlarının yüksək səviyyəli nümayəndələri, Gürcüstanda akkreditə edilmiş diplomatik nümayəndəliklərin başçıları iştirak edirdilər. [63] Dövlət başçıları uzanan münaqişələrdən, aqressiv separatizm və ekstremizmdən, beynəlxalq terrorçuluq və digər cinayətlərdən doğulan təhlükələrlə bağlı öz dərin narahatlıqlarını bildirdilər və QUAM-ın beynəlxalq strukturlar ilə sıx əməkdaşlıqda bu təhlükələrə qarşı birgə çıxış etməyə hazır olmasını təsdiqlədilər.

Sammitin nəticələri üzrə "QUAM – Şərqi Avropanı integrasiya edərək" adlı Batum Bəyannaməsi imzalanmışdır. Bəyannamənin 8 bəndində 15-16 aprel 2008-ci ildə Bakı şəhərində keçirilmiş "QUAM dövlətlərinin ərazisində münaqişələrin ni-

zamlanmasının prinsiplial əsasları" adlı beynəlxalq konfransın tövsiyələri nəzərə alınmaqla suverenlik, ərazi bütövlüyü və dövlətlərin beynəlxalq hüquqi sərhədlərinin toxunulmamazlığı prinsiplərinə riayət edilməsi əsasında nəzarət olunmayan ərazilərin onların bir hissəsi olan dövlətlərə reintegrasiyası, məcburi köçkünlərin onların daimi yaşayış yerlərinə qayıtması və dövlətlərin beynəlxalq hüquqi sərhədlərinin çərçivəsində müxtəlif etnik qrupların birgə dinc yaşayışının təmin edilməsi, vətəndaş cəmiyyətinin inkişafı, bu ərazilərdə dağıdılmış infrastrukturun bərpa edilməsi və həm də bütün tərəflərin faydası üçün kommunikasiyaların istifadə edilməsi yolu ilə QUAM regionunda münaqişələrin dinc nizamlanmasına tərəfdarlığını yenidən təsdiq edilir. [64]

Qeyd etmək lazımdır ki, QUAM ölkələri beynəlxalq təşkilatlar, o cümlədən BMT və ATƏT çərçivəsində əməkdaşlıq edirlər. 24 may 2000-ci il tarixində keçirilmiş QUAM ölkələri xarici işlər nazirlərinin birgə kommünikesi belə əməkdaşlığa əhəmiyyətli dərəcədə təkan verdi. Bu sənəddə beynəlxalq təşkilat və forumlar çərçivəsində, xüsusən BMT-də, ATƏT-də, Avropa Şurasında, MDB-ə, ümumi maraqların irəlilənməsi üçün əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsinin zəruriliyi bəyan edilmişdir. Həmdə QUAM ölkələri adından ümumi təşəbbüslərin irəli sürülməsi və çıxışlardan fəal istifadə edilməsi zərurəti qeyd olunmuşdur. Ənənəvi olaraq, Nyu-Yorkda BMT-nin Baş Məclisinin işində iştirak etmə çərçivəsində QUAM ölkələrinin xarici işlər nazirləri Şurasının iclasları keçirilir. Mütəmadi əsasda həm BMT və ATƏT yanında QUAM-a üzv olan ölkələrin daimi nümayəndələri səviyyəsində, həm də ekspertlər səviyyəsində görüşlər keçirilir. QUAM-da BMT, ATƏT və digər beynəlxalq təşkilatların iclaslarında ümumi çıxışların həyata keçirilməsi

praktikası əhəmiyyətli dərəcədə inkişaf edilib. Bununla yanaşı, beynəlxalq fəaliyyətin aktual məsələlərinə dair bu ölkələrin ümumi yanaşmasının işıqlandırılması beynəlxalq təşkilatlarda QUAM-ın imicinin möhkəmləndirilməsinə kömək edir. [65]

Bununla bağlı, “QUAM məkanında uzanmış münaqişələr və beynəlxalq sülh, təhlükəsizlik və inkişaf üçün onların nəticələri” adlı BMT Baş Məclisinin 61-ci sessiyasının 27 bəndi üzrə qətnamə layihəsinin irəlilənməsinə dair QUAM-a üzv olan ölkələrin birgə söylərini qeyd etmək lazımdır. [66]

Hal-hazırda bu qətnamənin layihəsi BMT Baş Məclisinin 65-ci sessiyasının gündəliyinə daxil edilib. O cümlədən, BMT-də QUAM ölkələrinin koordinasiya edilmiş fəaliyyəti nəticəsində, BMT Baş Məclisinin 62-ci sessiyasında “Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində vəziyyət”, və BMT Baş Məclisinin 64-cü sessiyasında “Gürcüstan. Abxaziyadan qaçqınların və daxildə yerlərini dəyişmiş şəxslərin vəziyyəti” adlı BMT Baş Məclisinin qətnamələrini qəbul etmək mümkün olmuşdur.

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair QUAM təşkilatının qərarlarının digər bir xüsusiyyətinin vurğulanması da vacib əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, Azərbaycandan başqa bu təşkilata üzv olan digər dövlətlər dini nöqtə-nəzərdən xristian dövlətləridir.

Məsələ ondadır ki, Ermənistanın dünya ictimaiyyətini aldatmaq məqsədilə dini amillə belə əl atmaqdan çəkinmirdi. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ilk mərhələsində erməni emissarları və erməni diasporu xristian dünyasını “müsəlman ölkələri ilə hərtərəfdən əhatə olunmuş xristian Ermənistanın” müdafiəsinə qalxmağa və onu “müsəlmanların əlindən xilas etməyə” çağırırdı. Bu çağırışlar boş çıxdığı halda, erməni tərəfi öz taktikasını dəyişməyə cəhd etdi. Bu dəfə isə

erməni tərəfi iddia etdi ki, guya ki, Azərbaycan tərəfi Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin dini xarakter daşmasını qabardır. Məsələn, Ermənistanda Qətər dövlətinin yeni təyin olunmuş lövqəladə və səlahiyyətli səfiri İbrahim Al-Rəman Al-Muqaysib öz etimadnaməsinin surətini Ermənistan Prezidenti S.Sarqsyana təqdim edilməsi ilə bağlı görüşündə, Ermənistan Prezidenti S.Sarqsyan guya ki “azərbaycanlıların Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin dini xarakter daşması cəhdlərini yolverilməz” adlandırdı və “bəzi İslam dövlətlərin bu cəhdlərə yardım etməsindən öz təəssübünü bildirdi.” [116] Cavab sözündə səfir qeyd etdi ki, bu münaqişə dini xarakter daşmır, və faktiki olaraq Ermənistan Prezidentinə işarə etdi ki, məhs S.Sarqsyanın özü bu münaqişəni dini müstəviyə keçirir. [116]

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsində QUAM dövlətləri tərəfindən Azərbaycanın mövqesinin tam dəstəklənməsi, Ermənistan tərəfindən irəli sürülən iddianı – guya ki, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsində Azərbaycan tərəfindən bu münaqişənin dini xarakterli olmasının qabardılması, və məhs bu səbəbdən İKT tərəfindən, ənənəvi olaraq, Azərbaycanın dəstəklənməsinin bu amillə bağlı olmasını, tamamilə təkzib edir.

Beləliklə, belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, QUAM təşkilatının qərarlarında Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasının əsas parametrləri müəyyən olunmuşdur. Bunların içində ən əsaslıları – dövlətlərin suverenliyinə, ərazi bütövlüyünə və dövlətlərin beynəlxalq hüquqi sərhədlərinin toxunulmazlığı prinsiplərinə riayət edilməsi, məcburi köçkünlərin onların daimi yaşayış yerlərinə qaytarılması və dövlətlərin beynəlxalq hüquqi sərhədlərinin çərçivəsində müxtəlif etnik qrupların birgə dinc yaşayışının təmin edilməsidir.

NƏTİCƏ

Aparılmış tədqiqat nəticəsində belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, dünya ölkələri birliyi ilə yanaşı, beynəlxalq hüququn subyekti olan ən aparıcı və nüfuzlu beynəlxalq hökumətlərarası təşkilatlar da bütövlükdə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəkləyir və Ermənistan tərəfindən Azərbaycan torpaqlarının zəbtini və işğalını qanunsuz və əsassız hesab edir.

Ermənistanın Azərbaycan torpaqlarının zəbtini və işğalını qanunsuz hesab edən və pisləyən, Ermənistanı işğalçı kimi tanıyan bir sıra nüfuzlu beynəlxalq hökumətlərarası təşkilatlar tərəfindən qəbul edilmiş beynəlxalq-hüquqi sənədlər mövcuddur. Bu sənədlərin dəyəri ondan ibarətdir ki, onlar müasir beynəlxalq hüquq prinsipləri və normalarına əsaslanır. Beləliklə, Azərbaycanın mövqeyi həm birbaşa beynəlxalq-hüquqi prinsip və normalara, həm də nüfuzlu beynəlxalq hökumətlərarası təşkilatların qərarları və qətnamələrinə əsaslanır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İ.Əliyev qeyd edir ki, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı: “BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələri, digər beynəlxalq təşkilatların qətnamə və qərarları bizim mövqeyimizi gücləndirir... Bu qətnamələr Azərbaycanın mövqeyini, yəni ədaləti, tamamilə dəstəkləyir... Biz başa düşürük ki, bu qətnamələr Ermənistanı bərk narahat etdi. Yəni, erməni təbliğatına ciddi zərbə endirilib. Buna əyani sübut onların isteriya xarakterli reaksiyasıdır”. [77]

Bizim fikrimizcə, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı müasir beynəlxalq hüquq prinsipləri və normalarına əsaslanan nüfuzlu beynəlxalq hökumətlərarası təşkilatların qərarları və qətnamələrin həm birbaşa, həm də dolayı

yolla, dünya ictimai birliyinin rəyinin formalaşması vasitəsilə, birbaşa münaqişəyə cəlb olunmuş tərəflərə, və ilk növbədə, bu münaqişənin nizamlanmasında son dərəcədə qeyri-konstruktiv mövqe tutan Ermənistanla güclü təsir göstərir.

Belə bir nəticə çoxlu sayda politoloq və siyasi xadimlər tərəfindən də təsdiqlənir. Məsələn, Azərbaycan prezidenti administrasiyasının beynəlxalq əlaqələr şöbəsinin müdiri N.Məmmədovun fikrincə: “Dağlıq Qarabağ probleminin həll edilməsində böyük dövlətlərin maraqlı olması artıq tamamilə aydın-aşkar görünür və buna görə Ermənistanla münasibətdə təzyiq artır”. [67] Erməni mənşəli berlin politoloqu A. Manuçaryanın etirafına görə: “Yerevana təzyiqin göstərilməsinə gəlincə, bu həmişə vardır”. [73] İ.Sareqorodseva qeyd edir ki: “Qərbi Kavkazda öz təsirini itirərək, Vaşinqton Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həll edilməsinə keçməyi qərarı verdi. Münaqişədə olan tərəflərin birinə - Azərbaycana arxalanaraq, ABŞ fəal təzyiq etmə vasitəsilə münaqişədə olan digər tərəfi - Ermənistanı öz ssenarisinin seçməsinə meylləndirməyə çalışır. [74]

Ermənistan parlamentinin üzvü, “İrs” müxalifət partiyasının üzvü S.Safaryan belə bir qənaətdə idi ki, Sankt-Peterburqda S.Sarkisyanın Azərbaycanın prezidenti İ.Əliyevlə görüşü ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlərinin Ermənistanla təzyiq edilməsi ilə müşayiət ediləcəkdir. [75]

Fikrimcə, belə təzyiqin edilməsi əsaslı və qanunidir. Ermənistan Azərbaycana qarşı təcavüzkar müharibə apararaq və Azərbaycan Respublikasının 20%-dən çox ərazisini işğal edib. Ermənistan tərəfindən Azərbaycan ərazisinin bir hissəsinin qəsb edilməsi göstərir ki, Ermənistan Respublikası, digər dövlətlərin ərazisinin parçalanmasına yönəlmiş bütün hərəkətlərdən çəkinməsinə nəzərdə tutan müasir beynəlxalq hüququn ümum-

tanınmış norma və prinsiplərini kobud şəkildə pozur, və buna görə də məsuliyyət daşıyır.

Deməli, Ermənistan – təcavüzkar ölkəyə -- müxtəlif (siyasi, iqtisadi, diplomatik və s.) növlərdə beynəlxalq təzyiqin edilməsi, bütövlükdə, bu münaqişənin ədalətli nizamlanmasına kömək və yardım edə və Cənubi Qavkaz regionunda sabillik yarada bilən ən vacib amillərdən biridir.

Beləliklə, belə bir nəticəyə kəlmək olar ki, dünyanın aparıcı beynəlxalq hökumətlərarası təşkilatlar tərəfindən, o cümlədən BMT Təhlükəsizlik Şurası və Baş Məclisi, Avropa Şurası, Avropa Birliyi, İKT, ATƏT, QUAM, NATO tərəfindən qəbul olunmuş qərar və qətnamələrdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə ədalətli beynəlxalq hüquqi qiymət verilir və bu münaqişənin nizamlanmasının beynəlxalq hüquqi əsasını təşkil edən prinsiplər müəyyən edilir. Bunlar: ölkələrin ərazi bütövlüyü, o cümlədən Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, müstəqilliyi və suverenliyi, beynəlxalq tanınmış sərhədlərin sarsılmazlığı prinsipləridir.

Bizim fikrimizcə, Ermənistanın dünya dövlətlərinin vacib siyasi meydançalarından biri olan aparıcı beynəlxalq hökumətlərarası təşkilatlar tərəfindən, o cümlədən BMT Təhlükəsizlik Şurası və Baş Məclisi, Avropa Şurasını, Avropa Birliyi, İKT, ATƏT, QUAM, NATO tərəfindən qəbul olunmuş qərar və qətnamələrdə əks olunan beynəlxalq hüquq normalarına əməl etməməsi və bu normaları pozması aşağıdakı nəticələrə gətirir:

1. Aparıcı beynəlxalq hökumətlərarası təşkilatların qəbul etdikləri qərar və qətnamələrində Azərbaycanın ərazi bütövlüyü tam dəstəklənir, azərbaycan torpaqlarının işğal olunması etiraf edilir və bütün işğal olunmuş azərbaycan torpaqlarından erməni işğalçı qüvvələrinin tam, dərhal və qeyd-şərtsiz çıxardılması tə-

ləb olunur.

2. Ermənistan bir sıra hökumətlərarası təşkilatlar tərəfindən (məsələn, İslam Konfransı Təşkilatı, Avropa Şurası Parlament Assambleyası) təcavüzkar dövlət kimi elan olunur; müasir beynəlxalq hüquqa görə başqa dövlətlərə qarşı təcavüz isə ən ağır beynəlxalq cinayətlər sırasında yer tutur və sülhə və beynəlxalq təhlükəsizliyə qarşı ciddi təhlükə yaradır.

3. Aparıcı beynəlxalq hökumətlərarası təşkilatların qəbul etdikləri qərarların yerinə yetirilməməsi Ermənistanı getdikcə dərinləşən və hər tərəfdən təcrid olunma halına düşməsinə aparır. Artıq Ermənistan Cənubi Qavkazda və Cənubi Qavkazla yanaşı, Orta Aziya, Yaxın Şərq və Avropa regionlarını əhatə edən bir sıra önəmli və iqtisadi baxımdan çox sərfəli beynəlxalq layihələrdən kənarda qalmış və qalmaqda davam edir.

4. Aparılmış tədqiqat nəticəsində müəllif belə bir nəticəyə gəlir ki, bu münaqişənin nizamlanmasında Azərbaycanın mövqeyi müasir beynəlxalq hüquq norma və prinsiplərin tələblərinə uyğundur. Bu isə, öz növbəsində, sübhəsis ki, dünya dövlətləri birliyində və dünya ictimai fikirdə azərbaycan tərəfinin mövqesinin əsaslı, qanuni və ədalətli olmasının sübutedici bazasını daha da gücləndirir.

Bunu erməni tərəfi də çox yaxşı başa düşür. Ermənistanın nüfuzlu qəzetlərindən biri olan "Ayots Aşxar" qeyd edir ki, bu strukturlarda (qəzet AŞPA, BMT Baş Məclisi, İKT və Avropa Parlamentitərəfindən erməni hərbi qüvvələrin ("azad olunmuş ərazilərdən" - erməni tərəfi azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərini belə adlandırır -- qeyd müəllifindir R.Q.) çıxardılması haqqında qətnamələri nəzərdə tutur – qeyd müəllifindir), təcavüzkar kimi Ermənistanla qarşı sanksiyaların tətbiq edilməsi tələblərin irəli sürülməsi Dağlıq Qarabağın statusu məsələsinin ərazilərin

geri qaytarılması (söhbət Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərindən gedir – qeyd müəllifinin R.Q.) məsələsindən ayrılması üçün Azərbaycanı zəruri arqumentlərlə təmin edəcəkdir. Bütün yuxarıda göstərilən qətnamələrdə “azad olunmuş ərazilərin” (erməni tərəfi Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərini belə adlandırır – qeyd müəllifinin R.Q.) işğal olunması haqqında müddəası əks olunmasına görə, tamamilə təbiidir ki, Azərbaycan ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində danışıqlarda gələcəkdə də bu müddəalara əsaslanacaq və işğal olunmuş ərazilərdən erməni hərbi qüvvələrin çıxardılmasına qədər DQR statusu məsələsini təxirə salınmasını tələb edəcəkdir.[117]

5. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair aparıcı beynəlxalq hökumətlərarası təşkilatların qəbul etdikləri qərar və qətnamələr bu münaqişəyə dair həm ayrı-ayrı dövlətlərin, həm də dünya ictimai rəyin formalaşmasına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərmiş və göstərməkdə davam edir. Çox maraqlıdır ki, hətta Ermənistanın hərbi müttəfiqi olan Rusiya Federasiyasında da artıq Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair fərqli fikirlər səylənir. Məsələn, Rusiya Federasiyası Dövlət Dumasının MDB dövlətləri və həmvətənləri ilə əlaqələr üzrə komitəsinin sədri A. Ostrovskiy Cənubi Qavkazdan olan jurnalistlərlə görüşündə bəyan etdi ki, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi məsələsində dünya ictimai rəy Azərbaycanın tərəfindədir. [118]

Ermənistanın beynəlxalq hüquqi məsuliyyət daşması problemi, o cümlədən bu dövlətə qarşı beynəlxalq məcburiyyət tədbirlərinin tətbiq edilməsi problemi daha da aktuallaşır. Belə beynəlxalq məcburiyyət tədbirlərinə Ermənistanla qarşı beynəlxalq sanksiyaların tətbiq edilməsi zərurəti də aiddir.

Bununla yanaşı, onu da qeyd etmək istədim ki, beynəlxalq

hüquqi normaları və prinsiplərini kobud şəkildə pozmuş Ermənistan Respublikasına qarşı beynəlxalq sanksiyaların tətbiq edilməsi problemi bizim araşdırdığımız problem ilə sıx bağlı və yaxın olsada, fikrimizcə, bu bizim tədqiqatın çərçivəsindən kənara çıxan başqa bir maraqlı tədqiqat mövzüsüdür və bu sahədə ayrıca araşdırmanın aparılmasını tələb edir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. BMT Təhlükəsizlik Şurasının 30 aprel 1993-cü il tarixli 822 (1993) nömrəli qətnaməsi // <http://www.un.org/russian/document/scresol/res 1993/res 822.htm>
2. 29 iyul 1993-cü il tarixli BMT Təhlükəsizlik Şurasının 853 (1993) nömrəli qətnaməsi // <http://www.un.org/russian/document/scresol/res 1993/res 853.htm>.
3. 14 oktyabr 1993-cü il tarixli BMT Təhlükəsizlik Şurasının 874 (1993) nömrəli qətnaməsi // <http://www.un.org/russian/document/scresol/res 1993/res 874.htm>.
4. 12 noyabr 1993-cü il tarixli BMT Təhlükəsizlik Şurasının 884 (1993) nömrəli qətnaməsi // <http://www.un.org/russian/document/scresol/res 1993/res 884.htm>.
5. Мусаев Тофик. Правовые аспекты нагорно-карабахского конфликта//<http://www.azerbembassy.org.cn/rus/back legal.htm>
6. “BMT və Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı arasında əməkdaşlıq” adlı
16 yanvar 1998-ci il tarixli BMT Baş Məclisinin qətnaməsi // http://www.un.org/russian/ga/52/docs/res52_1.htm
7. 9 fevral 2000-ci il tarixli BMT Baş Məclisinin qətnaməsi // <http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=A/RES/54/117&Lang=R>
8. 2 mart 2001-ci il tarixli BMT Baş Məclisinin qətnaməsi//<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/570/15/PDF/-N0057015.pdf?OpenElement>
9. 14 fevral 2002-ci il tarixli BMT Baş Məclisinin qətnaməsi // <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/493/90/PDF/-N0149390.pdf?OpenElement>
10. 6 fevral 2003-cü il tarixli BMT Baş Məclisinin qətnaməsi//

<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/561/19/PDF/-N0256119.pdf?OpenElement>

11. http://www.un.org/russian/ga/48/docs/res48_3.htm
12. Армяне игнорируют международные соглашения и нормы, не обращают внимания на общественное мнение// Газ. Право выбора, № 09 (034), сентябрь 2006.
13. Газ. Право выбора, № 09 (034), сентябрь 2006 г.
14. Газ. Зеркало, 6 сентября 2006 г.
15. “Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində vəziyyət” adlı 7 sentyabr 2006-cı il tarixli BMT Baş Məclisinin qətnaməsi // <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/504/72/PDF/-N0550472.pdf?OpenElement>
16. Газ. Зеркало, 9 сентября 2006 г.
17. Газ. Зеркало, 2 сентября 2006 г.
18. “Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində vəziyyət” adlı 14 mart 2008-ci il tarixli BMT Baş Məclisinin qətnaməsi // <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/478/37/PDF/N0747837.pdf?OpenElement>
19. “QUAM məkanında uzadılmış münaqişələr və beynəlxalq sülhə, təhlükəsizliyə və inkişafa onların təsiri” // <http://www.un.org/russian/ga/61/issues/ps.shtml>.
20. Барак Обама пообещал сотрудничать с Организацией Исламской Конференции// <http://www.1news.az. 2009-02-04>
21. <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/477/65/PDF/-N0847765.pdf?OpenElement>
22. <http://www.oic-oci.org>.
23. Московская Декларация документально подтвердила «межгосударственность» конфликта и поставила точку в вопросе о его сторонах// <http://www.day.az/news/armenia/136892.html>. 15 ноября 2008

24.Qarayev R.M. Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ədalətli həllində İslam Konfransı Təşkilatının qərarlarının əhəmiyyəti// "Beynəlxalq hüquq və integrasiya problemləri" jurnalı, 2008, № 4, s. 66-70.

25.На итоговом заседании ОИК приняты резолюции об агрессии Армении против Азербайджана //http://www.day.az/news/politics/158631.html. 25 Мая 2009.

26.Вугар Сеидов. Историческая правда в итоге всегда вытесняет армянскую ложь// http://www.memo.ru/hr/hotpoints/caucas1/msg/2009/02/m171710.htm

27.Роберт Симмонс: "Двери НАТО открыты для новых членов, в том числе для Азербайджана"// http://news.day.az/politics/240260.html

28.Президент Армении отказался участвовать в саммите НАТО// http://news.liga.net/news/N1033248.html

29.Report on conflicts in Transcaucasia (Rapporteur: Mr. Jean SEITLINGER)//

http://assembly.coe.int/main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc97/edoc7793.htm

30.http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta97/eres1119.htm

31.Doc. 29 November 2004 The conflict over the Nagorno-Karabakh region dealt by the OSCE Minsk Conference//http://assembly.coe.int/documents/workingDocs/doc04/EDOC10364.htm.

32.http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta05/ERES1416.htm

33.Report Committee on the Honouring of Obligations and Commitments by Member States of the Council of Europe (Monitoring Committee).The functioning of democratic

institutions in Azerbaijan//http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc08/EDOC11627.htm

34.Resolution 1614 (2008) The functioning of democratic institutions in Azerbaijan// http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta08/ERES1614.htm

35.Армянский депутат Армен Ашотян: «Попытка связать проблему демократических институтов в Азербайджане с проблемой Нагорного Карабаха не поддается аргументации»//http://www.ay.az/news/armenia/122496.html

36.Армянская оппозиция выражает недовольство пунктами резолюции ПАСЕ, требующими восстановления территориальной целостности Азербайджана// http://www.day.az/news/armenia/122469.html

37.Report Committee on the Honouring of Obligations and Commitments by Member States of the Council of Europe (Monitoring Committee). The state of democracy in Europe. The functioning of democratic institutions in Europe and progress of the Assembly's monitoring procedure //http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc08/EDOC11628.htm

38.Resolution 1619 (2008) State of democracy in Europe Functioning of democratic institutions in Europe and progress of the Assembly's monitoring procedure// http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta08/ERES1619.htm

39.Караев Р.М. Косовская проблема и урегулирование армяно-азербайджанского, нагорно-карабахского конфликта./ Международно-правовые аспекты./ // "Dircəliş-XXI əsr" jurnalı, 2008, № 122-123.- с.267-283.

40.Президент ПАСЕ: «Позиция Совета Европы состоит в том, что вооруженные силы Армении должны покинуть ок-

купированные территории» // <http://www.day.az/news/politics-/123050.html>

41. Babayev Z.A. NATO-nun formalaşması prosesində postsovet ölkələrinin NATO ilə əməkdaşlığının beynəlxalq hüquqi tənzimlənməsi // *Nəqliyyat hüququ*, 2008, №4. s. 94 - 105.

42. Ильхам Алиев: «Мы благодарим НАТО за занятую позицию в Карабахском конфликте» // <http://1news.az/politics/20090427054434891.html>

43. Qarayev R.M. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ədalətli həllində NATO qərarlarının rolu və əhəmiyyəti // *Nəqliyyat hüququ*, 2008, №4. – s. 140-147.

44. Рауф Мамед оглы Караев. Соотношение принципов территориальной целостности и самоопределения народов в теории и практике международного права. Баку, 2009. – 304 с.

45. Заявление по Итогам Встречи НАТО на Высшем Уровне в Риге, обнародованное главами государств и правительств, участвовавшими в заседании Североатлантического совета в Риге 29 ноября 2006 г. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_37920.htm

46. Газ. Зеркало, 2 декабря 2006 г.

47. Bucharest Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008 http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm

48. Final communiqué Meeting of the North Atlantic Council at the level of Foreign Ministers held at NATO Headquarters, Brussels/ http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_46247.htm

49. Strasbourg / Kehl Summit Declaration Issued by the Heads of

State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Strasbourg / Kehl on 4 April 2009/ http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm

50. Генсек НАТО: «Решение Карабахского конфликта должно быть решено в рамках территориальной целостности Азербайджана» // <http://www.navigator.az/news/3/11586.html>

51. Украина затрещала по швам // <http://www.utro.ru/articles/-2008/10/29/778004.shtml>

52. В Крыму решили провести референдум о выходе из состава Украины // Комсомольская правда. Украина, 31 октября 2008 года.

53. 12 ноября суд может оставить Украину без Крыма // www.regnum.ru/news/1079083.html. 05.11.2008

54. Савчук К.А., Проценко И.П., Мельник С.А. Эволюция международно-правового статуса и институциональной структуры ГУАМ // *Бeynəlxalq hüquq və integrasiya problemləri*, 2007, № 1, (09), с.125-135.

55. Коммюнике Саммита ГУАМ, 23 мая 2006 года. г. Киев // <http://guam-organization.org/node/441>

56. Киевская Декларация о создании Организации за демократию и экономическое развитие – ГУАМ // <http://guam-organization.org/en/node/573>

57. Совместная Декларация глав государств Организации за демократию и экономическое развитие - ГУАМ по вопросу урегулирования конфликтов // <http://guam-organization.org/en/node/572>

58. Helsinki. 1 August 1975 Final Act // http://www.osce.org/documents/mcs/1975/08/4044_ru.pdf

59. Принятие новых государств в международное сообщество

во //EJIL, 1998. №3//<http://www.law.edu.ru/script/cnt-Source.asp?cntID=100080336>

60. Report Committee on the Honouring of Obligations and Commitments by Member States of the Council of Europe (Monitoring Committee). The functioning of democratic institutions in Azerbaijan//<http://Assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc08/EDOC11627.htm>

61. Бакинская Декларация «ГУАМ: Объединяя континенты»// <http://guam-organization.org/node/343>

62. Заявление Вильнюсского саммита ГУАМ// <http://guam-organization.org/en/node/528>

63. Коммюнике Батумского саммита ГУАМ//<http://guam-organization.org/node/373>

64. Батумская Декларация «ГУАМ – интегрируя Восток Европы»// <http://guam-organization.org/node/372>

65. Сотрудничество государств ГУАМ в международных организациях//<http://guam-organization.org/node/396>

66. Коммюнике Бакинского саммита ГУАМ //<http://guam-organization.org/node/344>

67. Новруз Мамедов: «Из-за своего геостратегического положения, Южный Кавказ находится в поле внимания ведущих стран мира» //<http://news.az/politics/20090808030059699.html>

68. Азербайджан: Спасибо НАТО за Карабах// <http://www.rosbalt.ru/2009/04/29/637331.html>

69. Курс международного права. В 7 т. Т. 4. Отрасли международного права.- М.: Паука, 1990. 272 с.

70. Международное право: Учебник. Отв. ред. Ю.М. Колосов, В.И. Кузнецов.- М.; Междунар. отношения, 1999.- 624

с. (Автор соответствующей статьи Егоров С.А.)

71. Европейское международное право: Учебник. Отв. ред. Ю.М. Колосов, Э.С. Кривчикова, П.В. Саваськов.- М.; Междунар. отношения, 2005.- 408 с.

72. Лукашук И.И. Международное право. Особенная часть.- Изд. 3-е, перераб. и доп.- М.: Волтерс Клувер, 2007.- 544 с.

73. Как Нагорный Карабах превратить в Южную Осетию без «Градов»// <http://svpressa.ru/world/article/12760>

74. Ирина Царегородцева. Новая схватка на Кавказе между Россией и США вокруг Нагорного Карабаха// <http://www.yerkramas.org/news/2008-10-06-1103>

75. Отказ Армении от участия в учениях НАТО в Грузии стоил Нагорному Карабаху \$7 млн. в год?// <http://www.yerkramas.org/news/2009-05-13-5645>

76. Charter of the United Nations //<http://www.un.org/en/documents/charter/index.shtml>

77. Ильхам Алиев. Азербайджан восстановит территориальную целостность, и для этого есть достаточно оснований //<http://ru.trend.az/news/official/chronicle/1695644.html>

78. Abdullayev F. Dağlıq Qarabağ problemi beynəlxalq hüquq müstəvisində. Bakı, Təhsil, 2004, 216 s.

79. Александр Пар: «Ни Россия, ни США не знают, как решить нагорно-карабахский конфликт»// <http://www.day.az/news/politics/161708.html>

80. Letter dated 25 October 1996 from the Permanent Representative of Azerbaijan to the United Nations addressed to the Secretary-General //<http://www.un.org/documents/ga/docs/51/c3/ac351-9.htm>

81. В США спрогнозировали мировые центры силы к 2025 году// <http://news.day.az/world/229703.html>

82. Караев Р.М. Соотношение и взаимосвязь принципов территориальной целостности равноправия и самоопределения народов в теории и практике международного права. Баку – 2009. – 304 с.
83. İbayev V. İslam Konfransı Təşkilatının Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi ilə əlaqədar qəbul etdiyi qətnamələr beynəlxalq hüquqa əsaslanan sənəddir//Qanun jurnalı, 1998, №7 (47).
84. Резолюция Европарламента по Южному Кавказу может стать началом перемен в политике ЕС по карабахскому процессу – эксперты// <http://ru.trend.az/news/politics/foreign/1692555.html>
85. Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. Европейский союз. //Современный экономический словарь. — 5-е изд., перераб. и доп. — М.: ИНФРА-М, 2007.
86. Treaty of Maastricht on European Union//http://europa.eu/Legislation_summaries/economic_and_monetary_affairs/institutional_and_economic_framework/treaties_maastricht_en.htm
87. Giampaolo Lanzieri Population and social conditions (англ.) (PDF). Евростат (11 декабря 2009).
88. World Economic Outlook Database (англ.) (апрель 2010).
89. Британские эксперты: «Вызревает новый миропорядок»// <http://www.day.az/news/world/172599.html>.
90. Хиллари Клинтон: «Для США мировое лидерство – единственная возможность» // <http://1news.az/world/20100908094320835.html>.
91. Глава МИД Армении истерично отреагировал на резолюцию, принятую Европарламентом по Южному Кавказу // <http://www.day.az/news/armenia/210556.html>
92. Спикер парламента Армении: «Резолюция Европарламента противоречит мирному решению карабахской

- проблемы»//<http://day.az/news/armenia/210521.html>
93. Наследие: «Резолюция Европарламента – результат пассивной деятельности армянской стороны»// <http://day.az/news/armenia/210521.html>.
94. МИД Азербайджана выступил с заявлением в связи с резолюцией Европарламента, связанной с карабахским конфликтом//<http://www.day.az/news/politics/210450.html>
95. EU strategy for the South Caucasus//<http://www.europarl.europa.eu/oel/FindByProcnum.do?lang=en&procnum=INI/2009/2216>
96. Россия имеет давнюю традицию вести "двойную игру" в отношении Баку и Еревана: европейский эксперт//www.regnum.ru/news/1330066.html
97. Территориальная целостность - не "священная корова": Армения в зеркале СМИ// <http://www.regnum.ru/news/1287257.html>
98. Европейское международное право: Учебник/Отв.ред. Ю.М. Колосов, Э. С. Кривчикова, П.В. Саваськов.- М.; Междунар. отношения, 2005.- 408 с.
99. Azərbaycan Respublikasının Birləşmiş Millətlər Təşkilatına qəbulu” adlı 2 mart 1992-ci il tarixli BMT Baş Məclisinin qətnaməsi//un.org.
100. Əliyev N. Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınmasının hüquqi aspektləri // Dırçəliş XXI əsr, 2005, № 84-85. – s.167– 178.
101. Vəfəddin İbayev. İslam Konfransı Təşkilatı. Bakı, Elm, 1998, 98 s.
102. Азербайджан предложил провести очередной саммит ОИК в Баку// <http://1news.az/politics/20100925041708997.html>

- 103.İbayev V.Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi beynəlxalq hüquq müstəvisində. Bakı: Elm, 2006.- 696 s.
- 104.Алиев Намик. Вопросы международного права в нагорно-карабахском конфликте.- Тбилиси: Универсал, 2009.- 98 с.
- 105.Мусаев Т.Ф. Правовые рамки урегулирования конфликтов на примере территориальных притязаний Армении к Азербайджану //Diplomatiya aləmi, № 1, 2002.
- 106.Qarayev R.M. Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ədalətli həllində İslam Konfransı Təşkilatının qərarlarının əhəmiyyəti// Beynəlxalq hüquq və integrasiya problemləri, 2008, № 3, (15), с. 66-70.
- 107.Letter dated 25 October 1996 from the Permanent Representative of Azerbaijan to the United Nations addressed to the Secretary-General// <http://www.un.org/documents/ga/docs/51/c3/-ac351-9.htm>
- 108.PCII, 1928, Ser.A, № 9.
109. 15.ICJ, Reports, 1997.
- 110.Dağlıq Qarabağ münaqişəsi: Təmmətnli elektron materiallar məcmuəsi.-Bakı, 2005. - 167s.
- 111.Charter of the Organisation of the Islamic Conference//<http://www.oic-oci.org/is11/english/Charter-en.pdf>
- 112.Юсифова С. Косово: что дальше? Международного права, которое мы знали до сих пор, больше нет//Dirçəliş-XX əsr, 2010, № 147-148, с.148-161.
- 113.Юсифова С. Односторонняя декларация независимости Косово, или что ждет международное право. Баку, 2010, 364 с.
- 114.Lisbon Summit Declaration// http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm?mode=pressrelease

- 115.Президент Армении проигнорировал саммит НАТО из-за Нагорного Карабаха//<http://www.vsesmi.ru/news/4681769-/7658468/>)
- 116.Сержу Саргсяну преподнесли урок дипломатии// <http://lnews.az/region/armenia/20100612100104210.html>
- 117.Территориальная целостность - не "священная корова": Армения в зеркале СМИ// <http://www.regnum.ru/news/-1287257.html>
- 118.Алексей Островский: «Международное общественное мнение на стороне Азербайджана»// <http://lnews.az/politics/-20100923045843538.html>
- 119.Караев Р.М. Правовые аспекты решений Совета Европы в урегулировании армяно-азербайджанского нагорно-карабахского конфликта// Право и политология», Тбилиси, № 13, 2010, с.15-18.
- 120.Хагани Байрам оглы Мамедов. Территориальный фактор в межгосударственных конфликтах с позиции новых аспектов принципа территориальной целостности и права наций на самоопределение на современном этапе. Баку, «Элм и Тахсил», 2009.- № 384 стр.
- 121.Dov Lynch. Managing seperetist states: a Eurasian case study. Paris, November, 2001/- 43 p.
- 122.Resolutions on economic affairs adoptedby the Eleventh session of theIslamicSummit Conference//Resolution No.2/11-E(IS). On the activities related to economic assistance to member states and non-oic countries and muslim communities//<http://www.oic-oci.org/is11/english/res/11SUM-ECO-RES-FINAL.pdf>
- 123.Resolutions on political, Muslim Minorities & Communities, Legal and Information affairs adopted by the 9-th session of

the Islamic Summit Conference// Resolution No.21/9-P(IS). On the aggression of the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan // http://www.oic-ci.org/english/conf/is/9/9th-is-sum-political_2.htm

124.Григелёнис Я.А. К вопросу о правовой природе Заключительного акта Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе 1975 г.// Советский ежегодник международного права 1977. М.: Издательство « Наука», 1979.- с.161-171.

125.Блищенко И.П. Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе – дальнейшее развитие международного права //Советское государство и право. 1976, №12. - с.87-98.

126.Бахов А.Свод принципов мирного сосуществования // Новое время, 1976, № 19, с.18-25.

127.Лукашук И.И. Международные политические нормы в условиях разрядки напряженности // Советское государство и право. 1976, № 8. - с.85-96.

128.Игнатенко Г.В. Заключительный акт общеевропейского Совещания в Хель-синки // Правоведение, 1976, № 8.- с.105-116

129.Qarayev R.M. Ermənistanın təcavüzü nəticəsində Azərbaycan vurulmuş zərərin ödənilməsinin bəzi beynəlxalq – hüquqi məsələləri// Ulu öndər Heydər Əliyevin ad gününə və Azərbaycan Respublikasının dövlətçiliyinin bərpasının 20 illiyinə həsr olunmuş “Hüquq elminin və təhsilinin müasir problemləri və həlli yolları” adlı beynəlxalq konfransın Materialları. I hissə. Bakı, 2011. – 360-365.

130.Qarayev R.M. Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasında ATƏT qərarlarının beynəlxalq – hüquqi aspektləri//Hüquq

elminin müasir problemləri – I Respublika elmi konfransının materialları , Bakı. “Təhsil”, 2011. – s. 59-64.

131.Garayev R. International legal aspects of the UN resolutions in the solution of Armenian-Azerbaijani Nagorno-Karabakh conflict// Beynəlxalq hüquq və integrasiya problemləri, 2010, № 2, p. 66 – 70.

Значение решений международных организаций в урегулировании армяно-азербайджанского, нагорно-карабахского конфликта и международное право.

В монографии анализируется содержание постановлений и решений различных международных организаций относительно армяно-азербайджанского, нагорно-карабахского конфликта. На основе проведенного исследования автор заключает, что в этих документах дается справедливая международно-правовая оценка армяно-азербайджанского, нагорно-карабахского конфликта и определяются международно-правовые принципы урегулирования данного конфликта. В этих документах особая роль отводится принципу территориальной целостности государств, в том числе Азербайджана.

Garayev Rauf Mamed (Phd)

The international organizations decisions meaning in the Armenian-Azerbaijani, Nagorno-Karabakh conflict resolution and international law.

In the monograph is analyzed the content of the decisions of the international organizations concerning the resolution of Armenian-Azerbaijani, Nagorno-Karabakh conflict. Based on currying research, the author concluded, that in the decisions of these organizations has given justice international law appreciation of Armenian-Azerbaijani, Nagorno-Karabakh conflict and has determined international law principles of this conflict. In these documents, special role has assigned to the principle of territorial integrity of states, including Azerbaijan.

1. BMT sənədləri

1. 1.BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələri

1.1.1. Qətnamə 822 (1993)

30 April 1993-cü il
Təhlükəsizlik Şurası,

Dağlıq Qarabağ münafişəsinə dair Təhlükəsizlik Şurasının Sədri tərəfindən edilən 1993-cü il 29 yanvar¹ və 6 aprel² tarixli bəyanatlarına əsaslanaraq,

Baş Katibin 14 aprel 1993-cü il³ tarixli məruzəsini nəzərə alaraq, Ermənistan Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında münasibətlərin pisləşməsi ilə əlaqədar ciddi narahatçılığını ifadə edərək,

Silahlı hərbi əməliyyatların genişlənməsini və, xüsusilə, yerli erməni qüvvələrinin Azərbaycan Respublikasının Kəlbəcər rayonuna sonuncu hücumunu həyəcanla qeyd edərək,

Belə vəziyyətin regionda sülh və təhlükəsizliyə təhlükə yaratması ilə əlaqədar narahat olaraq,

Böyük sayda mülki şəxslərin yerlərinin dəyişməsi və regionda, xüsusilə Kəlbəcər rayonunda, fəvqəladə humanitar vəziyyətlə bağlı ciddi narahatçılığını ifadə edərək,

Regionda bütün dövlətlərin suverenliyi və ərazi bütövlüyünə hörmət edilməsini bir daha təsdiq edərək,

Həmçinin, beynəlxalq sərhədlərin pozulmazlığını və ərazi əldə etmək məqsədilə gücdən istifadənin yolverilməzliyini bir daha təsdiq edərək,

Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirəsi çərçivəsində həyata keçirilən sülh prosesini dəstəklədiyini bəyan edərək, və silahlı

¹ S/25199.

² S/25539.

³ Təhlükəsizlik Şurasının rəsmi hesabatları, qırx səkkizinci il, 1993-cü ilin aprel, may və iyun ayları üçün əlavə, sənəd S/25600.

hərbi əməliyyatların genişlənməsinin bu proses üçün dağıdıcı nəticə verə biləcəyindən dərindən narahat olaraq,

1. Möhkəm atəşkəsin əldə edilməsi məqsədilə bütün hərbi əməliyyatların vədüşməncilik aktlarının dərhal dayandırılmasını, həmçinin bütün işğalçı qüvvələrin Kəlbəcər rayonundan və Azərbaycanın digər bu yaxınlarda işğal olunmuş rayonlarından dərhal çıxarılmasını tələb edir;

2. Münaqişənin Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirəsinin Minsk qrupunun sülh prosesi çərçivəsində həll edilməsi məqsədilə maraqlı tərəfləri danışıqları dərhal bərpa etməyə və problemin sülh yolu ilə həllini çətinləşdirən hər hansı hərəkətlərdən çəkinməyə çağırır;

3. Mülki əhalinin əzablarını yüngülləşdirmək üçün regionda, xüsusilə münaqişəyə məruz qalmış rayonlarda, humanitar yardımın göstərilməsi üzrə beynəlxalq fəaliyyətin maneəsiz həyata keçirilməsinə çağırır, bütün tərəflərin beynəlxalq humanitar hüququn prinsip və normalarına riayət etməyə borclu olduqlarını yenidən təsdiq edir;

4. Baş Katibdən Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirəsinin Fəaliyyətdə olan Sədri, həmçinin Müşavirənin Minsk qrupunun Sədri ilə məsləhətləşmədə regionda, xüsusilə Azərbaycanın Kəlbəcər rayonunda, vəziyyətin qiymətləndirilməsini aparmağı, və Şuraya növbəti məruzəni təqdim etməyi xahiş edir;

5. Məsələ ilə fəal şəkildə məşğul olmağı davam etdirməyi qərara alır.

3205 sayılı iclasda yekdilliklə qəbul edilmişdir.

1. 1.2. Qətnamə 853 (1993)

29 iyul 1993-cü il

Təhlükəsizlik Şurası,

30 aprel 1993-cü il tarixli 822 (1993) sayılı qətnaməsini təsdiq edərək,

Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirəsinin (ATÖM) Minsk qrupunun Sədrinin 27 iyul 1993-cü il¹ tarixində dərc olunmuş

məruzəsini nəzərdən keçirərək,

Ermənistan Respublikası və Azərbaycan Respublikası arasında münasibətlərin pisləşməsi və onlar arasındakı gərginliklə əlaqədar ciddi narahatçılığını ifadə edərək,

Maraqlı tərəflərin 822 (1993) sayılı qətnamənin həyata keçirilməsi üzrə təxirəsalınmaz tədbirlər planını qəbul etməsini alqışlayaraq,

Hərbi əməliyyatların genişlənməsini və, xüsusilə Azərbaycan Respublikasının Ağdam rayonunun işğal edilməsini həyəcanla qeyd edərək,

Belə vəziyyətin regionda sülh və təhlükəsizliyə təhlükə yaratmasının davam etməsilə əlaqədar narahat olaraq,

Azərbaycan Respublikasında böyük sayda mülki şəxslərin yerlərinin dəyişməsi və regionda fəvqəladə humanitar vəziyyətlə əlaqədar yenidən ciddi narahatçılığını ifadə edərək,

Azərbaycan Respublikasının və regionda bütün digər dövlətlərinin suverenliyi və ərazi bütövlüyünü bir daha təsdiq edərək,

Həmçinin, beynəlxalq sərhədlərin pozulmazlığını və ərazi əldə etmək məqsədilə gücdən istifadənin yolverilməzliyini bir daha təsdiq edərək,

1. Ağdam rayonunun və Azərbaycan Respublikasının digər bu yaxınlarda işğal olunmuş rayonlarının işğalını pisləyir;

2. Bundan başqa regionda bütün düşməncilik hərəkətlərini, xüsusilə mülki şəxslərə hücumları və məskunlaşmış rayonların bombardman edilməsini pisləyir;

3. Bütün hərbi əməliyyatların dərhal dayandırılmasını, münaqişədə iştirak edən işğalçı qüvvələrin Ağdam rayonundan və Azərbaycan Respublikasının digər bu yaxınlarda işğal edilmiş rayonlarından dərhal, tam və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb edir;

4. Maraqlı tərəfləri atəşkəsə dair möhkəm razılaşmalar əldə etməyə və onlara riayət etməyə çağırır;

5. Yuxarıdakı 3 və 4-cü maddələr kontekstində regionda iqtisadi, nəqliyyat və enerji əlaqələrinin bərpa edilməsinə dair özünün əvvəlki çağırışlarını yenidən təsdiq edir;

6. 822 sayılı (1993) qətnamənin həyata keçirilməsi sayıları da daxil olmaqla, ATÖM-in Minsk qrupunun münaqişənin sülh yolu ilə həllinə nail olmaq üzrə davam edən saylarını bəyan edir, və hərbi

¹ Təhlükəsizlik Şurasının rəsmi hesabatları, qırx səkkizinci il, 1993-cü ilin iyul, avqust və sentyabr ayları üçün əlavələr, sənəd S/26184.

əməliyyatların genişlənməsinin bu cəhdlər üçün doğurmuş dağıdıcı nəticələri ilə bağlı ciddi narahatçılığını ifadə edir;

7. Yerləşdirilməsi cədvəli ilə ATƏM-in müşahidə missiyasının hazırlanmasını, həmçinin Müşavirənin regionda iştirakının təmin edilməsi təklifinin Müşavirə çərçivəsində nəzərdən keçirilməsini alqışlayır;

8. Maraqlı tərəfləri münaqişənin sülh yolu ilə həllinə mane olan hər cür hərəkətlərdən çəkinməyə, və ATƏM-in Minsk qrupu çərçivəsində, həmçinin birbaşa əlaqələr vasitəsilə məsələnin qəti həllinin əldə edilməsi məqsədilə onlar arasında danışıqları davam etdirməyə təkidlə çağırır;

9. Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionunun erməniləri tərəfindən 822 sayılı (1993) qətnamənin və hazırkı qətnamənin müddəalarına riayət edilməsi və bu tərəfin ATƏM-in Minsk qrupunun təkliflərini qəbul etməsi məqsədilə Ermənistan Respublikasının hökumətini öz təsirini göstərməkdə davam etməyi təkidlə çağırır;

10. Dövlətləri münaqişənin intensivləşməsinə və ya ərazi işğalının davam etdirilməsinə apara biləcək hər hansı silahın və hərbi sursatın təchiz edilməsindən çəkinməyə təkidlə çağırır;

11. Mülki əhalinin artan əzablarını yüngülləşdirmək məqsədilə regionda, xüsusilə münaqişəyə məruz qalmış bütün rayonlarda, humanitar yardımın göstərilməsi üzrə beynəlxalq fəaliyyətin maneəsiz təmin edilməsinə bir də çağırır, və bütün tərəflərin beynəlxalq humanitar hüququn prinsip və normalarına riayət etməyə borclu olduqlarını bir daha təsdiq edir;

12. Baş Katibdən və müvafiq beynəlxalq qurumlardan zərər çəkmiş mülki əhaliyə təcili humanitar yardım göstərməyi və qaçqın düşmüş şəxslərin öz evlərinə qayıtmalarına kömək göstərməyi xahiş edir;

13. Baş Katibdən ATƏM-in Fəaliyyətdə olan Sədri, həmçinin Minsk qrupunun Sədri ilə məsləhətləşmədə vəziyyət barədə Şuraya məruzələr təqdim etməsinin davam etdirilməsini xahiş edir;

14. Məsələ ilə fəal şəkildə məşğul olmağı davam etdirməyi qərara alır.

3259 sayılı iclasda yekdilliklə qəbul edilmişdir.

1. 1.3. Qətnamə 874 (1993)

14 oktyabr 1993-cü il

Təhlükəsizlik Şurası,

30 aprel 1993-cü il tarixli 822 sayılı (1993) və 29 iyul 1993-cü il tarixli 853 sayılı (1993) qətnamələrini təsdiq edərək və 18 avqust 1993-cü ildə¹ Təhlükəsizlik Şurası Sədrinin Şuranın adından oxuduğu bəyanata əsaslanaraq,

Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirəsinin (ATƏM) Dağlıq Qarabağ üzrə Minsk konfransının Sədrinin Təhlükəsizlik Şurası Sədrinin adına müraciətlanmış 1 oktyabr 1993-cü il tarixli məktubunu² nəzərdən keçirərək,

Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionunda və onun ətrafında münaqişənin davam etdirilməsi və Ermənistan Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında gərginliyin regionda sülh və təhlükəsizliyə təhlükə yarada biləcəyi ilə əlaqədar dərin narahatçılığını ifadə edərək,

8 oktyabr 1993-cü ildə Moskvada yüksək səviyyədə keçirilən görüşləri qeyd edərək, və bu görüşlərin vəziyyətin yaxşılaşmasına və münaqişənin sülh yolu ilə həll edilməsinə töhvə verəcəyinə dair ümidlərini ifadə edərək,

Azərbaycan Respublikasının və regionda bütün digər dövlətlərin suverenliyi və ərazi bütövlüyünü bir daha təsdiq edərək,

Həmçinin, beynəlxalq sərhədlərin pozulmazlığını və ərazi əldə etmək məqsədilə gücdən istifadənin yolverilməzliyini bir daha təsdiq edərək,

Münaqişə üzündən insanların məruz qaldığı əzablar və regionda ciddi fəvqəladə humanitar vəziyyətlə əlaqədar, və xüsusilə Azərbaycan Respublikasında böyük sayda mülki şəxslərin yerlərinin dəyişməsilə əlaqədar özünün ciddi narahatçılığını bir daha ifadə edərək,

1. Maraqlı tərəfləri ATƏM-in Minsk qrupuna kömək məqsədilə Rusiya Federasiyası hökumətinin yardımı ilə həyata keçirilən birbaşa

¹ S/26326.

² Təhlükəsizlik Şurasının rəsmi hesabatları, qırx səkkizinci il, 1993-cü ilin oktyabr, noyabr və dekabr ayları üçün əlavə, sənəd S/26522.

əlaqələr nəticəsində əldə edilən atəşkəsi effektiv və daimi etməyə çağırır;

2. ATƏM çərçivəsində həyata keçirilən sülh prosesini və Minsk qrupunun yorulmaz səylərini tam şəkildə dəstəklədiyini yenidən bəyan edir;

3. 28 sentyabr 1993-cü il tarixində ATƏM-in Minsk qrupunun iclasında üzə çıxarılan və Minsk qrupunun doqquz digər üzvünün hərtərəfli dəstəyi ilə Qrupun Sədri tərəfindən maraqlı tərəflərə təqdim olunan «Təhlükəsizlik Şurasının 822 (1993) və 853 (1993) sayılı qətnamələrinin həyata keçirilməsi üzrə təxirəsalınmaz addımların yeniləşdirilmiş cədvəli»¹ni alqışlayır və tərəflərin diqqətinə çatdırır, və tərəfləri onu qəbul etməyə çağırır;

4. Münaqişədən irəli gələn və Yeniləşdirilmiş cədvəldə bilavasitə nəzərdən keçirilməyən bütün başqa həll olunmamış məsələlərin Minsk prosesi kontekstində sülh danışıqları vasitəsilə tezliklə həll edilməsi vacibliyinə əmin olduğunu ifadə edir;

5. Bu yaxınlarda işğal edilmiş ərazilərdən qoşunların çıxarılması və rabitə və nəqliyyat üçün bütün maneələrin aradan qaldırılması da daxil olmaqla, ATƏM-in Minsk qrupunun Yeniləşdirilmiş cədvəlində nəzərdə tutulan qarşılıqlı və təcili addımların dərhal həyata keçirilməsinə çağırır;

6. ATƏM-in Nazirlər Şurasının 24 mart 1992-ci il tarixli mandatına uyğun olaraq, Yeniləşdirilmiş cədvəldə nəzərdə tutulduğu kimi münaqişənin danışıqlar yolu ilə həll edilməsinə nail olmaq məqsədilə tezliklə Minsk konfransının keçirilməsinə çağırır;

7. Baş Katibdən ATƏM-in Minsk konfransında iştirak etmək üçün nümayəndə göndərmək dəvətinə müsbət cavab verməyi və Konfransın açılmasından sonra mətləbə dair başlanan danışıqlara bütün mümkün kömək göstərməyi xahiş edir;

8. ATƏM tərəfindən yaradılmış müşahidəçilər missiyasını dəstəkləyir;

9. Bütün tərəfləri beynəlxalq humanitar hüququ pozmaqdan çəkinməyə çağırır və münaqişəyə məruz qalmış bütün rayonlarda humanitar yardımın göstərilməsi üzrə beynəlxalq fəaliyyətin maneəsiz həyata keçirilməsinin təmin edilməsinə dair 822 (1993) və 853 (1993) sayılı qətnamələrindəki çağırışlarını təkrar edir;

10. Regionda bütün dövlətləri münaqişənin genişlənməsinə gətirib çıxaran və regionda sülh və təhlükəsizliyi pozan hər cür düşmənçilik hərəkətlərindən və hər cür müdaxilədən çəkinməyə təkidlə çağırır;

11. Baş Katibdən və müvafiq beynəlxalq qurumlardan zərər çəkmiş mülki əhaliyə təcili humanitar yardımın göstərilməsini və qaçqınlara və məcburi köçkünlərə təhlükəsiz şəraitdə və ləyaqətlə öz evlərinə qayıtmağa köməklik edilməsini xahiş edir;

12. Baş Katibdən, ATƏM-in Fəaliyyətdə olan Sədrindən və ATƏM-in Minsk Konfransının Sədrindən Minsk prosesinin gedişi və yerdə vəziyyətin bütün aspektləri və bununla əlaqədar ATƏM ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı arasında indiki və gələcək əməkdaşlıq haqqında Şuraya məruzələrin verilməsini davam etdirməyi xahiş edir;

13. Məsələ ilə fəal şəkildə məşğul olmağı davam etdirməyi qərara alır.

3292 sayılı iclasda yekdilliklə qəbul edilmişdir

1.1.4. Qətnamə 884 (1993)

12 noyabr 1993-cü il

Təhlükəsizlik Şurası,

30 aprel 1993-cü il tarixli 822 (1993), 29 iyul 1993-cü il tarixli 853 (1993) və 14 oktyabr 1993-cü il tarixli 874 (1993) sayılı qətnamələrini təsdiq edərək,

Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirəsi (ATƏM) çərçivəsində həyata keçirilən sülh prosesi, və ATƏM-in Minsk qrupunun yorulmaz səylərini tam şəkildə dəstəklədiyini təsdiq edərək,

ATƏM-in Dağlıq Qarabağ üzrə Minsk konfransının Fəaliyyətdə olan Sədrinin Təhlükəsizlik Şurası Sədrinin adına müraciətlanmış 9 noyabr 1993-cü il tarixli məktubunu və ona əlavələri nəzərə alaraq,

Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionunda və onun ətrafında münaqişənin davam etdirilməsi və Ermənistan Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasındakı gərginliyin regionda sülh və təhlükəsizliyi təhlükə altına atması ilə əlaqədar ciddi narahatçılığını ifadə edərək,

Atəşkəsin pozulması və buna cavab olaraq gücün həddindən artıq tətbiq edilməsi, xüsusilə Azərbaycan Respublikasında Zəngilan rayonunun və Horadiz şəhərinin işğalı nəticəsində hərbi əməliyyatların genişlənməsini həyəcənla qeyd edərək,

¹ Yəni orada, sənəd S/26522, əlavə.

Azərbaycan Respublikasının və regionda digər dövlətlərinin suverenliyi və ərazi bütövlüyünübir daha təsdiq edərək,

Həmçinin, beynəlxalq sərhədlərin pozulmazlığı və ərazi əldə etmək məqsədilə gücün tətbiqinin yolverilməzliyini bir daha təsdiq edərək,

Son zamanda böyük sayda mülki şəxslərin yerlərinin dəyişməsi və Zəngilan rayonunda, Horadiz şəhərində və Azərbaycanın cənub sərhədində fəvqəladə humanitar vəziyyətin yaranması ilə əlaqədar ciddi narahatçılığını ifadə edərək,

1. Hərbi əməliyyatların yenidən başlanması ilə nəticələnən tərəflər arasında əldə edilmiş atəşkəsin pozulmasını, xüsusilə Zəngilan rayonunun və Horadiz şəhərinin işğal edilməsini, dinc əhaliyə qarşı hücumları və Azərbaycan Respublikasının ərazisinin bombardman edilməsini pisləyir;

2. Ermənistan hökumətini Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionunun erməniləri tərəfindən 822 (1993), 853 (1993) və 874 (1993) sayılı qətnamələrə riayət edilməsinə nail olmaq məqsədilə öz nüfuzundan istifadə etməyə və hərbi kampaniyanı genişləndirmək üçün lazımi vasitələrin münaqişəyə cəlb olunan qüvvələrə verilməməsini təmin etməyə çağırır;

3. ATƏM-in Minsk qrupunun doqquz üzvünün 4 noyabr 1993-cü il tarixli Bəyannaməsini¹ alqışlayır və onun tərkibində atəşkəsin dayandırılması haqqında olan birtərəfli bəyanatlarla bağlı təklifləri yüksək qiymətləndirir;

4. Maraqlı tərəflərdən ATƏM-in Minsk qrupunun 2-8 noyabr 1993-cü tarixində Vyanada keçirilən iclasında edilən düzəlişlərlə «Təhlükəsizlik Şurasının 822 (1993) və 853 (1993) sayılı qətnamələrinin həyata keçirilməsi üzrə təxirəsalınmaz addımların Yeniləşdirilmiş cədvəlinə»² uyğun olaraq hərbi əməliyyatların və düşmənçilik hərəkətlərinin dərhal dayandırılmasını, Zəngilan rayonundan və Horadiz şəhərindən işğalçı qüvvələrin birtərəfli qaydada çıxarılmasını və Azərbaycan Respublikasının bu yaxınlarda işğal edilmiş başqa rayonlarından işğalçı qüvvələrin çıxarılmasını tələb

edir;

5. Maraqlı tərəfləri ATƏM-in Minsk qrupuna kömək məqsədilə Rusiya Federasiyası hökumətinin yardımı ilə həyata keçirilən birbaşa əlaqələr nəticəsində əldə edilən atəşkəsi təcili bərpa, onu effektiv və daimi etməyə, və ATƏM-in Minsk prosesi və Minsk qrupunun 2-8 noyabr 1993-cü il tarixli iclasında edilmiş düzəlişlərlə birlikdə «Yeniləşdirilmiş cədvəl» kontekstində münaqişənin danışıqlar vasitəsilə həllinin axlarılmasına təkidlə çağırır;

6. Regionda olan bütün dövlətləri münaqişənin genişlənməsinə və regionda sülh və təhlükəsizliyin pozulmasına gətirib çıxara biləcək hər cür düşmənçilik hərəkətlərindən və hər cür müdaxilədən çəkinməyə bir daha çağırır;

7. Baş Katibdən və müvafiq beynəlxalq qurumlardan Zəngilan rayonunun, Horadiz şəhərinin və Azərbaycanın cənub sərhədinin əhalisi də daxil olmaqla zərər çəkmiş əhaliyə təcili humanitar yardım göstərməyi, və qaçqın və məcburi köçkünlərə təhlükəsiz və ləyaqətlə öz evlərinə qayıtmaqda köməklik etməyi xahiş edir;

8. Baş Katibə, ATƏM-in Fəaliyyətdə olan Sədrinə və ATƏM-in Minsk Konfransının Sədrinə Minsk prosesinin gedişi və yerlərdə vəziyyətin bütün aspektləri, xüsusilə Şuranın müvafiq qətnamələrinin həyata keçirilməsi, və bununla əlaqədar ATƏM ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı arasında indiki və gələcək əməkdaşlıq haqqında Şuraya məruzələrini davam etdirmək barədə xahişini təkrar edir;

9. Məsələ ilə fəal şəkildə məşğul olmağı davam etdirməyi qərara alır.

3313 sayılı iclasda yekdilliklə qəbul edilmişdir.

¹ Təhlükəsizlik Şurasının rəsmi hesabatları, qırx səkkizinci il, 1993-cü ilin oktyabr, noyabr və dekabr ayları üçün əlavə. Sənəd S/26718.

² Yenə orada, sənəd S/26522, əlavə.

1.2. BMT Baş Məclisinin qətnamələri.

1.2.1. BMT Baş Məclisi A/RES/62/243

Altıncı ikinci sessiya

Gündəliyin 20-ci bəndi

25 aprel 2008-ci il

Baş Məclisin qəbul etdiyi qətnamə

[baş komitələrə vermədən (A/62/L.42)]

62/243. Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində vəziyyət

Baş Məclis,

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsinin məqsədləri, prinsipləri və müddəalarını rəhbər tutaraq,

Təhlükəsizlik Şurasının 30 aprel 1993-cü il tarixli 822 (1993) nömrəli, 29 iyul 1993-cü il tarixli 853 (1993) nömrəli, 14 oktyabr 1993-cü il tarixli 874 (1993) nömrəli və 12 noyabr 1993-cü il tarixli 884 (1993) nömrəli qətnamələrinə, və həmdə “Azərbaycanda olan qaçqın və məcburi köçkünlərə fəvqəladə beynəlxalq yardımın göstərilməsi haqqında” adlandırılmış 20 dekabr 1993-cü il tarixli 48/114 nömrəli və “Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində vəziyyət” adlandırılmış 7 sentyabr 2006-cı iltarixli 60/285 nömrəli Baş Məclisin qətnamələrinə istinad edərək, həmdə, Dağlıq Qarabağa bitişik Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı Minsk qrupunun faktların müəyyən edilməsi üzrə missiyasının məruzəsinə, və faktların müəyyən edilməsi üzrə missiya haqqında Minsk qrupunun həmsədrlərinin Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının Dəimi surasına məktubuna¹ istinad edərək.

Dağlıq Qarabağda və ona bitişik rayonlarda yanğınlardan zərərçəkmiş ərazilərdə ekoloji vəziyyətin qiymətləndirilməsi üzrə Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı missiyasının məruzəsini² nəzərə alaraq, münafişədə tərəflərin beynəlxalq humanitar hüquq normalarına şərtsiz əməl etmək öhdəliklərini təsdiqləyərək,

Azərbaycan Respublikasının dağlıq qarabağ regionunda və onun

ətrafındakı hərbi münafişənin beynəlxalq sülhə və təhlükəsizliyə təhlükə yaratmasının davam etməsindən ciddi narahat olaraq və onun Cənubi Qafqaz ölkələrində humanitar vəziyyətə və bu ölkələrdə inkişaf üçün mənfi nəticələrini nəzərə alaraq,

1. onun beynəlxalq tanınmış sərhədlər çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə daimi hörmət edilməsi və dəstək'ənməsi haqqındayenidən bəyan edir;

2. Azərbaycan Respublikasının bütün işğal olunmuş ərazilərindən erməni qüvvələrinin dərhal, tam və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb edir;

3. Azərbaycan Respublikasının işğal olunmuş ərazilərindən qovulmuş əhalinin öz evlərinə qayıtması ayrılmaz hüququnu təsdiqləyir və münafişədən zərər çəkmiş ərazilərdə kompleks bərpa olma daxil olmaqla, bu qayıdış üçün lazımi şərtlərin yaradılması zərurətini qeyd edir;

4. Azərbaycan Respublikasının dağlıq qarabağ regionunda erməni və azərbaycan icmalarının normal, təhlükəsiz və bərabər həyatı üçün şərtlərin təmin edilməsi zərurətini tanıyır, bu işə Azərbaycan Respublikası hüdudlarında bu regionda effektiv demokratik idarəetmə sisteminin yaradılmasına imkan verir;

5. yenidən bəyan edir ki, heç bir dövlət Azərbaycan Respublikasının ərazilərinin işğalı nəticəsində yaranmış vəziyyətin qanuni olmasını tanımamalıdır və belə vəziyyətin saxlanılmasına kömək və ya vasitəçilik etməməlidir;

6. beynəlxalq hüquq normaları və prinsiplərinə uyğun olaraq münafişənin dinc nizamlanmasına yönəlmiş beynəlxalq vasitəçilik sayələrinə, o cümlədən Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı Minsk qrupunun həmsədrlərinin sayələrinə öz dəstəyini bəyan edir, və yuxarıda göstərilən müddəalara uyğun olaraq uzunmüddətli və möhkəm sülhün təmin edilməsi məqsədləri üçün bu sayələrin fəallaşması zərurətini tanıyır;

7. üzv dövlətləri və beynəlxalq və regional təşkilatları və mexanizmləri, öz səlahiyyətləri çərçivəsində, münafişənin nizamlanması prosesinə effektiv kömək etməyə çağırır;

8. Baş Katibdən hazırki qətnamənin həyata keçirilməsinə dair Baş Məclisə onun altıncı üçüncü sessiyasında hərtərəfli məruzəni təqdim etməyi xahiş edir;

9. qərara alır - “Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində vəziyyət”

¹ Bax A/59/747-S/2005/187

² A/61/696, əlavə

adlandırılmış bəndi özünün altmış üçüncü sessiyasının gündəliyinə daxil edilsin.

*86-cı plenar iclas,
14 mart 2008-ci il*

1.2.2.BMT Baş Məclisi A/RES/60/285

Altmışıncı sessiya

*Gündəliyin 40-cı bəndi
15 sentyabr 2006-cı il*

Baş Məclisin qəbul etdiyi qətnamə

[bas komitələrə verilmədən (A/60/L.60/Rev.2)]

60/285. Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində vəziyyət

Baş Məclis,

zərərçəkmiş ərazilərdə genişmiqyaslı ekoloji zərər vuran yanğınlardan ciddi narahat olaraq,

1.zərərçəkmiş ərazilərdə yanğınların söndürülməsi və onların məhvəddici nəticələrinin aradan qaldırılması üçün ekoloji əməliyyatın təxirəsalınmaz həyata keçirilməsi zərurətini qeyd edir;

2.bu məqsədlərlə tərəflərin əməkdaşlıq etmək hazırlığını alqışlayır və belə əməliyyatı etibarın möhkəmləndirilməsinin vacib ölçüsü hesab edir;

3.ekoloji əməliyyata hazırlıq addımı qismində ətraf mühit üçün yanğınların nəticələrinin qısa və uzunmüddətli qiymətləndirilməsi məqsədilə Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı missiyasının regiona göndərilməsini təşkil etmək niyyətini nəzərə alır;

4.bununla bağlı Birləşmiş Millətlər Təşkilatı sisteminin təşkilat və proqramlarını, xüsusən ətraf mühit üzrə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Proqramını Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı ilə əməkdaşlıqda, o cümlədən, digərləri arasında, regionda ətraf mühitin vəziyyətinin pisləşməsinin nəticələrinin və onlara müqavimətin, və həmdə onların reabilitasiyasında qısa və uzunmüddətli qiymətləndirilmə aparılması üçün bütün zəruri yardımı göstərməyə və ekspert biliklərini təqdim etməyə çağırır;

5.Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının Fəaliyyət

göstərən sədrini 30 aprel 2007-ci ilə Baş Məclisə üzv dövlətlərə bu məsələ üzrə məruzəni təqdim etməyixahiş edir.

*98-ci plenar iclas,
7 sentyabr 2006-cı il.*

1.2.3.BMT Baş Məclisi A/RES/48/631

Qırx səkkizinci sessiya

Gündəliyin 113-cü bəndi 23 mart 1994-ci il

Baş Məclisin qəbul etdiyi qətnamə

[üçüncü komitənin məruzəsi üzrə (A/48/631)]

Azərbaycanda olan qaçqın və məcburi köçkünlərə fəvqəladə beynəlxalq yardımın göstərilməsi haqqında (48/114)

Baş Məclis, qaçqın və məcburi köçkün olan şəxslərə humanitar yardımın göstərilməsinə aid öz müvafiq qətnamələrinə istinad edərək,

- Birləşmiş Millətlər Təşkilatının qaçqınların işləri üzrə Ali Komissarının məruzəsini¹ araşdırıb, Ali komissarın, beynəlxalq cəmiyyətlə və inkişaf məsələləri ilə məşğul olan təşkilatlarla birlikdə humanitar yardımın miqyasının genişlənməsində və qaçqınlara və məcburi köçkünlərə aid davamlı və uzunmüddətli qərarların tapılması məqsədlərinə kömək etməkdə oynayan katalitik rolunuctiraf edərək,

Azərbaycanda böyük sayda mülki şəxslərin yerdəyişməsi nəticəsində humanitar vəziyyətin daimi pisləşməsi səbəbinə görə dərin narahatlığını ifadə edərək,

Azərbaycanda ehtiyacların qiymətləndirilməsi və humanitar yardımın göstərilməsi ilə bağlı tədbirlərin koordinasiya edilməsi məqsədləri ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının müvəqqəti bölməsi tərəfindən və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının qaçqınların işləri üzrə Ali Komissarın İdarəsinin söylərini alqışlayaraq,

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, 1 iyul 1993-cü ildən 31 mart 1994-cü ilə qədər dövrünü əhatə edən, Azərbaycan üçün birgə idarələrarası humanitar proqramının məmnuniyyətlə qeyd edərək,

Azərbaycanın humanitar tələblərinin təmin edilməsi üzrə tədbirləri qəbul etmiş və qəbul etməkdə davam edən dövlətlərə və

¹ 1. A/48/12 və Add. 1.

hökumətlərarası və qeyri-hökumət təşkilatlarına və həm də müvafiq humanitar yardımın çatdırılmasının səfərbərlik etməsi və əlaqələndirməsi üzrə Baş Katibə və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının orqanlarına minnətdarlığını ifadə edərək,

həm də Azərbaycandan gəlmiş yerlərini dəyişmiş şəxslərin yerləşdirilməsi və onlar üçün öz ərazilərindən tranzit marşrutların təşkil edilməsi daxil olmaqla, zəruri humanitar yardım göstərən qonşu dövlətlərin hökumətlərinə minnətdarlığını ifadə edərək,

1993-cü ilin iyununda proqramın təsdiq edilməsindən sonrakı dövrdə Azərbaycanda humanitar vəziyyətin ciddi pisləşməkdə davam etməsini və Azərbaycanda qaçqınların və yerlərini dəyişmiş şəxslərin sayının bir milyonu keçməsinə narahatlıqla qeyd edərək, qaçqınların və yerlərini dəyişmiş şəxslərin kifayət qədər yeməməsi və xəstəliklər təhlükəsi ilə qarşılaşaraq müstəsna ağır vəziyyətdə olmasını və onların ərzaqla, tibbi yardımla və qışı keçirmək üçün zəruri yaşayışla təmin edilməsi üçün lazımi xarici yardımın tələb olunmasını dərk edərək, qaçqınların və yerlərini dəyişmiş şəxslərin kütləvi şəkildə olmasının ölkənin infrastrukturuna ağır yük olaraq düşməsindən ciddi narahatçılıq keçirərək, qaçqınların və yerlərini dəyişmiş şəxslərin, xüsusən ən zəif qrupları yaşayışla, dərmanla, və ərzaqla təminatında Azərbaycana yardım etmək üzrə sonrakı beynəlxalq hərəkətlərin çox gərəqli zərurətini təsdiq edərək,

1. beynəlxalq cəmiyyətin diqqətinin azərbaycan qaçqınların və yerlərini dəyişmiş şəxslərin ağır problemlərinə və onlara yardım göstərilməsi üçün səfərbərliyə cəlb edilməsinə dair Baş Katibin söylərini minnətdarlıqla qeyd edirlər;

2. bütün dövlətləri, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının təşkilatlarını və orqanlarını, ixtisaslaşdırılmış idarələri və digər hökumətlərarası və qeyri-hökumət təşkilatlarını azərbaycan qaçqınları və yerlərini dəyişmiş şəxslərə lazımivə kifayət olan maliyyə, tibbi və maddi yardım göstərməyə ısrarla çağırır;

3. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı sisteminin beynəlxalq maliyyə idarələrini və ixtisaslaşdırılmış idarələrini, təşkilatlarını və proqramlarını müvafiq hallarda özlərinin müvafiq rəhbəredici orqanlarının nəzərinə azərbaycan qaçqınların və yerlərini dəyişmiş şəxslərin xüsusu ehtiyaclarını çatdırmağa və Baş Katibi bu orqanların qərarları haqqında məlumatlandırmağa çağırır;

4. Baş Katibi Azərbaycanda qaçqınların və yerlərini dəyişmiş

şəxslərin ümumi vəziyyətinin izləməsini davam etməsinə və zərurət yarandıqca, öz xoş məramlarını təqdim etməyə çağırır;

5. Azərbaycanda qaçqınlara və yerlərini dəyişmiş şəxslərə əsas xidmətlərin göstərilməsi sisteminin möhkəmləndirilməsi və genişləndirilməsi məqsədlərlə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının müvafiq idarələri və hökumətlərarası, hökumət və qeyri-hökumət təşkilatları ilə əməkdaşlıqda Birləşmiş Millətlər Təşkilatının qaçqınların işləri üzrə Ali Komissarından öz söylərini davam etdirmək üçün xahiş edir;

6. Baş Katibdən bu məruzənin həyata keçirilməsində əldə edilmiş tərəqqi haqqında məruzəni Baş Məclisə onun qırx doqquzuncu sessiyasında təqdim etməyi xahiş edir.

*85-ci plenar iclas,
20 dekabr 1993-cü il*

1.2.4.BMT Baş Məclisi A/RES/51/57

Əlli birinci sessiya

Gündəliyin 38-cı bəndi

27 yanvar 1997-ci il

Baş Məclisin qəbul etdiyi qətnamə

[baş komitələrə verilmədən (A/51/L.52 və Add.1 və A/51/L.54)]

51/57. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı arasında Əməkdaşlıq

(qətnamədən çıxarış)

9. Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionunda və onun ətrafındakı münaqişənin dinc nizamlanmasının əldə edilməsi üzrə Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının fəaliyyətini alqışlayır və bununla əlaqədar Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı arasında Əməkdaşlığı alqışlayır;

*81-ci plenar iclas,
12 dekabr 1996-cı il*

1.2.5.BMT Baş Məclisi A/RES/52/22

Əlli ikinci sessiya

Gündəliyin 40-cı bəndi

16 yanvar 1998-ci il

Baş Məclisin qəbul etdiyi qətnamə

[baş komitələrə verilmədən (A/52/L.38 və Add.1 və A/52/L.39)]

52/22. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı arasında Əməkdaşlıq

(qətnamədən çıxarış)

16. *Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionunda və onun ətrafındakı münaqişənin* dinc nizamlanmasının əldə edilməsi üzrə Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının fəaliyyətini tam dəstəkləyir və bununla əlaqədar Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı arasında Əməkdaşlığı alqışlayır;

*55-ci plenar iclas,
25 noyabr 1997-ci il*

1. 2. 6. BMT Baş Məclisi A/RES/53/85

Əlli üçüncü sessiya

Gündəliyin 36-cı bəndi

26 yanvar 1999-cu il

Baş Məclisin qəbul etdiyi qətnamə

[baş komitələrə verilmədən (A/53/L.60 və Add. 1 və A/53/L.61)]

53/85. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı arasında Əməkdaşlıq

(qətnamədən çıxarış)

12. *Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionunda və onun ətrafındakı münaqişənin* dinc nizamlanmasının əldə edilməsi üzrə Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının fəaliyyətini tam

dəstəkləyir və bu sahədə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı arasında Əməkdaşlığı alqışlayır;

*80-ci plenar iclas,
7 dekabr 1998-ci il*

1.2.7.BMT Baş Məclisi A/RES/54/117

Əlli dördüncü sessiya

Gündəliyin 30-cu bəndi

9 fevral 2000-ci il

Baş Məclisin qəbul etdiyi qətnamə

[baş komitələrə verilmədən (A/54/L.64 və A/54/L.65)]

54/117. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı arasında Əməkdaşlıq

(qətnamədən çıxarış)

16. *Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionu və onun ətrafındakı münaqişənin* dinc nizamlanmasının əldə edilməsi üzrə Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının fəaliyyətini tam dəstəkləyir və bu sahədə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı arasında Əməkdaşlığı alqışlayır;

*80-ci plenar iclas,
15 dekabr 1999-cu il*

1.2.8.BMT Baş Məclisi A/RES/55/179

Əlli beşinci sessiya

Gündəliyin 29-cu bəndi

2 mart 2001-ci il

Səsvermədə iştirak etdi: lehinə - 147,
əleyhinə - 1,
bitərəf - 0

Baş Məclisin qəbul etdiyi qətnaməsi

[baş komitələrə verilmədən (A/55/L.69 və Add.1 u A/55/L.70)]

55/179. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı arasında Əməkdaşlıq

(qətnamədən çıxarış)

15. *Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionunda və onun ətrafındakı münaqişənin* dinc nizamlanmasının əldə edilməsi üzrə Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının fəaliyyətini tam dəstəkləyir və bu sahədə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı arasında Əməkdaşlığı alqışlayır;

*86-cı plenar iclas,
19 dekabr 2000-ci il*

1.2.9. BMT Baş Məclisi A/RES/56/216

əlli altıncı sessiya

Gündəliyin 21 i -ci bəndi

14 fevral 2002

Səsvermədə iştirak etdi:

lehinə - 123,

əleyhinə - 0,

bitərəf - 4

Baş Məclisin qəbul etdiyi qətnamə

[baş komitələrə verilmədən (A/56/L.66 və Add.1 və A/56/L.67)]

56/216. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı arasında Əməkdaşlıq

(qətnamədən çıxarış)

21. *Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionunda və onun ətrafındakı münaqişənin* dinc nizamlanmasının əldə edilməsi

üzrə Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının fəaliyyətini tam dəstəkləyir və bu sahədə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı arasında Əməkdaşlığı alqışlayır;

*91-ci plenar iclas,
21 dekabr 2001-ci il*

1.2.10. BMT Baş Məclisi A/RES/57/298

əlli yeddinci sessiya

Gündəliyin 22 i -ci bəndi

6 fevral 2003

Səsvermədə iştirak etdi:

lehinə - 147,

əleyhinə - 0,

bitərəf - 3

Baş Məclisin qəbul etdiyi qətnamə

[baş komitələrə verilmədən (A/57/L.72 və Add.1 və A/57/L.73)]

57/298. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı arasında Əməkdaşlıq

(qətnamədən çıxarış)

26. *Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionunda və onun ətrafındakı münaqişənin* dinc nizamlanmasının əldə edilməsinə yönəlmiş Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının fəaliyyətini tam dəstəkləyir və bu sahədə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı arasında Əməkdaşlığı alqışlayır;

*79-cu plenar iclas,
20 dekabr 2002-ci il*

2. Avropa Birliyi tərəfindən qəbul edilmiş sənədlər və qərarlar.

2.1.1. Dağlıq Qarabağa dair bəyanat

Brüssel, 22 may 1992-ci il

Birlik və ona üzv olan dövlətlər Dağlıq Qarabağ regionunda döyüşlərin son vaxtlar intensivləşməsi ilə bağlı dərin narahatlığını bildirir və hər hansı bir tərəfdən güc tətbiq edilməsini qəti şəkildə pisləyir. Birlik və ona üzv olan dövlətlər davamlı döyüşlər nəticəsində əhalinin yenidən üzləşdiyi əzab-əziyyətdən və insan tələfatından təəsüflənir.

Dağlıq Qarabağın erməni və Azərbaycan əhalisi daxil olmaqla, Ermənistan və Azərbaycan xalqları, hər iki hökumətin ATƏM-in prinsip və öhdəliklərini qəbul etdikləri nəticəsində, eyni səviyyəli mühafizə ilə təmin olunmaq hüququna malikdirlər. Buna görə də Birlik və ona üzv olan dövlətlər qəbul edilmiş prinsip və öhdəliklərə zidd olaraq ərazi bütövlüyünə qarşı və ya, mülki əhalinin daimi yaşayış yerlərindən qovulması da daxil olmaqla, siyasi məqsədlərə nail olmaq üçün gücə əsaslanan hərəkətləri pisləyir. Azərbaycan və erməni əhalisinin fundamental hüquqları mövcud sərhədlər məzmununda tam şəkildə bərpa edilməlidir.

Birlik və ona üzv olan dövlətlər Ermənistan və Azərbaycana müraciət edərək, maksimal dərəcədə təmkinlik nümayiş etdirməyə və ATƏM prosesinə konstruktiv töhfə verməyə çağırır. Bu mənada Birlik və ona üzv olan dövlətlər bütün tərəfləri Dağlıq Qarabağ üzrə ATƏM-in Sülh Konfransının tezliklə keçirilməsi istiqamətində iş aparmağa və Dağlıq Qarabağ icmalarının təmsil olunmaları şərtlərinə dair razılıq əldə etməyə dəvət edir ki, onsuz davamlı sülhün bərqərar olması mümkün deyil.

2.1.2. Dağlıq Qarabağa dair bəyanat

Brüssel, 18 iyun 1992-ci il

Birlik və ona üzv olan dövlətlər Dağlıq Qarabağda davam edən döyüşlər ilə bağlı dərin narahatlığını bildirir. Birlik və ona üzv olan dövlətlər böhranın həllinə qətiyyətlə kömək etməyən hər hansı gücün tətbiq edilməsini ciddi şəkildə pisləyir. Onlar böhrana qatılan tərəfləri təmkinliliyə dəvət edir və növbəti əzab-əziyyət və ya insan

tələfatı ilə nəticələnən hərəkətlərdən çəkinməyə çağırır.

Birlik və ona üzv olan dövlətlər aidiyyəti olan hökumətləri nüfuzlarından istifadə edərək baş verən dəhşətli zorakılığa son qoymağa və davamlı atəşkəsə nail olmağa çağırır.

Birlik və ona üzv olan dövlətlər Ermənistan və Azərbaycana bir daha müraciət edərək ATƏM-ə daxil olarkən götürdüləri öhdəliklərə əsasən insan hüquqlarına hörmət etməyə çağırır. Onlar tərəfləri regionda sülhü bərpa etməyin ən yaxşı ümidini təklif edən ATƏM-in himayəsi altında Minsk Konfransının tezliklə keçirilməsinin zəruri şərtlərinin yaradılması üçün Romada ilkin fəvqəladə görüş çərçivəsində göstərilən səylərə töhfə verməyə çağırır.

2.1.3. Dağlıq Qarabağa dair bəyanat

Brüssel, 7 aprel 1993-cü il

Birlik və ona üzv olan dövlətlər Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə əlaqədar Ermənistan Respublikası və Azərbaycan

Respublikası arasında münasibətlərin son zamanlarda kəskin şəkildə pisləşməsindən dərin narahatçılıq keçirir. Birlik və ona üzv olan dövlətlər hərbi əməliyyatların Kəlbəcər və Fizuli rayonları ərazisinə yayılmasından təəsüfləndiyini bildirir. Azərbaycan ərazilərindən dərhal çıxarılması və bu ərazilərdə döyüşlərin dayandırılması məqsədilə Ermənistan hökuməti Dağlıq Qarabağın hərbi birləşmələri üzərində olan təsirindən istifadə etməyə qətiyyətlə çağırılır. Cəryan edən son hadisələrə baxmayaraq, bütün tərəflərdən ATƏM-in Minsk qrupunda aparılan danışıqları tərk etməməyi xahiş edilir.

2.1.4. Dağlıq Qarabağa dair bəyanat

Brüssel, 24 iyun 1993-cü il

Birlik və ona üzv olan dövlətlər cənab Rafaellinin təqdim etdiyi ATƏM planının Dağlıq Qarabağ mübahisəsinin bütün iştirakçıları tərəfindən qəbul edilməsini alqışlayır. Onlar inanırlar ki, sözügedən plan regionda hərtərəfli atəşkəs, BMT TŞ-nın 30 aprel 1993-cü il tarixli 822 sayılı qətnaməsinin həyata keçirilməsi və Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin danışıqlar vasitəsilə həlli istiqamətində əsil irəliləyiş

üçün ən yaxşı ümiddir. Onlar Dağlıq Qarabağda erməni icması nümayəndələrinin plana razılıqlarını təmin etmək məqsədilə Ermənistan prezidenti Ter - Petrosyanın uğurlu şəxsi müdaxiləsini yüksək qiymətləndirirlər.

Birlik və ona üzv olan dövlətlər ümid edirlər ki, Ermənistan hökuməti Dağlıq Qarabağda sülh planını hələ qəbul etməyən elementlər tərəfindən onu tam şəkildə qəbul etmək və Azərbaycanda Dağlıq Qarabağ və onun ətrafındakı indiki daxili çətinliklərdən sui-istifadə etməkdən çəkinmək çağırışlarını davam etdirəcəkdir. Birlik və ona üzv olan dövlətlər xəbərdarlıq edirlər ki, hazırkı vəziyyətdə hər hansı bir tərəfin hücum əməliyyatı sülh planını təhlükə altına sala bilər.

Birlik və ona üzv olan dövlətlər münaqişə tərəflərini planı tam şəkildə dəstəkləməyə çağırır ki, bu, ATƏM-in müşahidəçi missiyasının yerləşdirilməsinin ilk mərhələsini asanlaşdırar. Onlar həmçinin tərəfləri qoşunların işğal edilmiş ərazilərdən çıxarılmasını qəbul etməyə razılıq və ATƏM müşahidəçilərin ərazilərdə yerləşdirildiyi andan təhlükəsizliyinə təminat verməyə təkid edirlər.

2.1.5. Dağlıq Qarabağa dair bəyanat

Brüssel, 3 sentyabr 1993-cü il

Birlik və ona üzv olan dövlətlər Dağlıq Qarabağda getdikcə genişlənən Azərbaycan ərazisini işğal edən yerli erməni qoşunlarının hücumlarını pisləyir. Onlar təsəvvüf hissi ilə qeyd edirlər ki, bu hərəkətlər döyüş bölgəsini genişləndirməklə daha böyük Azərbaycan ərazisini əhatə edir, Azərbaycanda çox ciddi qaçqın problemi meydana gətirir və qonşu ölkələri qaumaqla regional təhlükəsizliyi getdikcə azaldır.

Birlik və ona üzv olan dövlətlər region dövlətlərinin ərazi bütövlüyü və suverenliyinə olan dəstəklərinə bir daha bəyan edirlər.

Birlik və ona üzv olan dövlətlər Azərbaycan Hökuməti və Dağlıq Qarabağın rəhbərliyi arasında 31 avqust 1993-cü il tarixində əldə edilmiş müvəqqəti atəşkəsin davam etdirilməsi üçün ATƏM-in Minsk Qrupu çərçivəsində göstərilən səyləri tam dəstəkləyir. Birlik və ona üzv olan dövlətlər hər iki münaqişə tərəfini iyun ayının sonunda prinsip etibarını ilə razılaşdırılmış cədvəli yerinə yetirməyi

mümkün edən hər hansı bir formada əlavə dialoqa başlamağa çağırırlar.

Birlik və ona üzv olan dövlətlər həmçinin Dağlıq Qarabağın yerli erməni silahlı qüvvələrinin BMT TŞ-nin 822 və 853 sayılı qətnamələrinə hörmət etdiyini və Kəlbəcər, Ağdam, Fizuli və Cəbrayıl rayonlarından geri çəkilməklərini görəcəklərinə ümid edirlər. Birlik və ona üzv olan dövlətlərin əlində Azərbaycanın bu ərazilərdən irimiqyashı hücumlar həyata keçirmək iktidarında olduğuna dair heç bir dəlil yoxdur.

Birlik və ona üzv olan dövlətlər Dağlıq Qarabağ ermənilərinin BMT TŞ-nin 822 və 853 sayılı qətnamələrinə və ATƏM-in Minsk Qrupunun təkliflərinə əməl etmələri üçün Ermənistan hökumətini özünün həlledici təsirindən istifadə etməyə çağırır. Birlik və ona üzv olan dövlətlər Ermənistanla müraciət edərək Azərbaycan ərazisində hücumlar həyata keçirən yerli erməni hərbi birləşmələrinin bu cür hücumlarını daha da genişləndirmək üçün onlara maddi yardımın verilməməsinə təmin etməyə çağırır.

2.1.6. Dağlıq Qarabağa dair bəyanat

Brüssel, 9 noyabr 1993-cü il

Avropa İttifaqı 24 oktyabr 1993-cü il tarixində Dağlıq Qarabağ regionunda əldə edilmiş atəşkəsin pozulmasını pisləyir və bütün qüvvələri son vaxtlarda işğal edilmiş ərazilərdən geri çəkilməyə çağırır. Avropa İttifaqı ATƏM prinsiplərinə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünə və suverenliyinə verdiyi əhəmiyyəti bir daha vurğulayır.

Avropa İttifaqını döyüşlər nəticəsində yurdlarından didərgin salınmış insanların aqibəti xüsusilə narahat edir. Bu insanların qəbul edilməsi və qorunması beynəlxalq ictimaiyyətin əsas vəzifəsi olmalıdır. Bundan əlavə qaçqınların mövcudluğu münaqişənin beynəlxalq xarakter alması təhlükəsini artırır və bütün regionun sabitliyini təhdid edir.

Avropa İttifaqı zərər çəkmiş əhaliyə göstərilən yardımını davam etdirmək əzmindədir və region dövlətlərini həmin yardımların çatdırılması prosesini asandlaşdırmağa çağırır.

Avropa İttifaqı Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin uzun müddətli siyasi həllinə nail olmaq məqsədilə ATƏM-in Minsk Qrupu

tərəfindən göstərilən söyləri tam şəkildə dəstəklədiyini bir daha bildirir. Avropa İttifaqı münaqişə tərəflərini 24 oktyabr 1993-cü il tarixində pozulmuş atəşkəsi bərpa etməyə çağırır.

2.1.7. Azərbaycan

1.3.7. Avropa İttifaqının Sədrliyi adından Azərbaycandakı vəziyyət ilə bağlı 17 yanvar tarixində Afina və Brüssel şəhərlərində yayılmış kommünike:

“Avropa İttifaqı dekabr ayının ortalarından etibarən Dağlıq Qarabağ regionunda irimiqyaslı döyüşlərin yenidən başlanması ilə bağlı dərin narahatlıq hissi keçirir. Avropa İttifaqı mövcud tərəfləri təmkinlilik nümayiş etdirməyə və artıq müharibə nəticəsində əziyyət çəkmiş insanlara yenidən əzab verməməyə çağırır.

Avropa İttifaqı bir daha Azərbaycanın ərazi bütövlüyü prinsipini dəstəklədiyini bildirir və münaqişənin sülh yolu ilə nizamlanmasına dəvət edir. Məsələnin beynəlxalq xarakter alması təhlükəsini nəzərə alaraq, Avropa İttifaqı aidiyyəti olan tərəfləri döyüşləri dayandırmağa və BMT TŞ müvafiq qətnamələrinə əməl etməyə çağırır. Avropa İttifaqı tam şəkildə dəstəklədiyi, ATƏM-in Minsk Qrupu çərçivəsində münaqişə tərəfləri arasında aparılan danışıqları ən qısa zamanda yenidən başlamağa çağırır.”

2.1.8. Dağlıq Qarabağ

1.3.5. Avropa İttifaqının Sədrliyi adından Dağlıq Qarabağa dair 5 avqust tarixində Brüssel və Bon şəhərlərində yayılmış kommünike:

“Avropa İttifaqı 12 may 1994-cü ildən etibarən qüvvədə olan atəşkəsin Ermənistan və Azərbaycan Müdafiə Nazirləri, habelə Dağlıq Qarabağın hərbi birləşmələri tərəfindən 27 iyul 1994-cü il tarixində yazılı şəkildə təsdiq edilməsini təqdirəlayiq olduğunu bəyan edir. Münaqişə iştirakçılarının atdığı bu addım gələcəkdə məsələnin qarşılıqlı razılıq əsasında siyasi nizamlanmasına xidmət edəcəkdir.

Beləliklə, Avropa İttifaqı bu istiqamətdə tərəfləri ATƏM-in Minsk Qrupu ilə yaxından əməkdaşlıq etməyə və davamlı siyasi nizamlanmaya nail olmaq üçün üzərlərinə düşənləri yerinə yetirməyə çağırır. Fərsətdən istifadə edərək, Avropa İttifaqı bir daha

Minsk Qrupunun söylərini tam şəkildə dəstəklədiyini bəyan edir. Atəşkəsin təsdiq edilməsi təkcə ilk mərhələ deyil, eyni zamanda davamlı siyasi nizamlanmanın əldə edilməsi üçün danışıqların aparılması istiqamətində mühüm say deməkdir. Avropa İttifaqı ATƏM müşahidəçilərinin regiona göndərilməsi üçün müvafiq razılaşmanın imzalanması məqsədilə avqust ayında danışıqların sürətləndirməsinə dair tərəflərin niyyətini alqışlayır. Belə ki, Avropa İttifaqı münaqişə tərəflərini ATƏM-in müşahidə missiyasının maksimum dərəcədə həyata keçirilməsindən ibarət olan ilk mərhələni dəstəkləməyə çağırır.

Bu kommünike dörd dövlətin mövqeyini bildirir.

2.1.9. Dağlıq Qarabağ

1.3.5. Avropa İttifaqının Sədrliyi adından Dağlıq Qarabağa dair 15 (1994) senyabr tarixində Brüssel və Bon şəhərlərində yayılmış kommünike:

“Avropa İttifaqı son günlərdə Ermənistan, Azərbaycan və Dağlıq Qarabağ rəhbərləri tərəfindən ATƏM-in Minsk Qrupunun Sədri səfir Eliassonun regiona səfəri zamanı verilmiş bəyanatları böyük məmnuniyyətlə qarşılayır. Həmin bəyanatlarda tərəflər münaqişənin nizamlanmasına dair razılığın əldə edilməsinə qədər atəşkəsə riayət edəcəkləri ilə bağlı niyyətlərini vurğulamışlar. Bundan əlavə, Avropa İttifaqı məsələ ilə əlaqədar Ermənistan və Azərbaycan hökumətləri, habelə Stepanakert rəhbərliyi tərəfindən verilmiş rəsmi bəyanatları alqışlayır.

Avropa İttifaqı hesab edir ki, atəşkəsin gücləndirilməsi və məsələnin siyasi nizamlanması yolunda bu addım mühüm əhəmiyyətə malikdir. Avropa İttifaqı ATƏM-in Minsk Qrupuna sözügedən bəyanatlarla nəticələnən söylərinə görə minnətdarlığını bildirir və Qrupun Dağlıq Qarabağ regionunda sülhün bərqərar olunması naminə mühüm fəaliyyətini dəstəkləyir. Avropa İttifaqı Minsk Konfransının tezliklə çağırılma biləcəyinə səmimi şəkildə ümid edir.

Nəhayət, Avropa İttifaqı ümid edir ki, münaqişə tərəfləri özlərinin ictimaiyyət üçün nəzərdə tutulmuş bəyanatlarında təmkinlilik nümayiş etdiriləcəkdir. Bundan əlavə, Avropa İttifaqı danışıqlar prosesi üçün münbit və psixoloji nöqtəyi nəzərdən

əlverişli şəraitin yaradılması üçün tərəflər arasında təmasların davam etdirilməsini tövsiyə edir.

Bu kommünike dörd dövlətin mövqeyini bildirir.

2.1.10. Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair Avropa İttifaqının mövqeyi

Avropa İttifaqı Sədrliyinin Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionunda qondarma “prezident seçkiləri”ni pisləyən və münaqişənin sülh yolu ilə həll edilməsinin əsası kimi Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü bir daha təsdiqləyən Bəyannaməsi.

Dağlıq Qarabağda qarşıdan gələn “Prezident seçkiləri”nə dair Avropa İttifaqı adından Sədrliyin Bəyannaməsi

Brüssel, 2 avqust 2002-ci il

Avropa İttifaqı Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəklədiyini təsdiq edir və bir daha bəyan edir ki, o, Dağlıq Qarabağın müstəqilliyini tanımır. Avropa İttifaqı həmişə Dağlıq Qarabağla bağlı Azərbaycan və Ermənistan üçün məqbul sayılan sabit siyasi razılaşmanın əldə edilməsinin zəruriliyini vurğulamışdır. Avropa İttifaqı 11 avqust 2002-ci il tarixində Dağlıq Qarabağda keçirilməsi nəzərdə tutulan “prezident seçkiləri”ni qanuni hesab edə bilməz. Avropa İttifaqı bu seçkilərin sülh prosesinə təsir edəcəyinə inanmır.

Avropa İttifaqı ilə əlaqədə olan Mərkəzi və Şərqi Avropa ölkələri, Kipr, Malta və Türkiyə, Avropa Azad Ticarət Assosiasiyasına üzv olan İslandiya, Lixtenşteyn və Norveç, Avropa İqtisadi Məkanı üzvləri olan ölkələr bu bəyannaməyə qoşulurlar.

2. 2. Avropa Parlamentinin sənədləri

2.2.1. “Cənubi Kavkazda Avropa Birliyi strategiyasının tərtib edilməsi zərurəti haqqında” adlı 20 May 2010 il tarixli Avropa Parlamentinin qətnaməsi (2009/2216(INI))

(çıxarış)

Avropa Parlamenti,

– Cənubi Qavqaz üzrə özünün əvvəlki qərarlarını, o cümlədən Avropa Mehriban Qonşuluq Siyasətinin (AMQS) möhkəmləndirilməsi üzrə özünün 15 Noyabr 2007-ci il tarixli qətnaməsini (1) və Cənubi Qavqaz üçün daha səmərəli AB siyasəti haqqında (2) və Qara Dəniz Regional Siyasətinə Yanaşma haqqında (3) özünün 17 Yanvar 2008-ci il tarixli qətnamələrini nəzərə alaraq,

– Azərbaycana dair: ifadə azadlığı 17 Dekabr 2009-cu il tarixli (4), Gürcüstana dair 3 Sentyabr 2008-ci il tarixli (5); Gürcüstanda vəziyyətin pisləşməsinə dair 5 İyun 2008-ci il tarixli (6); və Ermənistana dair 13 Mart 2008-ci il tarixli özünün son qətnamələrini nəzərə alaraq,

– “Şərq Partnyorluğu (Tərəfdaşlığı)” adlı 3 Dekabr 2008-ci il tarixli Komissiyanın Avropa Parlamenti və Şurasına Məlumatını (COM(2008)0823) nəzərə alaraq,

– 7 May 2009 Praqa Şərq Partnyorluq Zirvə Görüşünün (Sammitinin) Birgə Bəyannaməni nəzərə alaraq,

– 2006-cı ilin noyabr ayında Ermənistan, Azərbaycan və Gürcüstan tərəfindən Avropa Qonşuluq Siyasəti (AQS) Əməliyyat Planlarının qəbul olunmasını və Avropa Qonşuluq Siyasəti əməliyyat planlarının həyata keçirilməsi ilə sıx bağlı olan Avropa Qonşuluq və Partnyorluq Alətinə (AQPA) nəzərə alaraq,

– 23 Aprel 2009-cu ildə Komissiya tərəfindən qəbul olunmuş Ermənistana, Azərbaycana və Gürcüstana dair Avropa Qonşuluq Siyasəti üzrə işlərin gedışı haqqında Hesabatı nəzərə alaraq,

– AQPA çərçivəsində Ermənistan, Azərbaycan və Gürcüstan üzrə 2007-2013 illər üçün Dövlət Strategiyasını və 2007-2010 illər üçün Milli İndikativ Proqramları nəzərə alaraq,

– Ermənistan, Azərbaycan və Gürcüstan üzrə AQPA Proqram Sənədlərinin ortamüddətli icmalını nəzərə alaraq,

– 1996-cı ildə Ermənistanla, Azərbaycanla və Gürcüstanla bağlanmış Partnyorluq və Əməkdaşlıq Müqavilələrini nəzərə alaraq,

– Avropa Şurası Parlament Assambleyasının (AŞPA) müvafiq monitoring hesabatını nəzərə alaraq,

– 30 sentyabr 2009-cu ildə dərc olunmuş Gürcüstanda münaqişəyə dair Beynəlxalq Fakt-Araşdırıcı Komissiyasının məruzəsini (Taqliavini Məruzəsi) nəzərə alaraq,

– özünün Prosedur Qaydalarının 48 nömrəli Qaydasını nəzərə alaraq,

–Xarici İşlər üzrə Komitənin məruzəsini və Beynəlxalq Ticarət üzrə Komitənin rəyini (A7-0123/2010) nəzərə alaraq,

A. 8 dekabr 2009-cu ildə keçirilmiş Xarici İşlər Nazirləri Şurasının iclasında Avropa Birliyi, o cümlədən texniki yardım proqramları vasitələri daxil olmaqla, bütün Cənubi Qavkazda stabilliyə, əməkdaşlığa, çiçəklənməyə və effektiv idarəetməyə özünün kömək etmək niyyətinin təsdiq edilməsini nəzərə alaraq,

B.2008-ci ilin avqustunda Gürcüstanda müharibənin nəticəsi kimi, atəşkəs sazişinin əldə edilməsinə dair AB uğurlu müdaxiləsini və, onun tam həyata keçirilməsinin təmin edilməsi məqsədilə, sonrakı qarşılıqlı fəaliyyətdə böyük ehtiyac olmasını, Avropa Birliyinin öz Monitoring Missiyalarının fəaliyyət göstərməsi vasitəsilə regionda vacib təhlükəsizlik aktora çevrilməsini, müharibədən sonra əsas yardım proqramının başlanmasına və müharibənin gedişatı və səbəbləri haqqında faktların müəyyən edilməsi üzrə missiyasının fəaliyyətə başlamasını nəzərə alaraq,

C. 2009 ildə Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının Minsk Qrupunun rəhbərliyi altında Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasına dair aparılan danışıqların intensivləşməsini nəzərə alaraq,

D. Cənubi Qavkazın münaqişəli zonalarından güc işlətmə qüvvəsinə öz yerlərini tərk etmiş şəxslərin öz evlərinə qayıtması hüququnun hələ də inkar edilməsini nəzərə alaraq; üç dövlətin onların qaçqınları və məcburi köçkünlərinin yerli integrasiyası üzrə proqramlarının həyata keçirilməsinə başlamasını, lakin onların uğur əldə edilməsinə maneə yaradan, əvvəlki kimi, çoxsaylı çətinliklərlə qarşılaşmasını nəzərə alaraq; qaçqınların və məcburi köçkünlərin münaqişələrdə hakimiyyət orqanları tərəfindən siyasi alət kimi istifadə edilməmələrini nəzərə alaraq,

E. 2009-cu ilin oktyabr ayında Ermənistan və Türkiyə arasında diplomatik münasibətlərin qurulması və inkişaf etdirilməsinə dair protokolların imzalanmasını və onların ümumi sərhədinin açılmasının çox ümidverici addım olmasını, lakin ratifikasiyanın baş tutmadığını nəzərə alaraq,

F. dondurulmuş münaqişələrin Cənubi Qavkazın iqtisadi və sosial inkişafına və yaşayış səviyyəsinin yaxşılaşdırılmasına və həm də Avropa Gənclik Siyasəti Şərq Partnyorluq proqramının tam inkişafına maneə yaratmasını nəzərə alaraq; münaqişələrin sülh yolla

həll edilməsi Avropa Birliyi Qonşuluğunun stabilliyi üçün vacib əhəmiyyət kəsb etməsini nəzərə alaraq; uyğunsuzluqların aradan qaldırılmasına, dialoqa köməklik edilməsinə və regional əməkdaşlığa və inkişaf imkanlarına yardım edilə bilməsi üçün sonrakı səylərin elə bir yolla edilməsini nəzərə alaraq;

G. Avropa Birliyinin Cənubi Qavkaz ölkələri ilə münasibətlərində suverenlik və ərazi bütövlüyü prinsiplərinə hörmətlə yanaşmasını nəzərə alaraq;

H. ikitərəfli münasibətlərin dərinləşməsi və həm də çoxtərəfli əməkdaşlığın yaradılması üçün Şərq Partnyorluq proqramı tərəfindən yeni imkanların yaradılmasını nəzərə alaraq;

I. Şərq Partnyorluğu proqramının islahatların sürətləndirilməsi, hüquq normalarının bir birinə uyğunlaşdırılması, iqtisadi integrasiya olunmasına yönəlməsini və bir-birindən asılılıq, differensiasiya və birgə mülkiyyət prinsipləri əsasında partnyor olan ölkələrin dövlətçiliyinin konsolidasiya olunmasına və ərazi bütövlüyünə real dəstək verməsinə gətirməsinə və Avropa Parlamentinin razılığına tələb edən assosiasiya haqqında yeni sazişlərə dair danışıqların aparılmasını nəzərdə tutmasını nəzərə alaraq,

J. AB Şərq Tərəfdaşlığı proqramının Ermənistan, Azərbaycan və Gürcüstan daxil olmaqla, bu dövlətləri AB-nə daha da yaxınlaşdırmaq məqsədilə, Avropa Parlamenti və AB-nin altı Şərq Partnyoru arasında parlamentarası dialoqun gücləndirilməsinin vacib çoxtərəfli mexanizmi kimi rəsmi təşkil olunmasını Avropa Parlamenti tərəfindən nəzərə alaraq,

K. Cənubi Qavkaz regionunda olan vəziyyətin AB bu regionda daha aktiv siyasət aparmağa çağırmasını nəzərə alaraq və Şərq Tərəfdaşlığı proqramının başlanmasının və Lissabon Sazişinin qüvvəyə minməsinin Cənubi Qavkaza aid AB-nin strategiyasının tərtib edilməsi üçün yaxşı imkan yaratmasını nəzərə alaraq,

L. Yenidən təsdiqləyir ki, AB regionda əsas vəzifəsi bu dövlətlərin avropa siyasətinə integrasiya olunmasının gücləndirilməsi məqsədilə Ermənistanın, Azərbaycanın və Gürcüstanın açıq, sülhsevər, stabil və demokratik dövlətlər olma istiqamətində inkişaflarını, xoş qonşuluq münasibətləri qurmağa hazır olmaqlarını və Cənubi Qavkazı möhkəm sülh, stabil və çiçəklənən regiona çevirmək qabiliyyətinə malik olmaqlarını həvəsləndirmək; hesab edir ki, region dövlətləri ilə müvafiq olaraq və bu ölkələrlə ikitərəfli

siyasətlərinə əlavə olaraq yumşaq gücü sərt yanaşma ilə birləşdirən strateqiyanın tərtib edilməsi yolu ilə AB bu məqsədə nail olmaq üçün daha fəal siyasi rol oynamağa ehtiyac duyur;

Dağlıq Qarabağ münacişəsi

7. ATƏT-in Minsk Qrupunun vasitəçilik söylərini, Madrid Sənədində əks olunana Əsas Prinsipləri və ATƏT-in Minsk Qrupunun Həmsədrələrinin Akvildə G8 Zirvə Görüşündə 10 İyul 2009-cu il Bəyanatını tam dəstəkləyir; sazişin əldə edilməsinə maneçilik törədən həll olunmamış qalan məsələlərin aradan qaldırılmasına kömək etmək üçün beynəlxalq birliyi cəsarət və siyasi iradə göstərməyə çağırır.

8. Dağlıq Qarabağ müharibəsi zamanı və ya onunla bağlı doğma yurdlarından didərgin düşmüş yüz minlərlə qaçqın və məcburi köçkünlərin öz yerlərini məcburi dəyişmiş şəxslər kimi qalmaqda davam etməsindən və onların hüquqlarının tanınmasından, o cümlədən geri qayıtma hüququ, mülkiyyət hüququ və şəxsi təhlükəsizlik hüququ daxil olmaqla, imtina edilməsindən ciddi narahat olduğunu bildirir;

bütün tərəfləri bu hüquqların birmənalı və qeyd-şərtsiz tanınmasına, beynəlxalq hüquq prinsiplərinə hörmət olunan bu problemin tez bir zamanda həll olunmasına və onların tezliklə həyata keçirilməsinin zəruri olmasına çağırır;

9. ***Bununla bağlı Ermənistan silahlı qüvvələrin Azərbaycanın bütün işğal olunmuş ərazilərindən çıxardılmasını tələb edir***, keçid dövrə təhlükəsizliyin zəruri zəmanətinin təmin edilməsi məqsədilə BMT Nizamnaməsinə uyğun olaraq təşkil olunan beynəlxalq qüvvələrin yerləşdirilməsi ilə müşayiət olunan Dağlıq Qarabağ əhalisinin təhlükəsizliyini təmin etmək və məcburi öz yerlərini dəyişmiş şəxslərə öz evlərinə qayıtmağa icazə vermək və gələcəkdə evlərinin itirilməsi ilə nəticələnən münacişələrin qarşısını almaq üçün;

məcburi köçkünlərin doğma evlərinə qayıtmasına icazə vermək və gələcəkdə evlərinin itirilməsi ilə nəticələnən münacişələrin qarşısını almaq və keçid dövrə Dağlıq Qarabağ əhalisinin təhlükəsizliyini BMT Nizamnaməsinə uyğun olaraq təmin etmək üçün həmin ərazilərdə beynəlxalq qüvvələrin yerləşdirilməsinin

vacibliyini vurğulayır;

10. Hesab edir ki, ***Dağlıq Qarabağın ətrafında yerləşən bütün işğal olunmuş azərbaycan torpaqlarının Dağlıq Qarabağın özünə daxil edilməsi müddəası rədd edilməlidir***; qeyd edir ki, onun yekun statusu müəyyən edilənə qədər Dağlıq Qarabağın müvəqqəti statusu təklif oluna bilər və bu erməni və azərbaycan əhalisinin birgə dinc yaşaması və əməkdaşlığı üçün keçid çərçivə yarada bilər.

3. AVROPA ŞURASININ SƏNƏDLƏRİ

3.1. AVROPA ŞURASI NAZİRLƏR KOMİTƏSİ

3.1.1. Dağlıq Qarabağa dair BƏYANNAMƏ

(Nazirlər Komitəsi tərəfindən 11 mart 1992-ci ildə Nazir müavinlərinin 471-ci iclasında qəbul edilmişdir)

Nazirlər Komitəsi, insanların fərq qoyulmadan qətlə yetirilməsi və zorakılıq aktları haqqında son məlumatlardan dərindən narahat olaraq, *Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ ərazisində* mülki əhaliyə qarşı zorakılıq və hücumları kəskin şəkildə pisləyir. O qeyd edir ki, məsələnin güc vasitəsilə həlli beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən qəbul edilə bilməz.

Nazirlər Komitəsi fevralın 28-də Praqada ATƏM iştirakçı dövlətlərinin dərhal və effektiv atəşkəs, regiona silahların daşınmasına embarqo qoyulması və humanitar yardımın göndərilməsi üçün təhlükəsiz dəhlizlərin yaradılmasına dair tövsiyələrini dəstəkləyir. O bir daha qeyd edir ki, Dağlıq Qarabağda böhranın istənilən həlli qanunun aliliyinə, demokratiya, insan hüquqları və azlıqların üzvlərinin hüquqlarına dair təminatlara və yalnız sülh yolu və ümumi razılıqla dəyişilə bilən bütün, istər daxili, istərsə də *xarici sərhədlərin pozulmamasına hörmət edilməsinə* əsaslanmalıdır.

Nazirlər Komitəsi Beynəlxalq Qırımtı Xaç Komitəsinin mübahisəyə kömək etməsinə dair münafişə tərəflərinin razılığını alqışlayır və ümid edir ki, Beynəlxalq Qırımtı Xaç Komitəsi və digər qeyri-hökumət təşkilatları bu mübahisənin qurbanlarına humanitar yardımın verilməsində aparıcı rol oynayacaqlar.

Nazirlər Komitəsi mübahisənin sülh yolu ilə həllinin əldə edilməsi üçün bütün vasitəçilik səylərini dəstəkləyir. Effektiv atəşkəsə nail olunduqda, mübahisə bütün maraqlı tərəflər, o cümlədən Dağlıq Qarabağın yerli idarəetmə orqanları və nümayəndələri arasında danışıq vasitəsilə həll edilməlidir. Danışqlar ATƏM çərçivəsində qəbul olunmuş Helsinki Yekun Aktı və Paris Xartiyasının hərf və ruhuna, və xüsusilə mübahisələrin sülh yolu ilə tənzimlənməsi öhdəliyinə hörmət prinsipinə əsaslanmalıdır.

3.1.2. Dağlıq Qarabağ münafişəsinin gərginləşməsinə dair BƏYANNAMƏ

(Nazirlər Komitəsi tərəfindən 15 aprel 1993-cü il tarixində Nazir müavinlərinin 492-ci iclasında qəbul edilmişdir)

Nazirlər Komitəsi Dağlıq Qarabağ münafişəsinin gərginləşməsi və, xüsusilə, döyüş ərazisinin Azərbaycan Respublikasının Kəlbəcər rayonuna qədər genişlənməsi ilə əlaqədar ciddi narahatdır. Nazirlər Komitəsi BMT Təhlükəsizlik Şurası Sədrinin bütün hərbi əməliyyatların dərhal dayandırılması tələbini dəstəkləyir və *regionun sülh və təhlükəsizliyinə təhlükə yaradan bütün qüvvələrin çıxarılmasına çağırır.*

Münafişənin uzunmüddətli həllinin yalnız beynəlxalq hüquq və Avropa Şurası və ATƏM-in prinsip və öhdəliklərinə hörmət, *xüsusilə sərhədlərin toxunulmazlığı, ərazi bütövlüyü, azlıqların müdafiəsi və insan hüquqları və əsas azadlıqlarına hörmət edilməsi* vasitəsilə əldə oluna biləcəyinə əmin olan Nazirlər Komitəsi:

- döyüş ərazisinin Azərbaycanın Kəlbəcər rayonunadək genişlənməsinin bütün regionun demokratik gələcəyi və sabitliyinə təhdid yaradacağı ilə əlaqədar artan təhlükəyə dair ciddi narahatlığını ifadə edir;

- bu vəziyyətin ATƏM çərçivəsində siyasi danışıqlar prosesinə təhlükə olması faktına təəssüflənir;

- *güc vasitəsilə həllin beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən qəbul edilə bilməyəcəyini bəyan edir;*

- həmçinin mülki əhəlinin əzablarını yüngülləşdirmək məqsədilə regiona və xüsusilə, münafişənin təsir etdiyi bütün ərazilərə beynəlxalq humanitar yardım səylərinin maneəsiz buraxılmasına çağırır;

- münafişə tərəflərindən sülh yolu ilə tənzimlənməyə daha artıq təhlükə yaradacaq hər hansı hərəkətdən çəkinməyi təkidlə tələb edir;

- hərbi əməliyyatlara son qoyulmasının yeganə yolunun, *gücdən istifadə etməkdən imtina etməklə yanaşı*, ATƏM-in Minsk qrupu çərçivəsində danışıqların vicdanla aparılması olduğunu qeyd edir.

3.1.3. KOMMÜNİKE

«Avropa Şurası Cənub-Şərqi Avropa və Qafqaza dair fəaliyyətini artırır»

(9 noyabr 2000-ci il tarixində Nazirlər Komitəsinin 107-ci iclasında qəbul edilmişdir)

Nazirlər Komitəsi İtaliyanın xarici işlər naziri cənab Lamberto Dininin sədrliyi ilə 2000-ci ilin noyabrın 9-da Strasburqda 107-ci iclasını keçirdi.

Baş Katibin dəvəti ilə, iclasdan öncə 2000-ci ilin noyabrın 8-də qeyri-rəsmi görüş keçirilmişdir...

Nazirlərin 9 noyabrda rəsmi görüşü Prezident Kaşunitsa ilə onun ölkəsində müsbət inkişafa dair fikir mübadiləsi ilə açıldı...

Fikir mübadiləsi Cənub-Şərqi Avropa, o cümlədən Moldova, və Qafqazda demokratik sabitliyin gücləndirilməsində Avropa Şurasının töhfəsinə dair müzakirələrlə davam etdirilmişdir...

Cənubi Qafqazın namizəd dövlətlərinə gəlinə isə, hər iki ölkənin Avropa Şurasının tələb olunan standartlarının yerinə yetirilməsinə, o cümlədən Azərbaycanda 5 noyabr 2000-ci ildə keçirilən seçkilərə münasibətdə Nazirlər müəyyən narahatlıqla vəziyyəti nəzərə aldılar. Nazirlər Təşkilata daxil olmaq üçün Ermənistan və Azərbaycanı eyni vaxtda dəvət etməyi qərara aldılar (və bu ölkələrin Xarici işlər nazirlərinin bəyanatlarını razılıqla nəzərə aldılar) və bəyan etdilər ki, iki Dövlətin qəbul tarixi 2001-ci ilin yanvarında Nazir Müavinlərinin görüşündə nəzərdən keçiriləcək. Onlar qeyd etdilər ki, Ermənistan və Azərbaycan öz demokratik təsisatlarını, insan hüquqlarına hörməti və qanunun aliliyini gücləndirməyi davam etdirməlidirlər. Nazirlər Avropa Şurasının bu məqsədlə əməkdaşlıq etməyə hazır olduğunu təkrarladılar. Onlar, həmçinin, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində təxirə salınmadan real nəticələr əldə etməyi Ermənistan və Azərbaycandan təkidlə tələb etdilər.

3.2. AVROPA ŞURASI PARLAMENT ASSAMBLEYASI

3.2.1. Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair QƏTNAMƏ 1047 (1994)

1. Assambleya razılıqla qeyd edir ki, 1994-ci ilin mayın 12-də qüvvəyə minmiş Dağlıq Qarabağda atəşkəsə nisbətən yaxşı rəyət

olunmuşdur və ümid edir ki, o, mümkün qədər tezliklə müharibə edən tərəflər arasında sülh sazişi ilə nəticələnməkdir.

2. 1988-ci ildə başlamış bu münaqişə artıq *20 min insanın ölümü və bir milyondan çox qaçqınların* olması ilə nəticələnməmişdir.

3. Assambleya müharibə tərəflərini sülh sazişinin imzalanmasına həvəsləndirmək üçün ATƏM-in Minsk qrupu, Rusiya Federasiyası hökuməti, BMT Təhlükəsizlik Şurası, MDB Parlamentlərarası Assambleya və özünün Avropanın qeyri-üzv ölkələri ilə əlaqələr üzrə Komitəsinin səylərini razılıqla qeyd edir.

4. O, Ermənistan və Azərbaycanın müdafiə nazirləri və Dağlıq Qarabağ ordusunun komandanı tərəfindən 26 iyul 1994-cü ildə imzalanmış, atəşkəsə riayət etmək öhdəliklərini və siyasi sazişin imzalanmasını sürətləndirmək səylərini təsdiq etdikləri sazişi alqışlayır və bütün müharibə tərəflərini 12 may 1994-ci ildən qüvvədə olan qeyri-sabit atəşkəsə təhlükə yarada biləcək hər hansı düşmənçilik hərəkətindən çəkinməyə təkidlə çağırır.

5. O, sülh sazişinin imzalanmasına bütün imkanları cəfəvəsində, xüsusilə maraqlı tərəflərin parlament nümayəndələri arasında dialoqun həvəsləndirilməsi yolu ilə, yardım etmək üçün hazır olduğunu bəyan edir.

6. Nəhayət, o, müharibə tərəflərini qaçqınların təcili əsasda yaşayış yerlərinə qayıtmasını təşkil etməyə və onun 1201 sayılı Təvsiyasında dəstəkləndiyi kimi azlıqların hüquqlarına hörmət etməyə çağırır, və Azərbaycan və Türkiyəni onların Ermənistanla olan kommunikasiya vasitələrinin blokadasına dərhal son qoymağa təkidlə çağırır.

3.2.2. Dağlıq Qarabağda münaqişəsinə dair TÖVSIYƏ 1251 (1994)¹

1. Assambleya qeyd edir ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi 1988-ci ildə başlamış və artıq təxminən *20 000 insanın ölümü və bir milyondan* artıq qaçqının əmələ gəlməsi ilə nəticələnməmişdir.

2. Onun Avropanın qeyri-üzv ölkələri ilə əlaqələr üzrə Komitəsi 1992-ci ildən etibarən Ermənistan və Azərbaycanın Parlamentləri, «*Dağlıq Qarabağın rəhbərliyi*» və «*Dağlıq Qarabağın maraqlı Azərbaycan tərəfi*»nin nümayəndələrinin qatıldığı dinləmələr silsiləsini təşkil etmişdir.

3. Assambleya razılıqla qeyd edir ki, 1994-cü il mayın 12-də qüvvəyə minmiş atəşkəsə nisbətən yaxşı riayət olunmuşdur və ümid edir ki, o, mümkün qədər tezliklə bütün maraqlı tərəflərin imzaladığı sülh sazişi ilə nəticələncək.

4. O, müharibə edən tərəflərin sülh sazişini imzalamağa həvəsləndirmək üçün ATƏM-in Minsk Qrupu, BMT Təhlükəsizlik Şurası, Rusiya Federasiyasının Hökuməti və MDB Parlamentlərarası Assambleyasının səylərini, həmçinin 26 iyul 1994-cü ildə Ermənistan və Azərbaycanın Müdafiə nazirləri və Dağlıq Qarabağ ordusunun komandiri tərəfindən imzalanmış, atəşkəsə riayət etmək öhdəliklərini və siyasi sazişin imzalanmasını sürətləndirmək səylərini təsdiq etdikləri sazişi alqışlayır.

5. Assambleya, beləliklə, tövsiyə edir ki, Nazirlər Komitəsi:

i. Avropa Şurasının üzv dövlətlərinin hökumətlərini ATƏM-in Minsk Qrupunun öz məqsədlərinə, xüsusilə müharibə zonasında beynəlxalq müşahidəçilərin yerləşdirilməsinə nail olması üçün lazımı vasitələri ona təqdim etməyə çağırınsın;

ii. Ermənistan və Azərbaycanın rəhbərliyi ilə siyasi dialoqu bərpa etsin;

iii. şərtlər yerinə yetirilən kimi öz əməkdaşlıq proqramlarını Ermənistan və Azərbaycanın üzünə açsın və, əgər bu tərəflər istəsələr, Dağlıq Qarabağ üçün siyasi statusu müəyyən etməyə kömək edə biləcək ekspertləri onların öhdəliyinə təqdim etsin.

1. Mətn Assambleyanın adından fəaliyyət göstərən Daimi Komitə tərəfindən 1994-cü ilin noyabrın 10-da qəbul edilmişdir.

Bax Sənəd 7182, Avropanın qeyri-üzv ölkələri ilə əlaqələr üzrə Komitənin məruzəsi, məruzəçilər: cənab Pfuhl və cənab Sole Tura

3.2.3. Ermənistan və Azərbaycanda qaçqın və məcburi köçkünlərin humanitar vəziyyətinə dair QƏTNAMƏ 1059 (1995)¹

1. Assambleya 1988-ci ildə başlayan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin Ermənistan və Azərbaycanda ifadə edilə bilməyən insan əzabları, minlərlə həlak olanlar, *on minlərlə yaralı və bir milyondan artıq qaçqın və məcburi köçkünlərlə* nəticələndiyindən təəssüflənir.

2. Son rəqəm hədələr, törədilmiş vəhşiliklərə dair məruzələr və 1991-ci ildən öncə Sovet hakimiyyətinin əməllərindən sonra öz evlərini tərk etməyə məcbur edilən yüz minlərlə insanı əhatə edir.

3. Ermənistan və Azərbaycanın 1991-ci ildə müstəqilliklərini elan etmələrindən sonra onların iqtisadiyyatları ciddi şəkildə tənəzzül etmişdir. Vəziyyət münaqişənin və qonşu ölkələrin tətbiq etdikləri iqtisadi blokadanın təsiri ilə pisləşmişdir.

4. Nəticədə, hər iki ölkənin əhalisi həyat səviyyəsinin ciddi şəkildə aşağı düşməsinə məruz qalmışdır, və artmaqda olan çətinliklərlə, o cümlədən yüksələn işsizlik və kəskin su, yanacaq və enerji qıtlığı ilə üzləşir. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının hesablamalarına görə, hər iki ölkədə bir milyondan artıq insan hazırda yoxsulluq səviyyəsindən aşağı yaşayır.

5. Əsasən qaçqınlar və, xüsusilə Azərbaycanda tələblərə cavab verməyən çadırlarda yaşayanlar əsas istilik, qida və tibbi yardım qıtlığının olmasından kəskin çətinliklərlə üzləşirlər.

6. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının yardım proqramları hər iki ölkədə 1992-ci ilin dekabrından təsis edilmişdir. Lakin, onların maliyyələşdirilməsi vəziyyətin ehtiyaclarını təmin etməkdə yetərli deyil.

7. Bundan əlavə, BMT agentlikləri bazar iqtisadiyyatına keçid, mərkəzsizləşdirmə və səhiyyə və təhsil proqramları üçün məlumatlarla təminata dair hər iki hökumətə məsləhətlər verir və yardım göstərir. Buna baxmayaraq, aidıyyatı ölkələrdə, o cümlədən Gürcüstandakı ayrı-ayrı qərarqahlardan hazırda idarə olunan bu xidmətlər əməkdaşlıq yolunda müəyyən maneələrlə çətinləşmişdir, və onların təqdim edilməsi təcrübə, idarəetmə və vəsaitlərin uzun müddətə ən effektiv şəkildə hərəkətə gətirilməsini əks etdirməyə bilər.

8. Assambleya 12 may 1994-cü ildə qüvvəyə minmiş atəşkəsi alqışlayan, bütün tərəfləri buna ziyan vura biləcək hər hansı düşmənçilik aktından çəkinməyə çağıran və, xüsusilə maraqlı tərəflərin parlament nümayəndələri arasında dialoqu həvəsləndirməklə sülh sazişinin imzalanmasına bütün qüvvəsi ilə yardımını təklif edən 1251 sayılı (1994) Qətnaməsini yada salır.

9. Assambleya müharibə edən tərəflərə geri qayıtmaq arzusunda olan qaçqınların, başqa yerdə məskunlaşmaq istəyənlərə kompensasiya vermək şərti ilə, öz evlərinə mümkün qədər erkən qayıtmasını təşkil etmək; azlıqların hüquqlarına hörmət etmək; və onlar arasında olan

bütün nəqliyyat və rabitə vasitələri üzərində blokadaya və Rusiya və Türkiyənin tətbiq etdikləri blokadaya dərhal son qoymaq çağırışlarını təkrar qeyd edir.

10. Assambleya təkid edir ki:

i. Ermənistan, Azərbaycan və Gürcüstan hökumətləri təcili yardım və səhiyyə, təhsil, bərpa və inkişafa dair uzunmüddətli proqramların təqdim edilməsində BMT agentlikləri və qeyri-hökumət təşkilatları ilə geniş əməkdaşlıq etsinlər;

ii. Gürcüstan hökuməti BMT-nin yardımı ilə Mesxeti türklərinin geri qayıtması və məskunlaşdırılmasını qəbul etsin və BMT-ni bu xüsusilə zəif qrupun vəziyyətinə xüsusi diqqət yetirməyə çağırır;

iii. Avropa İttifaqı, özünün Humanitar İdarəsi vasitəsilə, Cənubi Qafqaz əhalisinin zəif təbəqələrinə yardımını artırsın.

11. Nəhayət, Assambleya Qafqazda sülhün yenidən bərpasına yardım etmək və humanitar vəziyyəti yaxşılaşdırmaq üçün daha geniş beynəlxalq sayların göstərilməsinə çağırır və bu məqsədlə, üzv dövlətlərin hökumət və parlamentlərini yetmiş illik təcriddən çıxmaqda olan bu regiona öz yardım, təcrübə və əməkdaşlıq təkliflərini etməyə təşviq edir.

1. Mətn Assambleyanın adından fəaliyyət göstərən Daimi Komitə tərəfindən 15 mart 1995-ci ildə qəbul edilmişdir. Bax Sənəd 7250, Miqrasiya, Qaçqınlar və Demografiya üzrə Komitənin məruzəsi, məruzəçi: cənab Atkinson; və Sənəd 7266, Avropanın Qeyri-üzv Ölkələri ilə əlaqələr üzrə Komitəsinin rəyi, məruzəçi: cənab Csezenszki.

3.2.4. Ermənistan və Azərbaycanda qaçqın və məcburi köçkünlərin humanitar vəziyyətinə dair TÖVSİYƏ 1263 (1995)

1. Assambleya, Ermənistan və Azərbaycanda qaçqın və məcburi köçkünlərin humanitar vəziyyətinə dair 1059 sayılı (1995) Qətnaməsinə istinad edərək, tövsiyə edir ki, Nazirlər Komitəsi:

i. Dağlıq Qarabağa görə amansız münafişlərin qurbanlarına və, xüsusilə öz evlərindən qovulmuş şəxslərə beynəlxalq yardımın tamamilə qənaətbəxş olmamasından irəli gələn gərgin vəziyyəti təcili şəkildə nəzərdən keçirsin;

ii. Avropa Şurasının genişlənməsinə dair 1247 sayılı (1994)

Qətnaməsindən sonra. Avropa Şurasının Sosial İnkişaf Fondu və onun üzv dövlətlərini, özünün fəvqəladə hallar üçün nəzərdə tutulmuş hesabı vasitəsilə. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və cəlb olunmuş digər beynəlxalq təsisatlarla mümkün əlaqədə, Ermənistan, Azərbaycan və Gürcüstanda qaçqın və məcburi köçkünlərə fondun maliyyələşdirməsindən yararlanmaq imkanı verməyə dəvət etsin;

iii. Bütün üzv dövlətlərin hökumətlərini:

a. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının agentlikləri, Beynəlxalq Qırmızı Xaç Komitəsi, Beynəlxalq Qırmızı Xaç və Qırmızı Aypara Cəmiyyətləri Federasiyası və qeyri-hökumət təşkilatları vasitəsilə edilən beynəlxalq yardıma Qafqazda qarşıdan gələn bir çox illər üçün ehtiyac duyulduğunu təsdiq etməyə və bunun nəticəsində onların gələcək müraciətlərinə səxavətlə cavab verməyə;

b. Qarabağ və onun ətrafındakı ərazinin minalardan təmizlənməsi üçün tələb olunan mütəxəssis və işçi qüvvəsini təklif etməyə;

c. Fələstində BMT-nin qaçqınlara yardım və işlər Agentliyinə (UNRWA) müvafiq Qafqaz üçün birləşmiş BMT agentliyinin yaradılması və Tbilisidə regional qərarqahın və ya oxşar əlaqələndirmə mexanizminin təsis edilməsini nəzərdən keçirməyə;

d. xüsusilə insan hüquqları, parlament demokratiyasının tətbiq olunması və, müvafiq olan zaman, azlıqların hüquqlarının və mədəni xüsusiyyətlərinin müdafiəsi sahələrində Avropa Şurasının yardım, mütəxəssis və əməkdaşlıq təkliflərini təsdiq etməklə Ermənistan, Azərbaycan və Gürcüstanın hakimiyyətləri ilə siyasi dialoq təsis etməyə dəvət etsin.

3.2.5. Zakavqaziyada münafişlərə dair QƏTNAMƏ 1119 (1997)¹

1. Assambleya hesab edir ki, Zakavqaziya münafişlərində, xüsusilə Abxaziya və Dağlıq Qarabağda 1994-cü ilin mayından etibarən atəşkəsin qüvvədə saxlanılması gərginlik zonalarında siyasi sabitliyin yaradılmasına kömək etməlidir.

2. Avropanın Qeyri-üzv Ölkələri ilə Əlaqələr üzrə Komitəsinin keçirdiyi müxtəlif dinləmələrdən sonra o ümid edir ki, bu münafişlərin siyasi həlli istiqamətində sürətli, həlledici irəliləyiş ediləcək.

3. Hər üç Zakavqaziya ölkəsi – Ermənistan, Azərbaycan və

Gürcüstan – xüsusi qonaq statusuna malikdirlər və Avropa Şurasının tam üzvlüyə üçün müraciət etmişlər. Assambleya hesab edir ki, bütün tərəflərin bu münaqişələri həll etmək üçün həqiqi siyasi iradəsi qəbul prosedurlarını sürətləndirməyə kömək edəcək.

4. Assambleya bu münaqişələrə bilavasitə və ya dolayı yolla cəlb olunmuş bütün tərəfləri, xüsusilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, Müstəqil Dövlətlər Birliyi və Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının həyata keçirdiyi vasitəçilik işində konstruktiv şəkildə iştirak etməyə çağırır.

5. Bu iki münaqişənin xarakterinə görə fərqli olmasına baxmayaraq, Assambleya vurğulayır ki, cəlb olunan bütün tərəflər onların siyasi həllinə dair danışıqları, xüsusilə 1975-ci il Helsinki Yekun Aktı və 1990-cı il Paris Xartiyasına əsaslanan aşağıdakı prinsiplər üzərində aparmalıdır:

i. **sərhədlərin pozulmazlığı;**

ii. aidiyyatı ərazilərdə bütün xalqların, xüsusilə çoxmillətli sülhməramlı qüvvələr vasitəsilə təmin olunmuş təhlükəsizliyi;

iii. **Abxaziya və Dağlıq Qarabağ üçün bütün maraqlı tərəflərin razılaşdırıldığı geniş muxtariyyət statusu;**

iv. qaçqın və məcburi köçkünlərin geri dönmək hüququ və insan hüquqlarına hörmət kimi onların vətəndaşlığının bərpa olunması.

6. Assambleya hesab edir ki, Zakavqaziya ölkələrində qanunun aliliyi, plüralist demokratiya, insan hüquqlarının müdafiəsi və ictimai bazar iqtisadiyyatının yaradılmasında Avropa Şurası həqiqi töhvə verməlidir.

A. Abxaziya ilə əlaqədar,

7. Assambleya Tbilisi və Suxuminin mövqeləri arasında xoş münasibətlərin bərpa olunmasının müəyyən əlamətlərini qeyd etməkdə maraqlıdır və ümid edir ki, yuxarıda qeyd olunmuş prinsiplər əsasında məsələnin danışıqlar vasitəsilə əldə olunmuş siyasi həllinə tezliklə nail olunacaq.

8. O ümid edir ki, maraqlı tərəflər, həmçinin Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, ATƏT və Rusiya Federasiyasının səyləri tezliklə Tbilisi və Suxumi üçün əlverişli təsisatı balansın yaradılmasına aparacaq ki, qaçqınlar yüksək təhlükəsiz şəraitdə geri dönsün və region əhalisi sülh və iqtisadi çiçəklənməyə qayıda bilsin.

B. **Dağlıq Qarabağa münasibətdə,**

9. Assambleya Ermənistan və Azərbaycan parlament

nümayəndələri arasında, xüsusilə onun Avropanın Qeyri-üzv Ölkələri ilə Əlaqələr Üzrə Komitəsinin 26 yanvar 1997-ci ildə təşkil etdiyi Zakavqaziya münaqişələrə dair seminarının bir hissəsi kimi davam edən dialoqu və bununla əlaqədar münaqişənin erkən həllinin təmin edilməsi məqsədilə danışıqları davam etdirməyə həvəsləndirən Dağlıq Qarabağ üzrə ATƏT-in Minsk Qrupunun fəaliyyətinin bərpa edilməsini alqışlayır.

10. O, **işğal edilmiş ərazilərin qaytarılması və qaçqın və köçkünlərin geri qaytarmasını**, Dağlıq Qarabağın əlverişli alternativ statusu, həmçinin onun təhlükəsizliyinə təminat verən münaqişənin siyasi həllinə nail olmaq məqsədilə bütün münaqişə tərəflərini birbaşa danışıqları gücləndirməyə çağırır.

11. Nəhayət o, üç Zakavqaziya ölkəsi – Ermənistan, Azərbaycan və Gürcüstanın – nəticə etibarı ilə Zakavqaziya dövlətləri birliyinin yaradılması və birgə parlament assambleyasının təsis edilməsini nəzərdən keçirəcəyinə dair arzusunu ifadə edir.

1. 22 Aprel 1997-ci ildə Assambleyanın müzakirəsi (10 və 11-ci iclas) (bax Sənəd 7793, Avropanın Qeyri-üzv Ölkələri ilə Əlaqələr üzrə Komitənin məruzəsi, məruzəçi: cənab Sietlinger)

Qətnamənin mətni 22 aprel 1997-ci ildə Assambleya tərəfindən qəbul edilmişdir (11-ci iclas).

3.2.6. ATƏT-in Minsk Konfransının məşğul olduğu Dağlıq Qarabağ bölgəsi üzərində münaqişəyə dair 1416 (2005) sayılı Qətnamə¹

1. Parlament Assambleyası silahlı əməliyyatların başlamasından on ildən artıq bir müddətin keçməsinə baxmayaraq, Dağlıq Qarabağ bölgəsi üzərində münaqişənin həll olunmamış qalmasından təəssüflənir. Yüz minlərlə insan hələ də köçkündür və acınacaqlı şəraitdə yaşayır. **Azərbaycan ərazisinin əhəmiyyətli hissələri hələ də Erməni qüvvələri tərəfindən işğal altındadır və separatist qüvvələr hələ də Dağlıq Qarabağ bölgəsinə nəzarət edirlər.**

2. Assambleya hərbi əməliyyatların və bundan əvvəl başlamış **kütləvi etnik düşmənçiliyin qorxunc etnik təmizləmə anlayışını xatırladan genişmiqyaslı etnik qovulmaya və mono-etnik ərazilərin yaranmasına gətirib çıxarması ilə bağlı öz narahatlığını ifadə edir.**

Assambleya bir daha təsdiq edir ki, bir dövlətin ərazisindən regional ərazinin ayrılması və müstəqilliyi etnik qovulmaya və bu cür ərazinin digər dövlətə de-fakto birləşdirilməsinə gətirib çıxaran silahlı münaqişə yolu ilə deyil, yalnız bu ərazinin əhalisinin demokratik dəstəyinə əsaslanan qanuni və dinc proses vasitəsilə əldə oluna bilər. **Assambleya üzv dövlət tərəfindən xarici ərazinin işğalının həmin dövlətin Avropa Şurasının üzvü kimi öz üzərinə gətirdiyü öhdəliklərin ciddi şəkildə pozulması demək olduğunu xatırladır və münaqişə ərazisindən köçkün düşmüş şəxslərin öz evlərinə təhlükəsiz və ləyaqətlə qayıtması hüququnu bir daha təsdiq edir.**

3. Assambleya Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Təhlükəsizlik Şurasının 822 (1993), 853 (1993), 874 (1993) və 884 (1993) sayılı Qətnamələrini xatırladır və əlaqədar tərəflərin, xüsusilə silahlı əməliyyatlardan çəkinməklə və istənilən ***işğal olunmuş ərazilərdən silahlı qüvvələri çıxarmaqla***, onlara riayət etməsini təkid edir. Assambleya Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Təhlükəsizlik Şurasının 853 (1993) sayılı Qətnaməsində ifadə olunmuş tələbə tərəfdar çıxır və beləliklə, bütün üzv dövlətlərin münaqişənin intensivləşdirilməsinə və ya ərazinin işğalının davam etməsinə gətirib çıxara bilən silah və sursat təchizatından çəkinməsini təkid edir.

4. Assambleya xatırladır ki, həm Ermənistan, həm də Azərbaycan 2001-ci ilin yanvarında Avropa Şurasına daxil olarkən öz qonşularına qarşı zor tətbiq etmək hədəsindən çəkinməklə münaqişəni yalnız dinc vasitələrlə həll etmək öhdəliyini götürmüşlər. Eyni zamanda, Ermənistan münaqişənin həllini təşviq etmək üçün Dağlıq Qarabağ üzərində əhəmiyyətli təsirindən istifadə etməyi öz üzərinə götürmüşdür. Assambleya hər iki Hökumətin bu öhdəliklərə əməl etməsini, eləcə də bir-birinə qarşı silahlı qüvvələrdən istifadə etməkdən və hərbi əməliyyatları təbliğ etməkdən çəkinməsini təkid edir.

5. Assambleya Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirəsinin (ATƏM) Nazirlər Şurasının 1992-ci ilin mart ayında Helsinkidə münaqişənin dinc yolla həlli üzrə danışıqlar forumunun təmin edilməsi məqsədilə Minskə konfrans keçirmək barədə razılıq əldə etdiyini xatırladır. Ermənistan, Azərbaycan, Belarus, keçmiş Çex və Slovak Federal Respublikası, Fransa, Almaniya, İtaliya, Rusiya Federasiyası, İsveç, Türkiyə və Amerika Birləşmiş Ştatları həmin vaxt Konfransda iştirak etməyə razılıq vermişdirlər. Assambleya bu

dövlətləri münaqişənin dinc yolla həllinə nail olmaq üçün öz səylərini artırmağa çağırır və onların Assambleyadakı milli nümayəndə heyətlərini bununla əlaqədar öz hökumətlərinin gördüyü tədbirlər barədə hər il Assambleyaya məruzə etməyə dəvət edir. Bu məqsədlə, Assambleya öz Bürosundan bu milli nümayəndə heyətlərinin başçılarının da daxil olduğu ad hoc Komitə yaratmağı xahiş edir.

6. Assambleya, xüsusilə də 1994-cü ilin may ayında atəşkəsə nail olunmasına və həmin vaxtdan etibarən atəşkəsə riayət olunmasının monitorinqinə görə, Minsk Qrupunun Həmsədrlərinin və ATƏT-in Fəaliyyətdə olan Sədrinin Şəxsi nümayəndəsinin yorulmaq bilmədən göstərdikləri səylərini yüksək qiymətləndirir. Assambleya ATƏT-in Minsk Qrupu Həmsədrlərini silahlı münaqişənin dayandırılması barədə, həyata keçirilməsi münaqişənin bütün tərəflər üçün başlıca nəticələrini aradan qaldıracaq və Minsk Konfransının çağırılmasına imkan verəcək siyasi sazişin bağlanması üzrə danışıqları sürətləndirmək üçün təcili addımlar atmağa çağırır. Assambleya və Ermənistanı Azərbaycan ATƏT-in Minsk Prosesindən faydalanağa və Minsk Qrupu vasitəsilə münaqişənin beynəlxalq hüququn müvafiq norma və prinsiplərinə uyğun olaraq dinc yolla həlli üçün öz konstruktiv təkliflərini bir-birinə fəal surətdə təqdim etməyə çağırır.

7. Assambleya Azərbaycan və Ermənistanın Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsini imzalamalarını və Nizamnamənin 93-cü Maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq, ipso facto Beynəlxalq Ədalət Məhkəməsinin Statutuna tərəfdar çıxmalarını xatırladır. Bununla əlaqədar olaraq, Assambleya Minsk Qrupunun Həmsədrlərinin himayəsi altında keçirilən danışıqların uğursuzluqla nəticələnməyini təqdirdə, Azərbaycan və Ermənistanı Məhkəmənin Statutunun 36-cı Maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq, Beynəlxalq Ədalət Məhkəməsindən faydalanağı nəzərdən keçirmələrini təklif edir.

8. Assambleya Azərbaycan və Ermənistanı Assambleya daxilində, eləcə də Qafqaz Dördlüyünün Parlament Spikerlərinin görüşləri kimi digər forumlarda ikitərəfli parlamentlərarası əməkdaşlığı gücləndirməklə özləri arasında siyasi barışıqı təşviq etməyə çağırır. O, hər iki nümayəndə heyətinin bu cür barışıq istiqamətində tərəqqini nəzərdən keçirmək üçün Assambleyanın hər hissəvi-sessiyasında görüşməsini tövsiyə edir.

9. Assambleya Azərbaycan Hökumətini bölgənin gələcək statusu ilə bağlı Dağlıq Qarabağ bölgəsinin hər iki icmasının siyasi

nümayəndələri ilə qeyd-şərtsiz əlaqə qurmağa çağırır. O, bu cür əlaqələr üçün Strasburqda şərait yaradılmasına hazır olduğunu qeyd edir və bir neçə dəfə ermənilərin iştirakı ilə dinləmələr formasında bunu həyata keçirdiyini xatırladır.

10. Assambleya, özünün Azərbaycan, Ermənistan və Gürcüstanda qaçqınların və məcburi köçkünlərin vəziyyətinə dair 1570 (2002) sayılı Təvsiyəsini xatırladaraq, bütün üzv və müşahidəçi dövlətləri etnik ermənilərin Azərbaycandan və etnik Azərbaycanlıların Ermənistandan qovulması və silahlı əməliyyatlar nəticəsində köçkün düşmüş yüz minlərlə insana humanitar yardım və kömək göstərməyə çağırır.

11. Assambleya Ermənistan və Azərbaycan kütləvi informasiya vasitələrində əks olunan bütün nifrət ifadələrini mühakimə edir. Assambleya Ermənistan və Azərbaycana müraciət edərək, məktəblər, universitetlər və KİV vasitəsi ilə öz xalqları arasında qarşılıqlı barışığı, etimad yaradılmasını və qarşılıqlı anlaşmanı təşviq etməyə çağırır. Belə bir barışığın olmadığı təqdirdə, nifrət və etimadsızlıq bölgədə sabitliyə mane olacaq və yeni zorakılığa gətirib çıxaracaqdır. İstənilən davamlı həldən əvvəl və həll zamanı bu cür barışıq prosesi həyata keçirilməlidir.

12. Assambleya Avropa Şurasının Baş Katibini Ermənistan və Azərbaycana qarşılıqlı barışıq prosesinə yönəlmiş xüsusi dəstək verilməsi üçün fəaliyyət planı hazırlamağa, eləcə də Ermənistan və Azərbaycana dair tədbirlər barədə qərar verərkən bu qətnaməni nəzərə almağa çağırır.

13. Assambleya Avropa Şurasının Yerli və Regional Hakimiyyətlər Konqresini Ermənistan və Azərbaycanda bələdiyyələrə seçilən nümayəndələrə qarşılıqlı əlaqələrin və bölgələrarası qarşılıqlı əməkdaşlığın qurulmasında yardım etməyə çağırır.

14. Assambleya, insan hüquqlarına, sabitliyə və sülhə təhlükə törədən ikitərəfli münaqişələri və daxili mübahisələri yerli və **regional ərazi icmalarını** və hakimiyyətləri cəlb etməklə dinc yolla həll etmək üçün özünün üzv dövlətlərini daha yaxşı mexanizmlərlə təmin etmək məqsədilə Avropa Şurasının münaqişələrin həlli üzrə mövcud mexanizmlərini, xüsusilə də Mübahisələrin dinc yolla həlli üzrə Avropa Konvensiyasını təhlil etməkdə qərarlıdır.

15. Assambleya bu münaqişənin dinc yolla həllinin mütəmadi əsasda monitorinqini davam etdirməkdə qərarlıdır və bu məsələnin nəzərdən keçirilməsinə özünün 2006-cı ildə ilk hissəvi-sessiyasında

qayıtmağa qərar verir.

1. 2005-ci il yanvarın 25-də Assambleyanın müzakirəsi (2-ci iclas) (Bax Siyasi məsələlər komitəsinin məruzəsi, Sənəd.10364, məruzəçi: cənab Atkinson). 2005-ci il yanvarın 25-də Assambleya tərəfindən qəbul olunmuş mətn (2-ci iclas).

3.2.7. ATÖT-in Minsk Konfransının məşğul olduğu Dağlıq Qarabağ bölgəsi üzərində münaqişəyə dair 1690 (2005) sayılı Təvsiyə⁽¹⁾

Parlament Assambleyası ATÖT-in Minsk Konfransının məşğul olduğu münaqişəyə dair özünün 1416 (2005) sayılı təvsiyəsinə istinad edərək, Nazirlər Komitəsinə aşağıdakıları təvsiyə edir:

I. xüsusilə hərbi əməliyyatlardan çəkinmə və *Azərbaycanın bütün işğal olunmuş ərazilərindən hərbi qüvvələrin geri çəkilməsi də daxil olmaqla, əlaqədar tərəfləri BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822 (1993), 853 (1993), 874 (1993), 884 (1993) sayılı qətnamələrinə əməl etməyə çağırınsın;*

II. Azərbaycan və Ermənistan tərəfindən BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinin və ATÖT-in Nazirlər Şurasının münaqişəyə dair qərarlarının yerinə yetirilməsinin monitorinqini aparsın və monitorinqin nəticələri barədə Assambleyaya hesabat versin;

III. BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinə uyğun olaraq, münaqişənin dinc yolla həll olunması üçün üzv dövlətlər tərəfindən göstərilən səylər barədə Assambleyaya hesabat versin. Bu hesabatda BMT Təhlükəsizlik Şurasının 853 (1993) sayılı qətnaməsinin ziddinə olaraq üzv dövlətlərin münaqişənin intensivləşdirilməsinə və ya ərazinin işğalının davam etməsinə gətirib çıxara bilən silah və sursat təchizatından çəkinib-çəkinməmələri də öz əksini tapsın;

IV. Dağlıq Qarabağ münaqişəsi haqqında özünün 1251 (1994) sayılı təvsiyəsini xatırladaraq, Azərbaycan və Ermənistanın istədikləri təqdirdə, Dağlıq Qarabağın siyasi statusunun müəyyənləşdirilməsinə köməklik məqsədilə ekspertləri onların sərəncamına versin;

V. Azərbaycan və Ermənistanda xüsusi etimad yaradılması tədbirləri üzrə fəaliyyət planı üçün vəsait ayırsın;

VI. hər iki ölkədən müəllimlər və jurnalistlər üçün daha yaxşı

qarşılıqlı anlaşma, dözümlülük və barışıq məqsədi güdən xüsusi trening proqramlarının həyata keçirilməsinə vəsait ayırsın;

VII. xüsusilə təhsil müəssisələri və ictimai KİV-ə dair irqçilik və dözümsüzlüyə qarşı Avropa Komissiyası tərəfindən hər iki ölkə üçün xüsusi fəaliyyətə vəsait ayırsın;

VIII. Səlahiyyətli rəhbər komitələri təlimatlandırın ki, onlar Mübahisələrin sülh yolu ilə həll olunmasına dair Avropa Konvensiyasının Avropa Şurasının üzv dövlətləri arasında münaqişələrin aradan qaldırılmasının müasir tələblərini nə dərəcədə əks etdirməsi və Avropa Şurasının üzv dövlətləri arasında mübahisələrin sülh yolu ilə həll olunması üçün adekvat vasitənin tapılması məqsədilə konvensiyanın hansı hissəsinə düzəlişlərin edilməsi ilə bağlı təhlil aparsın;

IX. iki ölkəyə dair fəaliyyətlə bağlı qərar verərkən 1416 (2005) sayılı qətnaməni nəzərə alsın;

X. 1416 (2005) sayılı qətnamənin və bu tövsiyənin milli, ikitərəfli və beynəlxalq səviyyədə dəstəklənməsi məqsədilə onları üzv dövlətlərin hökumətlərinə təqdim etsin.

(1) 2005-ci il yanvarın 25-də Assambleyanın müzakirəsi (2-ci iclas) (Bax Siyasi məsələlər komitəsinin məruzəsi, Sənəd.10364, məruzəçi: cənab Atkinson). 2005-ci il yanvarın 25-də Assambleya tərəfindən qəbul olunmuş mətn (2-ci iclas)

3.2.7. Sənəd 11628. Avropada demokratiyanın vəziyyəti. Avropada demokratik institutların fəaliyyəti və Assambleya tərəfindən monitoring prosedurunun aparılması.

9 İyun 2008

MƏRUZƏ

(çıxarış)

Avropa Şurasına üzv ölkələrin öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi üzrə Komitə (Monitoring Komitəsi)

Məruzəçi: cənab Serqey Qolovaty, Ukrayna, Avropada Liberallar və Demokratlar Birliyi

222. Aydındır ki, *Azərbaycanda, Gürcüstanda və Moldovada, bu dövlətlərin ərazi bütövlüyü bərpa olunmayana qədər, demokratik dəyişiklikləri möhkəmləndirmək mümkün ola bilməz* və Dağlıq

Qarabağa, Abxaziyaya, Cənubi Osetiyaya və Dnestryana aid münaqişələrin sülh yolla nizamlanmasına nail oluna bilməz.

3.2.8. Qətnamə 1619 (2008)1 Avropada demokratiyanın vəziyyəti. Avropada demokratik institutların fəaliyyəti və Assambleyanın monitoring prosedurunun aparılması

(çıxarış)

10. aparılmış monitoringə əsasən üzv dövlətlərdə həll olunmamış münaqişələrin mövcudluğunun davam edilməsinə aid:

10.1. *Assambleya hesab edir ki, Azərbaycanda, Gürcüstanda və Moldovada, bu dövlətlərin ərazi bütövlüyü bərpa olunmayana qədər, demokratik dəyişiklikləri möhkəmləndirmək mümkün olmayacaq;*

10.2. Assambleya Monitoring Komitəsinin 2007-ci ilin noyabr ayında Berlində Dağlıq Qarabağda, Abxaziyada, Cənubi Osetiyada və Dnestryanıda olan münaqişələrə aid “dondurulmuş münaqişələr” üzrə dinləmələri təşkil etmək təşəbbüsünü alqışlayır. Bununla bağlı, Assambleya münaqişələrin sülh yolla nizamlanmasının ilkin şərtləri kimi etibarın möhkəmləndirilməsinə yardım edilməsi işində milli parlamentlərin oynaya biləcəkləri rolunu yenidən təsdiqləyir. Assambleyanın həmdə özü də parlament səviyyəsində dialoq aparılması yolu ilə müsbət danışıqlar mühitinin möhkəmləndirilməsinə yardım edə bilər. Bu yolla Assambleya yuxarıda qeyd olunan münaqişələr üzrə daha sonrakı dinləmələrin təşkilinə çağırır.

10.3. Bununla yanaşı, Assambleya təəssüflənir ki, yuxarıda qeyd olunan münaqişələrin hər birinə aid hesabat dövrü ərzində (2007-ci ilin aprel – 2008-ci ilin iyunu) heç bir mühüm müsbət inkişaf qeydə alınmamışdır; son zamanlar Abxaziya və Cənubi Osetiya münaqişələrinə aid gərginlik artmışdır.

1. 25 İyul 2008-ci il Assambleya müzakirələri (23-cü iclas) (bax **Sənəd 11628**, Avropa Şurasına üzv ölkələrin öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi üzrə Komitənin (Monitoring Komitəsinin) məruzəsi, məruzəçi cənab Qolovaty. Mətn Assambleya tərəfindən 25 İyun 2008-ci ildə qəbul olunub (24-cü iclas).

3.2.9. Sənəd 11627. Azərbaycanda demokratik institutların fəaliyyəti.

6 İyun 2008

MƏRUZƏ

(çıxarış)

Avropa Şurasına üzv ölkələrin öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi üzrə Komitə (Monitoring Komitəsi)

Həmməruzəçilər: cənab Andres HERKEL, Estoniya, Avropa Xalqları Partiyası Qrupu və xanım Yevqeniya JIVKOVA, Bolqarıstan, Socialist Qrupu

24. Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolla nizamlanması öhdəliyinə aid Assambleya:

24.1. hesab edir ki, *ölkənin ərazi bütövlüyü bərpa olana qədər Azərbaycanda sabit, demokratik inkişaf çox çətin olacaqdır;*

24.2. *Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində vəziyyət haqqında” 14 mart 2008-ci il tarixli qətnaməsini nəzərə alır. Baş Məclis qətnamədə Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionunda və onun ətrafında baş verən hərbi münaqişənin beynəlxalq sülhə və təhlükəsizliyə təhlükə yaratdığı ilə bağlı ciddi narahatlığını ifadə edir. Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü təsdiqləyir, onun beynəlxalq miqyasda tanınmış sərhədlərinə dəstək verir və işğal olunmuş ərazilərdən erməni hərbi qüvvələrinin dərhal çıxarılmasını tələb edir.*

3.2.10. 1614 nömrəli qətnamə (2008). Azərbaycanda demokratik institutların fəaliyyəti.

(çıxarış)

25. Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolla nizamlanması öhdəliyinə aid Assambleya:

25.1. *hesab edir ki, ölkənin ərazi bütövlüyü bərpa olana qədər Azərbaycanda sabit, demokratik inkişaf çox çətin olacaqdır.*

25.2. *Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində vəziyyət haqqında” 14 mart 2008-ci il tarixli qətnaməsini nəzərə alır. Baş Məclis qətnamədə Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionunda və onun ətrafında baş verən hərbi münaqişənin beynəlxalq sülhə və təhlükəsizliyə təhlükə yaratdığı ilə bağlı ciddi narahatlığını ifadə edir. Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü təsdiqləyir, onun beynəlxalq miqyasda tanınmış sərhədlərinə dəstək verir və işğal olunmuş ərazilərdən erməni hərbi qüvvələrinin dərhal çıxarılmasını tələb edir.*

4. ATƏM (Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirəsi)

4.1. ATƏM Şurasının birinci əlavə görüşü

Helsinki, 24 mart 1992-ci il

Yekun
(çıxarış)

II.

3. Nazirlər Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında silahlı münaqişənin genişlənməsinin davam etməsi və bunun nəticəsində əhali arasında əzab çəkənlərin və insan tələfatlarının sayının artması ilə əlaqədar dərin narahatlıqlarını ifadə etdilər. Onlar münaqişənin davam etməsinin və daha da genişlənməsinin regional və beynəlxalq təhlükəsizliyə göstərə biləcəyi təsiri nəzərdə tutaraq, münaqişənin aradan qaldırılması yolları və vasitələrini geniş şəkildə müzakirə etdilər. Onlar bütün tərəfləri təmkinli olmağa çağırıdılar.

4. Nazirlər yenidən ən qəti şəkildə cavabdeh yerli komandirləri onların aktiv iştirakı ilə həyata keçiriləsi təcili və effektiv atəşkəsə çağırıdılar. Onlar, siyasi və iqtisadi təzyiq tədbirlərinin dayandırılması da daxil olmaqla, etibarlı mühit və konstruktiv dialoq şəraitinin bərpa edilməsi çağırışı ilə müraciət etdilər.

5. Nazirlər ATƏM çərçivəsində həyata keçirilən fəaliyyəti nəzərdən keçirdilər və Yüksək vəzifəli şəxslər komitəsinin qəbul etdiyi qərarları bütövlükdə bəyəndilər. Onlar bununla əlaqədar gördüyü tədbirlərə görə ATƏM-in Fəaliyyətdə olan Sədrinə minnətdarlıqlarını bildirdilər və lazım olduğu hər hansı təqdirdə ona bütün mümkün olan yardımını göstərməyə hazır olduqlarını qeyd etdilər.

6. Nazirlər Avropa Birliyi və onun üzv-dövlətləri, Müstəqil Dövlətlər Birliyinin üzv-dövlətləri, Şimali Atlantika Əməkdaşlıq Şurasının üzvləri və, xüsusilə, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibi tərəfindən həyata keçirilən bir-birini tamamlayan səyləri alqışladılar.

Onlar bununla əlaqədar ATƏM-in Fəaliyyətdə olan Sədrindən Birləşmiş Millətlər Təşkilatı ilə sıx əlaqə saxlamağı və mütəmadi məlumat mübadiləsi təşkil etməyi xahiş etdilər.

Nazirlər razılığa gəldilər ki, ATƏM bu münaqişə ilə bağlı sülh prosesinin inkişafı işində əsas rol oynamalıdır. Onlar razılaşdılar ki,

Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında mövcud olan vəziyyət ATƏM tərəfindən növbəti tədbirlərin həyata keçirilməsini tələb edir.

7. Nazirlər ATƏM-in Nazirlər Şurasının Fəaliyyətdə olan Sədri cənab İrci Dinstbirə, xüsusilə effektiv atəşkəsin əldə olunması və qorunub saxlanılması, həmçinin məsələnin sülh yolu ilə hərtərəfli nizamlanması üçün çərçivənin yaradılmasına kömək məqsədilə yaxın vaxtlarda regiona səfər etməyi tapşırırlar.

8. Nazirlər qəti əmin olduqlarını bildirdilər ki, ATƏM-in himayəsi altında Dağlıq Qarabağ üzrə konfrans böhranın ATƏM-in prinsipləri, öhdəlikləri və müddəaları əsasında sülh yolu ilə nizama salınması məqsədilə danışıqlar üçün fəaliyyət göstərən forumu təmin edəcək. Nazirlər bununla əlaqədar ATƏM-in Nazirlər Şurasının Fəaliyyətdə olan Sədrindən mümkün qədər tez bir zamanda belə konfransı keçirməyi xahiş etdilər.

9. Bundan əlavə nazirlər razılaşırdılar ki, Minskə keçiriləcək bu konfransın iştirakçıları Ermənistan, Azərbaycan, Belarus, Çexiya və Slovakiya Federativ Respublikası, Fransa, Almaniya, İtaliya, Rusiya Federasiyası, İsveç, Türkiyə və Amerika Birləşmiş Ştatlari olacaq. Dağlıq Qarabağın seçilmiş və digər nümayəndələri maraqlı tərəf kimi konfransa onun Sədri tərəfindən konfransda iştirak edən dövlətlərlə məsləhətləşmələrdən sonra dəvət olunacaqlar. ATƏM-in Nazirlər Şurasının Fəaliyyətdə olan Sədri ATƏM-in himayəsi altında Dağlıq Qarabağ üzrə konfransın sədrini təyin edəcək.

10. Nazirlər ATƏM-in bütün iştirakçı dövlətlərini və bütün maraqlı tərəfləri beynəlxalq nəzarət altında olan təhlükəsiz dəhlizlər daxil olmaqla sürətli və effektiv vasitələrdən istifadə edərək, humanitar yardımla ona ehtiyacı olanların təmin edilməsi üçün bütün lazımi addımların atılmasına təkidlə çağırırlar.

11. Nazirlər Ermənistan və Azərbaycanın ATƏM-in Fəaliyyətdə olan Sədrinin bu regiona missiyasına, həmçinin ATƏM şurasının razılaşdığı bütün fəaliyyətə tam kömək etmək öhdəliyini nəzərə aldılar və məsələnin davamlı, sülh yolu ilə həll olunmasına nail olmaq məqsədilə hər iki tərəfi bu öhdəliyi fəal şəkildə yerinə yetirməyə çağırırlar.

4.2. ZİRVƏ GÖRÜŞÜ

Budapeşt

6 dekabr 1994-cü il

II.

REGIONAL MƏSƏLƏLƏR

Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı ATƏM fəaliyyətinin intensivləşdirilməsi

1. Münaqişənin davam etməsi və bunun nəticəsində baş verən insan faciəsindən təəssüfləndiklərini ifadə edərək, iştirakçı dövlətlər ATƏM-in Minsk qrupu ilə əməkdaşlıqda Rusiya Federasiyasının vasitəçilik sayları nəticəsində 1994-cü il mayın 12-də razılaşdırılmış atəşkəsi münaqişə tərəflərinin təsdiqlədiklərini alqışladılar. **Onlar Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələrinə sadiq qaldıqlarını təsdiqlədilər** və ATƏM-in münaqişənin sülh yolu ilə nizamlanmasına yönəlmiş saylarına Təhlükəsizlik Şurasının göstərdiyi siyasi dəstəyi alqışladılar. Bu məqsədlə onlar münaqişə tərəflərini birbaşa əlaqələr daxil olmaqla məsələnin mətləbinə dair daha intensiv danışıqlara çağırırdılar. Bu mənada onlar ATƏM-in sayları və köməyini ikiqat gücləndirəcəklərinə söz verdilər. Onlar ATƏM-in Minsk qrupunun vasitəçilik saylarını qəti şəkildə bəyəndilər və Rusiya Federasiyasının həlledici yardımını və Minsk qrupunun digər fərdi üzvlərinin saylarını yüksək qiymətləndirdilər. Onlar bu sayları ATƏM çərçivəsində əlaqələndirərək bir araya gətirmək qərarına gəldilər.

2. Bu məqsədlə onlar danışıqlar üçün vahid və razılaşdırılmış baza yaratmaq, həmçinin bütün vasitəçilik və danışıqlar fəaliyyətinin tam şəkildə əlaqələndirilməsini təmin etmək məqsədilə, Fəaliyyətdə olan Sədrə, iştirakçı dövlətlərlə məsləhətləşmələr əsasında və mümkün qədər tez hərəkət etməklə, Minsk qrupunun həmsədrlərini təyin etməyi tapşırırlar. Həmsədrlər bütün danışıqlar saylarında ATƏM prinsiplərini və razılaşdırılmış mandatı əsas tutaraq, Minsk qrupunun görüşlərində birlikdə həmsədrlik və Fəaliyyətdə olan Sədrə birlikdə məruzə edəcəklər. Onlar işlərinin gedişi barəsində Daimi Şuraya müntəzəm olaraq məlumat verəcəklər.

3. Bu saylar çərçivəsində ilk addım kimi, onlar mövcud atəşkəsin davam etdirilməsinə kömək etmək məqsədilə Rusiya Federasiyasının və Minsk qrupunun digər fərdi üzvlərinin dəstəyi və onlarla

əməkdaşlıq şəraitində təcili tədbirlərin görülməsini, və əvvəllər vasitəçilik fəaliyyəti zamanı əldə olunmuş irəliləyişə əsaslanaraq, həyata keçirilməsi bütün tərəflər üçün münafişənin əsas nəticələrini aradan qaldırmağa və Minsk konfransını çağırmağa imkan verəcək silahlı münafişənin dayandırılması haqqında siyasi sazişin imzalanması məqsədilə tezliklə danışıqlar aparmağı Minsk qrupunun həmsədrələrinə tapşırıdılar. Daha sonra onlar Minsk konfransının həmsədrələrindən, xüsusilə humanitar sahədə, inamın möhkəmləndirilməsi tədbirlərinin həyata keçirilməsi istiqamətində münafişə tərəfləri ilə birgə işi davam etdirməyi xahiş etdilər. Onlar iştirakçı dövlətlər tərəfindən həm fərdi əsasda, həm də müvafiq beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində qaçqınların acınacaqlı vəziyyətini yüngülləşdirməyə xüsusi diqqət yetirmək şərtlə regionun əhalisinə humanitar yardımın göstərilməsi üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsi vacibliyini qeyd etdilər.

4. Onlar razılaşıdılar ki, münafişə tərəflərinin fikirlərinə uyğun olaraq yuxarıda qeyd olunan sazişin əldə edilməsi həmin sazişin həyata keçirilməsinin vacib elementi kimi çoxmillətli sülhməramlı qüvvələrin yerləşdirilməsinə imkan verə bilirdi. Onlar silahlı münafişənin dayandırılması haqqında tərəflər arasında sazişin əldə edilməsindən sonra, BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnaməsinin qəbul edilməsi şərtlə, ATƏM-i çoxmillətli sülhməramlı qüvvələrlə təmin etmək üçün siyasi hazırlıqlarını bəyan etdilər. Onlar Fəaliyyətdə olan Sədrdən 1992-ci il Helsinki Sənədinin III fəslə əsasında və Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinə tam uyğun olaraq təşkil ediləcək belə qüvvələrin yaradılması, tərkibi və fəaliyyəti barəsində qısa zaman ərzində plan işləyib hazırlamağı xahiş etdilər. Bu məqsədlə Fəaliyyətdə olan Sədrə Minsk konfransı həmsədrləri və Minsk qrupu, həmçinin Baş Katib tərəfindən kömək ediləcək; müvafiq məsləhətləşmələrdən sonra o, həmçinin bu qüvvələrin, başqa məsələlərlə yanaşı, ölçüsü və xarakteri, onlara rəhbərliyi və onların idarəsi, maddi-texniki təchizatı, müvafiq altbölmələrin və resursların bölünməsi, güc tətbiq etmək qaydası və qüvvə verən dövlətlərlə razılaşmalar haqqında tövsiyələrin hazırlanması üçün Vyanada yüksək səviyyəli planlaşdırma qrupu yaradacaq. O, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının texniki məsləhət və ekspertiza yardımının göstərilməsinə hazır olması haqqında etdiyi bəyanatına əsaslanaraq, Birləşmiş Millətlər Təşkilatına kömək üçün müraciət edəcək. O, həmçinin, ATƏM-in sülhməramlı qüvvələrinin

mümkün yerləşdirilməsi üçün BMT Təhlükəsizlik Şurasının uzunmüddətli siyasi dəstəyini əldə etməyə çalışacaq.

5. Belə hazırlıq işini və 1992-ci il Helsinki Sənədinin III fəslinin müvafiq müddəalarına əsasən və tərəflər arasında razılığın əldə olunmasından və onların Minsk konfransının həmsədrləri vasitəsilə Fəaliyyətdə olan Sədrə rəsmi xahişindən sonra Daimi Şura ATƏM-in sülhməramlı əməliyyatının keçirilməsi barəsində qərar qəbul edəcək.

4.3.Nazirlər Şurasının 5-ci görüşü

Budapeşt

8 dekabr 1995 -ci il

ATƏT-in Minsk prosesi üzrə qərarı

Nazirlər Şurası

- ATƏT-in Minsk prosesinin Dağlıq Qarabağ münafişəsinin nizamlanmasında yeganə forum olmasını təsdiqləyir;

- münafişə tərəflərinin 1994-cü ilin mayın 12-də bərqərar edilən atəşkəsə riayət etməyi davam etdirmək əzmələrini alqışlayır;

- tərəfləri bütün hərbi əsirləri və münafişə ilə bağlı saxlanılan bütün şəxsləri dərhal azad etməyə, və Beynəlxalq Qırmızı Xaç Komitəsinin şəxslərin saxlanıldığı bütün yerlərə və bütün saxlanılanlara maneəsiz baş çəkməsini təmin etməyə çağırır;

-Fəaliyyətdə olan Sədrə koordinasiya təxirəsalınmadan silahlı münafişənin dayandırılması haqqında siyasi sazişin əldə edilməsi yolunda Minsk konfransının Həmsədrələrinin səylərini dəstəkləyir. Belə sazişin yerinə yetirilməsi bütün tərəflər üçün münafişənin əsas nəticələrini aradan qaldıracaq və qısa vaxt ərzində Minsk konfransını çağırmağa imkan yaradacaq. Sazişin imzalanması Daimi Şuraya fəaliyyətinin davamı etdirilməsi lazım olan Yüksək Səviyyəli Planlaşdırma Qrupunun dəyərli tövsiyələrinə əsaslanaraq, ATƏT-in sülhməramlı əməliyyatının keçirilməsi haqqında qərar qəbul etməyə imkan yaradacaq;

- münafişənin nizamlanması prinsipləri üzrə razılaşmanın əldə edilməsi məqsədilə, Həmsədrələrlə koordinasiya, birbaşa əlaqələrin qurulmasına dair ifadə olunmuş öhdəlikləri alqışlayır və bunu tez bir zamanda gerçəkləşdirməyə təkidlə çağırır; və

- kompromisin tezliklə əldə edilməsi məqsədilə tərəflərin on vacib məsələləri nəzərdən keçirməyə ifadə olunmuş hazırlıqlarını nəzərə alır.

4.4 ZİRVƏ GÖRÜŞÜ

Lissabon

3 dekabr 1996-cı il

ƏLAVƏ 1

ATƏT-in Fəaliyyətdə olan Sədrinin Bəyanatı

Sizə məlum olduğu kimi, son iki il ərzində Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin və *Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü məsələsinin həllində* heç bir irəliləyiş əldə edilməmişdir. Mən təəssüflə qeyd edirəm ki, məsələnin nizamlanması prinsiplərinə dair tərəflərin mövqelərinin yaxınlaşdırılması istiqamətində Minsk konfransı həmsədrlərinin söyləri uğurla nəticələnmədi.

Minsk qrupunun həmsədrləri tərəfindən Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasının tərkib hissəsi kimi formalaşdıran üç prinsip tövsiyə edilmişdir. Bu prinsipləri Minsk qrupunun bütün üzv-dövlətləri dəstəkləyir. Bu prinsiplər aşağıdakılardır:

-Ermənistan Respublikasının və Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü;

-Azərbaycanın tərkibində Dağlıq Qarabağa ən yüksək səviyyəli özünüidarəetmə verən öz müqəddəratını təyin etməyə əsaslanmış sazişdə müəyyən edilmiş **Dağlıq Qarabağın hüquqi statusu;**

-bütün tərəflərin nizamlama müddəalarına riayət olunmasının təmin edilməsinə dair qarşılıqlı öhdəliklər də daxil olmaqla, Dağlıq Qarabağ və onun bütün əhalisinin təmin edilmiş təhlükəsizliyi. Mən təəssüflə etiraf edirəm ki, *bir iştirakçı dövlət bunu qəbul edə bilmədi. Bu prinsiplər digər iştirakçı dövlətlər tərəfindən dəstəklənir.*

Bu bəyanat Lissabon Zirvə görüşünün sənədlərinə daxil ediləcək.

ƏLAVƏ 2

Ermənistan Nümayəndə heyətinin Bəyanatı

ATƏT-in Fəaliyyətdə olan Sədrinin bəyanatı ilə əlaqədar Ermənistan Nümayəndə heyəti aşağıdakı məsələlər barədə uzaq narahatçılığını ifadə etmək istəyir:

1. Bəyanat siyasi sazişin əldə edilməsi məqsədilə danışıqların

aparılmaması təklif edən 1994-cü il Budapeşt Zirvə görüşü tərəfindən təsis edilən Minsk qrupunun mandatının nə ruhunu, nə də hərtfni əks etdirmir. Status problemi hələ başa çatdırılmalı olan birbaşa danışıqlarda müzakirə mövzusu olmuşdur.

2. Bəyanat, bu məsələni siyasi sazişin imzalanmasından sonra toplanacaq ATƏT-in Minsk Konfransının səlahiyyətinə verən ATƏT-in Nazirlər Şurasının 1992-ci il qərarına zidd olaraq. Dağlıq Qarabağın statusunu əvvəlcədən müəyyən edir.

3. Erməni tərəfi əmindir ki, məsələnin həlli beynəlxalq hüquq və Helsinki Yekun Aktında nəzərdə tutulan prinsiplər əsasında, hər şeydən əvvəl öz müqəddəratını təyin etmə prinsipi əsasında əldə edilə bilər.

4. Kompromis həllin əldə edilməsi maraqları naminə Erməni tərəfi həm Minsk qrupu çərçivəsində, həm də bu qrupun həmsədrləri tərəfindən əlaqələndirilən birbaşa əlaqələr əsasında ən intensiv danışıqları davam etdirməyə hazırdır.

Xahiş edirəm ki, bu bəyanat Lissabon Zirvə görüşünün Bəyan-naməsinə əlavə edilsin.

4.5. ZİRVƏ GÖRÜŞÜ

İstanbul

19 noyabr 1999-cu il

İstanbul Zirvə görüşünün Bəyannaməsi

(çıxarış)

20. Biz Dağlıq Qarabağ münaqişəsilə bağlı yaranan vəziyyət və son hadisələr haqqında ATƏT-in Minsk qrupunun Həmsədrlərinin məruzəsini aldıq və onların söylərini müsbət qiymətləndiririk. Biz Ermənistan və Azərbaycan prezidentləri arasında aktivləşən dialoqu xüsusilə alqışlayırıq ki, onların müntəzəm görüşləri problemin möhkəm və hərtərəfli həllinin tapılması prosesinin dinamikası üçün imkan yaratmışdır. Biz qəti şəkildə bu dialoqu dəstəkləyirik və ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində danışıqların bərpası ümidilə bu dialoqun davam etdirilməsinə çağırırıq. Biz həmçinin təsdiq edirik ki, ATƏT və məsələnin həllinin tapılması üçün ən münasib format olan ATƏT-in Minsk qrupu sülh prosesini və onun gələcəkdə həyata keçirilməsini, tərəfləri bütün zəruri köməklik ilə təmin etmək də daxil olmaqla, daha

da irəlilətməyə hazırdır.

21. Biz bu il Yerevanda ATƏT-in ofisinin açılmasını və analoji ofisin Bakıda açılması qərarını alqışlayırıq. Bu addımlar ATƏT-ə bizim Ermənistan və Azərbaycanla olan əməkdaşlığımızı gücləndirmək imkanı verəcək.

4.6. Nazirlər Şurasının 9-cu görüşü

Buxarest

4 dekabr 2001-ci il

III. Nazirlər Şurasının Bəyanatları

QƏRAR № 2

1. Biz tərəflər arasında intensivləşdirilmiş dialoqa və Minsk qrupunun həmsədrlərinin fəal köməyinə baxmayaraq, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasının əldə edilməməsindən dərin təəssüf hissimizi bildiririk. Biz bir daha təsdiq edirik ki, bu uzanmış münaqişənin təcili nizamlanması Cənubi Kavqaz regionunda möhkəm sülh, təhlükəsizlik, sabitlik və əməkdaşlığa kömək edəcək.

2. Biz sülh dialoqunun davam etdirilməsinin vacibliyini yenidən bəyan edirik və *tərəfləri münaqişənin beynəlxalq hüququn norma və prinsipləri əsasında tezliklə həll edilməsi* istiqamətindəki söylərini davam etdirməyə çağırırıq. Biz, həmçinin, tərəfləri hərbi əsirlərin azad edilməsi də daxil olmaqla, qarşılıqlı etibar və inamın möhkəmləndirilməsinə səbəb olacaq əlavə tədbirlərin nəzərdən keçirilməsinə çağırırıq.

3. Biz tərəflərin atəşkəsə olan və məsələnin sülh yolu ilə və hərtərəfli nizamlanması öhdəliklərini alqışlayırıq. Biz tərəfləri həmsədrlərin fəal dəstəyi ilə ədalətli və möhkəm nizamlanmanın əldə edilməsinə yönəlmiş söylərini davam etdirməyə çağırırıq.

4.7. Nazirlər Şurasının 10-cu görüşü

Porto

7 dekabr 2002-ci il

Nazirlər Şurasının Bəyanatları

1. Biz tərəflər arasında intensivləşdirilmiş dialoqa və Minsk qrupunun həmsədrlərinin fəal köməyinə baxmayaraq, Dağlıq Qarabağ

münaqişəsinin nizamlanmasının əldə edilməməsindən dərin təəssüf hissi keçirməkdə davam edirik. Biz bir daha təsdiq edirik ki, bu uzanmış münaqişənin təcili nizamlanması Cənubi Kavqaz regionunda möhkəm sülh, təhlükəsizlik, sabitlik və əməkdaşlığa kömək edəcək.

2. Biz sülh dialoqunun davam etdirilməsi vacibliyini yenidən bəyan edirik və tərəfləri münaqişənin *beynəlxalq hüququn norma və prinsipləri əsasında tezliklə həll edilməsi* istiqamətindəki söylərini davam etdirməyə çağırırıq. Biz, həmçinin, tərəfləri qarşılıqlı etibar və inamın möhkəmləndirilməsinə səbəb olacaq əlavə tədbirlərin nəzərdən keçirilməsinə çağırırıq.

3. Biz tərəflərin atəşkəsə olan və məsələnin sülh yolu ilə və hərtərəfli nizamlanması öhdəliklərini alqışlayırıq. Biz Ermənistan və Azərbaycan prezidentlərinin və onların şəxsi nümayəndələrinin davam edən görüşlərini xüsusilə alqışlayırıq. Biz tərəfləri həmsədrlərin fəal dəstəyi ilə ədalətli və möhkəm nizamlanmanın əldə edilməsinə yönəlmiş söylərini davam etdirməyə çağırırıq.

ƏLAVƏ 3

Azərbaycan Nümayəndə heyəti tərəfindən Helsinki məsləhətləşmələrinin Yekun tövsiyələrinin 79-cu Paraqrafına (Fəsil 6) müvafiq olaraq İzahedici Bəyanat

«ATƏT-in Nazirlər Şurasının 10-cu görüşünün indi qəbul edilmiş qərarı ilə əlaqədar mən Helsinki məsləhətləşmələrinin Yekun tövsiyələrinin Fəsil 6, 79-cu Paraqrafına müvafiq olaraq izahedici bəyanat vermək istədim.

Azərbaycan Respublikası ATƏT-in aşağıdakı prinsiplərindən çıxış edərək Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişəyə dair bəyanat üzrə konsensusa qoşulmuşdur ki, bu prinsiplərə əsasən:

“İştirakçı dövlətlər hər bir iştirakçı dövlətin ərazi bütövlüyünə hörmət edəcəklər.

Beləliklə, onlar istənilən iştirakçı dövlətin ərazi bütövlüyü, siyasi müstəqilliyi və ya birliyinə qarşı Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinin məqsəd və prinsiplərinə uyğun olmayan hər hansı hərəkətdən və, xüsusilə, hədə və ya gücdən istifadəni təşkil edən hər hansı belə hərəkətdən çəkinəcəklər.

İştirakçı dövlətlər eynilə bir-birinin ərazisini beynəlxalq hüquqa

4.8. ZİRVƏ GÖRÜŞÜ

Astana

2-3 dekabr 2010-cu il

zidd olaraq hərbi işğal və ya digər birbaşa və ya dolayı yolla güc tədbirləri obyekt, yaxud belə tədbirlər və ya onlarla hədələmək vasitəsilə ələ keçirmək obyektini etməkdən çəkinəcəklər. Heç bir belə işğal və ya ələ keçirmə qanuni sayılmayacaq.”

Azərbaycan Respublikası həmçinin vurğulamaq istədi ki, xalqların öz müqəddəratını təyin etmək hüququ prinsipi Helsinki Yekun Aktının aşağıdakı prinsiplərinə müvafiq olaraq həyata keçiriləcək:

“İştirakçı dövlətlər, bütün zamanlarda Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinin məqsəd və prinsipləri və beynəlxalq hüququn müvafiq normalarına, o cümlədən dövlətlərin ərazi bütövlüyünə aid normalara uyğun hərəkət edərək, xalqların bərabər hüquqlarına və onların öz müqəddəratını təyin etmək hüququna hörmət edəcəklər.”

Bundan başqa, Azərbaycan Respublikası bildirir ki, Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişə yalnız *Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə tam hörmət edilməsi əsasında həll oluna bilər* ki, bu aşağıdakıları nəzərdə tutur:

- *Ermənistan tərəfindən Dağlıq Qarabağ regionu onun ayrılmaz hissəsi olan Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün birmənalı olaraq tanınması;*

- *erməni işğalçı qüvvələrinin Azərbaycanın bütün ərazilərindən, o cümlədən Dağlıq Qarabağ regionundan dərhal və qeyd-şərtsiz çıxarılması;*

- *zorla qovulmuş azərbaycanlı əhəlinin öz torpaqlarına təhlükəsiz şəraitdə qayıtmaları üçün bütün əlverişli şərtlərin yaradılması.*

Bundan əlavə, Azərbaycan Respublikası bildirir ki, *Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionunda yaşayan erməni icması üçün işlənilib hazırlanacaq hər hansı özünüidarə statusu yalnız Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə tam hörmət edilməsi əsasında mümkün olacaq.*

Bu bəyanatı günün protokoluna əlavə etməyi xahiş edirəm.»

Astana Zirvə görüşünün Bəyannaməsi

Təhlükəsizlik cəmiyyətinə doğru

ATƏT-in Astana (Qazaxıstan) sammitində ATƏT-in həmsədrləri olan ölkələrin nümayəndə heyətlərinin başçıları, Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin Birgə Bəyanatı

ATƏT-in Astanada (Qazaxıstan) keçirilən sammiti ilə əlaqədar ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri olan ölkələrin nümayəndə heyətlərinin başçıları (Rusiya Federasiyasının Prezidenti D.Medveyev, Fransanın Baş naziri F.Fiyon və Amerika Birləşmiş Ştatlarının dövlət katibi H.Klinton), Azərbaycan Prezidenti İ.Əliyev və Ermənistan Prezidenti S.Sarkisyan razılığa gəldilər ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsinə yönəlmiş daha qətiyyətli tədbirlər görmək vaxtı çatmışdır.

Bununla əlaqədar onlar Azərbaycan, Ermənistan və Rusiya Federasiyası prezidentlərinin 2 noyabr 2008-ci il tarixli (Moskva) və 27 oktyabr 2010-cu il tarixli (Həştərxan) bəyanatlarına istinad etdilər. Onlar razılaşırdılar ki, danışıqlar yolu ilə dinc tənzimləmə regionda sabitliyi və xalqların təhlükəsizliyini təmin edər və onların arasında barışığa nail olmaq üçün yeganə imkan olar.

Ermənistan və Azərbaycan prezidentləri Dağlıq Qarabağ münaqişəsini beynəlxalq hüququn prinsipləri və normaları, BMT-nin Nizamnaməsi, Helsinki Yekun Aktı, eləcə də prezidentlər D.Medveyev, N.Sarkozi və B.Obamanın 2009-cu il iyulun 10-da Akvildə və 2010-cu il iyunun 26-da Muskokada verdikləri bəyanatlar əsasında qəti tənzimləməyə çalışmaq öhdəliklərini təsdiq etdilər.

Üç həmsədr ölkə dinc tənzimləməyə nail olmaq üçün zəruri qərarlar qəbul edən Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərini dəstəklədiklərini bildirdilər. Onlar Ermənistan və Azərbaycan rəhbərlərini söylərini Əsas Prinsiplərdə hələ qalan mübahisəli məsələlərin həlli üzərində yeni qüvvə ilə cəmləşdirməyə çağırırdılar və öz həmsədrlərinə münaqişə tərəflərinin bu söylərini həyata

keçirmələrinə kömək etmək üçün onlarla işi davam etdirməyi tapşırdılar. Onlar danışıqların keçdiyi atmosferi yaxşılaşdırmaq üçün tərəflərə müraciətlə onları atəşkəs rejiminin möhkəmlənməsinə və bütün sahələrdə etimad tədbirlərinin həyata keçirilməsinə yönəlmiş əlavə addımlar atmağa çağırıdılar.

1 dekabr 2010-cu il.

5. NATO SƏNƏDLƏRİ

5.1. NATO üzvlərinin dövlət və hökumət başçıları Zirvə Görüşləri sənədləri

5.1.1. 29 noyabr 2006-cı ildə Riqada Şimali Atlantika Şurasının iclasında iştirak etmiş dövlət və hökumət başçılarının Yüksək Səviyyədə Riqada NATO Görüşünün Nəticələri üzrə elan edilmiş BƏYANƏT

(çıxarış)

43. “Biz Cənubi Qafkazda və Moldova Respublikasında regional münaqişələrin davam etməsini xəcalətlə qeyd edirik. Bizim ölkələrimiz *Ermənistanın, Azərbaycanın, Gürcüstanın və Moldovanın ərazi bütövlüyünü, müstəqilliyini və suverenliyini dəstəkləyir.* Biz, bu dövlətlərə aid, münaqişələrin sülh yolu ilə həll edilməsinə nail olunması üzrə arasılaşdırılmayan səyləri dəstəkləyirik”.

5.1.2.3 aprel 2008-ci ildə Buxarestə Şimali Atlantika Şurasının iclasında iştirak etmiş dövlət və hökumət başçılarının Yüksək Səviyyədə Buxarest Görüşündə qəbul olunmuş BƏYANNAMƏSİ

(çıxarış)

43. Biz Cənubi Qafkazda və Moldova Respublikasında regional münaqişələrin saxlanılmasından çox narahatıq. Bizim ölkələr *Azərbaycanın, Ermənistanın, Gürcüstanın və Moldova Respublikasının ərazi bütövlüyünü, müstəqilliyini və suverenliyini dəstəkləyir. Biz bu prinsiplər nəzərə alınmaqla bu regional münaqişələrin sülh yolu ilə həll edilməsinə yönəlmiş səyləri dəstəklənməklə davam edəcəyik*”.

5.1.3.4 aprel 2009-cu ildə Strastburq/Kildə Şimali Atlantika Şurasının iclasında iştirak etmiş dövlət və hökumət başçılarının Yüksək Səviyyədə Strastburq/Kil Görüşündə qəbul olunmuş BƏYANNAMƏSİ

(çıxarış)

58. “Biz Cənubi Qafkazda və Moldova Respublikasında uzadılmış regional münaqişələrin mövcudluğundan narahat olmaqla

qalırıq... *Biz Ermənistanın, Azərbaycanın, Gürcüstanın və Moldova Respublikasının ərazi bütövlüyünü, müstəqilliyini və suverenliyini dəstəkləməkdə davam edirik, və həmçinin bu prinsiplər nəzərə alınmaqla bu regional münaqişələrin sülh yolu ilə həll edilməsinə yönəlmiş səyləri dəstəkləməkdə davam edəcəyik...*

5.1.4. 20 noyabr 2010-cu ildə Lissabonda Şimali Atlantika Şurasının iclasında iştirak etmiş dövlət və hökumət başçılarının Yüksək Səviyyədə Lissabon Görüşündə qəbul olunmuş BƏYANNAMƏSİ

(çıxarış)

35. Dünyada avro-atlantik regionuna bizim baxışdan, Cənubi Qavkazda və Moldovada uzanan regional münaqişələrin saxlanması əvvəlki kimi Alyans üçün ciddi narahatçılıq predmetidir. Biz bütün tərəfləri konstruktiv iştiraka və münaqişənin sülh yolla nizamlanması üçün siyasi iradələrini möhkəmləndirməyə və hazırkı danışıqlar formatına hörmət etməyə çağırırıq. Biz onların hamısını regional təhlükəsizliyi və stabilliyi təhlükə altına salan addımlardan çəkinməyə çağırırıq. *Biz Ermənistanın, Azərbaycanın, Gürcüstanın və Moldova Respublikasının ərazi bütövlüyünə, müstəqilliyinə və suverenliyinə tərəfdar olmaqda qalırıq, və bu prinsiplər nəzərə alınmaqla, bu regional münaqişələrin sülh yolla nizamlanması istiqamətində atılan səyləri dəstəkləməkdə davam edəcəyik.*

5.2.2.3 dekabr Şimali Atlantika Şurasının Xarici İşlər Nazirlərinin Yekun KOMMUNİKESİ.

(çıxarış)

35. "Biz Cənubi Qafkazda və Moldova Respublikasında regional münaqişələrin təkidlə davam etməsindən narahat olmaqda davam edirik. *Biz Ermənistanın, Azərbaycanın, Gürcüstanın və Moldova Respublikasının ərazi bütövlüyünü, müstəqilliyini və suverenliyini dəstəkləməkdə davam edirik. Regionun tam təhlükəsizliyi üçün münaqişələrin bu prinsiplər əsasında sülh yolu ilə həll olunmasının vacibliyi artmışdır...*"

6. İSLAM KONFRANSI TƏŞKİLATININ SƏNƏDLƏRİ

6.1. İslam Konfransı Təşkilatı dövlət və hökumət başçıları zirvə görüşlərinin (sammitlərinin) sənədləri.

6.1.1.İslam Konfransı Təşkilatının yeddinci zirvə görüşü (Qardaşlıq və Dirçəliş sessiyası)

Kasablanka, Mərakeş Krallığı

hicri tarixi ilə 11-13 rəcəb, 1415 (miladi tarixi ilə 13-15 dekabr, 1994)

6.1.1.1.YEKUN KOMMUNİKE

Ermənistan – Azərbaycan:

68.Konfrans qətiyyətlə Azərbaycan Respublikasına qarşı Ermənistan Respublikasının hərbi təcavüzünü pisləyir. O işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərində mülki azərbaycan əhalisinə qarşı törədilən hərəkətləri bəşəriyyətə qarşı cinayətlər kimi qiymətləndirir və Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874, 884 nömrəli qətnamələrinin yerinə yetirilməsini, bütün işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən, o cümlədən Laçın və Şuşa rayonlarından, erməni silahlı qüvvələrinin dərhal, qeyd-şərtsiz və tam çıxarılmasını qətiyyətlə tələb edir, və Ermənistanı israrla Azərbaycan Respublikasının suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə hörmət etməsinə çağırır.

69.O, Təhlükəsizlik Şurasını Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü tanımağa; öz qətnamələrinin yerinə yetirilməsinin təmin edilməsi üçün BMT Nizamnaməsinin VII fəslində nəzərdə tutulan zəruri addımların atılmasına; *Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyünə qarşı təcavüzü pisləməyə və ona son qoyulmasına çağırır* və bu məqsədlə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı ilə koordinasiya edilmiş fəaliyyətin göstərilməsi qərarını verir.

70.O, dövlətlərin ərazi bütövlüyü və beynəlxalq tanınmış sərhədlərin sarsılmazlığı prinsiplərinə hörmət edilməsi əsasında Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişənin ədalətlə və sülh yolu ilə həll edilməsinə çağırır. O, ikisininə, həm Ermənistanı və həm də Azərbaycanı və Minsk Qrupunun üzv ölkələrini ATƏM-in davam edən sülh prosesində konstruktiv iştirak etmək və sülh yolu ilə

nizamlamanın əldə edilməsini daha çətinləşdirə biləcəyi hər hansı bir hərəkətin edilməsindən çəkinməyi israr edir.

71.O, öz ölkəsinin müdafiəsi üçün Azərbaycan hökuməti və xalq tərəfindən edilən səylərinə özünün tam həmrəyliyi və dəstəklədiyini bir daha təsdiqləyir. O, köçkünlərə və qaçqınlara təhlükəsiz şəraitində, şərəf və ləyaqətlə öz evlərinə qayıtmaqda imkan yaratmağa çağırır. O, Azərbaycan Respublikasının ərazisində bir milyondan çox köçkün və qaçqınların olması ilə əlaqədar humanitar problemlərin kəskinləşməsindən öz narahatlığını ifadə edir və üzv-dövlətləri, İslam İnkişaf Bankı və digər İslam institutlarından Azərbaycan Respublikasına təcili maliyyə və humanitar yardım etmələrini xahiş edir.

Kasablankada dərc olunub.

6.1.1.2. “Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişə haqqında” adlı 11/7- P(IS) nömrəli Qətnamə

İKT ölkələrinin dövlət başçılarından Mərkəş Krallığının Kasablanka şəhərində hicri tarixi ilə 1415-ci il rəcəb ayının 11-13-də, miladi tarixi ilə 1994-cü il dekabrın 13-15-də keçirilən VII Zirvə Görüşü İKT Bəyannaməsinin məqsəd və prinsiplərindən çıxış edərək;

Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü nəticəsində hərbi münaqişənin kəskinləşməsi və Azərbaycan ərazisinin 20 faizdən artığının işğalından dərinləşən narahat olaraq;

Ermənistanın təcavüzü nəticəsində 1 milyondan artıq azərbaycanlının qaçqın vəziyyətinə düşməsi və humanitar problemlərin dözülməzliyindən təsirlənərək;

1992-ci ilin iyun ayında İstanbulda keçirilmiş V və 1994-cü ilin sentyabrında İslamabadda keçirilən İKT Xarici İşlər Nazirlərinin VII fəvqəladə konfransının prinsiplərini mövqeyini yada salaraq;

1993-cü il aprelin 25-29-da Pakistan İslam Respublikasının Kəraçi şəhərində keçirilən İKT Xarici İşlər Nazirlərinin XXI konfransında qəbul edilən qətnamənin müddəalarını bir daha təsdiq edərək;

həmçinin İKT-nin 23 sentyabr 1992-ci ildə və 3 oktyabr 1994-cü ildə keçirilmiş İKT Xarici İşlər Nazirlərinin koordinasiya iclasının yekun sənədlərinin müvafiq bəndlərini yada salaraq;

qonşu ölkələr və regional dövlətlərin, xüsusilə İran və Türkiyənin

Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsi istiqamətində etdikləri cəhdləri nəzərə alaraq;

Ermənistan Respublikasının təcavüzünün beynəlxalq sülh və təhlükəsizlik üçün maneə yaratdığını dərk edərək;

BMT Nizamnaməsinin və Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələrinin dönmədən yerinə yetirilməsini bir daha təsdiq edərək;

Ermənistan Respublikasının davam edən təcavüzkar siyasətinin ATƏM çərçivəsində aparılan sülh prosesinə dağıdıcı təsir edə biləcəyindən xəbərdar olaraq;

1.Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünü kəskin şəkildə pisləyir;

2.Təcavüz nəticəsində Azərbaycan ərazisində mülki Azərbaycan vətəndaşlarına qarşı edilən hərəkətləri bəşəriyyətə qarşı törədilən cinayət kimi qiymətləndirir;

3.BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853. 874 və 884 sayılı qətnamələrinin dönmədən yerinə yetirilməsini, Ermənistan Respublikası silahlı qüvvələrinin işğal edilmiş bütün Azərbaycan ərazisindən, o cümlədən Laçın və Şuşa rayonlarından dərhal, tamamilə və şərtsiz çıxarılmasını qəti surətdə tələb edir və Ermənistandan Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyünə hörmət bəsləməsini tələb edir;

4.Təhlükəsizlik Şurası tərəfindən Azərbaycana qarşı edilən təcavüzün etiraf edilməsinə; BMT Nizamnaməsinin 7-ci fəslinə uyğun olaraq öz qətnamələrinin yerinə yetirilməsinin təminatı üçün lazımı addımlar atılmasına; Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyünə qarşı olan təcavüzü pisləyərək təcavüzə son qoyulmasına çağırır və bu məqsədlə BMT-də koordinasiyalı fəaliyyətdə olmağı qərara alır;

5.Bir daha təsdiq edir ki, ərazinin zor tətbiq etməklə əldə edilməsi tanınmaz;

6.Ermənistan və Azərbaycan arasındakı münaqişənin dövlətlərin ərazi bütövlüyü və beynəlxalq tanınmış sərhədlərin pozulmazlığı prinsiplərinə hörmət əsasında ədalətlə və sülh yolu ilə həllinə çağırır;

7.Həm Ermənistan, həm də Azərbaycandan ATƏM-in sülh prosesində iştirak etməsi və problemin sülh yolu ilə həllini çətinləşdirə biləcək hər bir əməldən çəkinməsini tələb edir;

8.Azərbaycan hökuməti və xalqının ölkəsinin müdafiəsi üçün etdiyi cəhdləri bütünlüklə dəstəklədiyini və onlara tam həmrəy

olduğunu bir daha təsdiq edir;

9.Yaşayış yerlərini tərk etmişlərin öz evlərinə təhlükəsiz, hörmət və şəərəflə dönmələri üçün imkan yaratmağa çağırır;

10.Azərbaycan Respublikası ərazisində 1 milyondan artıq qaçqın və köçkünün olması ilə əlaqədar humanitar vəziyyətin kəskinləşməsindən təşviş keçirir və üzv ölkələr İslam İnkişaf Bankı və digər İslam institutlarından Azərbaycan Respublikasına təcili maliyyə və humanitar yardım etmələrini xahiş edir;

11.Baş katibdən bu qətnamənin yerinə yetirilməsinə nəzarət və bu barədə İKT Xarici İşlər Nazirlərinin XXIII konfransına məruzə təqdim etməsini xahiş edir.

6.1.1.3. “Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi haqqında”adlı 16/7-E (İS) nömrəli Qətnamə.

Kasablanka şəhəri, Mərakeş Krallığında hicri tarixi ilə 11-13 Rəcəb 1415H (13-15 dekabr 1994-cü il) tarixdə keçirilmiş VII-ci İslam Konfransı Təşkilatı dövlət və hökumət başçılarının Zirvə Görüşü (Qardaşlıq və Dirçəliş Sessiyası);

qonşu Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü nəticəsində yaranmış vəziyyət üzrə İKT Xarici İşlər Nazirləri konfransları tərəfindən qəbul olunmuş İKT qətnamələrinə istinad edərək,

ölkə tarixinin bu ağır və çox kritik anında İslam Konfransı Təşkilatına üzv ölkələrin Azərbaycan hökuməti və xalqı ilə tam həmrəyliyi təsdiqləyərək;

bu münaqişəyə aid BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələrinə istinad edərək;

Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsində erməni hərbi əməliyyatları nəticəsində Azərbaycan ərazisinin 20 faizinin işğal olunmasını, təxminən bir milyon azərbaycanlının öz yurdlarını tərk etməyə məcbur olmasından və bu təcavüz nəticəsində insan hüquqlarının kobud şəkildə pozulmasından öz təəssüfünü bildirərək;

Azərbaycan hökuməti və xalqı ilə İslam Konfransı Təşkilatına üzv dövlətlərin həmrəyliyi daha konkret şəkildə nümayiş etdirmək zərurətini lazım bilərək;

İKT-yə üzv olan bir sıra ölkələrin və İKT-nin müvafiq qurumlarını, BMT qurumları və beynəlxalq təşkilatların Azərbaycana göstərdiyi yardımı alqışlayaraq;

1.Dünya birliyi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən Azərbaycan ərazilərinin işğalına son qoyulmasına, onların Azərbaycan ərazisindən qeyd-şərtsiz çıxarılmasına və Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpası üçün ciddi və təsirli tədbirlər görülməsinə ısrarla çağırır;

2.Azərbaycan xalqının iztirab və əzablarını yüngülləşdirmək üçün Azərbaycan hökumətinə iqtisadi və humanitar yardım göstərilməsi məqsədilə İKT üzv dövlətlərinə və İslam qurumlarına müraciət edir;

3.Beynəlxalq təşkilatlardan Azərbaycana təcili humanitar və maliyyə yardımının göstərilməsini xahiş edir.

6.1.2.İslam Konfransı Təşkilatının səkkizinci zirvə görüşü. (Ləyaqət, Dialog, iştirak sessiyası, Tehran, İran İslam Respublikası)

hicri tarixi ilə 9-11 şaban 1418H (miladi tarixi ilə 9-11 dekabr, 1997)

6.1.2.1. YEKUN KOMMUNİKƏ

Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü:

(çıxarış)

57.Konfrans 1996-cı ildə Lissabonda ATƏT-in zirvə görüşündə ATƏT-in Sədrinin bəyanatında öz əksini tapmış Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişənin həll edilməsinin üç prinsipinə öz dəstəyini bir daha təsdiqləyir və həm də ATƏT-in Minsk Qrupu çərçivəsində danışıqların əsası kimi Ermənistan-Azərbaycan hərbi münaqişəsinin mərhələli nizamlanma məqsədini güdən ATƏT Minsk Konfransının həmsədrlərinin irəli sürülmüş axırıncı təkliflərinə öz dəstəyini ifadə edir və belə yanaşmanı Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzün ən ciddi nəticələrinin dərhal aradan qaldırılmasının təmin edilməsinə yönəlmiş hesab edir.

6.1.2.2.TEHRAN BƏYANNAMƏSİ

8. *Ermənistan Respublikasını özünün Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzündən imtina etməsini bildirir və bütün işğal olunmuş ərazilərdən erməni qüvvələrinin tam çıxarılmasına* və Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin tezliklə və sülh yolu ilə nizamlanmasına çağırır.

6.1.2.3.İslam Konfransı Təşkilatının səkkizinci zirvə görüşündə qəbul edilmiş Qətnamələr.

6.1.2.3.1. "Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında" adlı 12/8-P (IS) nömrəli qətnamə

Tehran şəhəri, İran İslam Respublikasında hicri tarixi ilə 9-11 Şaaban 1418H (9-11 dekabr 1997-ci il) tarixdə keçirilmiş VIII-ci İslam Konfransı Təşkilatı dövlət və hökumət başçılarının Zirvə Görüşü (Ləyaqət, Dialog, İştirak Sessiyası),

İslam Konfransı Təşkilatı Nizamnaməsinin prinsip və vəzifələrindən çıxış edərək;

Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına təcavüzündən və Azərbaycan torpaqlarının 20%-dən çoxunun işğal olunmasından həddindən artıq narahat olduğunu bildirərək;

Ermənistanın təcavüzü nəticəsində bir milyondan çox azərbaycanlı qaçqın və köçkünlərin düşdüyü ağır durumdan, humanitar problemlərin miqyası və ağırlığından həddindən artıq təəssüflənərək;

Övvəlki bütün müvafiq qətnamələri, xüsusilə İslam Konfransı Təşkilatının Mərkəz Krallığının Kasablanka şəhərində 13-15 dekabr 1994-cü il tarixdə keçirilmiş VII sessiyasında bu məsələ ilə bağlı qəbul edilmiş qətnaməni bir daha təsdiqləyərək;

Ermənistanın təcavüzünün beynəlxalq sülh və təhlükəsizlik üçün təhlükə yaratdığını bilərək;

BMT nizamnaməsinə və Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinin yerinə yetirilməsində təkid edərək;

Münaqişənin həllinə yönəlmiş bütün diplomatik və digər səyləri alqışlayaraq;

Bütün BMT üzvlərinin Azərbaycanın suverenliyi, ərazi bütövlüyü, siyasi müstəqilliyinə hörmət etdiyini bir daha təsdiqləyərək;

Həm də zorakı yolla torpaqların qəsb edilməsinin yolverilməz olduğunu bir daha təsdiq edərək;

Həm də Ermənistan Respublikasının təcavüzkar siyasətinin ATƏT çərçivəsində sülh prosesinə destruktiv təsirini qeyd edərək;

1.Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına təcavüzünü qəti şəkildə pisləyir.

2.İşğal olunmuş Azərbaycan ərazilərində mülki azərbaycanlı əhaliyə qarşı törədilmiş hərəkətləri insanlığa qarşı cinayət hesab edir.

3.İşğal olunmuş Azərbaycan ərazilərində arxeoloji-mədəni və dini abidələrin yağmalanması və dağıdılmasını qəti şəkildə pisləyir.

4.BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874, 884 sayılı qətnamələrinin yerinə yetirilməsini, Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən dərhal, qeyd-şərtsiz və tamamilə, o cümlədən Laçın və Şuşa rayonlarından çıxarılmasını, Ermənistanın Azərbaycan Respublikasının suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə hörmət etməsini qəti şəkildə tələb edir.

5.BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrindəki tələblərin Ermənistan tərəfindən yerinə yetirilməməsi ilə bağlı narahatlığını bildirir.

6.Təhlükəsizlik Şurasını Ermənistanın Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünü tanımağa; BMT Nizamnaməsinin 7-ci fəslinin tələblərinə uyğun olaraq onu öz qətnamələrinin yerinə yetirilməsi üçün müvafiq addımlar atmağa çağırır, Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü və suverenliyinə qarşı təcavüzü pisləyir və BMT-də buna son qoyulması üçün atılacaq addımları əlaqələndirməyi qərara alır.

7.Təcavüzkarın münaqişəni daha da genişləndirməyə ruhlandırmaq və Azərbaycan ərazilərini işğal altında saxlamaqda davam etdirməsinə imkan verməmək üçün bütün dövlətlərdən Ermənistanı silah-sursatla təchiz etməkdən çəkinməyi tələb edir. BMT üzvü olan dövlətlərin ərazisindən bu cür silahsursatın ötürülməsi üçün istifadə olunmamalıdır.

8.BMT üzvü olan dövlətləri, eləcə də beynəlxalq birliyin digər üzvlərini Ermənistanın təcavüzünə və Azərbaycan ərazilərinin işğalına son qoymaq üçün təsirli siyasi və iqtisadi tədbirlər görməyə çağırır.

9.Ermənistanla Azərbaycan arasındakı münaqişəni onların ərazi

bütövlüyü və beynəlxalq aləm tərəfindən tanınmış sərhədlərin toxunulmazlığına hörmət prinsipləri əsasında ədalətlə və sülh yolu ilə həll etməyə çağırır.

10. Ermənistanı və Azərbaycanı, eləcə də Minsk qrupuna daxil olan bütün dövlətləri ATƏT-də gedən sülh prosesləri ilə konstruktiv şəkildə məşğul olmağa, münaqişənin sülh yolu ilə həllini çətinləşdirə biləcək hər hansı addım atmağa çağırır.

11. Azərbaycan hökuməti və xalqının öz ölkələrini qorumaq üçün göstərdiyi bütün səyləri dəstəkləyir və onlarla tam həmrəy olduğunu bir daha təsdiq edir.

12. Qaçqın və köçkünlərin təhlükəsiz və ləyaqətlə öz doğma torpaqlarına qayıtması üçün şərait yaratmağa çağırır.

13. Qaçqın və köçkünlərə humanitar yardım göstərmiş bütün üzv dövlətlərə təşəkkürümüzü bildirir və digərlərini də onlara yardım etməyə çağırır.

14. Azərbaycan ərazisində bir milyondan artıq qaçqın və köçkünlə bağlı ciddi humanitar problemlərin yaşandığından narahatlığı ifadə edir, üzv ölkələr, İslam İnkişaf Bankı və digər İslami qurumlardan Azərbaycan Respublikasına təcili maliyyə və humanitar yardımını göstərməyi xahiş edir.

15. Dəymiş zərər üçün Azərbaycanın müvafiq kompensasiya almaq hüququnun olduğunu nəzərə alaraq bu zərərin ödənilməsi üçün məsuliyyəti Ermənistanın üzərinə qoyur.

16. Baş Katibin üzv dövlətlərin mövqeyinin ATƏT-in cari sədrinə çatdırılması üçün göstərdiyi səyləri qiymətləndirir.

17. Baş Katibdən bu qətnamənin yerinə yetirilməsini izləməyi və bu barədə İslam Konfransı Təşkilatının 9-cu sessiyasına məruzə təqdim etməsini xahiş edir.

6.1.2.3.2. "Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi haqqında" adlı 18/8-E (İS) nömrəli qətnamə.

Tehran şəhəri, İran İslam Respublikasında hicri tarixi ilə 9-11 Şaban 1418H (9-11 dekabr 1997-ci il) tarixdə keçirilmiş VIII-ci İslam Konfransı Təşkilatı dövlət və hökumət başçılarının Zirvə Görüşü (Ləyaqət, Dialoq, İştirak Sessiyası),

İslam Konfransı ölkələri xarici işlər nazirlərinin 24-cü sessiyasının 18/24-E sayılı qətnaməsini yada salaraq;

Ölkənin tarixinin çox ağır və kritik anında İslam Konfransı Təşkilatı üzvü olan ölkələrin Azərbaycan hökuməti və xalqı ilə yekdil həmrəyliyi təsdiqləyərək;

Bu münaqişə ilə bağlı BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələrinə istinad edərək;

Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsində silahlı əməliyyatları, bunun nəticəsində Azərbaycan ərazisinin 20%-nin işğal olunmasını, təxminən bir milyon azərbaycanlının öz vətəninə zorla çıxarılması, təcavüz nəticəsində insan hüquqlarının kobud şəkildə pozulmasını pisləyərək;

Azərbaycan hökuməti və xalqı ilə İslam Konfransı Təşkilatına üzv dövlətlərin həmrəyliyi konkret şəkildə nümayiş etdirmək zərurətini lazım bilərək;

İKT-yə üzv olan bəzi ölkələrin və İKT-nin müvafiq qurumlarını, BMT qurumları və beynəlxalq təşkilatların Azərbaycana göstərdiyi yardımı alqışlayaraq;

Həmin də təşkilatın iqtisadi, mədəni və sosial məsələlər üzrə komissiyasının 20-ci sessiyasının tövsiyələrini nəzərə alaraq;

1. İKT-nin üzv dövlətlərinə və İslami qurumlara müraciət edir ki, Azərbaycan xalqının iztirab və əzablarını yüngülləşdirmək üçün Azərbaycan hökuməti və xalqına iqtisadi və humanitar yardım göstərsinlər.

2. Beynəlxalq təşkilatları Azərbaycana təcili humanitar və maliyyə yardımı göstərməyə çağırır.

3. Baş Katibdən xahiş edir ki, məsələni izləsin və bu barədə məruzə hazırlayıb İKT-nin sonrakı sessiyasına təqdim etsin.

6.1.3. İslam Konfransı Təşkilatının doqquzuncu zirvə görüşü.

("AI AQSA INTİFADASI" SÜLH VƏ İNKİŞAF SESSİYASI) DOHA, QƏTƏR DÖVLƏTİ

hicri tarixi ilə 16 - 17 şaban 1421H (miladi tarixi ilə 12-13 noyabr 2000)

6.1.3.1.YEKUN KOMMUNİKE

(çıxarış)

Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü

61. Konfrans Azərbaycanın bütün işğal olunmuş ərazilərindən Ermənistan silahlı qüvvələrinin dərhal, tam və qeyd-şərtsiz çıxarılmasının təmin edilməsinə yardım göstərilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikası tərəfindən görülməli saylara özünün tam dəstək verməsini təsdiqləyir. O həm də suverenlik, ərazi bütövlüyü və Azərbaycan Respublikasının sərhədlərinin sarsılmazlığına hörmət edilməsi prinsipləri əsasında Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişənin ədalətli, möhkəm və hərtərəfli həll edilməsini təmin etmək üçün Ermənistanın və Azərbaycanın hər ikisini və ATƏT-in Minsk Qrupunun bütün ölkələrini davam edən sülh prosesində daha səmərəli iştirak etməyə israrla çağırır.

6.1.3.2.İSLAM KONFRANSI TƏŞKİLATININ DOQQUZUNCU ZİRVƏ GÖRÜŞÜNDƏ QƏBUL EDİLMİŞ QƏTNAMƏLƏR

6.1.3.2.1. "Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü" adlı 21/9-P(İS) nömrəli Qətnamə.

Doha, Qətər dövlətində hicri tarixi ilə 16 - 17 Şaban 1421 H. (12-13 noyabr 2000-ci ildə) keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatının Doqquzuncu Zirvə Görüşü, (Sülh və "Al Aqsa İntifada" İnkişafı Sessiyası);

İslam Konfransı Təşkilatı Nizamnaməsinin prinsipləri və məqsədlərinə əsaslanaraq;

Azərbaycan ərazisinin 20%-dən çox işğalı ilə nəticələnən Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzündən ciddi narahat olaraq;

Ermənistan Respublikasının təcavüzü nəticəsində 1 milyondan çox azərbaycan qaçqınların və məcburi köçkünlərin vəziyyətindən və humanitar problemlərin miqdarını və ciddiliyindən dərinəndə təəssüflənərək;

Bütün əvvəlki qətnamələri və, xüsusən, hicri tarixi ilə 9 - 11

Şaban, 1418H (miladi tarixi ilə 9-11 Dekabr 1997) Tehran, İran İslam Respublikasında keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatının VIII-ci Zirvə Görüşündə qəbul olunmuş 12/8-P (İS) nömrəli qətnaməni yenidən təsdiqləyərək;

Ermənistan Respublikasının təcavüzünün beynəlxalq sülhə və təhlükəsizliyə təhlükə yaratmasını dərk edərək;

BMT Nizamnaməsinə ciddi riayət edilməsinə və Təhlükəsizlik Şurası qətnamələrinin tam yerinə yetirilməsinə çağıraraq;

Münaqişənin nizamlanması üçün bütün diplomatik və digər say-ləri alqışlayaraq;

Bütün üzv dövlətlərin Azərbaycan Respublikasının suverenliyinə, ərazi bütövlüyünə və siyasi müstəqilliyinə hörmət edilməsini yenidən təsdiqləyərək;

Həm də, gücdən istifadə etməklə torpaqların zəbt edilməsinin tanıma bilməməsinə yenidən təsdiqləyərək;

Həm də Ermənistan Respublikasının təcavüz siyasətinin ATƏT çərçivəsində sülh prosesinə destruktiv təsir göstərməsini qeyd edərək;

Baş Katibin Məruzəsini nəzərə alaraq (IS/9-2000/PIL/D.7 nömrəli sənəd);

1.Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünü qətiyyətlə pisləyir.

2.İşğal olunmuş Azərbaycan ərazilərində azərbaycan mülki əhəlisinə qarşı törədilmiş əməlləri insanlıq əleyhinə cinayətlər kimi hesab edir.

3. Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində arxeoloji, mədəniyyət və dini abidələrin talanmasını və məhv edilməsini qətiyyətlə pisləyir.

4. BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 nömrəli qətnamələrinə ciddi riayət edilməsini və bütün işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən, xüsusən Laçın və Şuşa rayonlarından, Ermənistan hərbi qüvvələrinin dərhal, qeyd-şərtsiz və tam çıxardılmasını qətiyyətlə tələb edir və Ermənistanı qətiyyətlə Azərbaycan Respublikasının suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə hörmət etməyə çağırır.

5.Ermənistanın hələ də BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrində əks olunmuş tələblərin yerinə yetirməməsindən öz narahatlığını ifadə edir.

6.BMT Təhlükəsizlik Şurasını Azərbaycan Respublikasına qarşı baş vermiş təcavüzü tanımağa çağırır; öz qətnamələrinin yerinə

yetirilməsini təmin etmək üçün BMT Nizamnaməsinin VII Fəslində nəzərdə tutulmuş zəruri addımların atılmasına çağırır; Azərbaycan Respublikasının suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə qarşı təcavüzü pisləməyə və təcavüzə son qoymağa çağırır və bu məqsədlə BMT-də əlaqələndirilmiş hərəkətlərin edilməsinə qərar verir.

7.Bütün Dövlətləri Ermənistana təcavüzkarı münaqişənin gərginliyinin artmasına və Azərbaycan ərazilərinin işğalının davam etməsinə təhrik etməyə gətirə bilən hərbi silahların və texnikanın hər hansı bir təchizatından çəkinməyə çağırır. Üzv Dövlətlərin ərazisi belə təchizatlar üçün tranzit kimi istifadə edilməməlidir.

8.Üzv Dövlətləri, həm də beynəlxalq birliyin digər üzvlərini Ermənistanın təcavüzünə və Azərbaycan ərazilərinin işğalına son qoyulması qaydasında tələb olunan effektiv siyasi və iqtisadi tədbirlərdən istifadə etməsinə çağırır.

9.Dövlətlərin ərazi bütövlüyü və beynəlxalq tanınmış sərhədlərin toxunulmazlığı prinsiplərinə hörmət edilməsi əsasında Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişənin ədalətli və dinc yolla nizamlanmasına çağırır.

10.BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələri və 24 Mart 1992 tarixli ATƏT Şurasının Birinci Əlavə Görüşü, 5-6 Dekabr 1994-cü il ATƏT Sammiti, 2-3 Dekabr 1996-cı il ATƏT Sammiti, 18-19 Dekabr 1997-ci il ATƏT-in Nazirlər Şurası Görüşü daxil olmaqla ATƏT-in müvafiq qərarları və sənədləri əsasında və Ermənistanın və Azərbaycanın hər ikisini və Minsk Qrupunun bütün üzv Dövlətlərini ATƏT-in sülh prosesində konstruktiv iştirak etməyə və sülh nizamlanmasını əldə etməyi daha da çətinləşdirə bilən hər hansı bir hərəkətlərdən çəkinməyə israrla çağırır.

11.1996-cı ildə ATƏT-in Lissabon sammitində ATƏT-in Fəaliyyətdə olan Sədrinin bəyanatında əks olunmuş Ermənistan Respublikasının və Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü, Azərbaycanın tərkibində Dağlıq Qarabağ regionuna ən yüksək səviyyəli özünüidarəetmə və Dağlıq Qarabağın bütün əhalisi üçün təhlükəsizliyin təminatı adlanan Ermənistan və Azərbaycan arasında hərbi münaqişənin nizamlanması üçün bu üç prinsipə özünün tam dəstəyini ifadə edir.

12.Ermənistan - Azərbaycan hərbi münaqişənin mərhələli nizamlanmasına yönəlmiş ATƏT-in Minsk Konfransı Həmsədrələrinin irəli sürdüyü təklifi ATƏT Minsk Grupu çərçivəsində danışıqlar üçün əsas

kimi hesab edir və belə bir yanaşmanın Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzün ən ciddi nəticələrinin dərhal aradan qaldırılmasının təmin edilməsinə yönəlməsinə dair öz anlamasını ifadə edir.

13.Azərbaycan hökuməti və xalqı tərəfindən öz vətəninin müdafiəsi üçün edilmiş səylərinə tam həmrəyliyi və dəstəyini yenidən təsdiqləyir.

14.Qaçqınların və məcburi köçkünlərin öz evlərinə təhlükəsiz, şərəf və ləyaqətlə qayıtmasına imkan verilməsinə çağırır.

15.Qaçqınlara və məcburi köçkünlərə humanitar yardım etmiş bütün üzv dövlətlərə öz minnətdarlığını bildirir və bütün digər ölkələri özlərinin yardımlarını bu insanlara genişləndirməyə çağırır.

16.Azərbaycan Respublikasının ərazisində bir milyondan artıq qaçqın və məcburi köçkün olması ilə bağlı humanitar problemlərin ağırlığı səbəbindən öz narahatlığını ifadə edir və İKT Üzv Dövlətlərdən, İslam İnkişaf Bankından və digər İslam institutlarından Azərbaycan Respublikasına təcili maliyyə və humanitar yardım göstərilməsini xahiş edir.

17.Hesab edir ki Azərbaycan, ona vurulmuş zərərə görə müvafiq ödəmə almaq hüququna malikdir və bu zərərə görə müvafiq ödəmə etmə məsuliyyəti Ermənistanın üzərinə düşür.

18.Baş Katibdən bu qətnamənin yerinə yetirilməsini izləməyi və İslam Konfransı Təşkilatının Onuncu Zirvə Görüşündə bu məsələ üzrə hesabat təqdim etməsini xahiş edir.

6.1.3.2.2. Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü nəticəsində Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində İslam tarixi və mədəniyyət abidələrinin məhv edilməsi və dağıdılması haqqında 25/9-C nömrəli QƏTNAMƏ

Doha, Qatər dövlətində hicri tarixi ilə 16 - 17 Şaban 1421 H (12-13 noyabr 2000-ci ildə) keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatı dövlət və hökumət başçılarının Doqquzuncu Zirvə Görüşü, (Sülh və "Al Aqsa Intifada" İnkişafı Sessiyası).

Həm də İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirlərinin 27-ci sessiyasında qəbul olunmuş 25/27-C nömrəli qətnaməsinə istinad edərək;

İslam mirasının qorunması və saxlanılması üzrə səylərin əlaqələndirilməsinə yönəlmiş İslam Konfransı Təşkilatının Nizam-

naməsində əks olunmuş bu məqsədləri və prinsipləri təsdiq edərək;

azərbaycan mədəniyyəti, arxeologiyası və etnoqrafiyası Azərbaycan tarixinin və onun xalqının ayrılmaz hissəsi və İslam mirasının mənbəyi olması faktını dərk edərək və həm də;

Laçın və Şuşa rayonları daxil olmaqla, bütün işğal olunmuş azərbaycan ərazilərindən erməni silahlı qüvvələrinin dərhal, qeyd-şərtsiz və tam çıxardılması üzrə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 nömrəli qətnamələrini təsdiq edərək; və Ermənistanı Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyünə hörmətlə yanaşmasına israrla çağıraraq;

Əvvəlki konfransların bütün müvafiq qərarlarını, xüsusən Ermənistan Respublikası və Azərbaycan Respublikası arasında hərbi münaqişə haqqında İKT ölkələri dövlət başçıları arasında Mərkəş Krallığının Kasablanka şəhərində hicri tarixi ilə 1415-ci il rəcəb ayının 11-13-də, miladi tarixi ilə 1994-cü il dekabrın 13-15-də keçirilmiş VII-ci İslam Konfransı Təşkilatı dövlət və hökumət başçıları arasında Zirvə Görüşündə qəbul olunmuş qətnaməni;

İran İslam Respublikasının Tehran şəhərində, hicri tarixi ilə 9-11 Şaaban 1418-ci il, miladi tarixi ilə 1997-ci il dekabrın 9-11-də keçirilmiş VIII-ci İslam Konfransı Təşkilatı dövlət və hökumət başçıları arasında Zirvə Görüşündə "Ermənistan Respublikası Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında" adlı 12/8-P (IS) nömrəli qətnaməni; və Ermənistan Respublikası Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünün bir hissəsi kimi işğal olunmuş azərbaycan ərazilərində məscidlərin və həm də İslam təhsil və mədəniyyət institutlarının dağıdılması haqqında (İSESCO) İslam Ölkələri Təhsil, Elm və Mədəniyyət Təşkilatı İcraçı Şurasının 14-cü sessiyası tərəfindən qəbul olunmuş qətnaməni təsdiq edərək;

Etnik təmizləmə məqsədilə Ermənistan tərəfindən Azərbaycanda məscidlərin və İslamın digər müqəddəs yerlərinin kütləvi və barbar dağıdılmasını soyqırım cinayətlərinin biri olmasını qeyd edərək;

İslam mirasının saxlanılması üzrə səylərin razılaşdırılması siyasətinə əməl etmək zərurətini başa düşərək;

İslam mirasının Ermənistan Respublikası tərəfindən işğal edilmiş azərbaycan ərazilərində olmasından erməni təcavüzkarları tərəfindən vurulmuş böyük zərərləri,

nadir qədim tikintilərin və İslam sivilizasiyası, tarixi yerlərinin və arxitekturasının, o cümlədən məscidlərin və digər müqəddəs yerlərin.

məqbərə və türbələrin, arxeoloji abidələrin, muzeylərin, kitabxanaların, qədim əşyaların sərgi zallarının, dövlət teatrının və konservatoriyalarının tam və ya qismən dağıdılmasını, bundan əlavə qaçaqmalçılıq yolu ilə çoxlu miqdarda qiymətli əşyaların ölkədən çıxardılmasını və milyonlarla kitabların, və tarixi əlyazmaların və məşhur şəxslərin əsərlərinin məhv edilməsini qeyd edərək;

bu məsələyə aid İKT Baş Katibinin məruzəsini nəzərə alaraq;

1. işğal edilmiş azərbaycan ərazilərində İslam mirasının tam məhv edilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasında erməni təcavüzkarları tərəfindən törədilmiş barbar aktlarını qətiyyətlə pisləyir.

2. Ermənistan Respublikası tərəfindən BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 nömrəli qətnamələrinin dəqiq və qeyd-şərtsiz yerinə yetirilməsini qətiyyətlə tələb edir.

3. Azərbaycan Respublikasının hökuməti və xalqının keçirdiyi həyəcanı və narahatçılığı ilə tamamilə bölüşür və hərbi təcavüzə son qoymaq, onun nəticələrini aradan qaldırmaq və silahlı münaqişələr zamanı mədəni dəyərlərin qorunması haqqında 1954-cü il Haaqa Konvensiyasının müvafiq bəndlərində əks olunmuş vəzifə və öhdəliklərə əməl olunması məqsədilə beynəlxalq təşkilatlarda Azərbaycan tərəfindən edilən səylərə öz dəstəyini qeyd edir. Bu bəndlər nəzərdə tutur ki, silahlı münaqişə baş verdiyi halda dövlətlər işğal altında olan ərazilərdən mədəni sərvətlərin qaçaqmalçılığın qarşısını almaq öhdəliyini daşıyırlar. Bundan əlavə, hökumətlər oğurluq və hər bir soyğunçuluq növünün, (təcavüzə bərabər tutulan) mədəni sərvətlərin qanunsuz pozulması aktlarının və həm də yuxarıda göstərilən sərvətlərə əvəzoluna bilinməyən zərərin vurulmasının qadağan edilməsi üzrə öhdəlik daşıyırlar. Onlar zərurət olduğu halda belə hərəkətlərin və yabelə hərəkətlərin nəticələrinin qarşısının alınmasında tam qətiyyətlidirlər. Konvensiya həm də digər dövlətlərin ərazisinə daşınmış mədəni dəyərlərin müsadirəsini qadağan edir.

4. Azərbaycanın, ona vurulmuş zərərlərə görə müvafiq ödəmə almaq hüququna malik olmasını tədiqləyir və hesab edir ki, bu zərərlərə görə tam ödəmə etmək məsuliyyəti Ermənistanın üzərinə düşür.

5. İKT Üzv Dövlətlərin köməyi ilə Azərbaycanın işğaldan azad olunan ərazilərində məscidlərin, tədris müəssisələrinin, kitabxanaların və muzeylərin bərpa olunması məqsədilə İKT müvafiq tövəmə orqanlarından və ixtisaslaşdırılmış idarələrindən proqram tərtib etmək imkanını öyrənməyi xahiş edir.

6. Baş Katibə İKT-na Üzv Dövlətlərin bu məsələ üzrə mövqeyini BMT-yə, ATƏT-ə və digər beynəlxalq orqanların diqqətinə çatdırmasını tapşırır.

7. Baş Katibdən bu qətnamənin yerinə yetirilməsini izləməyi və İslam Konfransı Təşkilatının Onuncu Zirvə Görüşündə bu məsələ üzrə hesabat təqdim etməsini xahiş edir.

6.1.3.2.3. “Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi haqqında” adlı 21/9-E(IS) nömrəli Qətnamə

Doha, Qətər dövlətində hicri tarixi ilə 16 - 17 Şaban 1421 H (12-13 noyabr 2000-ci ildə) keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatı dövlət və hökumət başçılarından Doqquzuncu Zirvə Görüşü, (Sülh və "Al Aqsa Intifada" İnkişafı Sessiyası),

İslam Konfransı Təşkilatı dövlət və hökumət başçılarından Səkkizinci Zirvə Görüşündə qəbul olunmuş 18/8-E (IS) nömrəli qətnaməsinə istinad edərək;

Həmdə İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirlərinin 27-ci sessiyasında qəbul olunmuş 20/27-E nömrəli qətnaməsinə istinad edərək;

İKT üzvlərinin Azərbaycan hökuməti və xalqı ilə həmrəyliyi daha konkret nümayiş etdirmək zərurətini etiraf edərək;

bir sıra Üzv Dövlətlər, müvafiq İKT orqanları, BMT institutları və beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən yardımın genişləndirilməsini yüksək qiymətləndirərək və alqışlayaraq;

Baş Katibin məruzəsini nəzərə alaraq,

1. Azərbaycan xalqının əzablarını azaltmaq məqsədilə Üzv Dövlətləri və İslam institutlarını Azərbaycan hökumətinə zəruri iqtisadi və humanitar yardımın göstərilməsinə çağırır.

2. Beynəlxalq təşkilatları Azərbaycana humanitar, maliyyə yardımını göstərilməsini davam etməyə çağırır.

3. Baş Katibdən İslam Konfransı Təşkilatı dövlət və hökumət başçılarından Onuncu Zirvə Görüşündə bu məsələyə dair məruzə təqdim etməsini xahiş edir.

6.1.4. İSLAM KONFRANSI TƏŞKİLATININ ONUNCU ZİRVƏ GÖRÜŞÜ

(“Ummanın tərəqqisi naminə Bilik və Mənəviyyət” sessiyası)

Putrajaya, Malayziya

hicri tarixi ilə 20 - 21 şaban 1424 H (miladi tarixi ilə 16-17 oktyabr 2003)

7.1.4.1. YEKUN KOMMUNİKÉ

(çıxarış)

33. Konfrans Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsini və beynəlxalq hüququ kobud şəkildə pozan Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı davam edən təcavüzünü təkrarən qınayır. O, bütün işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən işğalçı Ermənistanın silahlı qüvvələrinin tam, qeyd-şərtsiz və dərhal çıxardılmasına çağırır.

Konfrans Ermənistandan Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhlükəsiz Şurasının 822, 853, 874 və 884 qətnamələrinin digər müddəalarını da tam yerinə yetirilməsini tələb edir.

Konfrans Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində yaşayış məntəqələrinin yaradılması üzrə ermənilərin qanunsuz fəaliyyətinə və digər tədbirlərinə və suni coğrafi, mədəni və demoqrafik dəyişikliklər praktikasına, xüsusən, Şuşa şəhərində Məscidin erməni kitabxanasına çevrilməsinin planlaşdırılmasına son qoyulması zərurətini təkrar edir.

Konfrans bütün üzv - dövlətlərinin özlərini Azərbaycanın haqlı işinə dəstək verərək Azərbaycan xalqı ilə həmrəyliyinə mənəvi dəstəkləndirilməsini davam etməyə və İslam Ummasının bütün resurslarından istifadə etməklə Azərbaycanın tam suverenliyini və ərazi bütövlüyünü tezliklə bərpa edilməsinə nail olunmasına ısrarla çağırır.

Bununla bağlı, Konfrans üzv - dövlətlərini, o cümlədən Azərbaycanın müvafiq regional beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq etməsi vasitəsilə, Azərbaycanın Birləşmiş Millətlər Təşkilatının potensialından istifadə etmək cəhdlərinə, onların tam dəstəyini verməsinə çağırır.

6.1.4.2. İSLAM KONFRANSI TƏŞKİLATININ ONUNCU ZİRVƏ GÖRÜŞÜNDƏ QƏBUL OLUNMUŞ QƏTNAMƏLƏR

6.1.4.2.1. “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü” adlı 12/10-P(IS) nömrəli Qətnamə.

Hicri tarixi ilə 20 - 21 şaban 1424 H (miladi tarixi ilə 16-17 oktyabr 2003) Putrajaya, Malayziyada keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatının Onuncu Zirvə Görüşü (“Ummanın tərəqqisi naminə bilik və mədəniyyət” sessiyası),

İslam Konfransı Təşkilatı Nizamnaməsinin prinsipləri və məqsədlərinə əsaslanaraq;

Azərbaycan ərazisinin 20%-dən çox işğalı ilə nəticələnən Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzündən ciddi narahat olaraq;

Ermənistan Respublikasının təcavüzü nəticəsində 1 milyondan çox azərbaycan qaçqınların və məcburi köçkünlərin vəziyyətindən və humanitar problemlərin miqdarını və ciddiliyindən dərinəndən təəssüflənərək;

Bütün əvvəlki qətnamələri və, xüsusən, İslam Konfransı Təşkilatının IX-cu Zirvə Görüşündə qəbul olunmuş 21/9-P(IS), nömrəli qətnaməni yenidən təsdiqləyərək;

BMT Nizamnaməsinə ciddi riayət edilməsinə və Təhlükəsizlik Şurası qətnamələrinin tam yerinə yetirilməsinə çağıraraq;

Münaqişənin nizamlanması üçün bütün diplomatik və digər səyləri alqışlayaraq;

Bütün üzv dövlətlərin Azərbaycan Respublikasının suverenliyinə, ərazi bütövlüyünə və siyasi müstəqilliyinə hörmət edilməsini yenidən təsdiqləyərək;

Həmdə Ermənistan Respublikasının təcavüz siyasətinin ATƏT çərçivəsində sülh prosesinə destruktiv təsir göstərməsini qeyd edərək;

Baş Katibin Məruzəsini nəzərə alaraq (ICFM/30-2003/POL/SG-REP.11 nömrəli sənəd);

1.Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünü qətiyyətlə pisləyir.

2.İşğal olunmuş Azərbaycan ərazilərində azərbaycan mülki əhalisinə qarşı törədilmiş əməlləri insanlıq əleyhinə cinayətlər kimi hesab edir.

3.Azərbaycanını işğal olunmuş ərazilərində arxeoloji, mədəniyyət və dini abidələrin talanmasını və məhv edilməsini qətiyyətlə pisləyir.

4.BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 nömrəli qətnamələrinə ciddi riayət edilməsini və bütün işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən, xüsusən Laçın və Şuşa rayonlarından, Ermənistan hərbi qüvvələrinin dərhal, qeyd-şərtsiz və tam çıxardılmasını qətiyyətlə tələb edir və Ermənistanı qətiyyətlə Azərbaycan Respublikasının suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə hörmət etməyə çağırır.

5.Ermənistanın hələ də BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrində əks olunmuş tələblərin yerinə yetirməməsindən öz narahatlığını ifadə edir.

6.BMT Təhlükəsizlik Şurasını Azərbaycan Respublikasına qarşı baş vermiş təcavüzü tanımağa çağırır; öz qətnamələrinin yerinə yetirilməsini təmin etmək üçün BMT Nizamnaməsinin VII Fəslində nəzərdə tutulmuş zəruri addımların atılmasına çağırır; Azərbaycan Respublikasının suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə qarşı təcavüzü pisləməyə və təcavüzə son qoymağa çağırır və bu məqsədlə BMT-də əlaqələndirilmiş hərəkətlərin edilməsinə qərar verir.

7.Bütün Dövlətləri Ermənistanı təcavüzkarı münaqişənin gərginliyinin artmasına və Azərbaycan ərazilərinin işğalının davam etməsinə təhrik etməyə gətirə bilən hərbi silahların və texnikanın hər hansı bir təchizatından çəkinməyə çağırır. Üzv Dövlətlərin ərazisi belə təchizatlar üçün tranzit kimi istifadə edilməməlidir.

8.Üzv Dövlətləri, həm də beynəlxalq birliyin digər üzvlərini Ermənistanın təcavüzünə və Azərbaycan ərazilərinin işğalına son qoyulması qaydasında tələb olunan effektiv siyasi və iqtisadi tədbirlərdən istifadə etməsinə çağırır.

9.Dövlətlərin ərazi bütövlüyü və beynəlxalq tanınmış sərhədlərin toxunulmazlığı prinsiplərinə hörmət edilməsi əsasında Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişənin ədalətli və dinc yolla nizamlanmasına çağırır.

10.BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələri və 24 Mart 1992 tarixli ATƏT Şurasının Birinci Olavə Görüşü, 5-6 Dekabr 1994-cü il ATƏT Sammiti, 2-3 Dekabr 1996-cı və 18-19 Noyabr 1999-cu il ATƏT Sammiti, 18-19 Dekabr 1997-ci və 3-4 Dekabr 2001-ci il ATƏT-in Nazirlər Şurası Görüşləri daxil olmaqla ATƏT-in müvafiq qərarları və sənədləri əsasında və Ermənistanın və Azərbaycanın hər ikisini və Minsk Qrupunun bütün üzv Dövlətlərini ATƏT-in sülh

prosesində konstruktiv iştirak etməyə və sülh nizamlanmasını əldə etməyi daha da çətinləşdirə bilən hər hansı bir hərəkətlərdən çəkinməyə ısrarla çağırır.

11.1996-cı ildə ATƏT-in Lissabon sammitində ATƏT-in Fəaliyyətə daxil olan Sədrinin bəyanatında əks olunmuş Ermənistan Respublikasının və Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü, Azərbaycanın tərkibində Dağlıq Qarabağ regionuna ən yüksək səviyyəli özünü idarəetmə və Dağlıq Qarabağın bütün əhalisi üçün təhlükəsizliyin təminatı adlanan Ermənistan və Azərbaycan arasında hərbi münaqişənin nizamlanması üçün bu üç prinsipə özünün tam dəstəyini ifadə edir.

12. Ermənistan-Azərbaycan hərbi münaqişənin mərhələli nizamlanmasına yönəlmiş ATƏT-in Minsk Konfransı Həmsədrələrinin irəli sürdüyü təklifi ATƏT Minsk Grupu çərçivəsində danışıqlar üçün əsas kimi hesab edir və belə bir yanaşmanın Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzün ən ciddi nəticələrinin dərhal aradan qaldırılmasının təmin edilməsinə yönəlməsinə dair öz anlamasını ifadə edir.

13. Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının qüvvədə olan Sədrinə ilə təkbə-tək görüşündə Baş Katibdən Azərbaycan Respublikasına qarşı Ermənistanın təcavüzünə dair İKT-nin prinsipial və qətiyyətli mövqeyinin çatdırılmasını xahiş edir.

14. Azərbaycan hökuməti və xalqı tərəfindən öz vətəninə müdafiəsi üçün edilmiş səylərinə tam həmrəyliyi və dəstəyini yenidən təsdiqləyir.

15. Qaçqınların və məcburi köçkünlərin öz evlərinə təhlükəsiz, şərəf və ləyaqətlə qayıtmasına imkan verilməsinə çağırır.

16. Qaçqın və məcburi köçkünlərə humanitar yardım göstərmiş bütün üzv dövlətlərə öz minnətdarlığını bildirir və digər dövlətləri bu insanlara öz yardımının genişləndirilməsinə çağırır.

17. Azərbaycan Respublikasının ərazisində bir milyondan artıq qaçqın və məcburi köçkün olması ilə bağlı humanitar problemlərin ağırlığı səbəbindən öz narahatlığını ifadə edir və İKT Üzv Dövlətlərdən, İslam İnkişaf Bankından və digər İslam institutlarından Azərbaycan Respublikasına təcili maliyyə və humanitar yardım göstərilməsini xahiş edir.

18. Hesab edir ki Azərbaycan, ona vurulmuş zərərə görə müvafiq ödəmə almaq hüququna malikdir və bu zərərə görə müvafiq ödəmə etmə məsuliyyəti Ermənistanın üzərinə düşür.

19. Baş Katibdən bu qətnamənin yerinə yetirilməsini izləməyi və

On Birinci İslam Konfransı Təşkilatının Sammitində bu məsələyə üzrə hesabat təqdim etməyi xahiş edir.

6.1.4.2.2. "Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi haqqında" adlı 21/10-E (IS) nömrəli Qətnamə

hicri tarixi ilə 20 - 21 şaban 1424 H (miladi tarixi ilə 16-17 oktyabr 2003) Putrajaya, Malayziyada keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatının Onuncu Zirvə Görüşü ("Ummanın tərəqqisi naminə bilik və mənaəviyyət" sessiyası),

İslam Konfransı Təşkilatının Doqquzuncu Zirvə Görüşündə qəbul edilmiş 21/9-E (IS) nömrəli qətnaməsinə istinad edərək;

İslam Konfransı Təşkilatının Xarici İşlər Nazirlərinin 30-cu sessiyasında qəbul edilmiş 21/30-E nömrəli qətnaməsinə istinad edərək;

İKT üzv dövlətlərin ölkə tarixinin bu ən kritik anında Azərbaycan hökuməti və xalqı ilə tam həmrəyliyi təsdiqləyərək;

Bu münaqişəyə aid BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələrinə istinad edərək;

Azərbaycan ərazisinin 20% işğalı ilə nəticələnmiş Azərbaycanın Yuxarı Qarabağ rayonunda erməni hərbi hərəkətləri (əməliyyatları) səbəbindən bu təcavüz nəticəsində vəhşicəsinə hücumlar və insan hüquqlarının kobud şəkildə pozulması qarşısında bir milyona yaxın azərbaycanlıların öz doğma evlərini tərk etməyə məcbur olunmasına dair öz təəssüfünü ifadə edərək:

İKT üzvlərinin Azərbaycan hökuməti və xalqı ilə həmrəyliyi daha konkret nümayiş etdirmək zərurətini etiraf edərək;

bir sıra Üzv Dövlətlər, müvafiq İKT orqanları, BMT institutları və beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən yardımın genişləndirilməsini yüksək qiymətləndirərək və alqışlayaraq;

Baş Katibin məruzəsini nəzərə alaraq;

1. Azərbaycan xalqının əzablarını azaltmaq məqsədilə Üzv Dövlətləri və İslam institutlarını Azərbaycan hökumətinə zəruri iqtisadi və humanitar yardımın göstərilməsinə çağırır.

2. Beynəlxalq təşkilatları Azərbaycana humanitar, maliyyə yardımının göstərilməsini davam etməyə çağırır.

3. Baş Katibdən İslam Konfransı Təşkilatı dövlət və hökumət başçılarının On Birinci Zirvə Görüşündə bu məsələyə dair məruzə təqdim etməsini xahiş edir.

**6.1.4.2.3. İslam Konfransı Təşkilatının Onuncu Sessiyasında
Mədəniyyət və Sosial Məsələlər üzrə qəbul edilmiş Məruzələr və
Qətnamələr (Ummanın tərəqqisi naminə Bilik və Mənəviyyət
sessiyası)**

Putrajaya, Malayziya
20-21 Şaban 1412H (miladi tarixi ilə 16-17 Oktyabr 2003-cü il)

Mənəviyyət və İslam məsələləri üzrə Qətnamələr.

(çıxarış)

Hicri tarixi ilə 20-21 Şaban 1412H (16-17 Oktyabr 2003-cü ildə)
Putrajaya, Malayziyada keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatının
Onuncu Sessiyası (Ummanın tərəqqisi naminə Bilik və Mənəviyyət
sessiyası),

İslam Konfransı Təşkilatı Nizamnaməsinin prinsiplərinə və
məqsədlərinə istinad edərək;

İslam Konfransı Təşkilatının Zirvə Görüşlərində (Sammitlərində)
və digər orqanlarının iclaslarında, xüsusən Doqquzuncu İslam
Konfransı Təşkilatının Zirvə Görüşündə (Sammitində) qəbul olunmuş
qətnamələrə istinad edərək;

Həmdə Baş Katibin Mədəniyyət və Sosial məsələlər üzrə
məruzəsini araşdırıb;

aşağıdakı məsələlərə aid qətnamələr qəbul etdi:

Mədəniyyət məsələləri:

**(j) Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına
qarşı təcavüzü nəticəsində Azərbaycanın işğal olunmuş
ərazilərində İslam tarixi və mədəniyyət abidələrinin məhv edilməsi
və dağıdılması**

1. Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində İslam irsinin tam məhv
edilməsinə yönəlmiş Azərbaycan Respublikasında erməni
təcavüzkarlarının törətdiyi vəhşi aktları qətiyyətlə pisləyir;

2. Ermənistan Respublikasından BMT Təhlükəsizlik Şurasının
822, 853, 874 və 884 nömrəli qətnamələrinin ciddi və qeyd-şərtsiz

yerinə yetirilməsini qəti şəkildə tələb edir;

3. Hərbi təcavüzə son qoyulmasına, onun nəticələrinin aradan
qaldırılmasına və "Silahlı münaqişələr zamanı mədəni dəyərlərin qo-
runması haqqında" 1954-cü ildə Haaqada imzalanmış Konvensiyanın
müvafiq bəndlərində ifadə olunmuş öhdəliklərinə əməl edilməsinə
yönəlmiş Azərbaycanın beynəlxalq təşkilatlarda söylərinə öz dəstəyini
qeyd edir. Bu bəndlər nəzərdə tutur ki, hərbi münaqişə başlayan yerdə
işğal olunmuş ərazilərdən dəyərli mədəni sərvətlərin qaçaqmalçılığın
qarşısının alınmasına dair dövlətlər öhdəliklər daşıyırlar. Bundan əla-
və, hökumətlər oğurluğun və hər bir soyğunçuluq növünün, (təcavüzə
bərabər tutulan) mədəni sərvətlərin qanunsuz pozulmasının və həmdə
yuxarıda göstərilən sərvətlərə əvəzoluna bilməyən zərərin vurulması-
nın qadağan edilməsi üzrə öhdəlik daşıyırlar. Onlar zərurət olduğu hal-
da belə hərəkətlərin və yabelə hərəkətlərin nəticələrinin qarşısının alın-
masında tam qətiyyətlidirlər.

4. Təsdiqləyir ki, Azərbaycanın ona vurulmuş zərəmə görə adekvat
ödəmə almaq hüququna malikdir və hesab edir ki, belə zərərin tam
ödənilməsinə görə Ermənistan Respublikası məsuliyyət daşıyır.

5. İKT müvafiq törəmə orqanlarından və ixtisaslaşdırılmış təşkilat-
larından xahiş edir İKT üzv dövlətlərin köməyi ilə işğaldan azad
edilmiş Azərbaycan ərazilərində məscidlərin, təhsil müəssisələrinin,
kitabxanaların və muzeylərin yenidən tikilməsində kömək etmək üçün
proqramın tərtib edilməsi imkanını öyrənsin.

6. Baş Katibi, bu məsələyə dair İKT üzv dövlətlərin mövqeyini
BMT-yə, ATƏT-ə və digər beynəlxalq orqanlara çatdırdığına və İKT
törəmə, ixtisaslaşdırılmış və assosiativ orqanları çərçivəsində görül-
müş prosedurların koordinasiya edilməsinə görə təşəkkür edir. O,
həmdə, bu orqanlara və təşkilatlara onların cavablarına, xüsusən İİDB
və İSİSCO tərəfindən Azərbaycan Respublikasında İslamın müqəddəs
yerlərini müdafiə etmək layihələrinin həyata keçirilməsi üzrə proq-
ramları qəbul etməsinə görə öz minnətdarlığını bildirir.

6.1.5. İSLAM KONFRANSI TƏŞKİLATININ ÜÇÜNCÜ FÖVQƏLADƏ ZİRVƏ GÖRÜŞÜ

*(XXI-ci əsrin çağırışlarına cavablar, hərəkətlərdə həmrəylik
sessiyası)*

*Məkkə at Mukarraman, Səudi Ərəbistan Krallığı
hicri tarixi ilə 5-6 Dhul Qadah 1426H (7-8 Dekabr 2005)*

YEKUN KOMMUNİKE

(çıxarış)

Konfrans Azərbaycanın suverenliyi və onun ərazi bütövlüyünə qarşı davam edən Erməni təcavüzünü təkrarən qınayır və bütün işğal olunmuş ərazilərdən tam və qeyd-şərtsiz çıxarılmasına çağırır.

6.1.6. İSLAM KONFRANSI TƏŞKİLATININ ON BİRİNCİ ZİRVƏ GÖRÜŞÜ ("MÜSƏLMAN UMMASI 21-Cİ ƏSRDƏ")

Dakar, Seneqal Respublikası

hicri tarixi ilə 6-7 Rabiul Avval 1429 H (13-14 Mart 2008)

6.1.6.1. YEKUN KOMMUNİKE

(çıxarış)

61. Konfrans BMT Nizamnaməsi və beynəlxalq hüquq norma və prinsiplərinin kobud surətdə pozulması olan Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyünə qarşı davam edən Ermənistan Respublikasının təcavüzünü yenidən pislədi. O bütün işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərində erməni silahlı qüvvələrinin tam, qeyd-şərtsiz və dərhal çıxardılmasına çağırır. O Ermənistanı pisləyir, və ondan belə növ fəaliyyətinin həm də Azərbaycan mədəni-tarixi irsinin, o cümlədən İslam abidələrinin dağıdılmasının davam edilməsinin dayandırılmasını tələb edir.

Konfrans bütün üzv-dövlətləri Azərbaycanla öz həmrəyliyi bundan sonra da möhkəmləndirməyə və Azərbaycanın tezliklə tam

suverenliyinin və ərazi bütövlüyünün bərpa olunmasına nail olmaq üçün öz səylərini onların tam dəstək verməsinin genişləndirilməsinə çağırır.

İKT üzv-dövlətlər BMT Baş Məclisinin hazırki sessiyasında Azərbaycan tərəfindən irəli sürülmüş "Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində vəziyyət" adlanan qətnamə layihəsinə İKT çərçivəsində bu məsələ üzrə qəbul olunmuş əvvəlki qətnamələrə uyğun olaraq öz güclü və dəyişməz dəstəyinin genişləndirilməsi üzrə razılığa gəlir.

6.1.6.2. İSLAM KONFRANSI TƏŞKİLATININ ON BİRİNCİ ZİRVƏ GÖRÜŞÜNDƏ QƏBUL OLUNMUŞ QƏTNAMƏLƏR

6.1.6.2.1. "Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında" adlı 10/11-P (IS) nömrəli Qətnamə.

hicri tarixi ilə 6-7 Rabiul avval 1429 H (miladi tarixi ilə 13-14 Mart 2008) Dakar, Seneqal Respublikasında keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatının On Birinci Zirvə Görüşü ("Müsəlman Umması 21-ci əsrdə"),

İslam Konfransı Təşkilatı Nizamnaməsinin prinsip və məqsədlərinə əsaslanaraq;

Azərbaycan ərazisinin 20%-in işğalı ilə nəticələnən Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzündən ciddi şəkildə narahat olaraq;

Azərbaycan ərazisinin böyük bir hissəsinin işğal altında saxlanılmasının davam etdirilməsi və həmin ərazilərdə qanunsuz olaraq erməni millətindən olan şəxslərin köçürülməsindən dərin narahatlıq hissi ifadə edərək;

Erməni təcavüzü nəticəsində bir milyondan çox azərbaycanlının qaçqın və məcburi köçkünə çevrilməsindən və bu böyük humanitar problemin ağırlığından dərin narahatlıq keçirərək;

İslam Konfransı Sammitinin bütün əvvəlki qətnamələrini, xüsusilə 20-21 Şaban, 1424-cü il Hicri tarixində (16-17 oktyabr 2003) Putracayada keçirilmiş zirvə görüşündə qəbul olunmuş 21/10-P(IS) sayılı qətnaməsini bir daha təsdiq edərək;

BMT Nizamnaməsinə ciddi şəkildə əməl edilməsinə, Təhlükə-

sizlik Şurasının müvafiq qətnamələrinin tam şəkildə yerinə yetirilməsinə çağıraraq;

Ermənistan və Azərbaycan arasındakı münaqişənin həll edilməsi üçün bütün diplomatik və digər cəhdləri alqışlayaraq;

Bütün üzv dövlətlərin Azərbaycan Respublikasının suverenliyi, ərazi bütövlüyü və siyasi müstəqilliyinə hörmət etmək öhdəliyini bir daha təsdiq edərək;

Ermənistan Respublikasının təcavüzkar siyasətinin ATƏT çərçivəsindəki sülh prosesinə dağıdıcı təsir göstərdiyini bir daha qeyd edərək;

Baş katibin hesabatını (OIC/ICFM – 34/POL/SG-REP.7) nəzərə alaraq

1.Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünü sərt şəkildə ittiham edir.

2.İşğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarındakı mülki azərbaycanlı əhaliyə qarşı törədilmiş hərəkətləri insanlığa qarşı cinayət hesab edir.

3.Azərbaycanın işğal edilmiş ərazilərindəki arxeoloji, mədəni və dini abidələrin talan edilməsini və yandırılmasını sərt şəkildə ittiham edir.

4.BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələrinin tam şəkildə yerinə yetirilməsini, Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionu da daxil olmaqla bütün işğal olunmuş ərazilərdən tam və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını qəti şəkildə tələb edir və Ermənistanın Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyünü tanımağa çağırır.

5.Ermənistanın yuxarıda göstərilən BMT Təhlükəsizlik Şurası qətnamələrinin tələblərini hələ də yerinə yetirməməsindən narahatlığını ifadə edir.

6.BMT Təhlükəsizlik Şurasını Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü tanımağa; BMT Nizamnaməsinin VII fəslinə uyğun olaraq öz qətnamələrinin yerinə yetirilməsini təmin etməyə; Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyünə qarşı təcavüzü ittiham etməyə və aradan qaldırmağa çağırır və bu məqsədlə BMT-də əlaqələndirilmiş tədbirlər görməyi qərara alır.

7.Təcavüzkarı münaqişəni genişləndirmək və Azərbaycan ərazilərini işğal altında saxlamaq imkanlarından məhrum etmək məqsədilə bütün üzv dövlətləri Ermənistanı silah və hərbi ləvazimatla təchiz etməkdən çəkinməyə çağırır. Üzv dövlətlərin əraziləri belə bir təchizat

üçün tranzit kimi istifadə olunmamalıdır.

8.Üzv dövlətləri, həmçinin beynəlxalq birliyin digər üzvlərini Ermənistanın təcavüzünə və Azərbaycan ərazilərinin işğalına son qoymaq məqsədilə bütün təsirli siyasi və iqtisadi vasitələrdən istifadə etməyə çağırır.

9.Ermənistan və Azərbaycan arasındakı münaqişənin dövlətlərin ərazi bütövlüyü və beynəlxalq birlik tərəfindən tanınmış sərhədləri çərçivəsində ədalətli və sülh yolu ilə həllinə çağırır.

10.Üzv dövlətlərin Nyu-Yorkdakı Daimi Nümayəndəliklərini BMT Baş Məclisində səsvermə zamanı Azərbaycanın ərazi bütövlüyü məsələsini müdafiə etmək üçün təlimatlandırmağı qərara alır;

11.Ermənistanı və ATƏT-in Minsk Qrupunun bütün üzv dövlətlərini BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələri və ATƏT-in sənədləri, o cümlədən 24 mart 1992-ci ildə keçirilmiş ATƏT Şurasının Birinci Əlavə Görüşünün, 5-6 dekabr 1994, 2-3 dekabr 1996 və 18-19 noyabr 1999-cu il ATƏT Sammitlərinin sənədlərinə əsasən ATƏT-in davam etməkdə olan sülh prosesində konstruktiv şəkildə iştirak etməyə və sülhə nail olmağı daha da çətinləşdirə biləcək istənilən hərəkətdən çəkinməyə çağırır.

12.Ermənistan və Azərbaycan arasındakı münaqişənin həlli üçün ATƏT sədrinin 1996-cı il Lissabon Zirvə Görüşündəki bəyanatında əks olunan prinsipləri – Ermənistan Respublikası və Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün tanınması, Dağlıq Qarabağa Azərbaycanın tərkibində yüksək özünüidarə statusu verilməsi və bütün regionun əhalisinin təhlükəsizliyinə təminat verilməsini tam dəstəklədiyini bəyan edir.

13.Baş vermiş faktın münaqişənin həlli üçün əsas ola bilməyəcəyini və nə Azərbaycan Respublikasının işğal edilmiş ərazilərindəki mövcud vəziyyətin, nə də mövcud status-kvonu saxlamaq üçün həmin ərazilərdəki istənilən fəaliyyətin, o cümlədən təşkil edilən səsvermənin hüquqi cəhətdən keçərliliyi qəbul olunmayacağını vurğulayır.

14.Beynəlxalq humanitar hüququn kobud şəkildə pozulması olan, münaqişənin sülh yolu ilə həlli prosesinə pozucu təsir göstərən Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində erməni millətindən olan əhalinin yerləşdirilməsinin dayandırılmasını və bunun nəticələrinin aradan qaldırılmasını tələb edir və Azərbaycanın BMT Baş Məclisi də daxil olmaqla bu məqsədlə göstərdiyi səyləri o cümlədən Nyu-Yorkda BMT-dəki Daimi Nümayəndəlikləri vasitəsilə müdafiə edir.

15.İKT üzvü olan dövlətlərdən öz hüquqi və fiziki şəxslərini Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionunda və digər işğal olunmuş bölgələrində iqtisadi fəaliyyətdən çəkəndirməyi xahiş edir.

16.ATƏT-in Minsk Qrupunun fəaliyyətini və Azərbaycan və Ermənistanın xarici işlər nazirləri səviyyəsində aparılan məsləhətləşmələri müdafiə etdiyini və mərhələli həllin Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzün ən ağır nəticələrini aradan qaldıracağına inanır.

17.Baş Katibdən İKT-nin Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünə qarşı prinsipial və qəti mövqeyini Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının indiki sədrinə çatdırmağı xahiş edir.

18.Azərbaycan hökumətinin və xalqının öz ölkələrini müdafiə etmək üçün göstərdiyi cəhdlərlə tam həmrəyliyi bir daha təsdiq edir.

19.Məcburi köçkünlərin və qaçqınların təhlükəsiz, şərəf və izzətlə qayıtmasına şərait yaradılmasına çağırır.

20.Məcburi köçkünlərə və qaçqınlara humanitar yardım göstərmiş bütün üzv dövlətlərə minnətdarlığını ifadə edir və digərlərini də həmin insanlara yardım göstərməyə çağırır.

21.Azərbaycan Respublikası ərazisində bir milyondan çox məcburi köçkün və qaçqının mövcudluğu ilə

əlaqədar humanitar problemlərin kəskinliyindən narahatlığını ifadə edir və İKT üzv dövlətlərini, İslam İnkişaf Bankını və digər İslam İnstitutlarını Azərbaycan Respublikasına böyük ehtiyac duyulan maliyyə və humanitar yardım göstərməyə çağırır.

22.Azərbaycanın məruz qaldığı zərərlərə görə müvafiq kompensasiya hüququ olduğun hesab edir və bu zərərlərə görə adekvat kompensasiya ödənilməsi məsuliyyətini Ermənistanın üzərinə qoyur.

23.Baş katibdən bu qətnamənin yerinə yetirilməsinə nəzarət etməyi və bununla bağlı İslam Konfransı Təşkilatının 12-ci Zirvə görüşünə müraciət etməyi xahiş edir.

**6.1.6.2.2. “Üzv ölkələrə, İKT üzvü olmayan ölkələrə və müsəlman icmalarına iqtisadi yardım göstərilməsinə aid fəaliyyət haqqında”
adlı 2/11-E (İS) nömrəli
Qətnamə.**

6-7 Rəbiul Avval 1429H (13-14 mart 2008-ci ildə) Dakar, Seneqal Respublikasında keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatının On

Birinci sessiyası (İslam Umması 21-ci Əsrdə),

7-8 Dekabr 2005-ci ildə Məkkədə keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatının Üçüncü Fövqəladə sessiyası tərəfindən qəbul olunmuş Onillik Fəaliyyət Proqramına istinad edərək;

**B) Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi
haqqında qətnamə:**

İKT dövlət və hökumət başçıların X Zirvə Görüşünün qəbul etdiyi 21/10-E (İS) sayılı Qətnaməni xatırladaraq;

Ölkənin tarixindəki təhlükəli dövr və böhran vəziyyətində İKT-yə üzv dövlətlərin Azərbaycan hökuməti və xalqı ilə tamamilə həmrəyliyi təsdiq edərək;

BMT Təhlükəsizlik Şurasının Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi ilə əlaqədar müvafiq qətnamələrinə istinad edərək;

Ermənistanın təcavüzü, Azərbaycan ərazisinin 20%-dək işğalı, 1 milyon azərbaycanlı əhalinin öz torpaqlarından zorla qovulması və beləliklə də qəddar etnik təmizləmə ilə nəticələnən Ermənistanın Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ bölgəsində qızıqırdığı təcavüzkar separatizmi ittiham edərək;

Ermənistan tərəfindən işğal edilmiş ərazilərdə Azərbaycana dəymiş iqtisadi zərərin həcmi 60 mlrd. ABŞ dolları olduğunu nəzərə alaraq;

Bir sıra İKT üzvü olan dövlətlərin və müvafiq qurumların, BMT təsisatlarının, beynəlxalq təşkilatların təqdim etdiyi yardımı alqışladığını ifadə edərək,

Eləcə də Baş katibin məruzəsini nəzərə alaraq;

5.Üzv dövlətləri və İslam qurumlarını Azərbaycan xalqının əzablarını yüngülləşdirmək məqsədi ilə Azərbaycan hökumətinə lazımi iqtisadi və humanitar yardım göstərməyə çağırır.

6.Beynəlxalq təşkilatları Azərbaycanı maliyyə və humanitar yardım ilə təmin etməyi davam etdirməyə dəvət edir.

**6.1.6.2.3. “İslamın müqəddəs yerlərinin qorunması haqqında” adlı
2/11-C (İS) nömrəli Qətnamə.**

6-7 Rəbiul Avval 1429H (13-14 mart 2008-ci ildə) Dakar, Seneqal Respublikasında keçirilmiş İslam Konfransı Təşkilatının On

Birinci sessiyası (İslam Umması 21-ci Əsrdə),

İslam Konfransı Təşkilatının Zirvə Görüşlərində və digər İslam Konfranslarında, xüsusən, İslam Konfransı Təşkilatının Onuncu növbəti və Üçüncü Fövqəladə Zirvə Görüşlərində, İslam Konfransı Təşkilatının Xarici İşlər Nazirlərinin (İCTXİN) 34-cü sessiyasında, İslam Konfransı Təşkilatının Mədəniyyət Nazirlərinin (İCTMN) 5-ci sessiyasında və COMIAC-ın 8-ci sessiyasında qəbul olunmuş qətnamələrə istinad edərək;

İstanbul, Türkiyədə keçirilmiş İCTXİN 31-ci sessiyasında qəbul olunmuş gündəlikdə olan bəndlərin və İslam qətnamələrinin səmərələşdirilməsinə dair 13/31-P nömrəli Qətnaməsinə əməl edərək;

İslamın Müqəddəs Yerlərinin qorunması üçün və öz ləyaqətinin, müstəqilliyinin və milli hüquqlarının saxlanılması üçün İslam xalqlarının mübarizəsinin gücləndirilməsinə dair səylərin koordinasiyasının zəruri olunması qeyd edilən İKT məqsədlərinə istinad edərək;

İslam irsinin qorunması və saxlanılması üzrə səylərin koordinasiyasına yönəlmiş İKT Nizamnaməsində öz əksini tapmış bu məqsədləri və prinsipləri təsdiq edərək;

Həmdə İslamın Müqəddəs Yerlərinin təhqir olunmasına qarşı vahid mövqeyi üzrə İslam Konfransı Təşkilatının qətnamələrinə, xüsusən İslam Konfransının 6-cı Zirvə Görüşü Sessiyasının № 3/6-C (İS) nömrəli qətnaməsinə istinad edərək;

İslamın Müqəddəs Yerlərinin toxunulmazlığının pozulmasına dair vahid mövqe üzrə İslam Konfransı Təşkilatının qətnamələrinə istinad edərək;

C) Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü nəticəsində Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində İslam tarixi və mədəniyyət abidələrinin məhv edilməsi və dağıdılması.

Ermənistan tərəfindən işğal edilmiş ərazilərdəki Azərbaycan tarixi, mədəniyyəti, arxeologiyası, etnoqrafiyasının İslam irsinin ayrılmaz hissəsi olduğunu və qorunulmasının zəruriliyini vurğulayaraq;

BMT Təhlükəsizlik Şurasının Laçın və Şuşa rayonları daxil olmaqla Azərbaycanın işğal olunmuş bütün ərazilərindən erməni silahlı qüvvələrinin dərhal, qeyd-şərtsiz və tam çıxarılmasını, habelə

Ermənistan tərəfindən Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyünə hörmət edilməsini tələb edən 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələrini bir daha təsdiq edərək;

Ermənistan tərəfindən etnik təmizləmə məqsədilə Azərbaycanda məscidlərin və digər müqəddəs İslam məbədlərinin tam və vəhşicəsinə dağıdılmasının vandalizm aktı olduğunu bir daha təsdiq edərək;

Ermənistan Respublikasının işğal etdiyi Azərbaycan ərazilərində erməni təcavüzkarları tərəfindən İslam irsinə vurulmuş böyük zərərin - nadir İslam mədəniyyəti və memarlıq abidələrinin, habelə məscidlərin, məbədlərin, məzarlıqların, arxeoloji qazıntıların, muzeylərin, kitabxanaların, rəsm qalereyalarının, dövlət teatrlarının, musiqi məktəblərinin tam və ya qismən dağıdılması, zəbt edilmiş muzeylərdən çoxsaylı qiymətli əşyaların, milyonlarla kitab və tarixi əlyazmalarının çıxarılması və məhv edilməsi faktları nəzərə alaraq;

Azərbaycan xalqı və hökumətinin bununla əlaqədar narahatlığını tam bölüşərək;

1. Erməni təcavüzkarlarının Azərbaycan Respublikasının işğal olunmuş ərazilərində İslam sivilizasiyasının tam məhv edilməsinə yönəldilmiş vəhşi hərəkətlərini kəskin şəkildə ittiham edir.

2. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələrinin Ermənistan Respublikası tərəfindən qeyd-şərtsiz və mütləq yerinə yetirilməsini qəti surətdə tələb edir.

3. Azərbaycan Respublikasının Ermənistan Respublikası tərəfindən işğal olunmuş ərazilərdə İslam mədəni dəyərlərinin qorunmasına regional və beynəlxalq səviyyədə yönəldilmiş səylərini dəstəklədiyini bir daha təsdiq edir.

4. Azərbaycanın ona dəymiş ziyanın müqabilində təzminat almaq hüququna malik olduğunu hesab edir və bu təzminatın ödənilməsi üçün Ermənistanın tam məsuliyyət daşdığını təsdiq edir.

5. Azərbaycanın işğaldan azad edilmiş ərazilərində məscidlərin, təhsil ocaqlarının, kitabxanaların, muzeylərin İKT-yə üzv dövlətlərin yardımı ilə bərpası üçün İKT-nin bölmələrini və ixtisaslaşmış qurumlarını yardım proqramının təşkili imkanlarını araşdırmağa çağırır.

6. Bu problemə dair İslam Konfransı Təşkilatına üzv dövlətlərin mövqeyi barədə BMT, ATƏT və digər beynəlxalq təşkilatlara məlumat verilməsi, İKT və digər ixtisaslaşmış qurumlar və onların bölmələri arasında koordinasiyanın həyata keçirilməsi ilə əlaqədar İKT Baş Katibinə, həmçinin həmin təşkilatlara, xüsusilə İslam İnkişaf

Bankı, İSESCO-ya Azərbaycan Respublikasında İslam tarixi abidələrinin qorunması layihələrinin icrası proqramına sayğı ilə yanaşdıqları üçün minnətdarlığını ifadə edir.

6.2. İSLAM KONFRANSI TƏŞKİLATI XARİCİ İŞLƏR NAZİRLƏRİ ŞURASININ SƏNƏDLƏRİ.

6.2.1. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının 5-ci fəvqəladə sessiyası.

İstanbul, Türkiyə Respublikası
16-17 Zül Hiccə 1412 H (17-18 İyun 1992)

YEKUN KOMMUNİKE

(çıxarış)

15. Konfrans öz ölkəsinin ərazi bütövlüyünə qarşı erməni təcavüzünün nəticələrinə tam həcmdə və çari qiymət vermiş və Konfransa münaqişənin sülh yolla həllinin tapılması məqsədilə Azərbaycanın təşəbbüsünün və beynəlxalq səylərinin hazırkı mərhələsi və bu günə bunların Ermənistanın barışmazlığı üçbatından bloklanması haqqında məlumat vermiş Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Naziri Zati-əliyyə c. Tofiq Qasımovun bəyanatını qardaşlıq hissi ilə dinlədi. O qeyd etdi ki, münaqişənin təbiəti Ermənistan tərəfindən gizlədilmiş ekspansionist planlarının daha aydın biruzə verməsini əks etdirən Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən Dağlıq Qarabağın, Laçın rayonunun və Naxçıvanla sərhəd olan rayonların işğal edilməsindən sonra köklü surətdə dəyişdi. O, Ermənistanı hal-hazırda işğal olunmuş və ya Ermənistan silahlı qüvvələrinin hərbi nəzarəti altında olan bütün Azərbaycan ərazilərindən qoşunlarını çıxartmaq və güclə öz evlərindən çıxardılmış Azərbaycan əhalisinə öz doğma yurdlarına qayıtmasını icazə verən zəruri şərtləri təmin etmək üçün inandırmaq zərurətini qeyd etdi ki.

O, sülhün bərqərar olunması üzrə aparılan çoxsaylı səylərin uğur əldə etməsi şanslarını sürətləndirmək və qaldırmaq istəyi ilə hərəkət edərək və münaqişənin sülh yolla nizamlanması prosesində iştirak edən tərəflərin səylərinə, yəni, İran İslam Respublikasının səylərinə görə öz minnətdarlığını ifadə edərək, Konfrans beynəlxalq tanınmış

sərhədlərə dövlətlərin ərazi bütövlüyünə hörmət edilməsi prinsiplərini bir daha təsdiq edir. O, Azərbaycan Respublikası ilə öz həmrəyliyi bildirir və Ermənistanla öz təcavüzkar ekspansionizm siyasətinə yenidən baxmaq və ondan imtina etmək üçün müraciət edir.

O, həm də, onun ərazi bütövlüyünü dəstəkləyən və onun məcburi köçkünlərinin evlərinə qayıtmasına zəmanət verməsini təmin edən münaqişənin şəərəfli və dinc yolla nizamlanması üçün Azərbaycan tərəfindən axtarışların yüngülləşdirilməsi yolunda maneələrin aradan qaldırılması məqsədilə beynəlxalq birliyi Ermənistanla bütün mümkün olan qarşılıqlı təsir göstərməsinə əl atmasına çağırır.

6.2.2. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının 7-ci fəvqəladə sessiyası. **İslamabad, Pakistan İslam Respublikası**

2-4 Rəbi əs sani 1415H (7-9 Sentyabr 1994)

6.2.2.1. YEKUN KOMMUNİKE

Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişə.

(çıxarış)

64. Konfrans Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünü qətiyyətlə pisləyir və işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərində Azərbaycan mülki əhalisinə qarşı törədilmiş əməlləri insanlıq əleyhinə cinayətlər kimi qiymətləndirir.

65. O, Laçın və Şuşa rayonları daxil olmaqla, bütün işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən Ermənistan silahlı qüvvələrinin dərhal, qeyd-şərtsiz və tam çıxardılmasına dair Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 nömrələri qətnamələrinin dəqiq yerinə yetirilməsini qətiyyətlə tələb edir və ısrarla Ermənistanı Azərbaycan Respublikasının suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə hörmət etməsinə çağırır.

66. O, Təhlükəsizlik Şurasını Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzün mövcudluğunu tanımağa çağırır; öz qətnamələrinin yerinə yetirilməsinin təmin edilməsi məqsədilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinin VII fəslinə uyğun olaraq zəruri tədbir görməsinə çağırır; O, Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlü-

yünə qarşı təcavüzü pisləməyə və ona son qoymağa və bu məqsədlə BMT çərçivəsində əlaqələndirilmiş hərəkətlər etmək qərarı verilməsinə çağırır.

67. O bir daha təsdiq edir ki, gücdən istifadə edərək torpaqın əldə edilməsi qanuni tanınma bilməz. O, dövlətlərin ərazi bütövlüyü və beynəlxalq tanınmış sərhədlərin toxunulmazlığı prinsiplərinə hörmət edilməsi əsasında Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişənin ədalətli və dinc nizamlanmasına çağırır.

68. O, Ermənistanın və Azərbaycanın hər ikisini və ATƏT-in Minsk Qrupunun bütün ölkələrini ATƏT-in davam edən sülh prosesində səmərəli iştirak etməyə və dinc nizamlanmanın əldə edilməsi üçün onu daha çətin edən hər hansı bir hərəkətlərdən çəkinməyə israrla çağırır.

69. O, öz vətəninin müdafiə edilməsi üçün Azərbaycan hökuməti və xalqı tərəfindən edilmiş səylərə özünün tam həmrəyliyi və dəstəyini bir daha təsdiq edir və qaçqın və məcburi köçkünlərin təhlükəsiz, şərəf və ləyaqətlə öz doğma yurdlarına qayıtmasına imkan verilməsinə çağırır.

70. O, həm də Azərbaycan Respublikasının ərazisində bir milyondan çox qaçqın və məcburi köçkünlərin olması ilə bağlı humanitar problemlərin kəskinliyinə dair öz narahatçılığını bildirir və üzv dövlətləri, İslam İnkişaf Bankını və digər İslam institutlarını Azərbaycan Respublikasına təcili maliyyə və humanitar yardım göstərməsini xahiş edir.

6.2.2.2. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının 7-ci fəvqəladə sessiyasında qəbul olunmuş Qətnamələr.

İslamabad, Pakistan İslam Respublikası
2-4 Rəbi əs sani 1415H (7-9 Sentyabr 1994)

Qətnamə № 5/7-EX. Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişə haqqında.

6.2.3. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının 21-ci sessiyası.

Karaçi, Pakistan İslam Respublikası
4-8 ZİL HİCCƏ QADAH 1413H (25 - 29 Aprel 1993)

6.2.3.1. YEKUN KOMMUNİKƏ

(çıxarış)

44 Konfrans Ermənistanın Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünü qətiyyətlə pisləyir və bütün işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən Ermənistan silahlı qüvvələrinin dərhal, qeyd-şərtsiz və tam çıxardılmasını tələb edir və israrla Ermənistanı Azərbaycan Respublikasının suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə hörmət etməsinə çağırır. O, öz vətəninin müdafiə edilməsi üçün Azərbaycan hökuməti və xalqı tərəfindən edilmiş səylərə özünün tam həmrəyliyi və dəstəyini bir daha təsdiq edir. O, dövlətlərin ərazi bütövlüyü və beynəlxalq tanınmış sərhədlərin toxunulmazlığı prinsiplərinə hörmət edilməsi əsasında Qarabağ məsələsinin ədalətli və dinc nizamlanmasına çağırır. O, Ermənistanın və Azərbaycanın hər ikisini ATƏT-in davam edən sülh prosesində səmərəli iştirak etməyə və dinc nizamlanmanın əldə edilməsi üçün onu daha çətin edə bilən hər hansı bir hərəkət etməkdən çəkinməyə çağırır. O, həm də qaçqın və məcburi köçkünlərin təhlükəsiz, şərəf və ləyaqətlə öz doğma yurdlarına qayıtmasına imkan verilməsinə çağırır. O, üzv dövlətlərdən, İslam İnkişaf Bankından və digər İslam institutlarından Azərbaycan Respublikasına təcili maliyyə və humanitar yardım göstərməsini xahiş edir. O, həm də BMT Baş Katibi və BMT Təhlükəsizlik Şurasının Sədrindən Ermənistanın təcavüzünü pisləmiş və bütün işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən Ermənistan hərbi birləşmələrinin dərhal çıxardılmasını tələb edən Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinin qəbul edilməsi üçün öz səlahiyyətlərindən istifadə etməsini xahiş edir.

6.2.3.2. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının 21-ci sessiyasında qəbul olunmuş qətnamələr.

6.2.3.2.1. "Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişə haqqında" adlı 12/21P nömrəli QƏTNAMƏ

Hicri tarixi ilə 4-8 Zil Hicə Qadah ayı 1413H (miladi tarixi ilə 25-29 Aprel, 1993-cü il) tarixində Karaçi şəhəri, Pakistan İslam Respublikasında keçirilmiş İKT-nın Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 21-ci konfransı (Sülh, Ədalət və Tərəqqi naminə İslam Birliyi və Əməkdaşlığı sessiyası)

İslam Konfransı Təşkilatı Nizamnaməsinin prinsip və məqsədlərindən çıxış edərək,

Qarabağ məsələsi barəsində Ermənistanla Azərbaycan arasında münaqişənin kəskinləşməsi ilə əlaqədar dərinəndən narahat olaraq,

Ermənistanın Azərbaycana qarşı son hücumunu və Azərbaycan ərazisinin işğalını qətiyyətlə pisləyərək,

Azərbaycan Respublikasına qarşı Ermənistanın təcavüzü nəticəsində humanitar problemlərin dözülməz vəziyyətindən təsirlənərək,

İKT Xarici İşlər Nazirlərinin 1992-ci ildə İstanbulda keçirilmiş V fəvqəladə iclasının prinsiplərini yada salaraq,

həmçinin İKT Xarici İşlər Nazirlərinin BMT qərargahında keçirilmiş əlaqələndirmə iclasının son rəsmi məlumatının müvafiq bəndlərini yada salaraq,

qonşu ölkələrin və regional dövlətlərin, xüsusilə İran və Türkiyənin, Qarabağ məsələsinin sülh yolu ilə həll edilməsi istiqamətində göstərdiyi cəhdləri nəzərə alaraq,

ermənilərin son təcavüzünün beynəlxalq sülh və təhlükəsizlik üçün təhlükə yaratdığını dərk edərək,

bu yeni hərbi hücumun ATƏM çərçivəsində aparılan sülh prosesinə dağıdıcı təsir göstərə biləcəyindən xəbərdar olaraq,

Baş katibin bu məsələ üzrə məruzəsini yüksək qiymətləndirərək:

1.Ermənistanın Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünü kəskin şəkildə pisləyir;

2.Erməni qüvvələrinin işğal edilmiş Azərbaycan ərazilərindən təcili çıxarılmasına və Azərbaycan Respublikasının suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə hörmət bəsləməyi Ermənistandan ciddi surətdə tələb edir;

3.Qarabağ məsələsini dövlətlərin ərazi bütövlüyünün və beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən tanınmış sərhədlərin toxunulmazlığı prinsiplərinə hörmət əsasında ədalətlə və sülh yolu ilə həll etməyə çağırır;

4.Həm Ermənistanın, həm də Azərbaycanın hər ikisini həyata keçirilən ATƏM sülh prosesində konstruktiv mövqe tutmalarını tələb edir və məsələnin sülh yolu ilə həllini çətinləşdirə biləcək hər bir əməldən çəkinməyi tələb edir;

5.Azərbaycan hökumətinin və xalqının öz ölkəsinin müdafiəsi üçün etdiyi cəhdlərlə tam həmrəy olduğunu bir daha təsdiq edir;

6.Yaşayış yerlərini tərk edənlərin öz evlərinə təhlükəsiz, hörmət

və qayğı ilə qayıtmalarını asanlaşdırmağa çağırır;

7.Üzv olan ölkələr İslam İnkişaf Bankından və digər İslam təsisatlarından Azərbaycan Respublikasına təcili maliyyə yardımı və humanitar yardımı göstərməyi xahiş edirlər;

8.BMT Baş katibindən və Təhlükəsizlik Şurasının sədrindən Təhlükəsizlik Şurasında Ermənistanın təcavüzünü pisləyən və Azərbaycanın işğal edilmiş bütün torpaqlarından erməni qüvvələrinin çıxarılmasını tələb edən qətnamə qəbul olunması üçün bütün səlahiyyətlərdən istifadə etməyi xahiş edir;

9.Baş katibdən bu qətnamənin yerinə yetirilməsinə nəzarət etməyi və İKT Xarici İşlər Nazirlərinin XXII konfransında bu haqda məruzə etməyi xahiş edir.

6.2.4. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının 22-ci sessiyası.

Kasablanka, Mərakeş Krallığı

8-10 Rəcəb, 1415H (10-12 Dekabr, 1994)

6.2.4.1. YEKUN KOMMUNİKE

Azərbaycan - Ermənistan

(çıxarış)

70.Konfrans Ermənistanın Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünü qətiyyətlə pisləyir. O, işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərində Azərbaycan mülki əhalisinə qarşı törədilmiş əməlləri insanlıq əleyhinə cinayətlər kimi qiymətləndirir və Laçın və Şuşa rayonları daxil olmaqla, bütün işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən Ermənistan silahlı qüvvələrinin dərhal, qeyd-şərtsiz və tam çıxardılmasına dair Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 nömrələri qətnamələrinin dəqiq yerinə yetirilməsini qətiyyətlə tələb edir və israrla Ermənistanı Azərbaycan Respublikasının suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə hörmət etməsinə çağırır.

71.O, Təhlükəsizlik Şurasını Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzün mövcudluğunu tanımağa çağırır; öz qətnamələrinin yerinə yetirilməsinin təmin edilməsi məqsədilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı

Nizamnaməsinin VII fəslinə uyğun olaraq zəruri tədbir görməsinə çağırır; O, Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyünə qarşı təcavüzü pisləməyə və ona son qoymağa və bu məqsədlə BMT çərçivəsində əlaqələndirilmiş hərəkətlər etmək qərarını verilməsinə çağırır.

72.O, dövlətlərin ərazi bütövlüyü və beynəlxalq tanınmış sərhədlərin toxunulmazlığı prinsiplərinə hörmət edilməsi əsasında Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişənin ədalətli və dinc nizamlanmasına çağırır. O, Ermənistanın və Azərbaycanın hər ikisini və Minsk Qrupun bütün üzv dövlətlərini ATƏT-in davam edən sülh prosesində səmərəli iştirak etməyə və dinc nizamlanmanın əldə edilməsini daha çətin edə bilən hər hansı bir hərəkət etməkdən çəkinməyə çağırır.

73. O, öz vəzəfinin müdafiə edilməsi üçün Azərbaycan hökuməti və xalqı tərəfindən edilmiş səylərə özünün tam həmrəyliyi və dəstəyini bir daha təsdiq edir. O, qaçqın və məcburi köçkünlərin təhlükəsiz, şərəf və ləyaqətlə öz doğma yurdlarına qayıtmasına imkan verilməsinə çağırır. O, həm də Azərbaycan Respublikasının ərazisində bir milyondan çox qaçqın və məcburi köçkünlərin olması ilə bağlı humanitar problemlərin kəskinliyinə dair öz narahatçılığını bildirir və üzv dövlətləri, İslam İnkişaf Bankını və digər İslam institutlarını Azərbaycan Respublikasına təcili maliyyə və humanitar yardım göstərməsini xahiş edir.

6.2.4.2. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının 22-ci sessiyasında qəbul olunmuş qətnamələr

Kasablanka, Mərakeş Krallığı

8-10 Rəcəb, 1415H (10-12 Dekabr, 1994)

Siyasi məsələlər, müsəlman azlıqları, hüquq və informasiya məsələləri üzrə qətnamələr **6.2.4.2.1. “Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişə haqqında” adlı 12/22P nömrəli QƏTNAMƏ**

Hicri tarixi ilə 8-10 Rəcəb ayı 1415H (miladi tarixi ilə 10-12 Dekabr 1994-cü il) tarixində Kasablanka şəhəri, Mərakeş Krallığında keçirilmiş İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 22-ci konfransı,

İslam Konfransı Təşkilatı Nizamnaməsinin prinsip və məqsədlərindən çıxış edərək;

Azərbaycanın 20%-dən çox ərazisinin işğal edilməsi ilə nəticələnmiş Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzün ciddi eskalasiyasından dərin narahatçılıq keçirərək;

Erməni təcavüzü nəticəsində bir milyondan çox azərbaycanlı qaçqın və məcburi köçkünün ağır vəziyyətindən və humanitar problemlərin miqyasından və ciddiliyindən dərin narahatçılığını ifadə edərək;

Müvafiq olaraq, 1992-ci ilin iyun ayında İstanbulda, və 1994-cü ilin sentyabr ayında İslamabadda keçirilmiş İKT Xarici İşlər Nazirləri konfransın 5-ci və 7-ci fəvqəladə sessiyasının bu məsələ üzrə prinsiplial mövqesinə istinad edərək;

Həmdə 23 sentyabr 1992-ci və 3 oktyabr 1994-cü ildə Nyu-Yorkda, BMT-də Xarici İşlər Nazirlərinin Əlaqələndirici İclasında qəbul olunmuş Yekun Kommunikenin müvafiq paraqraflarına istinad edərək;

Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişənin dinc nizamlanmasına yardım etməsi üçün qonşu ölkələr və regional dövlətlərin, xüsusən İran İslam Respublikası və Türkiyə Respublikası tərəfindən edilmiş səyləri qeyd edərək;

Ermənistan təcavüzünün beynəlxalq sülhə və təhlükəsizliyə təhlükə olduğunu dərk edərək;

BMT Nizamnaməsinə və Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinin tam həyata keçirilməsinə ciddi əməl etməsinə çağıraraq;

Ermənistan Respublikasının təcavüzkar siyasətinin ATƏT çərçivəsində sülh prosesə dağıdıcı təsirini qeyd edərək;

1.Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünü qətiyyətlə pisləyir;

2.İşğal olunmuş azərbaycan ərazilərində azərbaycan mülki əhalisinə qarşı törədilmiş əməlləri insanlıq əleyhinə cinayətlər kimi qiymətləndirir;

3.İləçin və Şuşa rayonları daxil olmaqla, bütün işğal olunmuş azərbaycan ərazilərindən Ermənistan silahlı qüvvələrinin dərhal, qeydsərtsiz və tam çıxardılmasına dair Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 nömrələri qətnamələrinin dəqiq yerinə yetirilməsini qətiyyətlə tələb edir və israrla Ermənistanı Azərbaycan Respublikasının suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə hörmət etməsinə çağırır.

4.Təhlükəsizlik Şurasını Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüz

vüzün mövcudluğunu tanımağa çağırır; öz qətnamələrinin yerinə yetirilməsinin təmin edilməsi məqsədilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinin VII fəslinə uyğun olaraq zəruri tədbir görməsinə çağırır; O, Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyünə qarşı təcavüzü pisləməyə və ona son qoymağa və bu məqsədlə BMT çərçivəsində əlaqələndirilmiş hərəkətlər etmək qərarını verilməsinə çağırır.

5. Bir daha təsdiq edir ki, gücdən istifadə edərək torpaqın əldə edilməsi qanuni tanınma bilməz.

6. Dövlətlərin ərazi bütövlüyü və beynəlxalq tanınmış sərhədlərin toxunulmazlığı prinsiplərinə hörmət edilməsi əsasında Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişənin ədalətli və dinc nizamlanmasına çağırır.

7. Həm Ermənistanın və Azərbaycanın hər ikisini və Minsk Qrupuna üzv olan bütün dövlətləri həyata keçirilən ATƏM sülh prosesində konstruktiv mövqe tutmalarına və məsələnin sülh yolu ilə həllini çətinləşdirə biləcək hər hansı bir əməldən çəkinməyə israrla çağırır.

8. Öz vətəninə müdafiə edilməsi üçün Azərbaycan hökuməti və xalqı tərəfindən edilmiş səylərə özünün tam həmrəyliyi və dəstəyini bir daha təsdiq edir.

9. Qaçqın və məcburi köçkünlərin təhlükəsiz, şərəf və ləyaqətlə öz doğma yurdlarına qayıtmasına imkan verilməsinə çağırır.

10. Azərbaycan Respublikasının ərazisində bir milyondan çox qaçqın və məcburi köçkünlərin olması ilə bağlı humanitar problemlərin kəskinliyinə dair öz narahatçılığını bildirir və üzv dövlətləri, İslam İnkişaf Bankını və digər İslam institutlarını Azərbaycan Respublikasına təcili maliyyə və humanitar yardım göstərməsinə xahiş edir.

11. Baş Katibdən bu qətnamənin yerinə yetirilməsinə nəzarət etməyi və İKT Xarici İşlər Nazirlərinin XXIII konfransında bu haqda məruzə etməyi xahiş edir.

6.2.4.2.2. “Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi haqqında” adlı 16/22-E nömrəli Qətnamə.

Hicri tarixi ilə 8-10 Rəcəb 1415H (10-12 Dekabr 1994-cü il) tarixində Kasablanka şəhəri, Mərakeş Krallığında keçirilmiş İKT

Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 22-ci konfransı,

Qonşu Ermənistanın təcavüzü nəticəsində Azərbaycanda vəziyyətə dair İKT Xarici İşlər Nazirləri tərəfindən qəbul edilmiş İKT qətnamələrinə istinad edərək,

İKT üzv dövlətlərinin ölkə tarixinin bu ciddi və çox kritik anında Azərbaycan hökuməti və xalqı ilə tam həmrəyliyi təsdiqləyərək;

BMT Təhlükəsizlik Şurasının bu münaqişəyə aid müvafiq qətnamələrinə istinad edərək;

Ermənistanın Azərbaycanın Yuxarı Qarabağ bölgəsində apardığı hərbi əməliyyatlar nəticəsində Azərbaycan ərazisinin təqribən 20%-nin işğal olunması, həmçinin qəddarlıqla həyata keçirilən hücumlar nəticəsində 1 milyonadək azərbaycanlının öz doğma yurdlarından zorla qovulmağa məcbur edilməsi, eləcə də bu təcavüzün insan hüquqlarının kobud şəkildə pozulması ilə müşayiət olunmasından öz təəssüfünü ifadə edərək;

İKT-yə üzv dövlətlərin Azərbaycan hökuməti və xalqı ilə həmrəy olduğunu daha konkret ifadə etməyin zəruriliyini etiraf edərək;

Bir sıra İKT-yə üzv dövlətlərin və müvafiq qurumların, BMT təsisatlarının və beynəlxalq təşkilatların təqdim etdiyi yardımı alqışlayaraq və yüksək qiymətləndirərək;

1. Beynəlxalq birliyi Azərbaycan ərazilərinin işğalına erməni silahlı qüvvələri tərəfindən son qoyulması və onların qeyd-şərtsiz çıxardılmasının təmin edilməsi və bununla Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa edilməsi üçün ciddi və təsirli tədbirlərə əl atmağa və təcili tədbirlər görməyə israrla çağırır.

2. Üzv dövlətləri və İslam qurumlarını Azərbaycan xalqının əzablarını yüngülləşdirmək məqsədi ilə Azərbaycan hökumətinə lazımi iqtisadi və humanitar yardım göstərməyə çağırır.

3. Beynəlxalq təşkilatları Azərbaycana təcili maliyyə və humanitar yardım göstərməsinə xahiş edir.

6.2.5. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının 23-cü sessiyası.

(Sülh, Həmrəhlik və Tolerantlıq sessiyası)

Konakri, Qvineya Respublikası

17-20 Rəcəb, 1416H (9-12 Dekabr, 1995)

6.2.5.1. YEKUN KOMMUNİKƏ

(çıxarış)

B.Siyasi məsələlər:

Ermənistan – Azərbaycan:

73. Konfrans Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünü qətiyyətlə pisləyir. O, işğal olunmuş azərbaycan ərazilərində azərbaycan mülki əhalisinə qarşı törədilmiş əməlləri insanlıq əleyhinə cinayətlər kimi qiymətləndirir və Laçın və Şuşa rayonları daxil olmaqla, bütün işğal olunmuş azərbaycan ərazilərindən Ermənistan silahlı qüvvələrinin dərhal, qeyd-şərtsiz və tam çıxardılmasına dair Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 nömrələri qətnamələrinin dəqiq yerinə yetirilməsini qətiyyətlə tələb edir və israrla Ermənistanı Azərbaycan Respublikasının suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə hörmət etməsinə çağırır.

74.O, Təhlükəsizlik Şurasını Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzün mövcudluğunu tanımağa çağırır; öz qətnamələrinin yerinə yetirilməsinin təmin edilməsi məqsədilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinin VII fəslinə uyğun olaraq zəruri tədbir görməsinə çağırır; O, Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyünə qarşı təcavüzü pisləməyə və ona son qoymağa və bu məqsədlə BMT çərçivəsində əlaqələndirilmiş hərəkətlər etmək qərarını verilməsinə çağırır.

75.O, dövlətlərin ərazi bütövlüyü və beynəlxalq tanınmış sərhədlərin toxunulmazlığı prinsiplərinə hörmət edilməsi əsasında Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişənin ədalətli və dinc nizamlanmasına çağırır. O, Ermənistanın və Azərbaycanın hər ikisini və Minsk Qrupun bütün üzv dövlətlərini ATƏT-in davam edən sülh prosesində səmərəli iştirak etməyə və dinc nizamlanmanın əldə edilməsini daha çətin edə bilən hər hansı bir hərəkət etməkdən çəkinməyə çağırır.

76. O, öz vətəninə müdafiə edilməsi üçün Azərbaycan hökuməti və xalqı tərəfindən edilmiş səylərə özünün tam həmrəyliyi və dəstəyini bir daha təsdiq edir. O, qaçqın və məcburi köçkünlərin təhlükəsiz, şərəf və ləyaqətlə öz doğma yurdlarına qayıtmasına imkan verilməsinə çağırır. O, həm də Azərbaycan Respublikasının ərazisində

bir milyondan çox qaçqın və məcburi köçkünlərin olması ilə bağlı humanitar problemlərin kəskinliyinə dair öz narahatçılığını bildirir və üzv dövlətləri, İslam İnkişaf Bankını və digər İslam institutlarını Azərbaycan Respublikasına təcili maliyyə və humanitar yardım göstərməsini xahiş edir.

6.2.5.2. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 23-cü sessiyasında qəbul olunmuş qətnamələr.

(Sülh, Həmrəhlik və Tolerantlıq sessiyası)

Konakri, Qvineya Respublikası

17-20 Rəcəb, 1416H (9-12 Dekabr, 1995)

6.2.5.2.1. “Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişə haqqında” adlı 11/23-P nömrəli QƏTNAMƏ

Hicri tarixi ilə 17-20 Rəcəb 1416H miladi tarixi ilə (9-12 Dekabr 1995-ci il) tarixində Konakri şəhəri, Qvineya Respublikasında keçirilmiş İKT-nın Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 23-cü konfransı (Sülh, Həmrəhlik və Tolerantlıq sessiyası),

İslam Konfransı Təşkilatı Nizamnaməsinin prinsip və məqsədlərindən çıxış edərək,

Azərbaycanın 20%-dən çox ərazisinin işğal edilməsi ilə nəticələnmiş Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzün ciddi eskalasiyasından dərin narahatçılıq keçirərək;

Erməni təcavüzü nəticəsində bir milyondan çox azərbaycanlı qaçqın və məcburi köçkünün ağır vəziyyətindən və humanitar problemlərin miqyasından və ciddiliyindən dərin narahatçılığını ifadə edərək;

Müvafiq olaraq, 1992-ci ilin iyun ayında İstanbulda, və 1994-cü ilin sentyabr ayında İslamabadda keçirilmiş İKT Xarici İşlər Nazirləri konfransın 5-ci və 7-ci fəvqəladə sessiyasının bu məsələ üzrə prinsiplərinə istinad edərək;

Həmdə 23 sentyabr 1992-ci və 3 oktyabr 1994-cü ildə Nyu-Yorkda, BMT-də Xarici İşlər Nazirlərinin Əlaqələndirici İclasında qəbul olunmuş Yekun Kommunikenin müvafiq paraqraflarına istinad edərək;

Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişənin dinc nizam-

lanmasına yardım etməsi üçün qonşu ölkələr və regional dövlətlərin, xüsusən İran İslam Respublikası və Türkiyə Respublikası tərəfindən edilmiş səyləri qeyd edərək;

Ermənistan təcavüzünün beynəlxalq sülhə və təhlükəsizliyə təhlükə olduğunu dərk edərək;

BMT Nizamnaməsinə və Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinin tam həyata keçirilməsinə ciddi əməl etməsinə çağıraraq;

Ermənistan Respublikasının təcavüzkar siyasətinin ATƏT çərçivəsində sülh prosesə dağıdıcı təsirini qeyd edərək;

1. Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünü qətiyyətlə pisləyir;

2. İşğal olunmuş Azərbaycan ərazilərində Azərbaycan mülki əhalisinə qarşı törədilmiş əməlləri insanlıq əleyhinə cinayətlər kimi qiymətləndirir;

3. Laçın və Şuşa rayonları daxil olmaqla, bütün işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən Ermənistan silahlı qüvvələrinin dərhal, qeyd-şərtsiz və tam çıxardılmasına dair Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 nömrələri qətnamələrinin dəqiq yerinə yetirilməsini qətiyyətlə tələb edir və israrla Ermənistanı Azərbaycan Respublikasının suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə hörmət etməsinə çağırır.

4. Təhlükəsizlik Şurasını Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzün mövcudluğunu tanımağa çağırır; öz qətnamələrinin yerinə yetirilməsinin təmin edilməsi məqsədilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinin VII fəslinə uyğun olaraq zəruri tədbir görməsinə çağırır; O, Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyünə qarşı təcavüzü pisləməyə və ona son qoymağa və bu məqsədlə BMT çərçivəsində əlaqələndirilmiş hərəkətlər etmək qərarını verilməsinə çağırır.

5. Bir daha təsdiq edir ki, gücdən istifadə edərək torpaqın əldə edilməsi qanuni tanınma bilməz.

6. Dövlətlərin ərazi bütövlüyü və beynəlxalq tanınmış sərhədlərin toxunulmazlığı prinsiplərinə hörmət edilməsi əsasında Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişənin ədalətli və dinc nizamlanmasına çağırır.

7. Həm Ermənistanın və Azərbaycanın hər ikisini və Minsk Qrupuna üzv olan bütün dövlətləri həyata keçirilən ATƏT sülh prosesində konstruktiv mövqe tutmalarına və məsələnin sülh yolu ilə

həllini çatınlaşdırma biləcək hər hansı bir əməldən çəkinməyə israrla çağırır.

8. Öz vətəninin müdafiə edilməsi üçün Azərbaycan hökuməti və xalqı tərəfindən edilmiş səylərə özünün tam həmrəyliyi və dəstəyini bir daha təsdiq edir.

9. Qaçqın və məcburi köçkünlərin təhlükəsiz, şərəf və layəqətlə öz doğma yurdlarına qayıtmasına imkan verilməsinə çağırır.

10. Azərbaycan Respublikasının ərazisində bir milyondan çox qaçqın və məcburi köçkünlərin olması ilə bağlı humanitar problemlərin kəskinliyinə dair öz narahatçılığını bildirir və üzv dövlətləri, İslam İnkişaf Bankını və digər İslam institutlarını Azərbaycan Respublikasına təcili maliyyə və humanitar yardım göstərməsinə xahiş edir.

11. Baş Katibdən bu qətnamənin yerinə yetirilməsinə nəzarət etməyi və İKT Xarici İşlər Nazirlərinin XXIII konfransında bu haqda məruzə etməyi xahiş edir.

6.2.5.2.2. “Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi haqqında” adlı 17/23-E nömrəli Qətnamə.

Hicri tarixi ilə 17-20 Rəcəb 1416H miladi tarixi ilə (9-12 Dekabr 1995-ci il) tarixində Konakri şəhəri, Qvineya Respublikasında keçirilmiş İKT-nın Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 23-cü konfransı (Sülh, Həmrəylik və Tolerantlıq sessiyası),

İKT dövlət və hökumət başçıların VII-ci Zirvə Görüşünün qəbul etdiyi 16/7-E(İS) nömrəli Qətnaməyə və İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 22-ci Konfransının 16/22-E nömrəli Qətnaməsinə istinad edərək;

İKT üzv dövlətlərinin ölkə tarixinin bu ciddi və ön kritik anında Azərbaycan hökuməti və xalqı ilə tamamilə həmrəyliyi təsdiqləyərək;

BMT Təhlükəsizlik Şurasının bu münaqişəyə aid müvafiq qətnamələrinə istinad edərək,

Ermənistanın Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsində apardığı hərbi əməliyyatlar nəticəsində Azərbaycan ərazisinin təqribən 20 faizinin işğal olunması, qəddarlıqla həyata keçirilən hücumlar nəticəsində 1 milyonadək azərbaycanlının öz doğma yurdlarından zorla qovulmağa məcbur edilməsi, və bu təcavüzün insan hüquqlarının kobud şəkildə

pozulması ilə müşayiət olunmasından öz təəssüfünü ifadə edərək;

İKT-yə üzv dövlətlərin Azərbaycan hökuməti və xalqı ilə həmrəy olduğunu daha konkret ifadə etməyin zəruriliyini etiraf edərək;

Bir sıra İKT-yə üzv dövlətlərin və müvafiq qurumların, BMT təsisatlarının və beynəlxalq təşkilatların təqdim etdiyi yardımı alqışlayır və yüksək qiymətləndirərək;

İqtisadi, mədəni və sosial məsələlər üzrə 19-cu İslam komissiyasının tövsiyələrini nəzərə alaraq;

Bu məsələ üzrə Baş Katibin məruzəsini nəzərə alaraq;

1.Üzv dövlətləri və İslam qurumlarını Azərbaycan xalqının əzablarını yüngülləşdirmək məqsədi ilə Azərbaycan hökumətinə lazımı iqtisadi və humanitar yardım göstərməyə çağırır.

2.Beynəlxalq təşkilatları Azərbaycana təxirəsalınmaz maliyyə və humanitar yardım göstərməsinə çağırır.

3.Baş Katibdən İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının Konfransına bu haqda məruzə təqdim etməsini xahiş edir.

6.2.6. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının 24-cü sessiyası.

(Qardaşlıq və Əməkdaşlıq sessiyası)

Cakarta, İndoneziya Respublikası

28Rəcab – 3 Şaban, 1417H (9-13 Dekabr. 1996)

6.2.6.1.YEKUN KOMMUNİKE

(çıxarış)

Siyasi məsələlər:

Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü

80.Konfrans Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünü qətiyyətlə pisləyir. O, işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərində Azərbaycan mülki əhalisinə qarşı törədilmiş əməlləri insanlıq əleyhinə cinayətlər kimi qiymətləndirir. O, Laçın və Şuşa rayonları daxil olmaqla, bütün işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən Ermənistan silahlı qüvvələrinin dərhal, qeyd-şərtsiz və tam çıxardılmasına dair Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 nömrələri qətnamələrinin dəqiq yerinə

yetirilməsini qətiyyətlə tələb edir və ısrarla Ermənistanı Azərbaycan Respublikasının suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə hörmət etməsinə çağırır.

81.O, Təhlükəsizlik Şurasını Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzün mövcudluğunu tanımağa çağırır; öz qətnamələrinin yerinə yetirilməsinin təmin edilməsi məqsədilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinin VII fəslinə uyğun olaraq zəruri tədbir görməsinə çağırır; O, Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyünə qarşı təcavüzü pisləməyə və ona son qoymağa və bu məqsədlə BMT çərçivəsində əlaqələndirilmiş hərəkətlər etmək qərarını verilməsinə çağırır.

82.Təcavüzkarı münafişəni genişləndirmək və Azərbaycan ərazilərini işğal altında saxlamaq imkanlarından məhrum etmək məqsədilə bütün üzv dövlətləri Ermənistanı hər hansı bir silah və hərbi ləvazimatla təchiz etməkdən çəkinməyə çağırır. Üzv

dövlətlərin əraziləri belə bir təchizat üçün tranzit kimi istifadə olunmamalıdır. O, bütün dövlətləri təcavüzkar Azərbaycan ərazilərinin işğalının uzadılması və münafişənin eskalasiyasına səvq edə bilən Ermənistanı hər hansı bir silah və hərbi texnikanın təchizatından çəkinməyə çağırır. İKT üzv dövlətlərin ərazisi belə təchizat üçün tranzit kimi istifadə edilməməlidir. O, həm də İKT üzv dövlətləri və beynəlxalq birliyin digər üzvlərini Ermənistanın təcavüzünə və Azərbaycan ərazilərinin işğal olunmasına son qoyulmasını tələb edən effektiv siyasi və iqtisadi tədbirlərdən istifadə edilməsinə çağırır.

83. O, dövlətlərin ərazi bütövlüyü və beynəlxalq tanınmış sərhədlərin toxunulmazlığı prinsiplərinə hörmət edilməsi əsasında Ermənistan və Azərbaycan arasında münafişənin ədalətli və dinc nizamlanmasına çağırır. O, Ermənistanın və Azərbaycanın hər ikisini və ATƏT-in Minsk Qrupunun bütün üzv ölkələrini ATƏT-in davam edən sülh prosesində səmərəli iştirak etməyə və dinc nizamlanmanın əldə edilməsi üçün onu daha çətin edən hər hansı bir hərəkətlərdən çəkinməyə ısrarla çağırır.

84.O, öz vətəninin müdafiə edilməsi üçün Azərbaycan hökuməti və xalqı tərəfindən edilmiş səylərə özünün tam həmrəyliyi və dəstəyini bir daha təsdiq edir. O, qaçqın və məcburi köçkünlərin təhlükəsiz, şərəf və ləyaqətlə öz doğma yurdlarına qayıtmasına imkan verilməsinə çağırır. O, həm də Azərbaycan Respublikasının ərazisində bir milyondan çox qaçqın və məcburi köçkünlərin olması ilə bağlı

humanitar problemlərin kəskinliyinə dair öz narahatçılığını bildirir və üzv dövlətləri, İslam İnkişaf Bankı və digər İslam institutlarının Azərbaycan Respublikasına təcili maliyyə və humanitar yardım göstərməsini xahiş edir.

85. Konfrans Ermənistan və Azərbaycan arasında münəqişənin nizamlanmasının bir hissəsi olmalı, Ermənistan Respublikası və Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü, Azərbaycanın tərkibində Dağlıq Qarabağa ən yüksək səviyyəli özünüidarəetmə verən öz müqəddəratını təyin etməyə əsaslanmış sazişdə müəyyən edilmiş Dağlıq Qarabağın hüquqi statusu və bütün tərəflərin nizamlama müddəalarına riayət olunmasının təmin edilməsinə dair qarşılıqlı öhdəliklər də daxil olmaqla, Dağlıq Qarabağ və onun bütün əhalisinin təmin edilmiş təhlükəsizliyi üç prinsipə aid 2-3 dekabr 1996-cı ildə Lissabonda keçirilmiş ATƏT-in Zirvə Görüşünün Bəyannaməsinə əlavə olunan ATƏT-in Fəaliyyətdə olan Sədrinin 3 dekabr 1996-cı il bəyanatına öz dəstəyini ifadə edir.

6.2.6.2. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının 24-cü sessiyasında qəbul olunmuş qətnamələr.

6.2.6.2.1.B)- Siyasi məsələlər üzrə qətnamələr: "Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında" adlı 12/24-P nömrəli Qətnamə.

Hicri tarixi ilə Rəcəb ayının 28-dən Şaban ayının 3-dək 1417H (miladi tarixi ilə 9-13 dekabr 1996-cı il) tarixində Cakarta şəhəri, İndoneziya Respublikasında keçirilmiş İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 24-cü konfransı (Qardaşlıq və Əməkdaşlıq sessiyası)

İKT Nizamnaməsinin məqsəd və prinsiplərindən çıxış edərək;

Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü nəticəsində Azərbaycan ərazisinin 20 faizindən artığının işğalından dərin narahat olaraq;

Ermənistanın təcavüzü nəticəsində 1 milyondan artıq azərbaycanlı qaçqının aqibəti və humanitar problemlərin böyük həcmindən təsirlənərək;

Ötən konfransların bütün müvafiq qətnamələrinə, xüsusilə Mərakeş Krallığının Kasablanka şəhərində 11-12 rəcəb 1415-ci (13-14 dekabr 1994-cü il) ildə keçirilmiş VII zirvə konfransının qətnaməsinə

istinad edərək;

BMT Nizamnaməsinə və Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinə ciddi surətdə əməl edilməsinə çağıraraq;

Münəqişənin həlli üzrə edilən bütün diplomatik və digər sayıları alqışlayaraq;

Bütün üzv dövlətlərin Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünə və suverenliyinə ehtiramını bir daha təsdiq edərək;

Ermənistan Respublikasının davam etdirdiyi təcavüzkar siyasətin ATƏT çərçivəsində aparılan sülh prosesinə dağıdıcı təsirini dərk edərək:

1. Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünü kəskin şəkildə pisləyir;

2. Təcavüz nəticəsində işğal edilmiş Azərbaycan ərazisində mülki Azərbaycan əhalisinə qarşı törədilən əməlləri insanlıq əleyhinə cinayət kimi qiymətləndirir;

3. İşğal edilmiş Azərbaycan ərazisində arxeoloji, mədəni və İslam abidələrinin talan və məhv edilməsini qətiyyətlə pisləyir;

4. BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələrinin dəqiq yerinə yetirilməsini, Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal edilmiş bütün Azərbaycan ərazilərindən, o cümlədən Laçın və Şuşa rayonlarından dərhal, tamamilə və şərtsiz çıxarılmasını qəti surətdə tələb edir. Ermənistanı qətiyyətlə Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyünə hörmət etməyə çağırır;

5. BMT Təhlükəsizlik Şurası qətnamələrinin müddəalarının Ermənistan tərəfindən yerinə yetirilməməsindən öz narahatçılığını bildirir;

6. Təhlükəsizlik Şurası tərəfindən Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzün mövcudluğunu tanımağa; BMT Nizamnaməsinin VII-ci fəslinə uyğun olaraq öz qətnamələrinin yerinə yetirilməsinin təminatı üçün lazımi addımlar atmağa; Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyünə qarşı olan təcavüzü pisləyir və ona son qoymağa çağırır və bu məqsədlə BMT-də koordinasiyalı fəaliyyətdə olmağı qərara alır;

7. Bütün üzv dövlətləri Azərbaycan ərazisinin işğalını davam etdirməyə təşviq edən Ermənistana silah və hərbi sursat təchiz etməkdən imtina etməyə çağırır. İKT-yə üzv dövlətin ərazisi bu kimi yüklərin tranziti üçün istifadə edilməməlidir;

8. Ermənistanın təcavüzünə və Azərbaycan torpaqlarının işğalına

son qoyması üçün bütün üzv dövlətlərə və beynəlxalq birləşmənin digər dövlətlərinə müraciət edərək hər cür təsirli iqtisadi və siyasi tədbirlərdən istifadə etməyə çağırır;

9.Ermənistan və Azərbaycan arasındakı münaqişəni dövlətlərin ərazi bütövlüyü və beynəlxalq tanınmış sərhədlərin toxunulmazlığı prinsiplərinə ehtiram əsasında ədalətlə və sülh yolu ilə həll etməyə çağırır;

10.Ermənistanı, Azərbaycanı və Minsk qrupuna daxil olan bütün üzv dövlətləri ATƏT-in sülh prosesində prinsipial surətdə iştirak etməyə və problemin sülh yolu ilə həllini çətinləşdirə biləcək hər cür əməldən çəkinməyə çağırır;

11.Azərbaycan hökuməti və xalqının ölkəsinin müdafiəsi üçün etdiyi cəhdləri bütünlüklə dəstəklədiyini və onlarla tam şəkildə həmrəy olduğunu bir daha təsdiq edir;

12.Qaçqın və köçkünlərin öz evlərinə təhlükəsiz, hörmət və şəərəflə dönmələri üçün imkan yaratmağa çağırır;

13.Qaçqın və köçkünlərə humanitar yardım göstərmiş bütün üzv dövlətlərə öz təşəkkürünü bildirir. Digər dövlətləri onlara yardım göstərməyə çağırır;

14.Azərbaycan Respublikası ərazisində 1 milyondan artıq qaçqın və köçkünün qarşılaşdığı kəskin humanitar vəziyyətlə əlaqədar narahat olduğunu bildirir və üzv dövlətlər, İslam İnkişaf Bankı və digər İslam institutlarından Azərbaycan Respublikasına təcili maliyyə və humanitar yardım təqdim etmələrini xahiş edir;

15.Hesab edir ki, Azərbaycan ona dəymiş ziyanın müqabilini almaq hüququna malikdir və Ermənistan bu ziyanın müqabilini ödəmək üzrə tam məsuliyyət daşıyır;

16.İKT-yə üzv dövlətlərin bu haqda mövqeyini ATƏT-in indiki sədrinə bildirməsini Baş katibdən xahiş edir;

17.Baş Katibdən bu qətnamənin yerinə yetirilməsinə nəzarət və bu haqda İKT Xarici İşlər Nazirlərinin 25-ci konfransında məruzə etməsini xahiş edir.

6.2.6.2.2. “Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi haqqında”adlı 18/24-E nömrəli Qətnamə.

Hicri tarixi ilə Rəcəb ayının 28-dən Şaban ayının 3-dək 1417H (miladi tarixi ilə 9-13 dekabr 1996-cı il) tarixində Cakarta şəhəri. İndoneziya Respublikasında İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının

keçirilmiş 24-cü konfransı (Qardaşlıq və Əməkdaşlıq sessiyası);

İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurası 23-cü Konfransının 17/23-E nömrəli qətnaməsinə istinad edərək;

İKT üzv dövlətlərinin ölkə tarixinin bu ciddi və çox kritik anında Azərbaycan hökuməti və xalqı ilə tam həmrəyliyi təsdiqləyərək;

BMT Təhlükəsizlik Şurasının bu münaqişəyə aid müvafiq qətnamələrinə istinad edərək;

Ermənistanın Azərbaycanın Yuxarı Qarabağ bölgəsində apardığı hərbi əməliyyatlar nəticəsində Azərbaycan ərazisinin təqribən 20 faizinin işğal olunması, qəddarlıqla həyata keçirilən hücumlar nəticəsində 1 milyonadək azərbaycanlının öz doğma yurdlarından zorla qovulmağa məcbur edilməsi, bu təcavüzün insan hüquqlarının kobud şəkildə pozulması ilə müşayiət olunmasından öz təəssüfünü ifadə edərək;

İKT-yə üzv dövlətlərin Azərbaycan hökuməti və xalqı ilə həmrəy olduğunu daha konkret ifadə etməyin zəruriliyini etiraf edərək;

Bir sıra İKT-yə üzv dövlətlərin və müvafiq qurumların, BMT təsisatlarının və beynəlxalq təşkilatların təqdim etdiyi yardımı alqışlayaraq və yüksək qiymətləndirərək;

Həmdə İqtisadi, mədəni və sosial məsələlər üzrə İslam komissiyasının 20-ci sessiyasının tövsiyələrini nəzərə alaraq;

Bu məsələ üzrə Baş Katibin məruzəsini nəzərə alaraq;

1.Üzv dövlətləri və İslam qurumlarını Azərbaycan xalqının əzablarını yüngülləşdirmək məqsədi ilə Azərbaycan hökumətinə lazımı iqtisadi və humanitar yardım göstərməyə çağırır.

2.Beynəlxalq təşkilatları Azərbaycana təcili maliyyə və humanitar yardım göstərməsinə xahiş edir.

3.Baş Katibdən bu Qətnamənin yerinə yetirilməsinə nəzarət etməsini və bu barədə İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının növbəti Konfransına hesabat verməsini xahiş edir.

6.2.7. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının 25-ci sessiyası.

(“İslam Umması xalqları üçün daha yaxşı gələcək” sessiyası)

Doha, Qətər dövləti

17-19 Zul Qadah, 1418H (15-17 Mart, 1998)

6.2.7.1.YEKUN KOMMUNİKE

(çıxarış)

Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü:

63.Konfrans bir daha 1996-cı ildə Lissabonda qəbul olunmuş Ermənistan və Azərbaycan arasındakı münafişənin nizamlanması üçün prinsipinə öz dəstəyini təsdiqləyir və həm də ATƏT-in Minsk Qrupu çərçivəsində danışıqlar əsasında Ermənistan-Azərbaycan silahlı münafişəsinin nizamlanmasına yönəlmiş Minsk Qrupu Sədri tərəfindən irəli sürülmüş axırıncı təkliflərinə öz dəstəyini ifadə edir və Ermənistanın Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünün ən ciddi nəticələrinin dərhal aradan qaldırılmasına yönəlmiş belə yanaşmaya görə öz minnətdarlığını bildirir.

6.2.7.2. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının 25-ci sessiyasında qəbul olunmuş qətnamələr.

6.2.7.2.1. “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” adlı 13/25-P nömrəli qətnamə.

Hicri tarixi ilə 17-19 Dhul Quida 1418H (miladi tarixi ilə 15-17 Mart 1998-ci il) tarixində Doha şəhəri, Qətər dövlətində keçirilmiş İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 25-ci Konfransı (İslam Umması Xalqları üçün daha yaxşı gələcək sessiyası)

İslam Konfransı Təşkilatı Nizamnaməsinin prinsip və məqsədlərinə əsaslanaraq;

Azərbaycan ərazisinin 20%-nin işğalı ilə nəticələnən Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzündən ciddi şəkildə narahat olaraq;

Erməni təcavüzü nəticəsində bir milyondan artıq azərbaycanlı qaşqın və məcburi köçkünün ağır vəziyyətindən və humanitar problemlərin ciddiliyindən və miqdarından dərin təəssüfünü ifadə edərək;

İslam Konfransı Sammitinin bütün əvvəlki qətnamələrini və, xüsusilə, hicri tarixi ilə 9-11 Şaban 1418H (miladi tarixi ilə 9-11 dekabr 1997 il) tarixində Tehran şəhəri, İran İslam Respublikasında keçirilmiş VIII Zirvə Görüşündə qəbul olunmuş 12/8-P(1S) sayılı

qətnaməsini bir daha təsdiq edərək;

Ermənistan təcavüzünün beynəlxalq sülhə və təhlükəsizliyə təhlükə olduğunu dərk edərək;

BMT Nizamnaməsinə və Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinin tam həyata keçirilməsinə ciddi əməl olunmasına çağıraraq;

Münafişənin nizamlanması üçün bütün diplomatik və digər səyləri alqışlayaraq;

Bütün üzv dövlətləri Azərbaycan Respublikasının suverenliyi, ərazi bütövlüyü və siyasi müstəqilliyinə hörmət etməsini təsdiqləyərək;

Həm də ərazinin gücdən istifadə etməklə əldə edilməsi tanınma bilməməsini təsdiqləyərək;

Həm də ATƏT çərçivəsində sülh prosesinə Ermənistan Respublikasının təcavüzkar siyasətinin destruktiv təsirini qeyd edərək;

Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünə dair Baş Katibin məruzəsini nəzərə alaraq (sənəd n. ICFM/25-98/PIL/D.6);

1.Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünü kəskin şəkildə pisləyir.

2.Təcavüz nəticəsində işğal edilmiş Azərbaycan ərazisində mülki Azərbaycan əhalisinə qarşı törədilən əməlləri insanlıq əleyhinə cinayət kimi qiymətləndirir.

3.İşğal edilmiş Azərbaycan ərazilərində arxeoloji, mədəni və dini abidələrin talan və məhv edilməsini qətiyyətlə pisləyir.

4.BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələrinin dəqiq yerinə yetirilməsini, Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal edilmiş bütün Azərbaycan ərazilərindən, o cümlədən Laçın və Şuşa rayonlarından dərhal, tamamilə və şərtsiz çıxarılmasını qəti surətdə tələb edir və Ermənistanı qətiyyətlə Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyünə hörmət etməyə çağırır;

5.BMT Təhlükəsizlik Şurası qətnamələrinin müddəalarının Ermənistan tərəfindən yerinə yetirilməməsindən öz narahatlığını bildirir;

6.Təhlükəsizlik Şurası tərəfindən Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzün mövcudluğunu tanımağa; BMT Nizamnaməsinin VII-ci fəslinə uyğun olaraq öz qətnamələrinin yerinə yetirilməsinin təminatı üçün lazımı addımlar atmağa; Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyünə qarşı olan təcavüzü pisləyir və ona son qoymağa çağırır və bu məqsədlə BMT-də koordinasiya

fəaliyyətdə olmağı qərara alır;

7. Bütün üzv dövlətləri Ermənistanı münafişəni şiddətləndirməyə və Azərbaycan ərazilərinin işğalını davam etdirməyə təşviq edən, silah və hərbi sursatla təchiz etməkdən imtina etməyə çağırır. İKT-yə üzv dövlətin ərazisi bu kimi yüklərin tranziti üçün istifadə edilməməlidir.

8. Üzv dövlətləri, həmçinin beynəlxalq birliyin digər üzvlərini Ermənistanın təcavüzünə və Azərbaycan ərazilərinin işğalına son qoymasını tələb edən bütün təsirli siyasi və iqtisadi vasitələrdən istifadə etməyə çağırır.

9. Ermənistan və Azərbaycan arasındakı münafişənin dövlətlərin ərazi bütövlüyü və beynəlxalq tanınmış sərhədlər çərçivəsində ədalətli və sülh yolu ilə nizamlanmasına çağırır.

10. Ermənistanın və Azərbaycanın hər ikisini və Minsk qrupuna daxil olan bütün üzv dövlətlərini BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələri və ATƏT-in müvafiq qərarlarına və sənədlərinə, o cümlədən 24 mart 1992-ci il tarixli ATƏT Şurasının Birinci Əlavə Görüşünün, ATƏT-in 5-6 dekabr 1994-cü il tarixli Zirvə Görüşünün, ATƏT-in 2-3 dekabr 1996-cı il tarixli və ATƏT-in Nazirlər Şurasının 18-19 dekabr 1997-ci il tarixli görüşlərinin müvafiq qətnamə və sənədləri əsasında ATƏT-in davam edən sülh prosesində konstruktiv surətdə iştirak etməyə dəvət edir və problemin sülh yolu ilə həllini çətinləşdirə biləcək hər cür əməldən çəkinməyə çağırır.

11. ATƏT-in 1996-cı ildə Lissabonda keçirilmiş Zirvə Görüşündə ATƏT-in Fəaliyyətdə olan Sədrinin Ermənistanla Azərbaycan arasındakı silahlı münafişənin həlli üzrə üç prinsipi – Azərbaycan Respublikasının və Ermənistan Respublikasının ərazi bütövlüyünü, Azərbaycanın tərkibində Dağlıq Qarabağın özünüidarəetmənin ən yüksək dərəcəsini, Dağlıq Qarabağın və onun bütün əhalisinin təmin edilmiş təhlükəsizliyini əhatə edən Bəyənata özünün tam dəstəyini bildirir.

12. Ermənistanla Azərbaycan arasındakı silahlı münafişənin mərhələlərlə həlli istiqamətində Minsk Qrupu Həmsədrələrinin təkliflərini ATƏT-in Minsk Qrupu çərçivəsində danışıqlar üçün əsas hesab edir və dərk edir ki, bu şəkildə yanaşma Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzün ciddi nəticələrinin aradan qaldırılmasını dərhal təmin etməlidir.

13. Öz ölkəsinin müdafiəsi üçün Azərbaycan hökuməti və xalqı tərəfindən edilmiş səylərə özünün tam həmrəyliyini və dəstəyini bir

daha təstiq edir.

14. Qaçqın və məcburi köçkünlərin təhlükəsiz, şərəf və ləyaqətlə öz doğma yurdlarına qayıtmasına imkan verilməsinə çağırır.

15. Qaçqın və köçkünlərə humanitar yardım göstərmiş bütün üzv dövlətlərə öz təşəkkürünü bildirir və bütün digər dövlətləri bu insanlara öz yardımlarının genişləndirilməsinə çağırır.

16. Azərbaycan Respublikasının ərazisində bir milyondan çox qaçqın və məcburi köçkünlərin olması ilə bağlı humanitar problemlərin kəskinliyinə dair öz narahatçılığını bildirir və üzv dövlətləri, İslam İnkişaf Bankını və digər İslam institutlarını Azərbaycan Respublikasına təcili maliyyə və humanitar yardım gös. təməsinə xahiş edir.

17. Hesab edir ki, Azərbaycan ona dəymiş ziyanın müqə. bilini almaq hüququna malikdir və Ermənistan bu ziyanın müqabilini ödəmək üzrə tam məsuliyyət daşıyır.

18. Baş Katibdən bu məsələ üzrə üzv dövlətlərin mövqeyini Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının Fəaliyyətdə olan sədrinə çatdırmağı xahiş edir.

19. Baş Katibdən bu qətnamənin yerinə yetirilməsinə nəzarət etməyi və bununla bağlı İslam Konfransı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 26-cı Sessiyasında məruzə etməyi xahiş edir.

6.2.7.2.2. "Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi haqqında"adlı 18/25-E nömrəli Qətnamə.

Hicri tarixi ilə 17-19 Dhul Quida 1418H (miladi tarixi ilə 15-17 Mart 1998-ci il) tarixində Doha şəhəri, Qətər dövlətində keçirilmiş İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 25-ci Konfransı (İslam Umması Xalqları üçün daha yaxşı gələcək sessiyası).

İKT Dövlət və Hökumət başçıların VIII Zirvə Görüşünün qəbul etdiyi 18/8-E (IS) nömrəli qətnaməsinə istinad edərək;

Eləcə də İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 24-cü Konfransının 18/24-E nömrəli qətnaməsinə istinad edərək;

İKT üzv dövlətlərinin ölkə tarixinin bu ciddi və çox kritik anında Azərbaycan hökuməti və xalqı ilə tam həmrəyliyini təsdiqləyərək;

BMT Təhlükəsizlik Şurasının bu münafişə ilə əlaqədar müvafiq qətnamələrinə istinad edərək;

Ermənistanın Azərbaycanın Yuxarı Qarabağ bölgəsində apardığı hərbi əməliyyatlar nəticəsində Azərbaycan ərazisinin təqribən 20%-nin

işğalı, həmçinin qəddarlıqla həyata keçirilən hücumlar nəticəsində 1 milyonadək azərbaycanlının öz doğma yurdlarından zorla qovulmağa məcbur edilməsi, eləcə də insan hüquqlarının kobud şəkildə pozulması ilə müşayiət olunan bu təcavüz əməllərini pisləyərək;

İKT-yə üzv dövlətlərin Azərbaycan hökuməti və xalqı ilə həmrəy olduğunu daha konkret ifadə etməyin zəruriliyini etiraf edərək;

Bir sıra İKT-yə üzv dövlətlərin və müvafiq qurumların, BMT təsisatlarının və beynəlxalq təşkilatların təqdim etdiyi yardımı alqışlayaraq və qiymətləndirərək;

İqtisadi, Mədəni və Sosial məsələlər üzrə İslam Komissiyası 21-ci sessiyasının tövsiyələrini nəzərə alaraq;

Baş Katibinin məruzəsini nəzərə alaraq,

1.Üzv dövlətləri və İslam qurumlarını Azərbaycan xalqının əzablarını yüngülləşdirmək məqsədi ilə Azərbaycan hökumətinə lazımi iqtisadi və humanitar yardım göstərmək çağırışı ilə müraciət edir.

2.Beynəlxalq təşkilatları Azərbaycana maliyyə və humanitar yardım ilə təmin etməyi davam etdirməyə çağırır.

3.Baş Katibdən bu Qətnamənin yerinə yetirilməsinə nəzarət etməsini və bu barədə İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 26-cı Konfransında məruzə ilə çıxış etməsini xahiş edir.

6.2.8. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının 26-cı sessiyası **(“Sülh və inkişaf üçün Tərəfdaşlıq” sessiyası)**

Uaqaduqu, Burkina Faso

15-18 Rabi ul aval, 1420H (28 İyun - 1 İyul, 1999)

6.2.8.1. YEKUN KOMMUNİKE

(çıxarış)

Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü:

63. Konfrans azərbaycan xalqının mədəni və tarixi irsinə təhlükənin böyüməsində Ermənistan Respublikasının təcavüz obyektı olmuş Azərbaycanın hökumətinə öz qəti dəstəyini təsdiqləyir.

Konfrans bir daha ATƏT-in Minsk Qrupu çərçivəsində aparılan

danışıqlar vasitəsilə münaqişənin nizamlanmasına çağırır.

Konfrans Ermənistan Respublikasını bütün işğal olunmuş azərbaycan ərazilərindən öz silahlı qüvvələrinin çıxardılmasına çağırır və öz ərazi bütövlüyü üzərində Azərbaycan Respublikasının suverenliyini dəstəkləyir.

6.2.8.2. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının 26-cı sessiyasında qəbul olunmuş qətnamələr.

6.2.8.2.1. “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” adlı 14/26-P nömrəli Qətnamə.

Hicri tarixi ilə 15-18 Rabiul Aval 1420H (miladi tarixi ilə 28 İyun - 01 İyul 1999-cu il) tarixində Uaqaduqu şəhəri, Burkina Faso dövlətində keçirilmiş İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 26-cı Konfransı (“Sülh və inkişaf üçün Tərəfdaşlıq” sessiyası),

İslam Konfransı Təşkilatı Nizamnaməsinin prinsip və məqsədlərinə əsaslanaraq;

Azərbaycan ərazisinin 20%-dən çox işğalı ilə nəticələnən Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzündən ciddi şəkildə narahat olaraq;

Erməni təcavüzü nəticəsində bir milyondan artıq azərbaycanlı qaşqın və məcburi köçkünün ağır vəziyyətindən və humanitar problemlərin ciddiliyindən və miqdarından dərin təəssüfünü ifadə edərək;

İslam Konfransı Sammitinin bütün əvvəlki qətnamələrini və, xüsusilə, hicri tarixi ilə 9-11 Şaban 1418H (miladi tarixi ilə 9-11 dekabr 1997 il) tarixində Tehran şəhəri, İran İslam Respublikasında keçirilmiş VIII Zirvə Görüşündə qəbul olunmuş 12/8-P(1S) nömrəli qətnaməsini bir daha təsdiq edərək;

Ermənistan təcavüzünün beynəlxalq sülhə və təhlükəsizliyə təhlükə olduğunu dərk edərək;

BMT Nizamnaməsinə və Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinin tam həyata keçirilməsinə ciddi əməl olunmasına çağıraraq;

Münaqişənin nizamlanması üçün bütün diplomatik və digər sayələri alqışlayaraq;

Bütün üzv dövlətləri Azərbaycan Respublikasının suverenliyi,

ərazi bütövlüyü və siyasi müstəqilliyinə hörmət etməsini təsdiqləyərək;

Həmdə ərazinin gücdən istifadə etməklə əldə edilməsi tanına bilməməsini təsdiqləyərək;

Həmdə ATƏT çərçivəsində sülh prosesinə Ermənistan Respublikasının təcavüzkar siyasətinin destruktiv təsirini qeyd edərək;

Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünə dair Baş Katibin məruzəsini nəzərə alaraq (sənəd n. ICFM/26-99/PIL/D.6);

1.Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünü kəskin şəkildə pisləyir.

2.Təcavüz nəticəsində işğal edilmiş Azərbaycan ərazisində mülki Azərbaycan əhalisinə qarşı törədilən əməlləri insanlıq əleyhinə cinayət kimi qiymətləndirir.

3.İşğal edilmiş Azərbaycan ərazilərində arxeoloji, mədəni və dini abidələrin talan və məhv edilməsini qətiyyətlə pisləyir.

4.BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələrinin dəqiq yerinə yetirilməsini, Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal edilmiş bütün Azərbaycan ərazilərindən, o cümlədən Laçın və Şuşa rayonlarından dərhal, tamamilə və şərtsiz çıxarılmasını qəti surətdə tələb edir və Ermənistanı qətiyyətlə Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyünə hörmət etməyə çağırır;

5.BMT Təhlükəsizlik Şurası qətnamələrinin müddələrinin Ermənistan tərəfindən yerinə yetirilməməsindən öz narahatçılığını bildirir;

6.Təhlükəsizlik Şurası tərəfindən Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzün mövcudluğunu tanımağa; BMT Nizamnaməsinin VII-ci fəslinə uyğun olaraq öz qətnamələrinin yerinə yetirilməsinin təminatı üçün lazımı addımlar atmağa; Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyünə qarşı olan təcavüzü pisləyir və ona son qoymağa çağırır və bu məqsədlə BMT-də koordinasiyalı fəaliyyətdə olmağı qərara alır;

7.Bütün üzv dövlətləri Ermənistana münafişəni şiddətləndirməyə və Azərbaycan ərazilərinin işğalını davam etdirməyə təşviq edən, silah və hərbi sursatla təchiz etməkdən imtina etməyə çağırır. İKT-yə üzv dövlətin ərazisi bu kimi yüklərin tranziti üçün istifadə edilməməlidir.

8.Üzv dövlətləri, həmçinin beynəlxalq birliyin digər üzvlərini Ermənistanın təcavüzünə və Azərbaycan ərazilərinin işğalına son

qoymasını tələb edən bütün təsirli siyasi və iqtisadi vasitələrdən istifadə etməyə çağırır.

9.Ermənistan və Azərbaycan arasındakı münaqişənin dövlətlərin ərazi bütövlüyü və beynəlxalq tanınmış sərhədlərə hörmət edilməsi prinsipləri əsasında ədalətli və sülh yolu ilə nizamlanmasına çağırır.

10.Ermənistanın və Azərbaycanın hər ikisini və Minsk qrupuna daxil olan bütün üzv dövlətlərini BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələri və ATƏT-in müvafiq qərarlarına və sənədlərinə, o cümlədən 24 mart 1992-ci il tarixli ATƏT Şurasının Birinci Əlavə Görüşünün, ATƏT-in 5-6 dekabr 1994-cü il tarixli Zirvə Görüşünün, ATƏT-in 2-3 dekabr 1996-cı il tarixli və ATƏT-in Nazirlər Şurasının 18-19 dekabr 1997-ci il tarixli görüşlərinin müvafiq qətnamə və sənədləri əsasında ATƏT-in davam edən sülh prosesində konstruktiv surətdə iştirak etməyə dəvət edir və problemin sülh yolu ilə həllini çətinləşdirə biləcək hər cür əməldən çəkinməyə çağırır.

11.ATƏT-in 1996-cı ildə Lissabonda keçirilmiş Zirvə Görüşündə ATƏT-in Fəaliyyətdə olan Sədrinin Ermənistanla Azərbaycan arasındakı silahlı münaqişənin həlli üzrə üç prinsipi – Azərbaycan Respublikasının və Ermənistan Respublikasının ərazi bütövlüyünü, Azərbaycanın tərkibində Dağlıq Qarabağın özünüidarəetmənin ən yüksək dərəcəsini, Dağlıq Qarabağın və onun bütün əhalisinin təmin edilmiş təhlükəsizliyini əhatə edən Bəyanatına özünün tam dəstəyini bildirir.

12.Ermənistanla Azərbaycan arasındakı silahlı münaqişənin mərhələlərlə həlli istiqamətində Minsk Qrupu Həmsədrlərinin təkliflərini ATƏT-in Minsk Qrupu çərçivəsində danışıqlar üçün əsas hesab edir və dərk edir ki, bu şəkildə yanaşma Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzün ciddi nəticələrinin aradan qaldırılmasını dərhal təmin etməlidir.

13.Öz ölkəsinin müdafiəsi üçün Azərbaycan hökuməti və xalqı tərəfindən edilmiş səylərə özünün tam həmrəyliyi və dəstəyini bir daha təstiq edir.

14.Qaçqın və məcburi köçkünlərin təhlükəsiz, şərəf və ləyaqətlə öz doğma yurdlarına qayıtmasına imkan verilməsinə çağırır.

15.Qaçqın və köçkünlərə humanitar yardım göstərmiş bütün üzv dövlətlərə öz təşəkkürünü bildirir və bütün digər dövlətləri bu insanlara öz yardımlarının genişləndirilməsinə çağırır.

16.Azərbaycan Respublikasının ərazisində bir milyondan çox qaçqın və məcburi köçkünlərin olması ilə bağlı humanitar

problemlərin kəskinliyinə dair öz narahatçılığını bildirir və üzv dövlətləri, İslam İnkişaf Bankını və digər İslam institutlarını Azərbaycan Respublikasına təcili maliyyə və humanitar yardım göstərməsini xahiş edir.

17.Hesab edir ki, Azərbaycan ona dəymiş ziyanın müqabilini almaq hüququna malikdir və Ermənistan bu ziyanın müqabilini ödəmək üzrə tam məsuliyyət daşıyır.

18.Baş Katibdən bu qətnamənin yerinə yetirilməsinə nəzarət etməyi və bununla bağlı İslam Konfransı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 27-ci Sessiyasında məruzə etməyi xahiş edir.

6.2.8.2.2. “Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi haqqında”adlı 19/26-E nömrəli Qətnamə.

Hicri tarixi ilə 15-18 Rabiul Avas 1420H (miladi tarixi ilə 28 İyun - 01 İyul 1999-cu il) tarixində Uaqaduqu şəhəri, Burkina Faso dövlətində keçirilmiş İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 26-cı Konfransı (“Sülh və İnkişaf üçün Tərəfdaşlıq” sessiyası),

İKT Dövlət və Hökumət başçılarının VIII Zirvə Görüşünün qəbul etdiyi 18/8-E (IS) nömrəli qətnaməsinə istinad edərək;

Eləcə də İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 25-ci Konfransının 18/25-E nömrəli qətnaməsinə istinad edərək;

İKT üzv dövlətlərinin ölkə tarixinin bu ciddi və çox kritik anında Azərbaycan hökuməti və xalqı ilə tam həmrəyliyi təsdiqləyərək;

BMT Təhlükəsizlik Şurasının bu münaqişə ilə əlaqədar müvafiq qətnamələrinə istinad edərək;

Ermənistanın Azərbaycanın Yuxarı Qarabağ bölgəsində apardığı hərbi əməliyyatlar nəticəsində Azərbaycan ərazisinin təqribən 20%-nin işğalı, həmçinin qəddarlıqla həyata keçirilən hücumlar nəticəsində 1 milyonadək azərbaycanlının öz doğma yurdlarından zorla qovulmağa məcbur edilməsi, eləcə də insan hüquqlarının kobud şəkildə pozulması ilə müşayiət olunan bu təcavüz əməllərini pisləyərək;

İKT-yə üzv dövlətlərin Azərbaycan hökuməti və xalqı ilə həmrəy olduğunu daha konkret ifadə etməyin zəruriliyini etiraf edərək;

Bir sıra İKT-yə üzv dövlətlərin və müvafiq qurumların, BMT təsisatlarının və beynəlxalq təşkilatların təqdim etdiyi yardımı alqışlayaraq və qiymətləndirərək;

Baş Katibinin məruzəsini nəzərə alaraq,

1.Üzv dövlətləri və İslam qurumlarını Azərbaycan xalqının əzablarını yüngülləşdirmək məqsədi ilə Azərbaycan hökumətinə lazımi iqtisadi və humanitar yardım göstərmək çağırışı ilə müraciət edir.

2.Beynəlxalq təşkilatları Azərbaycana maliyyə və humanitar yardım ilə təmin etməyi davam etdirməyə çağırır.

3.Baş Katibdən bu Qətnamənin yerinə yetirilməsinə nəzarət etməsini və bu barədə İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 27-ci Konfransında məruzə ilə çıxış etməsini xahiş edir.

6.2.8.2.3. Resolution No. 39/26-C. On the Destruction and sabotage of Islamic historical and cultural relics and shrines in the occupied azeri territories as part of the Republic of Armenia's aggression against the Republic of Azerbaijan

The Twenty-sixth Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers (Session of Peace and Partnership for Development), held in Ouagadougou, Burkina Faso from 15 to 18 Rabiul Avas 1420H (28 June to 01 July 1999).

Affirming those objectives and principles enshrined in the Charter of the Organization of the Islamic Conference (OIC) aimed at coordinating efforts to safeguard and preserve the Islamic heritage;

Aware of the fact that the Azeri culture, archaeology and ethnography are part and parcel of the history of Azerbaijan and its people and a source of the Islamic heritage as well;

Reiterating United Nations (UN) Security Council resolutions nos. 822, 853, 874 and 884 on the Armenian forces total withdrawal from all the occupied Azeri territories, including the Lachin and Shousha areas, immediately and without conditions; and strongly urging Armenia to respect the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Azerbaijan;

Reaffirming all the relevant decisions of previous conferences, particularly the resolution on the armed conflict between the Republic of Armenia and the Republic of Azerbaijan adopted by the 7th Islamic Summit Conference, held in Casablanca, Kingdom of Morocco, Rajab 11-12, 1415H (December 13-14, 1994); resolution no. 12/8-P (IS) adopted by the 8th Islamic Summit, held in Tehran, Islamic Republic of Iran, Sha'ban 9-11, 1418H (December 9-11, 1997) on the aggression by the Republic of Armenia against the Republic of Azer-

baijan; and the resolution adopted by the 14th session of the Executive Board of the Islamic States Education, Scientific and Cultural Organization (ISESCO) on the destruction of mosques as well as Islamic educational and cultural institutions in the occupied Azeri territories as part of the aggression by the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan;

Stressing that the mass and barbaric demolition of mosques and other Islamic shrines in Azerbaijan, by Armenia, for ethnic cleansing is one the crimes of genocide;

Realizing the necessity to follow a policy of aligning efforts to safeguard the Islamic heritage;

Noting the tremendous losses inflicted by the Armenian aggressors insofar as the Islamic heritage is concerned in the Azeri territories occupied by the Republic of Armenia, including complete or partial demolition of rare antiquities and places of Islamic civilization, history and architecture, such as mosques and other sanctuaries, mausoleums and tombs, archaeological sites, museums, libraries, artefact exhibition halls, government theatres and conservatories, besides and smuggling, out of the country, and destruction of a large number of precious property and millions of books and historic manuscripts and luminaries;

Having taken cognizance of the report of the OIC Secretary-General on the subject:

1.Strongly condemns the barbaric acts committed by the Armenian aggressor in the Republic of Azerbaijan aiming at the total annihilation of the Islamic heritage in the occupied Azeri territories:

2.Vigorously demands the strict and unconditional implementation by the Republic of Armenia of UN Security Council resolutions nos. 822, 853, 874 and 884.

3.Fully shares the anxiety and alarm felt by the Government and people of the Republic of Azerbaijan and Emphasizes its support of the efforts exerted by Azerbaijan at international organizations designed to put an end to the armed aggression, erase its sequels and honouring the pledges and commitments spelled out in the relevant paragraphs of the Convention reached in the Hague in 1954 on the protection of valuable cultural items in the course of military conflicts. Those paragraphs include a reminder that where an armed conflict erupts, the states undertake to prevent the smuggling of

valuable cultural items from the territories under occupation. Likewise, governments are bound to ban theft and looting of whatever type, acts of illegal violations of cultural values [which are tantamount to rape] as well as savage prejudice to the above values. They are committed to prevent such acts or reverse their effects where necessary. The Convention also prohibits the confiscation of cultural assets moved to the territories of other countries.

4.Asserts that Azerbaijan is entitled to receiving adequate compensation for the damage it sustained and considers that it is the responsibility of the Republic of Armenia to give full compensation for such damage.

5.Requests the relevant OIC subsidiary organs and specialized agencies to explore the possibility of drawing up a program to help rebuild the mosques, educational institutions, libraries and museums in the Azeri territories liberated from occupation with the help of OIC Member States.

6.Entrusts the Secretary-General to convey the OIC Member States' stance on this issue to the United Nations (UNO), the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) and other international bodies.

7.Requests the Secretary-General to follow up the implementation of the present resolution and report thereon to the Twenty-seventh Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers.

6.2.9. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının 27-ci sessiyası ("İslam və Qlobalizasiya" sessiyası)

Kuala Lumpur – Malayziya

24-27 Rabi ul aval, 1421H (27-30 İyun, 2000)

6.2.9.1. YEKUN KOMMUNİKE

(çıxarış)

The aggression of the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan.

72.The Conference has reiterated its full solidarity and support to

the efforts undertaken by the Republic of Azerbaijan to help ensure immediate, complete and unconditional withdrawal of the Armenian forces from all the occupied Azerbaijani territories. It has also urged both Armenia and Azerbaijan and all the states in The Minsk Group of the OSCE to participate more effectively in the ongoing peace process to ensure a just, durable and comprehensive resolution of the conflict between Armenia and Azerbaijan on the basis of principles of respect for the sovereignty, territorial integrity and inviolability of borders of the Republic of Azerbaijan.

6.2.9.2. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının 27-ci sessiyasında qəbul olunmuş qətnamələr.

6.2.9.2.1. Resolution No.17/27-P. On the aggression of the Republic of Armenia against the Azerbaijan Republic.

The Twenty-seventh Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers (Session of İslam and Globalization) held in Kuala Lumpur, Malaysia from 24 to 27 Rabi ul Awal 1421H (27 to 30 June 2000),

Proceeding from the principles and objectives of the Charter of the Organization of the Islamic Conference;

Gravely concerned over the aggression by the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan which has resulted in the occupation of more than 20% of Azeri territory;

Deeply distressed over the plight of more than one million Azeri displaced persons and refugees resulting from Armenian aggression and magnitude and severity of humanitarian problems;

Reaffirming all previous relevant resolutions and, in particular, the resolution No.12/8-P (IS), adopted by the Eighth Session of the Islamic Summit Conference, held in Tehran, Islamic Republic of Iran from 9 to 11 Shaaban, 1418H (9-11 December 1997);

Conscious of the threat posed to international peace and security by the Armenian aggression;

Urging strict adherence to the Charter of the UN and full implementation of Security Council resolutions;

Welcoming all diplomatic and other efforts for the settlement of the conflict;

Reaffirming all Member States respect for the sovereignty,

territorial integrity and political independence of the Republic of Azerbaijan;

Reaffirming also that acquisition of land by use of force cannot be recognized.

Noting also the destructive influence of the policy of aggression of the Republic of Armenia on the peace process in the OSCE framework;

Taking note of the Report of the Secretary General on the Aggression of the Republic of Armenia Against the Republic of Azerbaijan (Document No. ICFM/27-2000/PIL/D.7);

1.Strongly condemns the aggression of the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan.

2.Considers the actions perpetrated against civilian Azeri population in occupied Azeri territory as crimes against humanity.

3.Strongly condemns looting and destruction of the archeological cultural and religious monuments on the occupied territories of Azerbaijan.

4.Strongly demands the strict implementation of the United Nations Security Council resolutions 822, 853, 874 and 884, and the immediate unconditional and complete withdrawal of Armenian forces from all occupied Azeri territories inter alia Lachin and Shusha regions and strongly urges Armenia to respect the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Azerbaijan.

5.Expresses its concern that Armenia has not yet implemented demands contained in the UN Security Council resolutions.

6.Calls on the Security Council to recognize the existence of aggression against the Republic of Azerbaijan; take the necessary steps under Chapter VII of the Charter of the United Nations to ensure compliance with its resolutions; condemn and reverse aggression against the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Azerbaijan and decides to take coordinated action to this end at the United Nations.

7.Urges all States to refrain from providing any supplies of military arms and equipment to Armenia, which can encourage the aggressor to escalate the conflict and to continue the occupation of the Azerbaijani territories. The territory of Member States should not be used for transit of such supplies.

8.Calls upon Member States, as well as other members of the

international community, to use such effective political and economic measures as required in order to put an end to Armenian aggression and to occupation of the Azerbaijani territories.

9.Calls for a just and peaceful settlement of the conflict between Armenia and Azerbaijan on the basis of respect for the principles of territorial integrity of states and inviolability of internationally recognized frontiers.

10.Urges both Armenia and Azerbaijan and all Member States of the Minsk Group to engage constructively in the ongoing OSCE peace process on the basis of the relevant resolutions of the UN Security Council and relevant OSCE decisions and documents, including those of the First Additional Meeting of the OSCE Council of 24 March 1992, OSCE Summit of 5-6 December 1994, OSCE Summit of 2-3 December 1996, OSCE Council of Ministers Meeting of 18-19 December 1997 and refrain from any action that will make it more difficult to reach a peaceful solution.

11.Expresses its full support for the three principles of the settlement of the armed conflict between Armenia and Azerbaijan contained in the statement of the OSCE Chairman-in-Office at the 1996 Lisbon OSCE Summit, namely the territorial integrity of the Republic of Armenia and the Republic of Azerbaijan, highest degree of self-rule of the Nagorno-Karabakh region within Azerbaijan and guaranteed security for Nagorno-Karabakh and its whole population.

12.Considers the proposal made by the OSCE Minsk Conference Co-chairmen aimed at the staged settlement of the Armenia-Azerbaijan armed conflict as the basis for the negotiations within the framework of the OSCE Minsk Group and expresses its understanding that this approach is to ensure immediate elimination of the most serious consequences of the aggression against the Republic of Azerbaijan.

13.Reaffirms its total solidarity and support for the efforts being made by the Government and people of Azerbaijan to defend their country.

14.Calls for enabling the displaced persons and refugees to return to their homes in safety, honour and dignity.

15.Expresses its appreciation to all Member States which have made humanitarian assistance to the refugees and displaced persons and urges all the others to extend their contributions to these people.

16.Expresses its concern over the severity of humanitarian problems concerning the existence of more than one million displaced persons and refugees in the territory of the Republic of Azerbaijan and requests the OIC Member States, the Islamic Development Bank and the other Islamic Institutions to render urgent financial and humanitarian assistance to the Republic of Azerbaijan.

17.Considers, that Azerbaijan has the right for appropriate compensation with regard to damages it suffered, and puts the responsibility for the adequate compensation of these damages on Armenia.

18.Requests the Secretary General to follow up the implementation of this Resolution and submit a report thereon to the Twenty-eighth Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers.

6.2.9.2.2. RESOLUTION NO.20/27-E ON ECONOMIC ASSISTANCE TO THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

The Twenty-Seventh Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers (Session of Islam and Globalization) held in Kuala Lumpur, Malaysia, from 24 to 27 Rabiul Awal 1421 (27 – 30 June 2000),

Recalling Resolution No. 18/8-E (IS) adopted by the Eighth Session of the Islamic Summit Conference;

Recalling also Resolution No. 19/26-E adopted by the Twenty-sixth Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers;

Confirming full solidarity of the Member States of the OIC with the Government and people of Azerbaijan at this grave and very critical time of the country's history;

Referring to the relevant UN Security Council Resolutions regarding this conflict;

Deploing the Armenian hostilities in the Upper-Karabakh district of Azerbaijan followed by the occupation of about 20 percent of Azerbaijani territory which forced almost one million Azeri people to flee their homes in the face of the brutal attacks and gross violations of human rights by this aggression;

Recognizing the need to demonstrate in more concrete terms the solidarity of the OIC Member States with the Government and people

of Azerbaijan;

Welcoming and appreciating the assistance extended by some Member States and OIC relevant bodies, United Nations institutions and international organizations;

Having taken note of the report of the Secretary General,

1. Appeals to the Member States and Islamic institutions to make available to the Government of Azerbaijan the much needed economic and humanitarian assistance with a view to alleviating the suffering of the Azeri people.

2. Calls upon the international organizations to continue to grant humanitarian, financial assistance to Azerbaijan.

3. Requests the Secretary General to follow-up the matter and submit a report thereon to the Twenty-eighth Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers.

6.2.9.2.3. Resolution No. 25/27-C On the Destruction and Desecration of Islamic historical and cultural relics and shrines in the occupied azeri territories resulting from the Republic of Armenia's aggression against the Republic of Azerbaijan

The Twenty-seventh Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers (Session of Islam and Globalization) held in Kuala Lumpur, Malaysia from 24 to 27 Rabiul Awal 1421H (27-30 June 2000).

Recalling resolution No. 39/26-C adopted by the Twenty-sixth Session of the ICFM;

Affirming those objectives and principles enshrined in the Charter of the Organization of the Islamic Conference (OIC) aimed at coordinating efforts to safeguard and preserve the Islamic heritage;

Aware of the fact that the Azeri culture, archaeology and ethnography are part and parcel of the history of Azerbaijan and its people and a source of the Islamic heritage as well;

Reiterating United Nations (UN) Security Council resolutions nos. 822, 853, 874 and 884 on the Armenian forces total withdrawal from all the occupied Azeri territories, including the Lachin and Shousha areas, immediately and without conditions; and strongly urging Armenia to respect the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Azerbaijan;

Reaffirming all the relevant decisions of previous conferences, particularly the resolution on the armed conflict between the Republic of Armenia and the Republic of Azerbaijan adopted by the 7th Islamic Summit Conference, held in Casablanca, Kingdom of Morocco, Rajab 11-12, 1415H (December 13-14, 1994); resolution no. 12/8-P (IS) adopted by the 8th Islamic Summit, held in Tehran, Islamic Republic of Iran, Sha'ban 9-11, 1418H (December 9-11, 1997) on the aggression by the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan; and the resolution adopted by the 14th session of the Executive Board of the Islamic States Education, Scientific and Cultural Organization (ISESCO) on the destruction of mosques as well as Islamic educational and cultural institutions in the occupied Azeri territories as part of the aggression by the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan;

Stressing that the mass and barbaric demolition of mosques and other Islamic shrines in Azerbaijan, by Armenia, for ethnic cleansing is one the crimes of genocide;

Realizing the necessity to follow a policy of aligning efforts to safeguard the Islamic heritage;

Noting the tremendous losses inflicted by the Armenian aggressors insofar as the Islamic heritage is concerned in the Azeri territories occupied by the Republic of Armenia, including complete or partial demolition of rare antiquities and places of Islamic civilization, history and architecture, such as mosques and other sanctuaries, mausoleums and tombs, archaeological sites, museums, libraries, artifact exhibition halls, government theatres and conservatories, besides and smuggling, out of the country, and destruction of a large number of precious property and millions of books and historic manuscripts and luminaries;

Having taken cognizance of the report of the OIC Secretary-General on the subject:

1. Strongly condemns the barbaric acts committed by the Armenian aggressor in the Republic of Azerbaijan aiming at the total annihilation of the Islamic heritage in the occupied Azeri territories;

2. Vigorously demands the strict and unconditional implementation by the Republic of Armenia of UN Security Council resolutions nos. 822, 853, 874 and 884.

3. Fully shares the anxiety and alarm felt by the Government and

people of the Republic of Azerbaijan and Emphasizes its support of the efforts exerted by Azerbaijan at international organizations designed to put an end to the armed aggression, erase its sequels and honouring the pledges and commitments spelled out in the relevant paragraphs of the Convention reached in the Hague in 1954 on the protection of valuable cultural items in the course of military conflicts. Those paragraphs include a reminder that where an armed conflict erupts, the states undertake to prevent the smuggling of valuable cultural items from the territories under occupation. Likewise, governments are bound to ban theft and looting of whatever type, acts of illegal violations of cultural values [which are tantamount to rape] as well as savage prejudice to the above values. They are committed to prevent such acts or reverse their effects where necessary. The Convention also prohibits the confiscation of cultural assets moved to the territories of other countries.

4. Asserts that Azerbaijan is entitled to receiving adequate compensation for the damage it sustained and considers that it is the responsibility of the Republic of Armenia to give full compensation for such damage.

5. Requests the relevant OIC subsidiary organs and specialized agencies to explore the possibility of drawing up a program to help rebuild the mosques, educational institutions, libraries and museums in the Azeri territories liberated from occupation with the help of OIC Member States.

6. Entrusts the Secretary-General to convey the OIC Member States' stance on this issue to the United Nations (UNO), the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) and other international bodies.

7. Requests the Secretary-General to follow up the implementation of the present resolution and report thereon to the Twenty-eighth Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers.

6.2.10. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının 28-ci sessiyası.

(“Al-Aksa intifadəsi –Sülh və İnkişaf” sessiyası)

Bamako, Mali Respublikası

4-6 Rabi ul tani, 1422H (25-27 İyun, 2001)

6.2.10.1.YEKUN KOMMUNİKE

(çıxarış)

Armenian aggression against Azerbaijan:

47. The Conference reiterated its full backing and support to the efforts undertaken by the Republic of Azerbaijan to help ensure immediate, full and unconditional withdrawal of the Armenian forces from all the occupied Azerbaijani territories. It also urged both Armenia and Azerbaijan and all the states in the Minsk Group of the OSCE to participate more effectively in the ongoing peace process to ensure a just, lasting and comprehensive settlement of the conflict between Armenia and Azerbaijan on the basis of the principles of respect for the sovereignty, territorial integrity and inviolability of borders of the Republic of Azerbaijan.

6.2.10.2. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının 28-ci sessiyasında qəbul olunmuş Qətnamələr.

6.2.10.2.1. Resolution no. 21/28-p. On the aggression of the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan

The Twenty-eighth Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers (Session of Peace and Development - Intifada Al-Aqsa), held in Bamako, Republic of Mali, from 4 to 6 Rabi-ul-Thani, 1422H (25-27 June, 2001),

Proceeding from the principles and objectives of the Charter of the Organization of the Islamic Conference;

Gravely concerned over the aggression by the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan which has resulted in the occupation of more than 20% of Azeri territory;

Deeply distressed over the plight of more than onemillion Azeri displaced persons and refugees resulting from Armenian aggression and magnitude and severity of humanitarian problems;

Reaffirming all previous relevant resolutions and, in particular, the resolution No.21/9-P(IS), adopted by the Ninth Session of the Islamic Summit Conference;

Urging strict adherence to the Charter of the UN and full implementation of Security Council resolutions;

Welcoming all diplomatic and other efforts for the settlement of the conflict;

Reaffirming all Member States respect for the sovereignty, territorial integrity and political independence of the Republic of Azerbaijan;

Noting also the destructive influence of the policy of aggression of the Republic of Armenia on the peace process in the OSCE framework;

Taking note of the Report of the Secretary General (Document No. ICFM/28-2001/PIL/D.12).

1.Strongly condemns the aggression of the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan.

2.Considers the actions perpetrated against civilian Azeri population in occupied Azeri territory as crimes against humanity.

3.Strongly condemns looting and destruction of the archeological cultural and religious monuments on the occupied territories of Azerbaijan.

4.Strongly demands the strict implementation of the United Nations Security Council resolutions 822, 853, 874 and 884, and the immediate unconditional and complete withdrawal of Armenian forces from all occupied Azeri territories inter alia Lachin and Shusha regions and strongly urges Armenia to respect the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Azerbaijan.

5.Expresses its concern that Armenia has not yet implemented demands contained in the UN Security Council resolutions.

6.Calls on the UN Security Council to recognize the existence of aggression against the Republic of Azerbaijan; take the necessary steps under Chapter VII of the Charter of the United Nations to ensure compliance with its resolutions; condemn and reverse aggression against the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Azerbaijan and decides to take coordinated action to this end at the United Nations.

7.Urges all States to refrain from providing any supplies of military arms and equipment to Armenia, which can encourage the aggressor to escalate the conflict and to continue the occupation of the Azerbaijani territories. The territory of Member States should not be

used for transit of such supplies.

8.Calls upon Member States, as well as other members of the international community, to use such effective political and economic measures as required in order to put an end to Armenian aggression and to occupation of the Azerbaijani territories.

9.Calls for a just and peaceful settlement of the conflict between Armenia and Azerbaijan on the basis of respect for the principles of territorial integrity of states and inviolability of internationally recognized frontiers.

10.Urges both Armenia and Azerbaijan and all Member States of the Minsk Group to engage constructively in the ongoing OSCE peace process on the basis of the relevant resolutions of the UN Security Council and relevant OSCE decisions and documents, including those of the First Additional Meeting of the OSCE Council of 24 March 1992, OSCE Summit of 5-6 December 1994, OSCE Summit of 2-3 December 1996, OSCE Council of Ministers Meeting of 18-19 December 1997 and refrain from any action that will make it more difficult to reach a peaceful solution.

11.Expresses its full support for the three principles of the settlement of the armed conflict between Armenia and Azerbaijan contained in the statement of the OSCE Chairman-in-Office at the 1996 Lisbon OSCE Summit, namely the territorial integrity of the Republic of Armenia and the Republic of Azerbaijan, highest degree of self-rule of the Nagorno-Karabakh region within Azerbaijan and guaranteed security for Nagorno-Karabakh and its whole population.

12.Considers the proposal made by the OSCE Minsk Conference Co-chairmen aimed at the staged settlement of the Armenia-Azerbaijan armed conflict as the basis for the negotiations within the framework of the OSCE Minsk Group and expresses its understanding that this approach is to ensure immediate elimination of the most serious consequences of the aggression against the Republic of Azerbaijan.

13.Requests the Secretary General to communicate the OIC's principled and firm position vis-à-vis the Armenian aggression against the Republic of Azerbaijan, to the current Chairman of the European Organization for Security and Cooperation.

14. Reaffirms its total solidarity and support for the efforts being made by the Government and people of Azerbaijan to defend their

country.

15.Calls for enabling the displaced persons and refugees to return to their homes in safety, honour and dignity.

16.Expresses its appreciation to all Member States which have made humanitarian assistance to the refugees and displaced persons and urges all the others to extend their contributions to these people.

17.Expresses its concern over the severity of humanitarian problems concerning the existence of more than one million displaced persons and refugees in the territory of the Republic of Azerbaijan and requests the OIC Member States, the Islamic Development Bank and the other Islamic Institutions to render urgent financial and humanitarian assistance to the Republic of Azerbaijan.

18.Considers, that Azerbaijan has the right for appropriate compensation with regard to damages it suffered, and puts the responsibility for the adequate compensation of these damages on Armenia.

19.Requests the Secretary General to follow up the implementation of this resolution and to report thereon to the Twenty-ninth Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers.

6.2.10.2.2. Resolution no. 21/28-e. On economic assistance to the Republic of Azerbaijan.

6.2.10.2.3. Resolution no. 12/28-C. On the destruction and desecration of Islamic historical and cultural relics and shrines in the occupied azeri territories resulting from the Republic of Armenia's aggression against the Republic of Azerbaijan.

6.2.11. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının 29-cu sessiyası.

("Həmrəylik və Dialoq" sessiyası)

Xartum, Sudan Respublikası

14-16 Rabi ul tani, 1423H (25-27 İyun, 2002)

6.2.11.1.YEKUN KOMMUNİKƏ

(çıxarış)

37. The Conference called for a peaceful and just settlement to the dispute between Armenia and Azerbaijan on the basis of respecting the principle of neighborly relations and the sanctity of internationally-recognized borders; and demanded Armenia to implement the relative UNSC resolutions and withdraw its forces from all Azerbaijani territories that it is occupying.

6.2.11.2. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 29-cu sessiyasında qəbul olunmuş Qətnamələr.

6.2.11.2.1. Resolution No. 20/29-P. On the aggression of the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan

6.2.11.2.2. RESOLUTION NO.21/29-E. ON ECONOMIC ASSISTANCE TO THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

The Twenty-ninth Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers (Session of Solidarity and Dialogue), held in Khartoum, Republic of Sudan, from 14-16 Rabiul Thani 1423H (25-27 June 2002),

Recalling Resolution No. 21/9-E (IS) adopted by the Ninth Session of the Islamic Summit Conference;

Recallingalso Resolution No. 21/28-E adopted by the Twenty-eighth Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers;

Confirming full solidarity of the Member States of the OIC with the Government and people of Azerbaijan at this grave and very critical time of the country's history;

Referring to the relevant UN Security Council Resolutions regarding this conflict;

Deploing the Armenian hostilities in the Upper-Karabakh district of Azerbaijan followed by the occupation of about 20 percent of Azerbaijani territory which forced almost one million Azeri people to flee their homes in the face of the brutal attacks and gross violations of human rights by this aggression;

Recognizing the need to reinforce concrete solidarity of the OIC Member States with the Government and people of Azerbaijan;

Welcoming and appreciating the assistance extended by some Member States and OIC relevant bodies, United Nations institutions and international organizations;

Having taken note of the report of the Secretary General;

1. Appeals to the Member States and Islamic institutions to make available to the Government of Azerbaijan the much needed economic and humanitarian assistance with a view to alleviating the suffering of the Azeri people.

2. Calls upon the international organizations to continue to grant humanitarian, financial assistance to Azerbaijan.

3. Requests the Secretary General to follow up the implementation of this resolution and submit a report thereon to the Thirtieth Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers.

6.2.11.2.3. Resolution No.11/29-C. On the destruction and desecration of Islamic historical and cultural relics and shrines in the occupied azeri territories resulting from the Republic of Armenia's aggression against the Republic of Azerbaijan.

6.2.12. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının 30-cu sessiyası.

(“Həmrəylik və Ləyaqət” sessiyası)

Tehran, İran İslam Respublikası
27-29 Rabi ul avval, 1424H (28-30 May, 2003)

6.2.12.1. YEKUN KOMMUNİKE

(çıxarış)

41. Konfrans mehriban qonşuluq və beynəlxalq tanınmış sərhədlərin toxunulmamazlığı əsasında Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişənin ədalətli və dinc yolla nizamlanmasına çağırır. O, Ermənistandan BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qənamələrinin yerinə yetirilməsini və işğal altında olan Azərbaycan ərazilərindən öz silahlı qüvvələrinin çıxardılmasını tələb edir.

6.2.12.2. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının 30-cu sessiyasında qəbul olunmuş qətnamələr.

6.2.12.2.1. “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” adlı 13/30-P nömrəli Qətnamə.

Hicri tarixi ilə 27-29 rabi-ul avval 1424H (miladi tarixi ilə 28-30 may 2003-cü il) tarixində Tehran şəhəri, İran İslam Respublikasının keçirilmiş İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 30-cu konfransı (Həmrəylik və Ləyaqət sessiyası),

İKT Nizamlanmasının məqsəd və prinsiplərindən çıxış edərək;

Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü nəticəsində Azərbaycan ərazisinin 20 faizindən artığının işğalından dərin narahat olaraq;

Ermənistan təcavüzü nəticəsində 1 milyondan artıq azərbaycanlı qaçqın və köçkünün aqibəti və humanitar problemlərin böyük həcmindən təsirlənərək;

Ötən konfransların bu problemlə bağlı müvafiq bütün qətnamələrini, xüsusilə İKT Dövlət və Hökumət başçılarının IX Zirvə konfransında qəbul olunmuş 21/9-P(İS) nömrəli Qətnaməsini bir daha təsdiq edərək;

BMT Nizimnaməsinə və Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinə ciddi surətdə əməl edilməsinə çağıraraq;

Münaqişənin həlli üzrə edilən bütün diplomatik və digər səyləri alqışlayaraq;

Bütün üzv dövlətlərin Azərbaycan Respublikasının suverenliyinə, ərazi bütövlüyünə və müstəqilliyinə ehtiramını bir daha təsdiq edərək;

Ermənistan Respublikasının davam etdirdiyi təcavüzkar siyasətin ATƏT çərçivəsində aparılan prosesinə dağdııcı təsirini dərk edərək;

İKT Baş katibinin məruzəsini (İCFM/30-2003/POL/SG-REP.11 sayılı sənədi) nəzərə alaraq;

1. Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünü kəskin şəkildə pisləyir.

2. Təcavüz nəticəsində işğal edilmiş Azərbaycan ərazisində mülki Azərbaycan vətəndaşlarına qarşı edilən hərəkətləri bəşəriyyətə qarşı cinayət kimi qiymətləndirir.

3. İşğal edilmiş Azərbaycan ərazisində arxeoloji, mədəni və dini abidələrinin talan və məhv edilməsini qətiyyətlə pisləyir.

4. BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələrinin dönmədən yerinə yetirilməsini, Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal edilmiş bütün Azərbaycan ərazisindən, o cümlədən Laçın və Şuşa rayonlarından dərhal, tamamilə və şərtsiz çıxarılmasını qəti surətdə tələb edir. Ermənistanı ciddi surətdə Azərbaycan Respublikasının suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə hörmət etməyə dəvət edir.

5. Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinin müddələrinin Ermənistan tərəfindən yerinə yetirməməsindən narahat olduğunu bildirir.

6. Azərbaycana qarşı edilən təcavüzün Təhlükəsizlik Şurası tərəfindən etiraf edilməsinə; BMT Nizamnaməsinin 7-ci fəslinə uyğun olaraq, öz qətnamələrinin yerinə yetirilməsinin təminatı üçün lazımi addımların atılmasına; Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyünə qarşı olan təcavüzü pisləyərək, təcavüzə son qoyulmasına çağırır və bu məqsədlə BMT-də koordinasiyalı fəaliyyətdə olmağı qərara alır.

7. Bütün üzv dövlətləri Ermənistanla – təcavüzkarı münafişəni şiddətləndirməyə və Azərbaycan ərazisinin işğalını davam etdirməyə təşviq edən, silah və hərbi sursatla təchiz etməkdən imtina etməyə çağırır. İKT-yə üzv dövlətin ərazisi bu kimi yüklərin tranziti üçün istifadə edilməməlidir.

8. Ermənistanın təcavüzə və Azərbaycan torpaqlarının işğalına son qoyması üçün bütün üzv dövlətlərə və beynəlxalq birliyin digər dövlətlərinə müraciət edərək, hər cür təsirli iqtisadi və siyasi tədbirlərdən istifadə etməyə çağırır.

9. Ermənistan və Azərbaycan arasındakı münafişənin dövlətlərin ərazi bütövlüyü və beynəlxalq tanınmış sərhədlərin toxunulmazlığı prinsiplərinə ehtiram əsasında ədalətlə və sülh yolu ilə həll etməyə çağırır.

10. Ermənistanı, Azərbaycanı və Minsk qrupuna daxil olan bütün üzv dövlətləri, BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının bu haqda müvafiq qətnamələrinə və ATƏT-in 24 mart 1992-ci il tarixli Şurasının Birinci Əlavə Görüşünün, ATƏT-in 5-6 dekabr 1994-cü il tarixli Zirvə Görüşünün, ATƏT-in 2-3 dekabr 1996-cı il tarixli və ATƏT-in 18-19 noyabr 1999-cu il tarixli Zirvə Görüşlərinin, ATƏT-in 18-19 dekabr 1997-ci il tarixli və 3-4 dekabr 2001-ci il tarixli Nazirlər Şurasının görüşlərinin qətnamə və sənədlərinə əsasən ATƏT-in davam edən sülh prosesində konstruktiv surətdə iştirak etməyə dəvət edir və problemin sülh yolu ilə həllini çətinləşdirə biləcək hər cür əməldən çəkinməyə çağırır.

11. ATƏT-in 1996-cı ildə Lissabonda keçirilmiş Zirvə Görüşündə ATƏT-in fəaliyyətdə olan Sədrinin Ermənistanla Azərbaycan arasındakı silahlı münafişənin həlli üzrə üç prinsipi – Azərbaycan Respublikasının və Ermənistan Respublikasının ərazi bütövlüyünü, Azərbaycanın tərkibində Dağlıq Qarabağın yüksək idarəetmə hüququnu, Dağlıq

Qarabağın və onun bütün sakinlərinin təmin edilmiş təhlükəsizliyini əhatə edən Bəyanatını tamamilə dəstəklədiyini bildirir.

12. Ermənistanla Azərbaycan arasındakı silahlı münafişənin mərhələlərlə həlli istiqamətində Minsk Qrupu Həmsədrələrinin təkliflərini ATƏT-in Minsk Qrupu çərçivəsində danışıqlar üçün əsas hesab edir və dərk edir ki, bu şəkildə yanaşma Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzün ciddi nəticələrinin aradan qaldırılmasını dərhal təmin etməlidir.

13. İKT üzv dövlətlərin Azərbaycan Respublikasına qarşı erməni təcavüzü barədə prinsipial və qəti mövqeyini ATƏT-in Fəaliyyətdə olan Sədrinə bildirilməsini Baş Katibdən xahiş edir.

14. Azərbaycan hökuməti və xalqının öz ölkəsinin müdafiəsi üçün etdiyi cəhdləri bütünlüklə dəstəklədiyini və onlarla tam şəkildə həmrəy olduğunu bir daha təstiq edir.

15. Qaçqın və köçkünlərin öz yaşayış yerlərinə təhlükəsiz, hörmət və şərəflə dönmələrinə imkan yaratmağa çağırır.

16. Qaçqın və köçkünlərə humanitar yardım göstərmiş bütün üzv dövlətlərə öz təşəkkürünü bildirir və digər dövlətləri onlara yardım göstərməyə çağırır.

7. Azərbaycan Respublikası ərazisində 1 milyondan artıq qaçqın və köçkünün qarşılaşdığı kəskin humanitar vəziyyətlə əlaqədar narahat olduğunu bildirir və üzv dövlətlər, İslam İnkişaf Bankı və digər İslam institutlarından Azərbaycan Respublikasına təcili maliyyə və humanitar yardım göstərmələrini xahiş edir.

18. Hesab edir ki, Azərbaycan ona dəymiş ziyanın müqabilini almaq hüququna malikdir və Ermənistan bu ziyanın müqabilini ödəmək üzrə tam məsuliyyət daşıyır.

19. Baş Katibdən bu Qətnamənin yerinə yetirilməsinə nəzarət etməsini və bu haqda İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 31-ci Konfransına məruzə etməsini xahiş edir.

6.2.12.2.2. “Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardım göstərilməsi haqqında” adlı 21/30-E nömrəli Qətnamə.

Hicri tarixi ilə 27-29 rabi-ul avval 1424H (miladi tarixi ilə 28-30 may 2003 il) tarixində Tehran şəhəri, İran İslam Respublikasında keçirilmiş İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 30-cu konfransı (Həmrəylik və Ləyaqət sessiyası)

İKT Dövlət və Hökumət başçılarının IX Zirvə Görüşünün qəbul etdiyi 21/9-E (IS) sayılı qətnaməsinə istinad edərək;

Eləcə də İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 29-cu konfransının 21/29-E sayılı qətnaməsinə istinad edərək;

İKT üzv dövlətlərinin ölkə tarixinin bu ciddi və çox kritik anında Azərbaycan hökuməti və xalqı ilə tam həmrəyliyi təsdiqləyərək;

BMT Təhlükəsizlik Şurasının bu münaqişə ilə əlaqədar müvafiq qətnamələrinə istinad edərək;

Ermənistanın Azərbaycanın Yuxarı Qarabağ bölgəsində apardığı hərbi əməliyyatlar nəticəsində Azərbaycan ərazisinin təqribən 20%-nin işğalı, həmçinin qəddarlıqla həyata keçirilən hücumlar nəticəsində 1 milyonədək azərbaycanlının öz doğma yurdlarından zorla qovulmağa məcbur edilməsi, eləcə də insan hüquqlarının kobud şəkildə pozulması ilə müşayiət olunan bu təcavüz əməllərini pisləyərək;

İKT-yə üzv dövlətlərin Azərbaycan hökuməti və xalqı ilə həmrəy olduğunu daha konkret ifadə etməyin zəruriliyini etiraf edərək;

Bir sıra İKT-yə üzv dövlətlərin və müvafiq qurumların, BMT təsisatlarının və beynəlxalq təşkilatların təqdim etdiyi yardımı alqışlayaraq və qiymətləndirərək;

Eləcə də, Baş Katibin məruzəsini nəzərə alaraq;

1.Üzv dövlətləri və İslam qurumlarını Azərbaycan xalqının əzablarını yüngülləşdirmək məqsədi ilə Azərbaycan hökumətinə lazımı iqtisadi və humanitar yardım göstərməyə çağırır.

2.Beynəlxalq təşkilatları Azərbaycanı təcili maliyyə və humanitar yardım ilə təmin etməyi davam etdirməyə dəvət edir.

3.Baş Katibdən İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 31-ci Konfransına bu haqda məruzə təqdim etməsini xahiş edir.

6.2.12.2.3. Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü nəticəsində Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində İslam tarixi və mədəniyyət abidələrinin məhv edilməsi və dağıdılması haqqında 10/30-C nömrəli Qətnamə.

İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının İran İslam Respublikasının Tehran şəhərində hicri tarixi ilə 27-29 rabi-ul avval 1424H (miladi tarixi ilə 28-30 may 2003-cü ildə) keçirilmiş XXX (Həmrəylik və Ləyaqət) sessiyası İKT Zirvə Görüşlərinin və digər Görüşlərin,

xüsusilə İKT Dövlət və Hökumət başçılarının IX Zirvə Görüşünün qəbul etdiyi qətnamələrə istinad edərək;

İslam irsinin qorunması və müdafiəsinə dair İslam Konfransı Təşkilatının Nizamnaməsinin məqsəd və prinsiplərindən çıxış edərək,

Azərbaycan tarixinin, mədəniyyətinin, arxeologiyasının, etnoqrafiyasının və memarlığın Azərbaycanın və onun xalqının tarixinin ayrılmaz hissəsi kimi İslam irsinin mənbələrindən biri olduğunu dərk edərək;

BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının, Laçın və Şuşa rayonları daxil olmaqla Azərbaycanın işğal olunmuş bütün ərazilərindən erməni silahlı qüvvələrinin dərhal, qeyd-şərtsiz və tam çıxarılması, Ermənistan tərəfindən Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyünə hörmət edilməsini israrla tələbi barədə 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələrini təsdiq edərək;

Ermənistan tərəfindən etnik təmizləmə məqsədi ilə Azərbaycanda məscidlərin və İslama aid olan digər müqəddəs yerlərin tam və vəhşiliklə dağıdılmasının vandalizm aktı olduğunu bəyan edərək;

Ermənistan Respublikasının işğal etdiyi Azərbaycan ərazilərində erməni təcavüzkarları tərəfindən İslam irsinə vurulmuş böyük zərərlərin, İslam mədəniyyətinə aid misilsiz abidələrin, habelə məscidlərin, məbədlərin, məzarlıqların, arxeoloji qazıntıların, muzeylərin, kitabxanaların, rəsm qalereyalarının, dövlət teatrlarının, musiqi məktəblərinin tam və ya bir qisminin dağıdılması, zəbt edilmiş muzeylərdən çoxsaylı qiymətli əşyaların, milyonlarla kitab və tarixi əlyazmaların çıxarılması və məhv edilməsi faktlarını diqqətə alaraq;

Bu barədə Azərbaycan hökumətinin və xalqının narahatlığı tam bölüşərək;

Bu məsələyə dair İslam Konfransı Təşkilatı Baş Katibinin hesabatını nəzərdən keçirərək:

1. Erməni təcavüzkarlarının Azərbaycan Respublikasının işğal olunmuş ərazilərində İslam sivilizasiyasının tam məhv edilməsinə yönəldilmiş vəhşi hərəkətlərini ciddi surətdə pisləyir.

2. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələrinin Ermənistan tərəfindən qeyri-şərtsiz və mütləq yerinə yetirilməsini tələb edir.

3. Hərbi təcavüzün dayandırılması və onun nəticələrinin aradan qaldırılmasına yönəlməmiş, həmçinin, hərbi münaqişələr baş verdiyi zaman dövlətlərin işğal olunmuş ərazilərdən mədəni dəyərlərin çıxarıl-

masının qarşısını almaq barədə öz üzərinə götürdükləri öhdəliklərini nəzərdə tutan "Hərbi münaqişə zamanı mədəni dəyərlərin qorunması haqqında" 1954-cü il tarixli Haqqa Konvensiyasının müddəalarından irəli gələn öhdəliklərin yerinə yetirilməsi istiqamətində Azərbaycanın beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində səylərini dəstəklədiyini ifadə edir. Dövlətlər habelə mədəni dəyərlərin hər hansı şəkildə oğurlanması, talan edilməsi və ya onların qanunsuz mənimsənilməsini, eyni zamanda həmin dəyərlərə qarşı hər hansı vandalizmin aktlarını qadağan etmək və belə hərəkətlərin qarşısını almaq, lazım gəldikdə isə aradan qaldırmağı öz üzərinə götürmüşlər.

4. Aldığı zərərlərə görə Azərbaycanın müvafiq kompensasiya almaq hüququnun olduğunu və bu zərərin ödənilməsi üçün Ermənistan Respublikasının tam məsuliyyət daşdığını hesab edir.

5. Azərbaycanın işğaldan azad edilmiş ərazilərində məscidlərin, təhsil ocaqlarının, kitabxanaların, muzeylərin İKT-yə üzv dövlətlərin yardımını ilə bərpası üçün İKT-nin bölmələrini və ixtisaslaşdırılmış qurumlarını yardım proqramının təşkili imkanlarını araşdırmağa çağırır.

6. Bu problemə dair İslam Konfransı Təşkilatına üzv dövlətlərin mövqeyi barədə BMT, ATƏT və digər beynəlxalq təşkilatlara məlumat verilməsinə və İKT-in himayəsi altında olan qurumlar və xüsusi-ləşdirilmiş orqanlar çərçivəsində həyata keçirilmiş koordinasiya işlərinə görə İKT Baş Katibliyinə təşəkkür bildirir. Həmçinin yardım etmiş adı çəkilən qurum və təşkilatlarına da, xüsusilə İslam İnkişaf Bankına və İslam Təhsil, Elm və Mədəniyyət Təşkilatına onlar tərəfindən Azərbaycan Respublikasında İslama aid olan müqəddəs yerlərin qorunması üzrə layihələrin gerçəkləşdirilməsi üçün proqramların qəbul edilməsinə görə təşəkkür edir.

7. Məsələnin izləməsini və İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 31-ci konfransına bu haqda məruzə təqdim etməsini Baş Katibdən xahiş edir.

6.2.13. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər nazirləri Şurasının 31-ci sessiyası.
("Tərəqqi və global harmoniya" sessiyası)

İstanbul, Türkiyə Respublikası
26-28 Rəbiul sani, 1425H (14-16 İyun, 2004)

6.2.13.1.1.YEKUN KOMMUNİKƏ

(çıxarış)

38.Konfrans Ermənistan Respublikası tərəfindən Azərbaycan Respublikasının ərazilərinin davam edən işğalının pislənilməsini təsdiqləyir və Ermənistandan BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 nömrəli qətnamələrinin bütün müddəalarının tam həcmdə yerinə yetirilməsini və qanunsuz erməni yaşayış məntəqələrinin salınması prosesinin və Azərbaycan Respublikasının işğal olunmuş ərazilərində bütün digər fəaliyyətin dayandırılmasını tələb edir.

6.2.13.1.2. İSTANBUL BƏYANNAMƏSİ

(çıxarış)

7... Biz həm də Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində həllini dəstəkləyirik.

16 İyun, 2004

6.2.13.2.İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının 31-ci sessiyasında qəbul olunmuş qətnamələr.

6.2.13.2.1. Resolution No. 10/31-P. On the aggression of the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan

6.2.13.2.2. RESOLUTION NO. 21/31-E. ON ECONOMIC ASSISTANCE TO THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

The Twenty-seventh Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers (Session of Progress and Global Harmony) held in Istanbul, Republic of Turkey from 26-28 Rabiul Thani 1425H (14 to 16 June 2004),

Recalling Resolution No. 21/10-E (IS) adopted by the Tenth Session of the Islamic Summit Conference;

Recalling Resolution No. 21/30-E adopted by the Thirtieth Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers;

Confirming full solidarity of the Member States of the OIC with the Government and people of Azerbaijan at this very critical time of the country's history;

Referring to the relevant UN Security Council Resolutions regarding this conflict;

Deploing the Armenian hostilities in the Nogorno-Karabakh district of Azerbaijan followed by the occupation of about 20 percent of Azerbaijani territory which forced almost one million Azerbaijani people to flee their homes in the face of the brutal attacks and gross violations of human rights by this aggression;

Recognizing the need to reinforce concrete solidarity of the OIC Member States with the Government and people of Azerbaijan;

Welcoming and appreciating the assistance extended by some Member States and OIC relevant bodies, United Nations institutions and international organizations;

Having taken note of the report of the Secretary General;

1. Appeals to the Member States and Islamic institutions to make available to the Government of Azerbaijan the much needed economic and humanitarian assistance with a view to alleviating the suffering of the Azerbaijani people.

2. Calls upon the international organizations to continue to grant humanitarian, financial assistance to Azerbaijan.

3. Requests the Secretary General to follow up the implementation of this resolution and submit a report thereon to the Thirty-second Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers.

6.2.13.2.3. Resolution No.11/31-C. On the Destruction and Desecration of Islamic Historical and Cultural Relics and Shrines in the Occupied Azerbaijan Territories Resulting from the the Republic of Armenia's' aggression against the Republic of Azerbaijan.

The Thirty-first Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers (Session of Progress and Global Harmony) held in Istanbul, Republic of Turkey, 26-28 Rabiul Thani 1425H (14 – 16 June, 2004)

Recalling the Resolutions adopted by the Islamic Summit and other Islamic Conferences, in particular the 10th Session of the Islamic Summit Conference;

Affirming those objectives and principles enshrined in the Charter of the Organization of the Islamic Conference (OIC) aimed at coordinating efforts to safeguard and preserve the Islamic heritage;

Aware of the fact that the Azeri culture, archaeology and ethnography are part and parcel of the history of Azerbaijan and its people and a source of the Islamic heritage as well;

Reiterating United Nations (UN) Security Council Resolutions Nos. 822, 853, 874 and 884 on the Armenian forces total withdrawal from all the occupied Azeri territories, including the Lachin and Shousha areas, immediately and without conditions; and strongly urging Armenia to respect the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Azerbaijan;

Stressing that the mass and barbaric demolition of mosques and other Islamic Shrines in Azerbaijan, by Armenia, for ethnic cleansing is a crime of genocide;

Noting the tremendous losses inflicted by the Armenian aggressors insofar as the Islamic heritage is concerned in the Azeri territories occupied by the Republic of Armenia, including complete or partial demolition of rare antiquities and places of Islamic civilization, history and architecture, such as mosques and other sanctuaries, mausoleums and tombs, archaeological sites, museums, libraries, artifact exhibition halls, government theatres and conservatories, besides and smuggling, out of the country, and destruction of a large number of precious property and millions of books and historic manuscripts;

Fully sharing the concern of the government and people of Azerbaijan in this respect;

Having taken cognizance of the report of the OIC Secretary-General on the subject:

1. Strongly condemns the barbaric acts committed by the Armenian aggressor in the Republic of Azerbaijan aiming at the total annihilation of the Islamic heritage in the occupied Azeri territories;

2. Vigorously demands the strict and unconditional implementation by the Republic of Armenia of UN Security Council Resolutions Nos. 822, 853, 874 and 884.

3. Emphasizes its support of the efforts exerted by Azerbaijan at international organizations designed to put an end to the armed aggression, erase its sequels and honouring the pledges and commitments spelled out in the relevant paragraphs of the Convention reached in the Hague in 1954 on the protection of valuable cultural items in the course of military conflicts. Those paragraphs include a

reminder that where an armed conflict erupts, the states undertake to prevent the smuggling of valuable cultural items from the territories under occupation. Likewise, governments are bound to ban theft and looting of whatever type, acts of illegal violations of cultural values [which are tantamount to rape] as well as savage prejudice to the above values. They are committed to prevent such acts or reverse their effects where necessary.

4. Asserts that Azerbaijan is entitled to receiving adequate compensation for the damage it sustained and considers that it is the responsibility of the Republic of Armenia to give full compensation for such damage.

5. Requests the relevant OIC subsidiary organs and specialized agencies to explore the possibility of drawing up a program to help rebuild the mosques, educational institutions, libraries and museums in the Azeri territories liberated from occupation with the help of OIC Member States.

6. Thanks the Secretary-General for conveying the OIC Member States' stance on this issue to the United Nations (UNO), the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) and other international bodies, and for the coordination procedures undertaken in the framework of OIC subsidiary, specialized and affiliated organs. It also thanks those organs and organizations for their response, especially for the adoption by the IDB and ISESCO of programmes to implement projects to protect Islamic holy places in the Republic of Azerbaijan.

7. Requests the Secretary General to follow up the matter and report thereon to the 32nd Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers.

**6.2.14. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının
32-ci sessiyası.
(İNTEQRASIYA VƏ İNKİŞAF SESSİYASI)**

Sana, Yəmən Respublikası

21-23 Jumada əl ulva 1426H (28-30 İyun 2005)

6.2.14.1. YEKUN KOMMUNİKƏ

(çıxarış)

40. The Conference reiterated its condemnation of the continuing aggression by the Republic of Armenia against the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Azerbaijan, which constitutes a blatant violation of the principles of the United Nations Charter and international law. It called for total, unconditional, and immediate withdrawal of the Armenian forces from all the occupied territories of Azerbaijan. The Conference supported the efforts of Azerbaijan to build on the results of the meetings held within the framework of the Prague process on the peaceful settlement of conflicts.

41. The Conference reiterated its determination to support the efforts of the Government of Azerbaijan aimed at removing the obstacles to the peace process, which have emerged as a result of the illegal activities of Armenia carried out in the occupied territories of Azerbaijan, such as the transfer for settlers of Armenian nationality, practices of artificial geographic, cultural, and demographic alternations, illicit economic activity, and exploitation of natural resources in those occupied territories. The Conference urged all Member States to continue strengthening their solidarity with the people of Azerbaijan and to extend their full support to its endeavors aimed at utilizing the potential of the United Nations, including through the cooperation of the latter with relevant regional international organizations, to achieve soonest restoration of complete sovereignty and territorial integrity of Azerbaijan.

**6.2.14.2. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının
32-ci sessiyasında qəbul olunmuş qətnamələr.**

**6.2.14.2.1. “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan
Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” adlı 9/32-P nömrəli
QƏTNAMƏ**

**6.2.14.2.2. “Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardımın
göstərilməsi haqqında” adlı 10/32-E nömrəli QƏTNAMƏ**

**6.2.14.2.3. Resolution № 2/32-C On Protection of Islamic
sanctities.**

c) The Destruction and Desecration of Islamic Historical and

Cultural Relics and Shrines in the Occupied Azerbaijan Territories Resulting from the Aggression of the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan.

6.2.15. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının 33-cü sessiyası.

(Hüquqların, Azadlıqların harmoniyası və Ədalət) sessiyası

Bakı, Azərbaycan Respublikası

23-25 cümə axşamı 1427H (19-21 İyun 2006)

6.2.15.1.BAKI BƏYANNAMƏSİ

(çıxarış)

14. We once again strongly condemn the aggression of the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan and urge immediate, complete and unconditional withdrawal of Armenian occupying forces from the occupied territories of Azerbaijan.

We consider the illegal transfer of Armenian population into the occupied Azerbaijani territories, illegal economic activities and exploitation of natural resources in the occupied territories detrimental to the peace process. We condemn the continued destruction of Azerbaijani cultural and historical monuments and demand from Armenia to compensate Azerbaijan in accordance with international law for the material damage inflicted by Armenia. We express our deep concern over recent massive fires in the occupied territories and demand the occupying forces to take urgent measures to prevent ecological disaster. We appeal to international community to undertake all necessary measures for the peaceful resolution of the conflict. We urge the OIC Member States to support Azerbaijan on the issue of full restoration of its territorial integrity and sovereignty.

6.2.15.2.YEKUN KOMMUNİKƏ

(çıxarış)

45.The Conference reiterated its condemnation of the continuing aggression by the Republic of Armenia against the sovereignty and

territorial integrity of the Republic of Azerbaijan, which constitutes a blatant violation of the principles of the United Nations Charter and international law. It called for total, unconditional, and immediate withdrawal of the Armenian forces from all the occupied Azerbaijani territories. The Conference supported Azerbaijan's efforts to build on the results of the meetings held within the framework of the Prague process on the peaceful resolution of the conflict.

46.The Conference reiterated its determination to support the efforts of the Government of Azerbaijan aimed at removing the obstacles to the peace process, which have led to illegal activities carried out by Armenia in the occupied territories of Azerbaijan, such as the transfer of settlers of Armenian nationality, practices of artificial geographic, cultural, and demographic alterations, illicit economic activity, and exploitation of natural resources in those occupied territories. The Conference urged all Member States to further strengthen their solidarity with the people of Azerbaijan and to extend their full support to its endeavors aimed at utilizing the potential of the United Nations, including through cooperation with relevant regional international organizations, to achieve soon the restoration of complete sovereignty and territorial integrity of Azerbaijan.

6.2.15.3.İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının 33-cü sessiyasında qəbul olunmuş qətnamələr.

6.2.15.3.1. “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında” adlı 9/33-P nömrəli Qətnamə

Hicri tarixi ilə 23-25 cümə axşamı 1427H (miladi tarixi ilə 19-21 İyun 2006-cı il) tarixində Bakı şəhəri, Azərbaycan Respublikasında keçirilmiş İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 33-cü konfransı (Hüquqların, Azadlıqların Harmoniyası və Ədalət sessiyası),

İslam Konfransı Təşkilatı Nizamnaməsinin prinsip və məqsədlərinə əsaslanaraq;

Azərbaycan ərazisinin 20 faizinin işğalı ilə nəticələnən Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzündən ciddi şəkildə narahat olaraq;

Azərbaycan ərazisinin böyük bir hissəsinin işğal altında saxlanıl-

masının davam etdirilməsi və həmin ərazilərdə qanunsuz olaraq erməni millətindən olan şəxslərin köçürülməsindən dərin narahatlıq hissi ifadə edərək;

Erməni təcavüzü nəticəsində bir milyondan çox azərbaycanlının qaçqın və məcburi köçkünə çevrilməsindən və bu nəhəng humanitar problemin ağırlığından dərin narahatlıq keçirərək;

İslam Konfransı Sammitinin bütün əvvəlki qətnamələrini, xüsusilə 20-21 Şaban, 1424-cü il Hicri tarixində (16-17 oktyabr 2003) Putracayada keçirilmiş zirvə görüşündə qəbul olunmuş 21/10-P(IS) sayılı qətnaməsini bir daha təsdiq edərək;

BMT Nizamnaməsinə ciddi şəkildə əməl edilməsinə, Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələrinin tam şəkildə yerinə yetirilməsinə çağıraraq;

Ermənistan və Azərbaycan arasındakı münaqişənin həll edilməsi üçün bütün diplomatik və digər cəhdləri alqışlayaraq;

Bütün üzv dövlətlərin Azərbaycan Respublikasının suverenliyi, ərazi bütövlüyü və siyasi müstəqilliyinə hörmət etmək öhdəliyini bir daha təsdiq edərək;

Ermənistan Respublikasının təcavüzkar siyasətinin ATƏT çərçivəsindəki sülh prosesinə dağıdıcı təsir göstərdiyini bir daha qeyd edərək;

Baş katibin hesabatını (OIC/ICFM – 33/POL/SG-REP.7) nəzərə alaraq;

1.Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünü sərt şəkildə ittiham edir.

2.İşğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarındakı mülki azərbaycanlı əhaliyə qarşı törədilmiş hərəkətləri insanlığa qarşı cinayət hesab edir.

3.Azərbaycanın işğal edilmiş ərazilərindəki arxeoloji, mədəni və dini abidələrin talan edilməsini və yandırılmasını sərt şəkildə ittiham edir.

4.BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələrinin tam şəkildə yerinə yetirilməsini, Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionu da daxil olmaqla bütün işğal olunmuş ərazilərindən tam və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını qəti şəkildə tələb edir və Ermənistanı Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyünü tanımağa çağırır.

5.Ermənistanın yuxarıda göstərilən BMT Təhlükəsizlik Şurası qətnamələrinin tələblərini hələ də yerinə yetirməməsindən narahatlığı

nı ifadə edir.

6.BMT Təhlükəsizlik Şurasını Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü tanımağa; BMT Nizamnaməsinin VII fəslinə uyğun olaraq öz qətnamələrinin yerinə yetirilməsini təmin etməyə; Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyünə qarşı təcavüzü ittiham etməyə və aradan qaldırmağa çağırır və bu məqsədlə BMT-də əlaqələndirilmiş tədbirlər görməyi qərara alır.

7.Təcavüzkarı münaqişəni genişləndirmək və Azərbaycan ərazilərini işğal altında saxlamaq imkanlarından məhrum etmək məqsədilə bütün üzv dövlətləri Ermənistanı silah və hərbi ləvazimatla təchiz etməkdən çəkinməyə çağırır. Üzv dövlətlərin əraziləri belə bir təchizat üçün tranzit kimi istifadə olunmamalıdır.

8.Üzv dövlətləri, həmçinin beynəlxalq birliyin digər üzvlərini Ermənistanın təcavüzünə və Azərbaycan ərazilərinin işğalına son qoymaq məqsədilə bütün təsirli siyasi və iqtisadi vasitələrdən istifadə etməyə çağırır.

9.Ermənistan və Azərbaycan arasındakı münaqişənin dövlətlərin ərazi bütövlüyü və beynəlxalq birlik tərəfindən tanınmış sərhədləri çərçivəsində ədalətli və sülh yolu ilə həllinə çağırır.

10.Üzv dövlətlərin Nyu-Yorkdakı Daimi Nümayəndəliklərini BMT Baş Məclisində səsvərmə zamanı Azərbaycanın ərazi bütövlüyü məsələsini müdafiə etmək üçün təlimatlandırmağı qərara alır.

11.Ermənistanı və ATƏT-in Minsk Qrupunun bütün üzv dövlətlərini BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələri və ATƏT-in sənədləri, o cümlədən 24 mart 1992-ci ildə keçirilmiş ATƏT Şurasının Birinci Əlavə Görüşünün, 5-6 dekabr 1994, 2-3 dekabr 1996 və 18-19 noyabr 1999-cu il ATƏT Sammitlərinin sənədlərinə əsasən ATƏT-in davam etməkdə olan sülh prosesində konstruktiv şəkildə iştirak etməyə və sülhə nail olmağı daha da çətinləşdirə biləcək istənilən hərəkətdən çəkinməyə çağırır.

12.Ermənistan və Azərbaycan arasındakı münaqişənin həlli üçün ATƏT-in fəaliyyətdə olan Sədrinin 1996-cı il Lissabon Zirvə Görüşündəki bəyanatında əks olunan prinsipləri – Ermənistan Respublikası və Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün tanınması, Dağlıq Qarabağa Azərbaycanın tərkibində yüksək özünüidarə statusu verilməsi və bütün regionun əhalisinin təhlükəsizliyinə təminat verilməsini tam dəstəklədiyini bəyan edir.

13.Baş verməş faktın münaqişənin həlli üçün əsas ola bilmə-

yəcəyini və nə Azərbaycan Respublikasının işğal edilmiş ərazilərindəki mövcud vəziyyətin, nə də mövcud status-kvonu saxlamaq üçün həmin ərazilərdəki istənilən fəaliyyətin, o cümlədən təşkil edilən səsvermənin hüquqi cəhətdən keçərli qəbul olunmayacağını vurğulayır.

14. Beynəlxalq humanitar hüququn kobud şəkildə pozulması olan, münafişənin sülh yolu ilə həlli prosesinə pozucu təsir göstərən Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində erməni millətindən olan əhəlinin yerləşdirilməsinin dayandırılmasını və bunun nəticələrinin aradan qaldırılmasını tələb edir və Azərbaycanın BMT Baş Məclisi də daxil olmaqla bu məqsədlə göstərdiyi səyləri o cümlədən Nyu-Yorkda BMT-dəki Daimi Nümayəndəlikləri vasitəsilə müdafiə edir.

15. ATƏT-in Minsk Qrupunun fəaliyyətini və Azərbaycan və Ermənistanın xarici işlər nazirləri səviyyəsində aparılan məsləhətləşmələri müdafiə etdiyini və mərhələli həllin Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzün ən ağır nəticələrini aradan qaldıracağına inandığını bildirir.

16. Baş Katibdən İKT-nin Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünə qarşı prinsipial və qəti mövqeyini Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının indiki sədrinə çatdırmağı xahiş edir.

17. Azərbaycan hökumətinin və xalqının öz ölkələrini müdafiə etmək üçün göstərdiyi cəhdlərlə tam həmrəyliyi bir daha təsdiq edir.

18. Məcburi köçkünlərin və qaçqınların təhlükəsiz, şərəf və layəqətlə qayıtmasına şərait yaradılmasına çağırır.

19. Məcburi köçkünlərə və qaçqınlara humanitar yardım göstərmiş bütün üzv dövlətlərə minnətdarlığını ifadə edir və digərlərini də həmin insanlara yardım göstərməyə çağırır.

20. Azərbaycan Respublikası ərazisində bir milyondan çox məcburi köçkünlərin və qaçqınların mövcudluğu ilə əlaqədar humanitar problemlərin kəskinliyindən narahatlığını ifadə edir və İKT üzv dövlətlərini, İslam İnkişaf Bankını və digər İslam institutlarını Azərbaycan Respublikasına böyük ehtiyac duyulan maliyyə və humanitar yardım göstərməyə çağırır.

21. Azərbaycanın məruz qaldığı zərərlərə görə müvafiq kompensasiya hüququ olduğunu hesab edir bu zərərlərə görə adekvat kompensasiya ödənilməsi məsuliyyətini Ermənistanın üzərinə qoyur.

22. Baş Katibdən bu qətnamənin yerinə yetirilməsinə nəzarət etməyi və bununla bağlı İslam Konfransı Xarici İşlər Nazirlərinin 34-cü Sessiyasına məruzə etməyi xahiş edir.

6.2.15.3.2. “Azərbaycan Respublikasına iqtisadi yardımın göstərilməsi haqqında” adlı 10/33-E nömrəli Qətnamə.

Hicri tarixi ilə 23-25 camadal avval 1427H ildə (miladi tarixi ilə 19-21 İyun 2006 il) Bakı şəhəri, Azərbaycan Respublikasında keçirilmiş İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 33-cü Konfransı (Hüquqların, Azadlıqların Harmoniyası və Ədalət sessiyası),

İKT-nin 7-8 dekabr 2005-ci il 3-cü Fövqəladə Məkkə Zirvə Görüşünün On İllik Fəaliyyət Proqramına istinad edərək,

İKT dövlət və hökumət başçıların X Zirvə Görüşünün qəbul etdiyi 21/10-E sayılı Qətnaməyə istinad edərək,

Eləcə də, İKT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 32-ci Konfransının qəbul etdiyi 10/32-E sayılı qətnaməyə istinad edərək,

İKT üzv dövlətlərinin ölkə tarixinin bu ciddi və çox kritik anında Azərbaycan hökuməti və xalqı ilə tam həmrəyliyi təsdiqləyərək;

BMT Təhlükəsizlik Şurasının Ermənistan-Azərbaycan münafişəsi ilə əlaqədar müvafiq qətnamələrinə istinad edərək,

Ermənistanın Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ bölgəsində apardığı, təqribən 20%-dək ərazinin işğalı və bu təcavüz, insan hüquqlarının kobud şəkildə pozulması və qəddarlıqla həyata keçirilən hücumlar nəticəsində 1 milyon Azərbaycan xalqı övladının öz doğma yurdlarından zorla qovulması ilə müşayiət olunan təcavüzkar əməllərini pisləyərək,

Ermənistan tərəfindən işğal edilmiş ərazilərdə Azərbaycana dəymiş iqtisadi zərərin həcmnin 60 mlrd. ABŞ dollara olduğunu nəzərə alaraq,

Bir sıra İKT üzv dövlətlərinin və müvafiq qurumların, BMT təsisatlarının, beynəlxalq təşkilatların təqdim etdiyi yardımı alqışladığını ifadə edərək,

Eləcə də Baş Katibin məruzəsini nəzərə alaraq:

1. Üzv dövlətləri və İslam qurumlarını Azərbaycan xalqının əzablarını yüngülləşdirmək məqsədi ilə Azərbaycan hökumətinə lazımi iqtisadi və humanitar yardım göstərməyə çağırır.

2. Beynəlxalq təşkilatları Azərbaycana təxirəsalınmaz maliyyə və humanitar yardım ilə təmin etməyi davam etdirməyə çağırır.

3. Baş Katibdən bu Qətnamənin yerinə yetirilməsinə nəzarət etməsini və bu barədə İKT Xarici İşlər Nazirlər Şurasının 34-cü

Konfransına hesabat verməsini xahiş edir.

6.2.15.3.3. İslamın müqəddəs yerlərinin qorunması haqqında.

(C) “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü nəticəsində Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində İslam tarixi və mədəniyyət abidələrinin məhv edilməsi və dağıdılması haqqında” adlı 2/33-C nömrəli Qətnamə.

Hicri tarixi ilə 11-13 Rabiul Sani 1427 ildə, miladi tarixi ilə 9-11 May 2006 ildə Ciddə, Səudi Ərəbistan Krallığında keçirilmiş İqtisadi, Mədəniyyət və Sosial Məsələlər üzrə İslam Komissiyasının 29-cu sessiyası (ICECSO),

İKT dövlət və hökumət başçılarının Zirvə toplantılarının və digər İKT konfranslarının, xüsusilə İKT Dövlət və Hökumət başçılarının X Zirvə Görüşünün qəbul etdiyi qətnamələrə istinad edərək,

İKT Nizamnaməsinin İslam irsinin qorunması və müdafiəsi barədə səylərin birləşdirilməsinə dair məqsəd və prinsiplərindən çıxış edərək,

Ermənistan tərəfindən işğal edilmiş ərazilərdəki Azərbaycan tarixi, mədəniyyəti, arxeologiyası, etnoqrafiyasının Azərbaycan tarixi və mədəniyyətinin ayrılmaz hissəsi olduğunu dərk edərək,

BMT Təhlükəsizlik Şurasının Laçın və Şuşa rayonları daxil olmaqla Azərbaycanın işğal olunmuş bütün ərazilərindən erməni silahlı qüvvələrinin dərhal, qeyd-şərtsiz və tam çıxarılmasını, habelə Ermənistan tərəfindən Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyünə hörmət edilməsini tələb edən 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələrini təsdiq edərək,

Ermənistan tərəfindən etnik təmizləmə məqsədilə Azərbaycanda məscidlərin və digər müqəddəs İslam məbədlərinin tam və vəhşicəsinə dağıdılmasının vandalizm aktı olduğunu təsdiq edərək,

Ermənistan Respublikasının işğal etdiyi Azərbaycan ərazilərində erməni təcavüzkarları tərəfindən İslam irsinə vurulmuş böyük zərərin – nadir İslam mədəniyyəti və memarlıq abidələrinin, habelə məscidlərin, məbədlərin, məzarlıqların, arxeoloji qazıntıların, muzeylərin, kitabxanaların, rəsm qalereyalarının, dövlət teatrlarının, musiqi məktəblərinin tam və ya qismən dağıdılması, zəbt edilmiş muzeylərdən çoxsaylı qiymətli əşyaların, milyonlarla kitab və tarixi əlyazmaların çıxarılması və

məhv edilməsi faktları nəzərə alaraq,

Azərbaycan xalqı və hökumətinin bununla əlaqədar narahatlığını tam bölüşərək,

Bu məsələyə dair İslam Konfransı Təşkilatı Baş Katibinin hesabatını nəzərdən keçirərək,

1. Erməni təcavüzkarlarının Azərbaycan Respublikasının işğal olunmuş ərazilərində İslam sivilizasiyasının tam məhv edilməsinə yönəldilmiş vəhşi hərəkətlərini ciddi surətdə pisləyir.

2. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələrinin Ermənistan Respublikası tərəfindən qeyd-şərtsiz və mütləq yerinə yetirilməsini qəti surətdə tələb edir.

3. Azərbaycan Respublikasının Ermənistan Respublikası tərəfindən işğal olunmuş ərazilərdə İslam mədəni dəyərlərinin qorunmasına regional və beynəlxalq səviyyədə yönəldilmiş səylərini dəstəklədiyini ifadə edir.

4. Azərbaycanın ona dəymiş ziyanın müqabilində təzminat almaq hüququna malik olduğunu və bu təzminatın ödənilməsi üçün Ermənistanın tam məsuliyyət daşıdığını təsdiq edir.

5. Azərbaycanın işğaldan azad edilmiş ərazilərində məscidlərin, təhsil ocaqlarının, kitabxanaların, muzeylərin İKT-yə üzv dövlətlərin yardımı ilə bərpası üçün İKT-nin bölmələrini və ixtisaslaşmış qurumlarını yardım proqramının təşkili imkanlarını araşdırmağa çağırır.

6. Bu problemə dair İslam Konfransı Təşkilatına üzv dövlətlərin mövqeyi barədə BMT, ATƏT və digər beynəlxalq təşkilatlara məlumat verilməsi, İKT və digər ixtisaslaşmış qurumlar və onların bölmələri arasında koordinasiyanın həyata keçirilməsi ilə əlaqədar İKT Baş Katibinə, həmçinin həmin təşkilatlara, xüsusilə İslam İnkişaf Bankı, İSESCO-ya Azərbaycan Respublikasında İslam tarixi abidələrinin qorunması layihələrinin icrası proqramına sayğı ilə yanaşdıqları üçün minnətdarlığını ifadə edir.

6.2.15.3.4. OIC/ICFM-33/POL/SG.REP.7

SECRETARY GENERAL'S REPORT ON THE AGGRESSION OF THE REPUBLIC OF ARMENIA AGAINST THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

1.This report covers the activities and developments since July 2005.

2.More than 15 years after the aggression by the Republic of Armenia against Azerbaijan, the conflict in and around the Nagorno-Karabakh region of the Republic of Azerbaijan remains unsolved and the occupation of significant parts of the territory of Azerbaijan continues, despite various efforts and negotiations that have taken place.

Refugees and Internally Displaced Persons (IDPs):

3.At the outbreak of the conflict in 1988, more than 200,000 Azerbaijanis were expelled from Armenia and found refuge in Azerbaijan. Furthermore, in the course of aggression and occupation of Azerbaijani territories, the Armenian forces conducted a massive campaign of ethnic cleansing which forcibly displaced more than 800,000 Azerbaijanis from their homes in Nagorno-Karabakh and other regions of Azerbaijan.This resulted in a dire humanitarian crisis, with refugees and IDPs suffering from miserable conditions, which has attracted the attention of the international community.

The OIC's Condemnation:

4.The OIC, through its various Resolutions, has condemned the aggression by the Republic of Armenia against Azerbaijan and its continued occupation of the Azerbaijan territories.The OIC called upon the UN Security Council to recognize the existence of aggression against the Republic of Azerbaijan.

5.The OIC Resolutions urged the Armenia to comply with the UN Security Council Resolutions No.822, 853, 874 and 884 of 1993 as a legal basis of the settlement of the conflict. The latest of the OIC Resolution was No.12/10- P(IS) adopted by the Tenth Summit held in Putrajaya, Malaysia, October 2003 and 9/32-P adopted by the 32nd ICFM, held in Sana'a, Yemen, June 2005. Both these resolutions strongly demanded the immediate, unconditional and complete withdrawal of Armenian forces from all occupied territories of Azerbaijan. The resolutions condemned the looting and destruction of historical, cultural and religious heritage in the occupied territories of Azerbaijan. The OIC also urged all States to refrain from providing and supplies of military arms and equipment to Armenia, in order to deprive the aggressor of any opportunity to escalate the conflict and to continue the occupation of Azerbaijani territories and stressed that the

territory of the Member States should not be used for transit of such supplies. The OIC Member States have decided to give absolute support to the issue of territorial integrity of Azerbaijan while voting at the UN and other international fora.

6.As regard to the "elections" held by the Armenian side in the occupied territories on 19 June 2005 and the continuation of the transfer of Armenian settlers into the occupied territories, the OIC reiterated that these activities are illegal and against International Humanitarian Law, including the 1949 Geneva Conventions.

**6.2.16. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının
34-cü sessiyası.
(Sülh, Tərəqqi və Harmoniya sessiyası)**

İslamabad, Pakıstan İslam Respublikası
28-30 Rabi al-Thani 1428H (15-17 May 2007)

6.2.16.1.YEKUN KOMMUNİKE

(çıxarış)

26. Konfrans BMT Nizamnaməsi və beynəlxalq hüquq prinsiplərin kobud şəkildə pozulması demək olan Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyünə qarşı davam edən təcavüzünü özü tərəfindən pisləməsini yenidən təsdiq etdi. O, Ermənistan silahlı qüvvələrinin bütün işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən tam, qeyd-şərtsiz və dərhal çıxardılmasına çağırırdı.

27. The Conference reiterated its determination to support the efforts of the Government of Azerbaijan aimed at removing the obstacles to the peace process, such as the transfer of settlers of Armenian nationality, practices of artificial geographic, cultural, and demographic alterations, unlawful economic activity, and exploitation of natural resources in those occupied territories.

The Conference condemned Armenia and demanded to stop these activities as well as the continued destruction of Azerbaijan's cultural and historical heritage including Islamic monuments. The Conference urged all Member States to further strengthen their solidarity with

Azerbaijan and to extend their full support to its endeavors to achieve soon the restoration of complete sovereignty and territorial integrity of Azerbaijan.

6.2.16.2. İslamabad Bəyannaməsi

(çıxarış)

20. Biz Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünü qətiyyətlə pisləyirik və Ermənistan işğalçı qüvvələrinin Azərbaycanın bütün işğal olunmuş ərazilərindən dərhal, tam və qeyd-şərtsiz çıxardılmasına çağırırıq. Biz bu münaqişənin ərazi bütövlüyünə və beynəlxalq tanınmış sərhədlərin sarsılmazlığına hörmət edilməsi əsasında sülh yolu ilə nizamlanmasına çağırırıq.

6.2.16.3. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının 34-cü sessiyasında qəbul olunmuş qətnamələr.

6.2.16.3.1. Resolution No. 7/34-P. On the aggression of the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan

The Thirty-Fourth Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers (Session of Peace, Progress and Harmony), held in Islamabad, Islamic Republic of Pakistan from 28-30 Rabi Ai-Thani 1428 A.H (15-17 May 2007);

Proceeding from the principles and objectives of the Charter of the Organization of the Islamic Conference;

Gravely concerned over the aggression by the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan which has resulted in the occupation of about 20 percent of the territories of Azerbaijan;

Expressing its profound concern over continued occupation of significant part of the territories of Azerbaijan and illegal transfer of settlers of the Armenian nationality to those territories;

Deeply distressed over the plight of more than one million Azerbaijani displaced persons and refugees resulting from the Armenian aggression and over magnitude and severity of these humanitarian problems;

Reaffirming all previous relevant resolutions and, in particular,

the Resolution No. 21/10-P(1S), adopted by the Tenth Session of the Islamic Summit Conference held in Putrajaya, from 20 to 21 Shaban, 1424H (16-17 October 2003);

Urging strict adherence to the Charter of the UN and full implementation of the relevant Security Council resolutions;

Welcoming all diplomatic and other efforts for the settlement of the conflict between Armenia and Azerbaijan;

Reaffirming commitment by all Member States to respect the sovereignty, territorial integrity and political independence of the Republic of Azerbaijan;

Noting also the destructive influence of the policy of aggression of the Republic of Armenia on the peace process within the OSCE framework;

Taking note of the Report of the Secretary General (Document No. OIC/ICFM-34/POL/SGREP.6).

1. Strongly condemns the aggression of the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan.

2. Considers the actions perpetrated against civilian Azerbaijani population in the occupied Azerbaijani territories as crimes against humanity.

3. Strongly condemns any looting and destruction of the archeological, cultural and religious monuments in the occupied territories of Azerbaijan.

4. Strongly demands the strict implementation of the United Nations Security Council resolutions 822, 853, 874 and 884, and the immediate, unconditional and complete withdrawal of Armenian forces from all occupied Azerbaijani territories including the Nagorno-Karabakh region and strongly urges Armenia to respect the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Azerbaijan.

5. Expresses its concern that Armenia has not yet implemented demands contained in the above stated UN Security Council resolutions.

6. Calls on the UN Security Council to recognize the existence of aggression against the Republic of Azerbaijan; to take the necessary steps under Chapter VII of the Charter of the United Nations to ensure compliance with its resolutions; to condemn and reverse aggression against the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Azerbaijan, and decides to take coordinated action to this end at the

United Nations.

7. Urges all States to refrain from providing any supplies of arms and military equipment to Armenia, in order to deprive the aggressor of any opportunity to escalate the conflict and to continue the occupation of the Azerbaijani territories. The territories of the Member States should not be used for transit of such supplies.

8. Calls upon Member States, as well as other members of the international community, to use such effective political and economic measures as required in order to put an end to Armenian aggression and occupation of the Azerbaijani territories.

9. Calls for a just and peaceful settlement of the conflict between Armenia and Azerbaijan on the basis of respect for the principles of territorial integrity of states and inviolability of internationally recognized borders.

10. Decides to instruct the Permanent Representatives of Member States at the United Nations in New York, while voting at the UN General Assembly, to give full support to the issue of territorial integrity of the Republic of Azerbaijan.

11. Urges Armenia and all Member States of the OSCE Minsk Group to engage constructively in the ongoing OSCE peace process on the basis of the relevant resolutions of the UN Security Council and the relevant OSCE decisions and documents, including those of the First Additional Meeting of the OSCE Council of 24 March 1992, OSCE Summits of 5-6 December 1994, 2-3 December 1996, 18-19 November, 1999, and refrain from any action that will make it more difficult to reach a peaceful solution.

12. Expresses its full support for the three principles of the settlement of the armed conflict between Armenia and Azerbaijan contained in the statement of the OSCE Chairman-in-Office at the 1996 Lisbon OSCE Summit, namely the territorial integrity of the Republic of Armenia and the Republic of Azerbaijan, highest degree of self-rule of the Nagorno-Karabakh region within Azerbaijan and guaranteed security for this region and its whole population.

13. Stresses that fait accompli may not serve as a basis for a settlement, and that neither the current situation within the occupied areas of the Republic of Azerbaijan, nor any actions, including arranging voting process, undertaken there to consolidate the status quo, may be recognized as legally valid.

14. Demands to cease and reverse immediately the transfer of settlers of the Armenian nationality to the occupied territories of Azerbaijan, which constitute a blatant violation of international humanitarian law and has a detrimental impact on the process of peaceful settlement of the conflict, and agrees to render its full support to the efforts of Azerbaijan undertaken to this end, including at the General Assembly of the United Nations, *inter alia*, through their respective Permanent Missions to the United Nations in New York.

15. Requests the OIC Member States to encourage their legal and physical persons not to be engaged in economic activities in the Nagorno-Karabakh region and other occupied territories of Azerbaijan.

16. Expresses its support to the activities of the OSCE Minsk Group and consultations held at the level of the Foreign Ministers of Azerbaijan and Armenia and its understanding that a step-by-step solution will help to ensure gradual elimination of the most serious consequences of the aggression against the Republic of Azerbaijan.

17. Requests the Secretary General to communicate the principled and firm position of the OIC vis-à-vis the Armenian aggression against the Republic of Azerbaijan, to the current Chairman of the Organization for Security and Cooperation in Europe.

18. Reaffirms its total solidarity with and support for the efforts undertaken by the Government and people of Azerbaijan to defend their country.

19. Calls for enabling the displaced persons and refugees to return to their homes in safety, honour and dignity.

20. Expresses its appreciation to all Member States which have provided humanitarian assistance to the refugees and displaced persons and urges all the others to extend their contribution to these people.

21. Expresses its concern over the severity of humanitarian problems concerning the existence of more than one million displaced persons and refugees in the territory of the Republic of Azerbaijan and requests the OIC Member States, the Islamic Development Bank and other Islamic Institutions to render much needed financial and humanitarian assistance to the Republic of Azerbaijan.

22. Considers that Azerbaijan has the right for appropriate compensation with regard to damages it suffered as a result of the

conflict and puts the responsibility for the adequate compensation of these damages on Armenia.

23. Requests the Secretary-General to follow up the implementation of this resolution and to report thereon to the Thirty-fifth Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers.

6.2.16.3.2. Resolution No. 3/34-E. On the activities related to economic assistance to member states and non-oic countries and muslim communities.

The Thirty-fourth Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers (Session of Peace, Progress and Harmony), held in Islamabad, Islamic Republic of Pakistan, from 28 to 30 Rabiul Thani 1428H (15-17 May 2007), Recalling the Ten-Year Programme of Action adopted by the Third Extraordinary Session of the Islamic Summit Conference held in Makkah Al-Mukarramah on 7-8 December, 2005;

D.Economic Assistance to the Republic of Azerbaijan:

Recalling Resolution No. 21/10-E (IS) adopted by the Tenth Session of the Islamic Summit Conference and Resolution No. 10/33-E adopted by the Thirty-third Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers;

Confirming full solidarity of the Member States of the OIC with the Government and people of Azerbaijan at this very critical time of the country's history;

Referring to the relevant UN Security Council Resolutions regarding this conflict;

Deploing the Armenia-backed aggressive separatism instigated in the Nagorno- Karabakh region of the Republic of Azerbaijan, followed by aggression and occupation by Armenia of about 20 percent of Azerbaijani territories and resulted in violent displacement of almost one million Azerbaijani people from their homes, which, as such, resembles the terrible concept of ethnic cleansing;

Conscious of the fact that economic damage inflicted upon Azerbaijan in its territories currently by Armenia already exceeds US\$

60 billion;

Welcoming and appreciating the assistance extended by some Member States and OIC relevant bodies, United Nations institutions and international organizations;

Having taken note of the report of the Secretary General;

20. Appeals to the Member States, International Community and Islamic Institutions to make available to the Government of Azerbaijan the economic and humanitarian assistance with a view of alleviating the suffering of the Azerbaijani people.

21. Calls upon the international organizations to continue to grant humanitarian, financial assistance to Azerbaijan.

6.2.16.3.3. Protection of Islamic holy places.

Resolution No. 2/34-C. On Protection of Islamic holy places.

The Thirty-fourth Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers (Session of Peace, Progress and Harmony), held in Islamabad, Islamic Republic of Pakistan 28-30 Rabiul Thani 1428H (15-17 May, 2007);

Recalling the resolutions adopted by the Islamic Summit Conferences and other Islamic Conferences, in particular the 10th Ordinary and the 3rd Extraordinary Sessions of the Islamic Summit Conferences, the 33rd Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers (ICFM), the 4th Session of the Islamic Conference of Culture Ministers (ICCM), and the 8th Session of COMIAC;

Abiding by Resolution No. 13/31-P on the Rationalization of Islamic Resolutions and Agenda Items adopted by the 31st Session ICFM. held in Istanbul, Turkey;

Recalling the objectives of the OIC which stress the need for coordinated effort to safeguard the Islamic Holy Places and strengthen the struggle of Islamic peoples for the preservation of their dignity, independence and national rights;

Affirming those objectives and principles enshrined in the Charter of the OIC aimed at coordinating efforts to safeguard and preserve the Islamic heritage;

Also recalling the Resolutions of the Organization of the Islamic Conference, on the unified stand against the desecration of Islamic Holy Places, especially Resolution No. 3/6-C (IS) of the Sixth Session

of the Islamic Summit Conference;

Recalling the Resolutions of the Organization of the Islamic Conference on the unified stand against the violations of the sanctity of the Sacred Muslim Places;

Having considered the report of the Secretary-General on the following subjects:

(C) The Destruction and Desecration of Islamic Historical and Cultural Relics and Shrines in the Occupied Azerbaijan Territories Resulting from the Aggression of the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan

Emphasizing that pieces of Azerbaijani history, culture, archaeology, and ethnography remaining in the territories occupied by Armenia are an integral part of Islamic heritage, and, therefore, must be protected;

Reaffirming United Nations Security Council (UNSC) Resolutions No. 822, 853, 874, and 884, which call on the Armenian forces to effect a full withdrawal from all the occupied Azerbaijani territories, including the Lachin and areas, immediately and without conditions; and strongly urge Armenia to respect the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Azerbaijan;

Reaffirming that the utter and barbaric destruction of mosques and other Islamic Shrines in Azerbaijan, at the hands of Armenia, for the purpose of ethnic cleansing is a crime against humanity;

Noting the tremendous losses inflicted by the Armenian aggressors on the Islamic heritage in the Azerbaijani territories occupied by the Republic of Armenia, including total or partial demolition of rare antiquities and places of Islamic civilization, history, and architecture, such as mosques, mausoleums, graves, archaeological excavations, museums, libraries, art exhibition halls, and government theatres and conservatories, besides the destruction and smuggling out of the country of large quantities of priceless treasures and millions of books and historic manuscripts;

Fully sharing the anguish of the government and people of Azerbaijan in this regard;

1. Strongly condemns the barbaric acts committed by the Armenian aggressors in the Republic of Azerbaijan with the aim of

total annihilation of the Islamic heritage in the occupied Azerbaijani territories;

2. Vigorously demands the strict and unconditional implementation by the Republic of Armenia of UN Security Council Resolutions No. 822, 853, 874, and 884.

3. Reaffirms its support for the efforts deployed by Azerbaijan at regional and international levels and aimed at protecting and preserving Islamic cultural values and treasures in the territories occupied by Armenia.

4. Asserts that Azerbaijan is entitled to adequate compensation for the damages it has sustained and affirms the Republic of Armenia's responsibility to pay up full compensation for such damages.

5. Requests the relevant OIC subsidiary organs and specialized agencies to explore the possibility of drawing up a program to help rebuild the mosques, educational institutions, libraries, and museums in the Azerbaijani territories liberated from occupation with the help of OIC Member States.

6. Thanks the Secretary-General for transmitting the OIC Member States' position on this issue to the United Nations, the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE), and other international bodies, and for the coordination measures he has taken within the framework of OIC subsidiary, specialized, and affiliated organs. It also thanks those organs and organizations for their response, especially for the adoption by the IDB and ISESCO of programs to implement projects aimed at protecting Islamic holy places in the Republic of Azerbaijan.

**6.2.17. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının
35-ci sessiyası.
(Çıxarılma və İnkişaf sessiyası)**

Kampala, Uqanda Respublikası

Hicri tarixi ilə 14-16 Cumada al Sani 1429H
(miladi tarixi ilə 18-20 İyun 2008)

6.2.17.1. Kampala Bəyannaməsi

(çıxarış)

25. Biz Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünü qətiyyətlə pisləyirik və Ermənistan işğalçı qüvvələrinin Azərbaycanın bütün işğal olunmuş ərazilərindən dərhal, tam və qeyd-şərtsiz çıxardılmasına çağırırıq. Biz bu münaqişənin ərazi bütövlüyünə və beynəlxalq tanınmış sərhədlərin sarsılmazlığına hörmət edilməsi əsasında sülh yolu ilə nizamlanmasına çağırırıq.

*Kampala şəhəri,
20 İyun 2008 il.*

6.2.17.2. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının 35-ci sessiyasında qəbul olunmuş qətnamələr.

6.2.17.2.1. Resolution No. 6/35-P. On the aggression of the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan

The Thirty-Fifth Session of the Council of Foreign Ministers (Session of Prosperity and Development), held in Kampala, Republic of Uganda from 14-16 Jumad ul-Thani 1429 A.H (18-20 June 2008),

Proceeding from the principles and objectives of the Charter of the Organization of the Islamic Conference;

Gravely concerned over the aggression by the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan which has resulted in the occupation of about 20 percent of the territories of Azerbaijan;

Expressing its profound concern over continued occupation of significant part of the territories of Azerbaijan and illegal transfer of settlers of the Armenian nationality to those territories;

Deeply distressed over the plight of more than one million Azerbaijani displaced persons and refugees resulting from the Armenian aggression and over magnitude and severity of these humanitarian problems;

Reaffirming all previous relevant resolutions and, in particular, the Resolution No. 21/10-P(IS), adopted by the Tenth Session of the Islamic Summit Conference held in

Putrajaya, from 20 to 21 Shaban, 1424H (16-17 October 2003);

Urging strict adherence to the Charter of the UN and full implementation of the relevant Security Council resolutions;

Welcoming all diplomatic and other efforts for the settlement of

the conflict between Armenia and Azerbaijan;

Reaffirming commitment by all Member States to respect the sovereignty, territorial integrity and political independence of the Republic of Azerbaijan; Noting also the destructive influence of the policy of aggression of the Republic of Armenia on the peace process within the OSCE framework;

Taking note of the Report of the Secretary General (Document No. OIC/35-CFM/2008/POL/SG-REPORTS);

1.Strongly condemns the aggression of the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan.

2.Considers the actions perpetrated against civilian Azerbaijani population in the occupied Azerbaijani territories as crimes against humanity.

3.Strongly condemns any looting and destruction of the archeological, cultural and religious monuments in the occupied territories of Azerbaijan.

4.Strongly demands the strict implementation of the United Nations Security Council resolutions 822, 853, 874 and 884, and the immediate, unconditional and complete withdrawal of Armenian forces from all occupied Azerbaijani territories including the Nagorno-Karabakh region and strongly urges Armenia to respect the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Azerbaijan.

5.Expresses its concern that Armenia has not yet implemented demands contained in the above stated UN Security Council resolutions.

6.Calls on the UN Security Council to recognize the existence of aggression against the Republic of Azerbaijan; to take the necessary steps under Chapter VII of the Charter of the United Nations to ensure compliance with its resolutions; to condemn and reverse aggression against the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Azerbaijan, and decides to take coordinated action to this end at the United Nations.

7.Urges all States to refrain from providing any supplies of arms and military equipment to Armenia, in order to deprive the aggressor of any opportunity to escalate the conflict and to continue the occupation of the Azerbaijani territories. The territories of the Member States should not be used for transit of such supplies.

8.Calls upon Member States, as well as other members of the

international community, to use such effective political and economic measures as required in order to put an end to Armenian aggression and occupation of the Azerbaijani territories.

9.Calls for a just and peaceful settlement of the conflict between Armenia and Azerbaijan on the basis of respect for the principles of territorial integrity of states and inviolability of internationally recognized borders.

10.Decides to instruct the Permanent Representatives of Member States at the United Nations in New York, while voting at the UN General Assembly, to give full support to the issue of territorial integrity of the Republic of Azerbaijan.

11.Urges Armenia and all Member States of the OSCE Minsk Group to engage constructively in the ongoing OSCE peace process on the basis of the relevant resolutions of the UN Security Council and the relevant OSCE decisions and documents, including those of the First Additional Meeting of the OSCE Council of 24 March 1992, OSCE Summits of 5-6 December 1994, 2-3 December 1996, 18-19 November, 1999, and refrain from any action that will make it more difficult to reach a peaceful solution.

12.Expresses its full support for the three principles of the settlement of the armed conflict between Armenia and Azerbaijan contained in the statement of the OSCE Chairman-in-Office at the 1996 Lisbon OSCE Summit, namely the territorial integrity of the Republic of Armenia and the Republic of Azerbaijan, highest degree of self-rule of the Nagorno-Karabakh region within Azerbaijan and guaranteed security for this region and its whole population.

13.Stresses that fait accompli may not serve as a basis for a settlement, and that neither the current situation within the occupied areas of the Republic of Azerbaijan, nor any actions, including arranging voting process, undertaken there to consolidate the status quo, may be recognized as legally valid.

14.Demands to cease and reverse immediately the transfer of settlers of the Armenian nationality to the occupied territories of Azerbaijan, which constitute a blatant violation of international humanitarian law and has a detrimental impact on the process of peaceful settlement of the conflict, and agrees to render its full support to the efforts of Azerbaijan undertaken to this end, including at the General Assembly of the United Nations, inter alia, through their

respective Permanent Missions to the United Nations in New York.

15.Requests the OIC Member States to encourage their legal and physical persons not to be engaged in economic activities in the Nagorno-Karabakh region and other occupied territories of Azerbaijan.

16.Expresses its support to the activities of the OSCE Minsk Group and consultations held at the level of the Foreign Ministers of Azerbaijan and Armenia and its understanding that a step-by-step solution will help to ensure gradual elimination of the most serious consequences of the aggression against the Republic of Azerbaijan.

17.Requests the Secretary General to communicate the principled and firm position of the OIC vis-à-vis the Armenian aggression against the Republic of Azerbaijan, to the current Chairman of the Organization for Security and Cooperation in Europe.

18.Reaffirms its total solidarity with and support for the efforts undertaken by the Government and people of Azerbaijan to defend their country.

19.Calls for enabling the displaced persons and refugees to return to their homes in safety, honor and dignity.

20.Expresses its appreciation to all Member States which have provided humanitarian assistance to the refugees and displaced persons and urges all the others to extend their contribution to these people.

21.Expresses its concern over the severity of humanitarian problems concerning the existence of more than one million displaced persons and refugees in the territory of the Republic of Azerbaijan and requests the OIC Member States, the Islamic Development Bank and other Islamic Institutions to render much needed financial and humanitarian assistance to the Republic of Azerbaijan.

22.Considers that Azerbaijan has the right for appropriate compensation with regard to damages it suffered as a result of the conflict and puts the responsibility for the adequate compensation of these damages on Armenia.

23.Requests the Secretary-General to follow up the implementation of this resolution and to report thereon to the 36th CFM.

6.2.17.2.2. Resolution No. 3/35-E. Activities Related to Economic

Assistance to Member States and Non-OIC Countries and Muslim Communities.

The Thirty Fifth Session of the Council of the Foreign Ministers of the Organization of the Islamic Conference (Session of Prosperity and Development), held in Kampala, Republic of Uganda, from 18 to 20 June, 2008,

Recalling the Ten-Year Programme of Action adopted by the Third Extraordinary Session of the Islamic Summit Conference held in Makkah Al-Mukarramah on 7-8 December, 2005;

B. Economic assistance to the Republic of Azerbaijan:

Recalling Resolution No.2/11-E(IS) adopted by the Eleventh Session of the Islamic Summit Conference; and Resolution No.3/34-E adopted by the Thirty Fourth Islamic Conference of Foreign Ministers;

Confirming full solidarity of the Member States of the OIC with the Government and people of Azerbaijan at this very critical time of the country's history;

Referring to the relevant UN Security Council Resolutions regarding this conflict;

Deploring the Armenia-backed aggressive separatism instigated in the Nagorno- Karabakh region of the Republic of Azerbaijan, followed by aggression and occupation by Armenia of about 20 percent of Azerbaijani territories and resulted in violent displacement of almost one million Azerbaijani people from their homes, which, as such, resembles the terrible concept of ethnic cleansing;

Conscious of the fact that economic damage inflicted upon Azerbaijan in its territories currently occupied by Armenia already exceeds US\$ 60 billion;

Welcoming and appreciating the assistance extended by some Member States and OIC relevant bodies, United Nations institutions and international organizations;

Having taken note of the report of the Secretary General;

6.Appeals to the Member States, International Community and Islamic Institutions to make available to the Government of Azerbaijan the economic and humanitarian assistance with a view of alleviating the suffering of the Azerbaijani people.

7.Calls upon the international organizations to continue to grant humanitarian and financial assistance to Azerbaijan.

6.2.17.2.3. Resolutions on cultural and social affairs adopted by the 35th session of the council of foreign ministers.

Resolution No. 3/35-C. On protection of Islamic holy places.

The 35th Session of the Council of Foreign Ministers (CFM) (Session of Prosperity and Development) to be held in, Kampala, Republic of Uganda, on 14-16 Jumadi Al Thani 1429H (18-20 June, 2008),

Recalling the resolutions adopted by the Islamic Summit Conferences and other OIC Islamic Conferences, in particular the 11th Ordinary and the 3rd Extraordinary Session of the Islamic Summit Conference, the 34th Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers (ICFM), the 5th Session of the Islamic Conference of Culture Ministers (ICCM), and the 8th Session of COMIAC;

Recalling the objectives of the OIC which stress the need for coordinated effort to safeguard the Islamic Holy Places and strengthen the struggle of Islamic peoples for the preservation of their dignity, independence and national rights;

Affirming those objectives and principles enshrined in the Charter of the OIC aimed at coordinating efforts to safeguard and preserve the Islamic heritage;

Also recalling the Resolutions of the Organization of the Islamic Conference, on the unified stand against the desecration of Islamic Holy Places, especially Resolution No. 3/6-C (IS) of the Sixth Session of the Islamic Summit Conference;

Recalling the Resolutions of the Organization of the Islamic Conference on the unified stand against the violations of the sanctity of the Sacred Muslim Places;

C) The Destruction and Desecration of Islamic Historical and Cultural Relics and Shrines in the Occupied Azerbaijan Territories Resulting from the Aggression of the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan

Emphasizing that pieces of Azerbaijani history, culture, archaeology, and ethnography remaining in the territories occupied by Armenia are an integral part of Islamic heritage, and, therefore, must be protected;

Reaffirming United Nations Security Council (UNSC) Resolutions No. 822, 853, 874, and 884, which call on the Armenian forces to effect a full withdrawal from all the occupied Azerbaijani territories, including the Lachin and Shusha areas, immediately and without conditions; and strongly urge Armenia to respect the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Azerbaijan;

Reaffirming that the utter and barbaric destruction of mosques and other Islamic Shrines in Azerbaijan, at the hands of Armenia, for the purpose of ethnic cleansing is a crime against humanity;

Noting the tremendous losses inflicted by the Armenian aggressors on the Islamic heritage in the Azerbaijani territories occupied by the Republic of Armenia, including

total or partial demolition of rare antiquities and places of Islamic civilization, history, and architecture, such as mosques, mausoleums, graves, archaeological excavations, museums, libraries, art exhibition halls, and government theatres and conservatories, besides the destruction and smuggling out of the country of large quantities of priceless treasures and millions of books and historic manuscripts;

Fully sharing the anguish of the government and people of Azerbaijan in this regard;

1. Strongly condemns the barbaric acts committed by the Armenian aggressors in the Republic of Azerbaijan with the aim of total annihilation of the Islamic heritage in the occupied Azerbaijani territories;

2. Vigorously demands the strict and unconditional implementation by the Republic of Armenia of UN Security Council Resolutions No. 822, 853, 874, and 884.

3. Reaffirms its support for the efforts deployed by Azerbaijan at regional and international levels and aimed at protecting and preserving Islamic cultural values and treasures in the territories occupied by Armenia.

4. Asserts that Azerbaijan is entitled to adequate compensation for the damages it has sustained and affirms the Republic of Armenia's responsibility to pay up full compensation for such damages.

5. Requests the relevant OIC subsidiary organs and specialized agencies to explore the possibility of drawing up a program to help rebuild the mosques, educational institutions, libraries, and museums in the Azerbaijani territories liberated from occupation with the help of OIC Member States.

6. Thanks the Secretary-General for transmitting the OIC Member States' position on this issue to the United Nations, the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE), and other international bodies, and for the coordination measures he has taken within the framework of OIC subsidiary, specialized, and affiliated organs. It also thanks those organs and organizations for their response, especially for the adoption by the IDB and ISESCO of programs to implement projects aimed at protecting Islamic holy places in the Republic of Azerbaijan.

6.2.18. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 36-cı sessiyası.

(“İslam Həmrəyliyinə möhkəmləndirilməsi” sessiyası)

Dəməşk, Suriya Ərəb Respublikası

28 Camadul avval - 1 Camadul Sani, 1430H (23-25 May, 2009)

6.2.18.1.İslam Konfransı Təşkilatı Xarici İşlər Nazirləri Şurasının 36-cı sessiyasında qəbul olunmuş qətnamələr.

6.2.18.1.1. Resolution No.9/36-Pol. On the aggression of the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan

The Thirty-Sixth Session of the Council of Foreign Ministers (Session of Enhancing Islamic Solidarity), held in Damascus, Syrian Arab Republic from 28 Jamadul Awal – 1 Jamadul Thani 1430 H (23-25 May 2009);

Proceeding from the principles and objectives of the Charter of the Organization of the Islamic Conference;

Gravely concerned over the aggression by the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan which has resulted in the occupation of about 20 percent of the territories of Azerbaijan;

Expressing its profound concern over continued occupation of

significant part of the territories of Azerbaijan and illegal transfer of settlers of the Armenian nationality to those territories;

Deeply distressed over the plight of more than one million Azerbaijani displaced persons and refugees resulting from the Armenian aggression and over magnitude and severity of these humanitarian problems;

Reaffirming all previous relevant resolutions and, in particular, the Resolution No.

10/11-P(IS), adopted by the Eleventh Session of the Islamic Summit Conference held in Dakar, Republic of Senegal, from 6-7 Rabiul Awwal, 1429H (13-14 March 2008);

Urging strict adherence to the Charter of the UN and full implementation of the relevant Security Council resolutions;

Welcoming all diplomatic and other efforts for the settlement of the conflict between Armenia and Azerbaijan;

Reaffirming commitment by all Member States to respect the sovereignty, territorial integrity and political independence of the Republic of Azerbaijan;

Noting also the destructive influence of the policy of aggression of the Republic of Armenia on the peace process within the OSCE framework;

Taking note of the Report of the Secretary General;

1. Strongly condemns the aggression of the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan.

2. Considers the actions perpetrated against civilian Azerbaijani population in the occupied Azerbaijani territories as crimes against humanity.

3. Strongly condemns any looting and destruction of the archeological, cultural and religious monuments in the occupied territories of Azerbaijan.

4. Strongly demands the strict implementation of the United Nations Security Council

resolutions 822, 853, 874 and 884 as well as the United Nations General Assembly resolution A/RES/62/243, and the immediate, unconditional and complete withdrawal of Armenian forces from all occupied Azerbaijani territories including the Nagorno-Karabakh region and strongly urges Armenia to respect the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Azerbaijan.

5. Urges all Member States in a most expedite way to present their input replying to the request of the UN Secretary General to be reflected accordingly in his report on the implementation of United Nations General Assembly Resolution A/RES/62/243 and to include in their responses to the UN Secretary General the principled position committed to by all OIC Member States on the unequivocal support to the settlement of the Armenia-Azerbaijan conflict on the basis of territorial integrity of Azerbaijan and return of expelled population of Azerbaijan to their homelands, as well as prevention of any action aimed at maintenance of occupation of territories. Furthermore, as the report of the UN Secretary General will be considered within the UN General Assembly meeting in the upcoming months, calls upon all Member States to instruct their Permanent Missions and Delegations in New York and Geneva to keep this item on the agenda and to render their strong support to initiatives launched by Azerbaijan in this context.

6. Expresses its concern that Armenia has not yet implemented demands contained in the above stated UN Security Council resolutions.

7. Calls on the UN Security Council to recognize the existence of aggression against the Republic of Azerbaijan; to take the necessary steps under Chapter VII of the Charter of the United Nations to ensure compliance with its resolutions; to condemn and reverse aggression against the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Azerbaijan, and decides to take coordinated action to this end at the United Nations.

8. Urges all States to refrain from providing any supplies of arms and military equipment to Armenia, in order to deprive the aggressor of any opportunity to escalate the conflict and to continue the occupation of the Azerbaijani territories. The territories of the Member States should not be used for transit of such supplies.

9 Calls upon Member States, as well as other members of the international community, to use such effective political and economic measures as required in order to put an end to Armenian aggression and occupation of the Azerbaijani territories.

10. Calls for a just and peaceful settlement of the conflict between Armenia and Azerbaijan on the basis of respect for the principles of territorial integrity of states and inviolability of internationally

recognized borders.

11. Decides to instruct the Permanent Representatives of Member States at the United

Nations in New York, while voting at the UN General Assembly, to give full support to the issue of territorial integrity of the Republic of Azerbaijan.

12. Urges Armenia and all Member States of the OSCE Minsk Group to engage constructively in the ongoing OSCE peace process on the basis of the relevant resolutions of the UN Security Council and the relevant OSCE decisions and documents, including those of the First Additional Meeting of the OSCE Council of 24 March 1992, OSCE Summits of 5-6 December 1994, 2-3 December 1996, 18-19 November, 1999, and refrain from any action that will make it more difficult to reach a peaceful solution.

13. Expresses its full support for the three principles of the settlement of the armed conflict between Armenia and Azerbaijan contained in the statement of the OSCE Chairman-in-Office at the 1996 Lisbon OSCE Summit, namely the territorial integrity of the Republic of Armenia and the Republic of Azerbaijan, highest degree of self-rule of the Nagorno-Karabakh region within Azerbaijan and guaranteed security for this region and its whole population.

14. Stresses that *fait accompli* may not serve as a basis for a settlement, and that neither the current situation within the occupied areas of the Republic of Azerbaijan, nor any actions, including arranging voting process, undertaken there to consolidate the status quo, may be recognized as legally valid.

15. Demands to cease and reverse immediately the transfer of settlers of the Armenian nationality to the occupied territories of Azerbaijan, which constitute a blatant violation of international humanitarian law and has a detrimental impact on the process of peaceful settlement of the conflict, and agrees to render its full support to the efforts of Azerbaijan undertaken to this end, including at the General Assembly of the United Nations, *inter alia*, through their respective Permanent Missions to the United Nations in New York.

16. Requests the OIC Member States to encourage their legal and physical persons not to be engaged in economic activities in the Nagorno-Karabakh region and other occupied territories of Azerbaijan.

17. Expresses its support to the activities of the OSCE Minsk Group and consultations held at the level of the Foreign Ministers of Azerbaijan and Armenia and its understanding that a step-by-step solution will help to ensure gradual elimination of the most serious consequences of the aggression against the Republic of Azerbaijan.

18. Requests the Secretary General to communicate the principled and firm position of the OIC vis-à-vis the Armenian aggression against the Republic of Azerbaijan, to the current Chairman of the Organization for Security and Cooperation in Europe.

19. Reaffirms its total solidarity with and support for the efforts undertaken by the Government and people of Azerbaijan to defend their country.

20. Calls for enabling the displaced persons and refugees to return to their homes in safety, honor and dignity.

21. Expresses its appreciation to all Member States which have provided humanitarian assistance to the refugees and displaced persons and urges all the others to extend their contribution to these people.

22. Expresses its concern over the severity of humanitarian problems concerning the

existence of more than one million displaced persons and refugees in the territory of the Republic of Azerbaijan and requests the OIC Member States, the Islamic Development Bank and other Islamic Institutions to render much needed financial and humanitarian assistance to the Republic of Azerbaijan.

23. Considers that Azerbaijan has the right for appropriate compensation with regard to damages it suffered as a result of the conflict and puts the responsibility for the adequate compensation of these damages on Armenia.

24. Requests the Secretary-General to follow up the implementation of this resolution and to report thereon to the 37th CFM.

6.2.18.1.2. Resolution No. 3/36-E. On the activities related to economic assistance to member states, non-oic countries and muslim communities.

(Session of Enhancing Islamic Solidarity) held in Damascus, Syrian Arab Republic, from 28 Jumada Al-Awwal to 1 Jumada Al-Thani 1430H (23-25 May 2009),

Recalling the Ten-Year Programme of Action adopted by the Third Extraordinary Session of the Islamic Summit Conference held in Makkah Al-Mukarramah on 7-8 December, 2005;

Reaffirming its strong support to the resolutions of the previous sessions of the Islamic Summit Conferences, Council of Foreign Ministers and COMCEC on this matter;

Having taken note of the report of the Secretary General;

8. Also invites all Member States to continue extending economic assistance to other

Member States and report it to the OIC General Secretariat.

B. Economic assistance to the Republic of Azerbaijan:

Confirming full solidarity of the Member States of the OIC with the Government and people of Azerbaijan at this very critical time of the country's history;

Referring to the relevant UN Security Council Resolutions regarding this conflict;

Deploping the Armenia-backed aggressive separatism instigated in the Nagorno- Karabakh region of the Republic of Azerbaijan, followed by aggression and occupation by Armenia of about 20 percent of Azerbaijani territories and resulted in violent displacement of almost one million Azerbaijani people from their homes, which, as such, resembles the terrible concept of ethnic cleansing;

Conscious of the fact that economic damage inflicted upon Azerbaijan in its territories currently occupied by Armenia already exceeds US\$ 60 billion;

Welcoming and appreciating the assistance extended by some Member States and OIC relevant bodies, United Nations institutions and international organizations;

9. Appeals to the Member States, International Community and Islamic Institutions to make available to the Government of Azerbaijan the economic and humanitarian assistance with a view of alleviating the suffering of the Azerbaijani people.

10. Calls upon the international organizations to continue to grant

humanitarian and financial assistance to Azerbaijan.

6.2.18.1.3. Resolution No. 2/36-C. On protection of Islamic holy places.

The 36th Session of the Council of Foreign Ministers (CFM) (Session of Enhancing Islamic Solidarity) held in Damascus, Syrian Arab Republic on 28 Jumadi Al Awwal – 01 A1Jumadi Al Thani 1430H (23-25) May, 2009),

Recalling the resolutions adopted by the Islamic Summit Conferences and other OIC Conferences, in particular the 11th Ordinary and the 3rd Extraordinary Sessions of the Islamic Summit Conferences, the 35th Session of Council of Foreign Ministers (CFM), the 5th Session of the Islamic Conference of Culture Ministers (ICCM), and the 8th Session of COMIAC;

Recalling the objectives of the OIC which stress the need for coordinated effort to safeguard the Islamic Holy Places and strengthen the struggle of Islamic peoples for the preservation of their dignity, independence and national rights;

Affirming those objectives and principles enshrined in the Charter of the OIC aimed at coordinating efforts to safeguard and preserve the Islamic heritage;

Also recalling the Resolutions of the Organization of the Islamic Conference, on the unified stand against the desecration of Islamic Holy Places, especially Resolution No. 3/6-C (IS) of the Sixth Session of the Islamic Summit Conference;

Recalling the Resolutions of the Organization of the Islamic Conference on the unified stand against the violations of the sanctity of the Sacred Muslim Places:

C) The destruction and desecration of Islamic historical and cultural relics and shrines in the occupied Azerbaijan territories resulting from the aggression of the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan:

Emphasizing that pieces of Azerbaijani history, culture, archaeology, and ethnography remaining in the territories occupied by Armenia are an integral part of Islamic heritage, and, therefore, must

be protected;

Reaffirming United Nations Security Council (UNSC) Resolutions No. 822, 853, 874, and 884, which call on the Armenian forces to effect a full withdrawal from all the occupied Azerbaijani territories, including the Lachin and Shusha areas, immediately and without conditions; and strongly urge Armenia to respect the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Azerbaijan;

Reaffirming that the utter and barbaric destruction of mosques and other Islamic Shrines in Azerbaijan, at the hands of Armenia, for the purpose of ethnic cleansing is a crime against humanity;

Noting the tremendous losses inflicted by the Armenian aggressors on the Islamic heritage in the Azerbaijani territories occupied by the Republic of Armenia, including total or partial demolition of rare antiquities and places of Islamic civilization, history, and architecture, such as mosques, mausoleums, graves, archaeological excavations, museums, libraries, art exhibition halls, and government theatres and conservatories, besides the destruction and smuggling out of the country of large quantities of priceless treasures and millions of books and historic manuscripts;

Fully sharing the anguish of the government and people of Azerbaijan in this regard:

1. Strongly condemns the barbaric acts committed by the Armenian aggressors in the Republic of Azerbaijan with the aim of total annihilation of the Islamic heritage in the occupied Azerbaijani territories.

2. Vigorously demands the strict and unconditional implementation by the Republic of Armenia of UN Security Council Resolutions No. 822, 853, 874, and 884.

3. Reaffirms its support for the efforts deployed by Azerbaijan at regional and international levels and aimed at protecting and preserving Islamic cultural values and treasures in the territories occupied by Armenia.

4. Asserts that Azerbaijan is entitled to adequate compensation for the damages it has sustained and affirms the Republic of Armenia's responsibility to pay up full compensation for such damages.

5. Requests the relevant OIC subsidiary organs and specialized agencies to explore the possibility of drawing up a program to help rebuild the mosques, educational institutions, libraries, and museums

in the Azerbaijani territories liberated from occupation with the help of OIC Member States.

6. Thanks the Secretary-General for transmitting the OIC Member States' position on this issue to the United Nations, the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE), and other international bodies, and for the coordination measures he has taken within the framework of OIC subsidiary, specialized, and affiliated organs. It also thanks those organs and organizations for their response, especially for the adoption by the IDB and ISESCO of programs to implement projects aimed at protecting Islamic holy places in the Republic of Azerbaijan.

6.2.19. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının

37-ci sessiyası.

(“Daha təhlükəsiz və çiçəklənən İslam Dünyasının ümumi görünüşü” sessiyası)

Düşənbə, Tacikistan Respublikası

04-06 Cumada al Sani, 1431H (18-20 May, 2010)

6.2.19.1. Düşənbə Bəyannaməsi

(çıxarış)

Biz Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünü pisləyir və münaqişəni Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü və beynəlxalq tanınmış sərhədlərinin toxunulmazlığına hörmət edilməsi əsasında nizamlanmasına çağırırıq.

6.2.19.2. İslam Konfransı Təşkilatı Xarici işlər nazirləri Şurasının 37-ci sessiyasında qəbul olunmuş qətnamələr.

6.2.19.2.1. Resolution No. 10/37-Pol. On the aggression of the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan

The Thirty-Seventh Session of the Council of Foreign Ministers

(Session of Shared Vision of a More Secure and Prosperous Islamic World), held in Dushanbe, the Republic of Tajikistan, from 4-6 Jamadul Thani 1431 H (18-20 May 2010),

Proceeding from the principles and objectives of the Charter of the Organization of the Islamic Conference,

Gravely concerned over the aggression by the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan which has resulted in the occupation of about 20 percent of the territories of Azerbaijan,

Expressing its profound concern over continued occupation of significant part of the territories of Azerbaijan and illegal transfer of settlers of the Armenian nationality to those territories,

Deeply distressed over the plight of more than one million Azerbaijani displaced persons and refugees resulting from the Armenian aggression and over magnitude and severity of these humanitarian problems,

Reaffirming all previous relevant resolutions and, in particular, the Resolution No. 10/11-P(IS), adopted by the Eleventh Session of the Islamic Summit Conference held in Dakar, Republic of Senegal, from 6-7 Rabiul Awwal, 1429H (13-14 March 2008),

Urging strict adherence to the Charter of the UN and full implementation of the relevant Security Council resolutions,

Welcoming all diplomatic and other efforts for the settlement of the conflict between Armenia and Azerbaijan,

Reaffirming commitment by all Member States to respect the sovereignty, territorial integrity and political independence of the Republic of Azerbaijan,

Noting also the destructive position of the Republic of Armenia in the OSCE peace process, Taking note of the Report of the Secretary General,

1. Strongly condemns the aggression of the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan;

2. Considers the actions perpetrated against civilian Azerbaijani population in the occupied Azerbaijani territories as crimes against humanity;

3. Strongly condemns any looting and destruction of the archeological, cultural and religious monuments in the occupied territories of Azerbaijan;

4. Strongly demands the strict implementation of the United Nations Security Council resolutions 822, 853, 874 and 884 as well as the United Nations General Assembly resolution A/RES/62/243, and the immediate, unconditional and complete withdrawal of Armenian forces from all occupied Azerbaijani territories including the Nagorno-Karabakh region and strongly urges Armenia to respect the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Azerbaijan;

5. Welcomes the efforts of Kazakhstan in its capacity of the OSCE Chairman-in-Office to address the Nagorno-Karabakh conflict and to intensify the OSCE peace process;

6. Calls upon all Member States to instruct their Permanent Missions and Delegations in New York and Geneva to keep this item on the agenda and to render their strong support to initiatives launched by Azerbaijan in this context;

7. Expresses its concern that Armenia has not yet implemented demands contained in the above stated UN Security Council resolutions;

8. Calls on the UN Security Council to recognize the existence of aggression against the Republic of Azerbaijan; to take the necessary steps under Chapter VII of the Charter of the United Nations to ensure compliance with its resolutions; to condemn and reverse aggression against the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Azerbaijan, and decides to take coordinated action to this end at the United Nations;

9. Urges all states to refrain from providing any supplies of arms and military equipments to Armenia in order to deprive it of any opportunity to escalate the conflict and to continue the occupation of the Azerbaijani territories. The territories of the Member States should not be used for transit of such supplies;

10. Calls upon Member States, as well as other members of the international community, to use such effective political and economic

measures as required in order to put an end to Armenian aggression and occupation of the Azerbaijani territories;

11. Calls for a just and peaceful settlement of the conflict between Armenia and Azerbaijan on the basis of respect for the principles of territorial integrity of states and inviolability of internationally recognized borders;

12. Decides to instruct the Permanent Representatives of Member States at the United Nations in New York, while voting at the UN General Assembly, to give full support to the issue of territorial integrity of the Republic of Azerbaijan;

13. Urges Armenia and all Member States of the OSCE Minsk Group to engage constructively in the ongoing OSCE peace process on the basis of the relevant resolutions of the UN Security Council and the relevant OSCE decisions and documents, including those of the First Additional Meeting of the OSCE Council of 24 March 1992, OSCE Summits of 5-6 December 1994, 2-3 December 1996, 18-19 November, 1999, and refrain from any action that will make it more difficult to reach a peaceful solution;

14. Expresses its full support for the three principles of the settlement of the armed conflict between Armenia and Azerbaijan contained in the statement of the OSCE Chairman-in-Office at the 1996 Lisbon OSCE Summit, namely the territorial integrity of the Republic of Armenia and the Republic of Azerbaijan, highest degree of self-rule of the Nagorno-Karabakh region within Azerbaijan and guaranteed security for this region and its whole population;

15. Stresses that fait accompli may not serve as a basis for a settlement, and that neither the current situation within the occupied areas of the Republic of Azerbaijan, nor any actions, including arranging voting process, undertaken there to consolidate the status quo, may be recognized as legally valid;

16. Demands to cease and reverse immediately the transfer of settlers of the Armenian nationality to the occupied territories of Azerbaijan, which constitute a blatant violation of international humanitarian law and has a detrimental impact on the process of

peaceful settlement of the conflict, and agrees to render its full support to the efforts of Azerbaijan undertaken to this end, including at the General Assembly of the United Nations, inter alia, through their respective Permanent Missions to the United Nations in New York;

17. Requests the OIC Member States to encourage their legal and physical persons not to be engaged in economic activities in the Nagorno-Karabakh region and other occupied territories of Azerbaijan;

18. Expresses its support to the activities of the OSCE Minsk Group and consultations held between Azerbaijan and Armenia and its understanding that a step by step solution will help to ensure elimination of the most serious consequences of the aggression against the Republic of Azerbaijan;

19. Requests the Secretary General to communicate the principled and firm position of the OIC vis-à-vis the Armenian aggression against the Republic of Azerbaijan, to the current Chairman of the Organization for Security and Cooperation in Europe;

20. Reaffirms its total solidarity with and support for the efforts undertaken by the Government and people of Azerbaijan to defend their country;

21. Calls for enabling the displaced persons and refugees to return to their homes in safety, honor and dignity;

22. Expresses its appreciation to all Member States which have provided humanitarian assistance to the refugees and displaced persons and urges all the other States to extend their assistance to these people;

23. Expresses its concern over the severity of humanitarian problems concerning the existence of more than one million displaced persons and refugees in the territory of the Republic of Azerbaijan and requests the OIC Member States, the Islamic Development Bank and other Islamic Institutions to render much needed financial and humanitarian assistance to the Republic of Azerbaijan;

24. Considers that Azerbaijan has the right for appropriate compensation with regard to damages it suffered as a result of the

conflict and puts the responsibility for the adequate compensation of these damages on Armenia;

25. Requests the Secretary-General to follow up the implementation of this resolution and to report thereon to the 38th CFM;

6.2.19.2.2. Resolution No.6/37-E. On economic assistance to member states and muslim communities in non-oic countries.

The Thirty-Seven Session of the Council of the Foreign Ministers of the Organization of the Islamic Conference (Session on Shared Vision of a More Secure and Prosperous Islamic World), held in Dushanbe, Republic of Tajikistan, from 4-6 Jumada Al - Thani 1431H (18 to 20 May, 2010),

Recalling the Ten-Year Programme of Action adopted by the Third Extraordinary Session of the Islamic Summit Conference held in Makkah Al-Mukarramah, Kingdom of Saudi Arabia, on 7-8 December 2005,

Recalling the Resolution No. 2/11 - E (IS) adopted at the 11th Session of the Islamic Summit Conference (Session of the Islamic Ummah in the 21st Century), held in Dakar, Republic of Senegal on 13 – 14 March 2008,

Recalling the provisions of Istanbul Declaration adopted by the COMCEC Economic Summit, held in Istanbul, Republic of Turkey on 9 November 2009,

Reaffirming the Resolution No.3/36-E of the Thirty-Sixth Session of the Council of Foreign Ministers of the Organization of the Islamic Conference held in Damascus, Syrian Arab Republic, from 23 to 25 May 2009, Mindful of the consequences of global financial and economic meltdown, exemplified by negative growth, deteriorating current account balances, dwindling overseas remittances and Official Development Assistance, as well as rising unemployment and poverty in member states,

Commending the initiatives of the OIC General Secretariat,

COMCEC Coordination Office, SESRIC, ICDT, IDB, and the ICCI in the area of policy coordination, increasing financial flows and intra-OIC investments under the auspices of the COMCEC,

Also commending the bold initiatives of the General Secretariat, SESRIC and the Turkish Agency for International Cooperation and development (TIKA) to establish a coordination framework among development cooperation agencies in OIC Member States,

Expressing appreciation for the financial, humanitarian and development assistances provided by OIC Member States in the form of humanitarian and development programmes,

Noting the growing importance of the external assistance in alleviating poverty, enhancing food security, promoting sustainable development and strengthening institutional capacity in OIC Member States, in particular among its least developed countries,

Regretting that despite the progress made on debt cancellation, relief and rescheduling both bilaterally, and multilaterally in the framework of the Bretton Woods institutions, the burden of the debt remains a major constraint and an obstacle to economic growth and human development in many OIC Member States, Considering the reports of SESRIC, ICDT, IDB and COMCEC, Having taken note of the report of the Secretary General, 1.Urges the OIC Member States to strengthen their efforts for achieving a potential alternative and sound financial system based on Islamic principles within the framework of OIC, which would prevent future generations from facing the catastrophic impacts of the crisis;

2.Calls for building more effective partnership and coordination between Member States, OIC institutions and development agencies so as to mitigate the effects of the global economic crisis and advance sustainable development in OIC Member States;

3.Reaffirms the importance of the World Islamic Economic Forum (WIEF) and calls the officials and businesspersons of the OIC Member States and international community to actively participate in the 7th WIEF in Kazakhstan in 2011.

4.Requests the Member States to support efforts aimed at

establishing cross border projects to promote socio-economic development and peace building efforts by OIC Member States;

5.Calls for execution of infrastructural development projects, free trade regime and investment schemes in Member States to help improve the income of their rural population and smallholders farmers and reduce their vulnerability to price fluctuations in world market;

6.Requests the SESRIC to continue to monitor the world economic developments and their socio- economic implications on the OIC Member States and to report on this matter to the annual sessions of the COMCEC with a set of recommendations;

7.Calls upon the Member States to continue to extend all possible forms of assistance to least developed Member States as well as Muslim Communities in countries, which are not members of the Organization;

8.Comments the Governments of Turkey, Egypt, Libya, Saudi Arabia for their respective assistance to some OIC Member States in 2009;

9.Urges Member States to continue to voluntarily provide the General Secretariat with annual reports on their assistance to Member States as well as Muslim Communities;

10.Notes the on-going efforts of Development Cooperation Institutions in OIC Member States to consider the establishment of the OIC Development Assistance Committee (OIC- DAC) to promote development assistance among OIC Member States;

11.Requests the Secretary General to follow up the implementation of this resolution and submit a report on the above and each item appearing from A to F to the Thirty-Eighth Session of the Council of Foreign Ministers.

A. Economic Assistance to the Republic of Azerbaijan:

Confirming full solidarity of the Member States of the OIC with the Government and people of Azerbaijan at this very critical time of the country's history,

Referring to the relevant UN Security Council Resolutions regarding this conflict,

Deploring the Armenia-backed aggressive separatism instigated in the Nagorno- Karabakh region of the Republic of Azerbaijan, followed by aggression and occupation by Armenia of about 20 percent of Azerbaijani territories and resulted in violent displacement of almost one million Azerbaijani people from their homes, which, as such, resembles the terrible concept of ethnic cleansing,

Conscious of the fact that economic damage inflicted upon Azerbaijan in its territories currently occupied by Armenia already exceeds US \$60 billion,

Welcoming and appreciating the assistance extended by some Member States and OIC relevant bodies, United Nations institutions and international organizations,

Emphasizing the fact that despite the efforts and achievements of the Republic of Azerbaijan in solving the problems of IDPs and refugees, there is still a need for technical and financial assistance by donor countries and international organizations,

1.Appeals to the Member States, International Community and Islamic Institutions to make available to the Government of Azerbaijan the financial and technical assistance with a view of implementing development projects aimed at improvement of social and living conditions of IDPs;

2.Calls upon the international organizations to continue to support economic and social development activities of Azerbaijan.

6.2.19.2.3. Resolution No. 2/37-C. On protection of Islamic Holy Places.

The 37th Session of the Council of Foreign Ministers (CFM), (Session of Shared Vision of a More Secure and Prosperous Islamic World), held in Dushanbe, Republic of Tajikistan on 04-06 Jamadi Al Thani 1431H (18-20 May, 2010),

Recalling the resolutions adopted by the Islamic Summit

Conferences and other OIC Conferences, in particular the 11th Ordinary and the 3rd Extraordinary Sessions of the Islamic Summit Conferences, the 36th Session of Council of Foreign Ministers (CFM), the 6th Session of the Islamic Conference of Culture Ministers (ICCM), and the 8th Session of COMIAC;

Recalling the objectives of the OIC which stress the need for coordinated effort to safeguard the Islamic Holy Places and strengthen the struggle of Islamic peoples for the preservation of their dignity, independence and national rights;

Affirming those objectives and principles enshrined in the Charter of the OIC aimed at coordinating efforts to safeguard and preserve the Islamic heritage;

Also recalling the Resolutions of the Organization of the Islamic Conference, on the unified stand against the desecration of Islamic Holy Places, especially Resolution No. 3/6-C (IS) of the Sixth Session of the Islamic Summit Conference;

Recalling the Resolutions of the Organization of the Islamic Conference on the unified stand against the violations of the sanctity of the Sacred Muslim Places:

3.Strongly condemns the burning of the Shrine of Shah-e-Hamadan and the desecration of the Jamia Mosque at Safapur, and the burning of the Jamia Mosque at Kishtwar and other incidents of desecration of Muslim Holy places.

4.Also condemns the continuing desecration of Mosques and Muslim Holy Places and denial of religious rights to the Muslim population in the Indian Occupied State of Jammu and Kashmir.

5.Urges the international community, especially the Member States to exert utmost efforts to protect the basic rights of the Kashmiri people, including their right to self-determination according to the relevant UN Resolutions as well as to safeguard their religious and cultural rights and their Islamic heritage.

C) The destruction and desecration of Islamic historical and cultural relics and shrines in the occupied Azerbaijani territories

resulting from the aggression of the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan:

Emphasizing that pieces of Azerbaijani history, culture, archaeology, and ethnography remaining in the territories occupied by Armenia are an integral part of Islamic heritage, and, therefore, must be protected;

Reaffirming United Nations Security Council (UNSC) Resolutions No. 822, 853, 874, and 884, which call on the Armenian forces to effect a full withdrawal from all the occupied Azerbaijani territories, including the Lachin and Shusha areas, immediately and without conditions; and strongly urge Armenia to respect the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Azerbaijan;

Reaffirming that the utter and barbaric destruction of mosques and other Islamic Shrines in Azerbaijan, at the hands of Armenia, for the purpose of ethnic cleansing is a crime against humanity;

Noting the tremendous losses inflicted by the Armenian aggressors on the Islamic heritage in the Azerbaijani territories occupied by the Republic of Armenia, including total or partial demolition of rare antiquities and places of Islamic civilization, history, and architecture, such as mosques, mausoleums, graves, archaeological excavations, museums, libraries, art exhibition halls, and government theatres and conservatories, besides the destruction and smuggling out of the country of large quantities of priceless treasures and millions of books and historic manuscripts;

Fully sharing the anguish of the government and people of Azerbaijan in this regard:

1.Strongly condemns the barbaric acts committed by the Armenian aggressors in the Republic of Azerbaijan with the aim of total annihilation of the Islamic heritage in the occupied Azerbaijani territories.

2.Vigorously demands the strict and unconditional implementation by the Republic of Armenia of UN Security Council Resolutions No. 822, 853, 874, and 884.

3.Reaffirms its support for the efforts deployed by Azerbaijan at regional and international levels and aimed at protecting and preserving Islamic cultural values and treasures in the territories occupied by Armenia.

4.Asserts that Azerbaijan is entitled to adequate compensation for the damages it has sustained and affirms the Republic of Armenia's responsibility to pay up full compensation for such damages.

5.Requests the relevant OIC subsidiary organs and specialized agencies to explore the possibility of drawing up a program to help rebuild the mosques, educational institutions, libraries, and museums in the Azerbaijani territories liberated from occupation with the help of OIC Member States.

6.Thanks the Secretary-General for transmitting the OIC Member States' position on this issue to the United Nations, the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE), and other international bodies, and for the coordination measures he has taken within the framework of OIC subsidiary, specialized, and affiliated organs. It also thanks those organs and organizations for their response, especially for the adoption by the IDB and ISESCO of programs to implement projects aimed at protecting Islamic holy places in the Republic of Azerbaijan.

QARAYEV RAUF MƏMMƏD OĞLU

ERMƏNİSTAN-AZƏRBAYCAN, DAĞLIQ QARABAĞ MÜNAQİŞƏSİNİN NİZAMLANMASINDA BEYNƏLXALQ TƏŞKİLATLARIN QƏRARLARININ ƏHƏMİYYƏTİ VƏ BEYNƏLXALQ HÜQUQ

Komputer tərtibatçısı: Nigar Nəсіб qızı
Dizayner tərtibatçısı: Fəriz Məhərrəmov
Hüseynova Lələ Yusif qızı

Çapa imzalanmışdır: 28.12.2010.
Formatı: 60x84 1/16 Həcmi: 21,5 ç.v.
Tiraj 500

«**Təknur**» MMC-nin mətbəəsində hazır
diapozitivlərdən çap olunmuşdur.

Mətbəənin direktoru: Ələkbər Məmmədov

Mətbəə kitabın məzmununa görə
heç bir cavabdehlik daşımır!

Ünvan: Bakı ş., H.Cavid pr., 31
Telefon: 497-59-64